

SELMA ANTILA

PYRYN
PERHE

W S O Y

Selma Anttilan

kaksiosainen suku- ja rakkausromaani

PYRYN PERHE - NUORET KAUPPIAAT.

Pari vuotta sitten ilmestynyt »P y r y n p e r h e» kuvaa – taustanaan syrjäisen uusmaalaisen kyläyhdyskunnan kehitys – kolmen sukupolven elämää. Tapahtumien kehittyessä vuosikymmenien halki korpielämästä suomalaiseen valistuskauteen asti romaanin henkilöt astuvat eteemme elävinä, paikoin valtavina ja aina mukaansatempaavina. – Tämän sukuromaanin jatkona on "N u o r e t k a u p p i a a t», jossa kuvaillaan Pyryn perheen kolmen nuorimman vesan vaiheita muuttuneen ajan taustaa vasten.

Arvosteluja romaanista "Pyryn perhe»:

»Harvinainen yllätys – – kunnioitusta ja ihailua herättävä. Harvan viimeaikaisen suomalaisen romaanin olen laskenut käsistäni niin lämpimin mielin, kiitollisena ja, tahtoisin sanoa, l i i k u t t u n e e n a.»

Lauri Viljanen Helsingin Sanomissa.

»Suurisuuntainen romaani, jonka välittämässä elämäkäsityksessä on runsaasti iän hopeoimaa elämäkokemusten syvällisyyttä, näkemyksen voimaa, elämän ilmiöiden ymmärtämystä ja hiljaista viisautta.»

Sampo Hahtela Uudessa Suomessa.

»Pyryn perhe on niitä kirjoja, jotka j ä ä v ä t e l ä m ä ä n. Romaanin kypsynyt elämäarviointi on kokonaisen ihmisiän tulos, ja sen taiteellinen ilmeikkyyden kestävä kilpailun nuoren polven kirjailijain kanssa.»

Vappu Roos Ilta-Sanomissa.

Selma Anttila

SELMA ANTTILA

PYRYN PERHE

ROMAANI

PORVOO • HELSINKI

WERNER SÖDERSTRÖM
1937

I

Nuori mies, lammasnahkaturkki yllään ja tallukat jalassa, mäyrännahasta tehty lakki päässä, hiihtää metsässä. Hän kiittää mäkeä alas väistäen taitavasti puiden rungot, kivet ja mahtavien honkien korkealle kohoavat juuret. Pakkasessa hengitys on muuttunut valkoiseksi huurteeksi hänen kauluksellaan, ja kurkkuun koskee – ei siedä vetää ilmaa keuhkoihin mäkeä ylös ponnistaessa. Hän pysähtyy, katsoo taaksensa pelokkaana, yhä huohottavana ja painuu suuren puun suojaan, tähyillen siihen suuntaan, missä hänen tekemänsä latu näkyy.

Jo nousee suuri ja tumma hahmo vastaiselle mäelle, suksimies sekin, seuraa edellisen latua, seisahtuu katselemaan yhä pakenevaa ja riisuu haulikon nopeasti olaltaan. Pamaus halkoo ilmaa metsän hiljaisuudessa, ja kaiku kiljahtaa kalliosta toiseen, kunnes tulee jälleen äänettömyys, syvä ja imevä hiljaisuus, joka ikäänkuin tyhjentää ihmisen ja kääriytyy tiiviisti ympärille.

Nuori mies odottaa puun juurella toista ja kolmatta laukausta. Niitä ei kuulu. Hän vilkuu joka puolelle, etsien pakopaikkaa, ja tietää, että vainolainen saavuttaa, ellei jälleen potkaise eteenpäin nopeampana, nuorempana ja notkeampana. Tuolla takaa-ajaja taas seisoo tummana ja kookkaana vastakkaisella mäellä ja tähystää laaksoon juontavaa suksenlatua.

Nuori mies mittaa katseella heidän välimatkaansa ja polkaisee suksia, pysytellen jättiläispuiden kätöksissä. Niiden valtavat juuret poimuttelevat lumen alla ja haittaavat hiihtoa.

Jälleen pamahtaa – nuori mies heittäytyy maahan ja vierittää itsensä syvennykseen, upottautuen lumeen. Hän tietää olevansa turvassa pyssynluodilta lumen karvaisena ja kömpii jälleen ylös, nousee suksilleen ja pääsee kallion suojassa sen laakeaa kielekettä pitkin sakeaan metsään. Siellä ei näe pitkälle, ei löydä vainolainen, ei pääse perässä tuo suuri, kömpelö mies; siellä ei myöskään auta hiihto, vaan pitää hautautua lumeen ja odottaa. Tässä metsässä on kivimöhkäle toisensa kyljessä, päällekkäin, läjissä ja röykkiöinä, täpärästi toistensa kulmilla, vaappuvina ja päälle syöksyvinä. Suuret, ammottavat kolot joka puolella. Nuori mies tietää, ettei tätä puolta metsää voida kulkea, ei talvellakaan. Tässä ryteikössä ei koskaan ole ollut lehmänpolkuakaan. Mahtavat puut upottavat juurensa noiden lukemattomien kivien alle ja kohottavat latvansa korkealle, levittävät katokseksi ja luovat syvän siimeksen. Siellä eivät pääse esille pienet puut eivätkä pensaat - vain kataja luikertelee pitkin maata kivien välissä, eikä lumikaan ole kovin syvää.

Mies makaa lumessa, puhaltelee palele via käsiään ja katselee ylöspäin, eikö taivas lähetä lunta peittämään hänen jälkiään. Mutta ei, aamuaurinko heittää punertavan kajasteen taivaalle ja lupaa pakkasta yhä edelleen.

Tuimassa aamussa kohmettuisi paikoillaan – täytyy nousta jälleen suksille ja

palata aavemmalle, missä tietää tien vievän pois tästä upottavasta ryteiköstä. Hän ei enää missään näe vainolaista ja valmistuu hiihtämään alas Avijoen laaksoon. Hän tietää parhaaksi mennä kotiin kiertotietä, sillä vainolainen voi olla väijymässä. Metsä on jo harvempaa, puut pienempiä, peltotilkku siellä täällä. Hän nousee harjulle, mistä näkee Tuorakan kylän, ja laskeutuu rinnettä myöten pelloille ja saunan taitse kotiinsa Pyrylle.

Talo ei ole komea; se on sateista ja tuulista harmaantunut, huolimattomien käsien jättämä oman onnensa varaan. Kuitenkin näkee, ettei se ole kovin vanha, ei niinkuin kylän vanhimmat talot, joissa tupa, navetta ja talli jatkuvat samassa jonossa ja ovat kuin maan sisään painumassa raskaan olkikattonsa alla. Tämä talo seisoo yksin tanhualla, ja savupiippu nousee katolle. Siinä on kaksi tuvan akkunaa harjulle päin, kuisti ja sen kupeella kamarin akkuna. Vastakkaiset akkunat ovat jokilaakson puolella.

Pyry astuu avoimelta kuistilta porstuaan, avattuaan alemman matalan oven nostamalla sisäpuolelta haan, jättää sinne suksensa sulamaan, levittää tuvan oven ja harppaa polvenkorkuisen kynnyksen yli. Ummehtunut lämpö, jossa eltaantunut saapasrasvan, mahorkan ja viinan tuoksu sekaantuu ihmisistä huokuvaan hikeen, lehahtaa tulijaa vastaan. Se on hänelle kotoista ja tuttua, hänen sieraimensa vetävät sitä ahnaasti keuhkoihin, ja kylmästä turtunut ruumis elpyy kohmetuksesta. Hän ripustaa turkkinsa oviseinän puiseen, valtavaan koukkuun ja menee peräkamariin.

Riisuttuaan hän sukeltaa leveään puusänkyyn, vällyjen alle, kylmästä tärisevänä, sydämen jyskyttäessä rinnassa kumeasti ja kipeästi. Nyt hän vasta mittailee vaaran suuruutta, johon taaskin oli heittäytynyt kuin pahanpäiväinen nulikka.

Hän on pari vuotta sitten saanut talon haltuunsa velkaisena isän kuoltua ja heti ottanut jyvälainoja Mustajärven itaralta Ukolta. Hän on luvannut kuolevalle isälleen olla mies ja tehdä töitä. Siitä ei vain ole tullut totta. Aina on mentävä, on toisia miehiä matkassa, on juotu, tapeltu, tavoiteltu tyttöjä, kosittu kahden kesken ja naidakin luvattu. Tytöt ovat olleet hänelle halukkaasti tulossa, ja hän on heitä pitänyt ja sitten - jättänyt. Siksi kukaan oikea tyttö ei nyt katso häneen, ei vaihda sanaa, vaan väistää jo kaukaa ja ajaa pois luhtinsa ovelta.

Nyt hän on ollut Mustajärvellä, Ukon ainoan tyttölapsen Kaisan parissa, mutta isä oli vähällä yllättää heidät, ja Pyryn täytyi paeta henkensä kaupalla.

Hän miettii, eikö voisi mennä naimisiin Kaisan kanssa.

Tyttö on kyllä metsistynyt, itsepäinen ja pitkäselkäinen, oikea mustajärveläinen, mutta sitkeä, sellainen kuin kataja – jos taivutat, ei taitu, kumartuu juurta myöten, mutta nousee ja viheriöitsee aina. Mustajärven Ukko, yksisilmäinen ja hänkin pitkäselkäinen, vartioi omaansa kuin peto kidassaan saalista. Jos menet hänen laidattomiin metsiinsä virittämään ansan,

saat olla varma siitä, että Ukko sen koee; jos menet kettua tai oravaa pyydystämään, niin kyllä Ukko kintereillesi kerkiää.

Pyry on oikusta suostuttanut tytön, hiihdellen hänen kanssaan metsätietä edestakaisin hänen käydessään kylässä. Oli niin lauhkeat jouluilmat, ja mieli kaipasi seuralaista pyhäiseen aikaan. Pyryllä oli kyllä kotona Jaana, piika, mutta eihän siitä miehelle – tiittasi, heitti halolla ja kolhaisi vaikka kirveellä, jos väkisin yritti. Ja suostutellako rumaa piikaa? Ei Pyry ainakaan niin naisenkipeä muka. .. Olihan tuo pitkäselkäinen ja vaaleatukkainen

Kaisa hänet niin hullaannuttanut, ettei saanut yksin unta, ei maistunut jouluviina, ei tehnyt mieli muiden miesten matkaan, ei käynyt tappelemineenkaan. Kaisan pienet, pistävät silmät olivat niin lävistäneet Pyryn sydämen, että hänen täytyi – ja Kaisa löytyi aina metsätieltä kylämatkalla pyhinä, ja niin sitten yövyttiin yksissä saunaan, kunnes Ukko sai vihiä...

Hyvin Pyry tiesi saaneensa vaarallisen vihamiehen, armottoman, pitkävihaisen ja leppymättömän, joka ottaisi, mitä miehestä irti saisi. Se hänen velkansa - niin, velka. Pyry haukotteli ja nukkui.

Herättyään hän ajatteli asiaa vakavammin: olihan Ukolla, mitä antaa Kaisallekin, ja talon velka – niin, sehän nyt kuitenkin olisi tullut kuitatuksi. Hän katui, ettei sentään mennyt toista tietä Kaisan puheille, lähettänyt puhe-miestä. Vaiko mitä – ? Ukko olisi vain halveksinut, potkaissut ulos. Nyt oli

tyttö jo sittenkin varmemmin oma.

Harmi kaiveli Pyryn sisua; nyt ei ollut enää mentävä metsiä käymään ja riistaa vaanimaan. Siellä saivat hirvet juosta jouten ja lehtihaasioita ahnain hampain hamuta, pitkä pää ojossa. Ketuilla oli luolia Mustajärven takana suurmetsissä, jäniksen polut risteilivät, papanat vielä höyryävinä; siellä oli näätiä, saukkoja, ilveskin irvisteli, ja orava tirsкуtti puissa, metso kupsahti lentoon ihan edessä, ja teeri istui rauhallisena kiven laella. Ukko oli häntä tähän asti sietänyt sivullansa ja myhäillyt nuoren miehen nokkeluudelle ottaa sieltä, mistä sai. Taito ja vaisto virittää ansoja niin, että otus niihin meni ja jäi, kas siihen Pyry tiesi olevansa miestä, mutta pelot hän jätti Malkko-rengin hoideltaviksi – mitäpä sitä, kunhan kylvönkin toimitti. Viljan voi aina vaihtaa viinaksi, ei tarvinnut itse polttaa, sehän vaati huolellista työtä eikä Jaana ottanut sitä tehdäkseen, ja Malkko – olisi nukkunut pötkelönä pannun ääreen maisteltuaan sitä mukaa kuin viinaa tippui.

Metsästyksestä karttui nahkoja, selvää rahaa, kannatti mennä markkinoille, päästä irti hitaista peltotöistä, lähteä koiran kera rajattomille erille, missä silmä seurasi vaaleanharmaata sammalta ja vihreää marjanvartta korkearunkoisten honkien alla. Ja ne hongat nousivat tasapaksuina kuin Jumalan patsaat taivaan lakea kohti, hiljaa heiluen ja humisten. Tässä pyhäisessä hiljaisuudessa, luonnonhenkien valtakunnassa, metsämiehen korva erotti hiljaisimmankin risahduksen, ja silmä vaani pesiä ja piilopaikkoja, tunki

jokaisen otuksen elintavat ja olinpaikat. Siinä vaisto, kokemus ja järki ja jokin yliluonnollinen taika vetivät Pyryä yhä syvemmälle, yhä' tiiviimpään metsän salapiiriin. Se ei ollut hänelle ruumiillisten voimien ponnistusta, se oli mielelle viehättävää ja juovuttavaa pyrkimystä saada valtoihinsa näkymätön eläinmaailma, hiipivä, pakoileva, ovela ja vaistoissaan ihmisen voittava. Pyrylle siinä oli samaa hurmaa ja omistamisen halua kuin naisten suostuttamisessa. Häntä kannusti vastus, vaikeus ja salaperäisyys. Kun ne oli voitettu, saalis saavutettu ja arkinen ihminen seisoj todellisena ja tutuna, nuoren miehen tahdolle alttiina, silloin hän katsoi suurin siniharmain silmin kylmästi, sipaisi kähärää tukkaansa ja purki ivasanoja, halveksien helposti voitettua, jätti siihen paikkaan eikä koskaan palannut, vältti sitä ihmistä ja vähäksyi itseään, kun oli erehtynyt.

Pyry pelkäsi Ukkoa, sillä hän tiesi, ettei sillä taholla hellitetty, vaan pidettiin jalona riistana, johon oli nuoli lennätettävä ja osuttava, eikä mikään rangaistus peloittanut Ukkoa nuolta lähettämästä. Siellä korpimailla oli ennenkin ihmisiä jäänyt sille tielleen, uponnut suohon, uupunut puun alle sen kaatuessa, taittanut jalkansa kivenkolossa, eksynyt ja sortunut taipaleelle, väsähtänyt talven käsiin tiettömille ja loputtomille mäille, notkelmiin ja ryteikköihin. Ukko kyllä ymmärsi, miten se oli järjestettävä. Eipä häntä koskaan ennenkään ollut syyhyn saatu, vaikka epäiltiin.

Mutta Pyry olisi itse ollut valmis tekemään samoin kuin Ukko nyt hänelle.

Armias taivas, jos joku häneltä ryöstäisi ja viekoittelisi – totisesti hän silloin iskisi...!

Hän pelkäsi joutuvansa velallisena Ukon armoille, menettävänsä ainoat pari lehmäänsä ja hevosen. Sittenkin pitäisi kai lähettää puhemies ja vaikka millä keinoin lepyttää vaarallinen Ukko.

Levätessään ja miettiessään näitä talvisen palvan hämärässä hän kuuli Jaanan huutavan tuvassa Malkolle:

»Tulkais, Malkko, kattoon, ku Mustajärven Ukko vie Kaisaa johkii. No, jo onkii korkeelt heinää likan alla ja päällä, ja kyll nym mennää kauas. Kas, kas, ku Ukko peittelee ja hoivaa vällyin. No, sen mie sanon, Ukko on aina hoirellu Kaisaa, äiretöint raukkaa!»

Jo riipaisi Pyryn mieltä, viilsi syvästi ja kipeästi. Häntäkö pakoon kuin petoa ikään? Hän loikkasi vuoteesta, pukeutui ja nousi suksilleen, seurasi kulkijoita matkan päässä ja lähestyi vasta kun oli päästy kylän ulottuville. Tällä kertaa hän tunsu tekevänsä miehen tavoin ja rohkaistui, huutaen Ukolle:

»Hoi, minulla on asiaa, hoi!» Ei vastausta.

Ukko hoputti hevosta katsomatta taakseen, mutta Kaisa rynnisteli ylös heinistä ja vällyjen alta.

»Mie tulen, mie tulen!« huusi hän, mutta tulematta jäi. Lujat kädet pitelivät kiinni peiton alla, ja huuto vaiennettiin hupussa, vällyjen alla.

Pyry tahtoi tarttua reen perään ja pysytteli kintereillä, ja kun tuli ylämaa, heitti hän sukset tien oheen ja saavutti reen juosten.

»Seisottakai, minul – minul on asiaa. Kaisa on min morsiamen – kuulettenkos!« huus hän vihassa ja tuskassa, nousten kannaksille.

Ukko löi nahkaisella piiskalla vasten kasvoja ja ärjäisi: »Sus' sinulle morsiameks, naisten raiskaaja!« Hän työnsi miehen pois kannaksilta, Pyry oli kuitenkin jo siepannut ohjat ja pysäytti hevosen, repäisi vällyt syrjään Kaisan pään päältä, mutta' samassa tarttui kaksi kovaa kouraa hänen kurkkuunsa, ja hänet paiskattiin maahan.

Siinä Pyry lienee lumessa loikonut hetkisen, heräsi tuskaan ja tunnusteli pakottavaa kurkkuaan. Meni sitten ottamaan suksensa ja palasi kotiin.

Hän häpesi, raivosi ja itki. Ukon ote tuntui kauan aikaa kaulassa, mutta enimmin se kirveli sisua. Asia tuli kyläläisten tietoon, ja siitäkös rähäkkä syntyi! Monet pettyneet naiset ja heidän yllyttäminään miehet ärhentelivät ja soittivat suutaan. Pyry tavoitti joitakin, kuritti pahimpia, mutta havaitsi, ettei joukkoa vastaan mitään voinut. Jos minne meni, hänelle irvisteltiin. Oli vain yksi ainoa, joka salavihkaa ilmoitti olevansa Pyryn puolella.

Se oli Juonala, suurvalehtelija, velkainen mies, tappelija ja markkinain kävijä. Parempi joku kuin ei ketään, ja olihan se lääketta Pyryn ylen kirvelevälle mielelle ja sitäpaitsi tarpeellinen kumppani markkina-matkoilla, sillä nyt Pyry heitti viimeisetkin kotityöt, jätti Jaanan ja Malkon huostaan talon, nousi suksille Juonalan kanssa, suuri nahkanippu selässä ja eväät haarapussissa, ja niin taas mentiin markkinoille.

Kun nahat oli myyty, osti hän rahoilla hevosen. Samat vaistot, jotka häntä ohjasivat metsänotusten jäljille, auttoivat häntä nyt tutkimaan hevosten sekä ruumiillisia että vaistollisia ominaisuuksia, eikä kauan kestänyt, kun hänestä tuli hevosten tuntija ja hän saattoi hyötyä hyvinkin kaupoissa tulematta petetyksi. Hevosten kesyttäminen ja pitelemine oli pian hänen vimmaansa ja voimankoetustakin. Hän pysyi pienissä rahoissa ja kävi väliin kotona Pyryllä.

Kerran hän sai tehtäväkseen ostaa hevosia eräälle kartanonomistajalle ja joutui ruotsinkieliseen rannikkopitäjään.

II

Se kylä, johon Pyryn pieni talo kuului, oli nimeltään Tuorakka, puoleksi hämäläinen ja puoleksi eteläsuomalainen, Isonjoen laaksoon karttunut asutus. Joinakin rauhattomuuden aikoina lienee tullut tavaksi rakentaa talot

lähekkäin, ihan nurkasta nurkkaan kuin toisiaan turvatakseen. Siinä ei sitten voinut parahiksi tilojaan valita ja talojaan laajennella. Tunkio sai tulla piha-aidan taakse, minne lehmät kesäisin yöpyivät.

Nyt rakennukset olivat jo vanhoja ja tuntuivat sanovan toisilleen: Kallistu sinä sinne päin, minä kuukistun tänne päin, ja annetaan tilaa toisillemme. Nurkka lähenei nurkkaa ja seinä seinää ihmeellisessä säännöttömyydessä, jättäen vain kapeita kujia ihmisten puikkelehtia talojen välissä. Ja pihojen läpi vei aina vahva polku portilta toiselle, tai oli vain laudat nostettu aidanrakosiin mukavasti yli harpata. Aittojen siistit seinänvierustat ja portaat rinteineen olivat lasten mieluisimpia leikkipaikkoja. Monien sukupolvien askeleet olivat tasoittaneet polut ja kuluttaneet porraslaudat. Luhtien lemmenarinat säilyivät miesmuistien ajat. Talvinen tuuli tuprutti rintelit lunta täyteen, ja kaidepuiden kimmelteinen huuru hohti ilta-auringon ruskottaessa. Kiihkeä pakkanen sai ajattelemaan kesän kuumuutta, jolloin talojen nuori väki asui luhdeissa, seuraten omaa ymmärrystään ja tunnettaan, avasi ovensa lemmelle ja vihkiytyi ilolle ja surulle.

Kylän laajat pellot olivat Isonjoen laaksossa, pitkinä sarkoina ulottuen melkein joen rannasta maantielle asti. Lähin ranta oli kuitenkin jätetty luonnonniityksi, sillä Isojoki tulvi keväisin. Laakson kahden puolen nousivat metsät laajoina ja taajoina. Niiden mahtava tuntu oli samalla turvaa ja painostusta antavaa uhkaa ja salaperäistä houkutusta täynnä vaaroineen ja

eksyttävine syvyyksineen. Siellä asusti pahansuopa metsänpeikko eli rajapiru, joka toisinaan vaati ihmishreja, kun taas tiheään rakennetussa kylässä isännöi viekas ja viisas tonttu, joka vanhojen tietojen mukaan oli estänyt tulipalot ja suuret riidat syntymästä talollisten kesken ja pahat taudit käymästä heihin käsiksi. Mitä tiheämpi kylä, sitä eheämpi sopu, mutta annahan, jos jokin talo kaukana metsämailla oli saanut oman tonttunsa, silloin sen tiedettiin käyneen kylästä kanniskelemassa pois tavaraa. Viinan kotipoltto oli yleinen, ja sen merkeissä elämä kävi kohtalokkaaksi monin tavoin.

»Kun sie tulet Tuorakkaan,
et tartte vettä juorakkaan!»

lauloivat kyläläiset, kerskuen viinanrunsauttaan. Mustajärven Ukosta taas huudettiin helavaikealla:

»Huhmarista huljutteli
viljan roskat rokkaan,
nurkantakuist' kasvatteli
vihriäiseen nokkaan.»

Saattoihan sekin olla viinan vaikutusta, että Pyryillä ja Tuiskuilla ja muuten koko kylällä oli ollut paljon rikkomuksia niskoillaan, vankeutta ja raippoja merkittyinä kirjoihin, niin ettei omasta kylästä aina saatu lapsenkummiakaan. Olivatpa monet naisetkin istuneet jalkapuuissa kirkon porstuassa. Kaikeksi

onneksi Tuorakalle ja monelle elämöimisestään kuuluksi tullee kylälle kirkon kirjat kerran paloivat, ja monen paha maine jäi silloin jälkeentulevilta tietymättömiin. Mutta toiselta puolen nuo vanhat ja uudetkin kirkonkirjat puhuivat kansan lisääntymisestä. Mökkisiä ilmestyi talollisten hylkimiin kivinotkoihin tai kuivan mäen tyttyrälle jonkun piian ja rengin kyhääminä. Niiden pienistä akkunoista kurkisteli monta pellavapäätä. Siinä oli elämän tahtoa ja ryhtiä, josta lähti yhä uusia turpeenkäntäjiä pelloille, ja vaikka niitä nälkävuosien kova koura runteli ja vei suuren osan, niin luonnon avara käsi oli sentään enemmän antanut kuin ottanut.

Ja vaikka olikin paljon viinanjuontia ja useilta vilja meni siihen ja nälkä ahdisteli, miesten kunto väheni ja pellot lakkasivat kasvamasta, niin siellä oli toisia taloja, joissa huiskittiin työtä yöt päivät. Sellainen talo oli Pyryn naapuri Tuisku.

Nämä kaksi taloa lienevät joskus aikojen takana saaneet nimensä omistajiensa luonteen mukaan. Ja olivathan Pyryt, tähän viimeiseen Jontti Pyryyn asti, aina olleet tapaisiaan, aina jollakin tavoin tupruttavia ja elämänsä tukkoon ajavia.

Tämän Jontti Pyryn isä oli tahtonut rakentaa upean tuvan ja kamarit, pannen siihen voimansa ja varansa, ja antanut maiden jäädä vähemmälle kuokkimiselle ja kyntämiselle. Kun sitten hallat tulivat, ei heikkokasvuinen vilja jaksanut pitää puoliaan, ja sato tuli huono. Tämä Pyry taas kulutti talo-

parkaansa kuin kynttilää, jota poltetaan molemmista päistä.

Sensijaan Tuisku, jota sanottiin kylässä »työhulluksi», iski tukevat kouransa lujasti maan kamaraan, kuokki ja kuokitutti, vaappui jaloillaan auringon noususta sen laskuun ja otteli hallojen kanssa. Siinä taistelussa kasvot kohmettuivat ainaiseen irvistykseen, ja ruumiin lihakset kovettuivat raudaksi. Sama kamppailu lisäsi sisua vuosi vuodelta, oli sitä kasvattanut jo isille ja äideillekin ja sitten paiskannut koko annoksen perinnöksi tälle työhullulle, joka tuiskutti multaa, myllertäessään maitansa, ja otti myös muista ihmisistä työn irti. Meni edellä sanoitta ja eleittä, ohjasi hevoset ja ihmiset yhteiseksi voimaksi ja pani luonnon tottelemaan. Hänen saroillaan kannatti panna toimeen kiireen vilkka. Naiset ja miehet sirppi kädessä, kumartuneina suorassa kulmassa, kahmaisivat oikea toisella kädellä, ja sirppi katkaisi sen toisella; lyhde nousi ilmaan sirpin varassa ja laskettiin sängelle. Näppäret nuoret sormet sitoivat ne, ja Tuisku itse istutti ne tanakoiksi kuhilaiksi. Hänessä oli voimaa, villiyyttä ja koneen armottomuutta.

Näytti siltä kuin hän ei kuulisi saroilla käyvää puheensorinaa, ei naurua, ei karkeita sanoja – kunhan vain selät pysyivät kumarassa ja kuhilaita karttui.

Nopeimmat hän usein palkitsi uutisjauhoilla taikka emäntänsä lämpimäisillä. Luonto, ihmiset, eläimet ja Tuisku olivat erottamattomia. Hän ja Aaretti-renki sekä Polle, Rusko ja Valkku olivat tovereita työssä ja levossa, toisinaan aterioidessakin. Eväitä syödessä hevoset eivät jääneet leipäosaansa vaille.

Sanottiinpa Pyryn Malkonkin jakaneen niukan leipänsä talon ainoan hevosen Patin kanssa.

Tuiskulla eläimet syntyivät hellivän huolen alaisina, menestyivät älyn ja touhun turvaamina, jossa taas sama sitkeä ja konemainen yksijaksoisuus oli ehtymätön. He hellivät vastasyntyneessä lasta, mistään vielä tietämätöntä viattomuutta, lehmän pitkäkoipista ja luista vasikkaa, hevosen varsaa, koiran ja kissan pyöreää ja silmitöntä pentua, kotieläimiä. Ne olivat siunattua elämän lisää, hellyyden kohteita, joissa oli samaa kuin heidän omissa imevissä lapsissaan, pyhäisyyttä kuin kastetta raikkaiden kukkien lehdillä, kuin kiiltoa kauniissa silmässä, joka panee sydämen läikähtelemään.

Tuisku ja hänen emäntänsä rukoilivat Jumalaa maansa ja eläintensä puolesta. Ja niin totta kuin maa antoi ruoan, niin totta oli Jumala armollinen. Heidän oppinsa oli: ken ei tee työtä, sen ei syömänkään pidä.

Jokaiseen sieluun oli syöpynyt se usko, että maan ja sen viljelemisen kautta Jumala kuulee ihmisen rukouksen:

Anna meille tänä päivänä meidän jokapäiväinen leipämme! Tässä uskossa ei yksikään ollut pakana.

Muuten tuorakkalaiset usein etsivät kaiken lisäksi viinasta elämän makeutta, niinkuin Pyryn Malkko sanoi: »Sit niin pinnan kirkast ja pohjan sakoo ja

niittyjä lipovaa tulvaa...!» He tunsivat pääsevänsä viinan avulla yhä lähemmäksi luontoa, paisuvansa suuriksi kuin tulva ja nousevansa huipuille ja sitten vaipuvansa lähelle maata.

* * *

Jontti Pyryllä oli tieto siitä, että hän humalassa muuttui rajuksi. Siksi hän markkinamatkoiltaan yhä harvemmin hakeutui kotiin, mutta nyt hän sentään oli jo vähän liiemmäksi irtaantunut omilta juuriltaan. Omasta mielestään hänen piti näyttää ihmisille, ketä oli pilkattu ja kuristettu, ja hän pysyi poissa, siellä etelässä, Vaikon suuressa kartanossa sen jälkeen, kun oli sinne ostanut hevosia. Hevoskaupat olivat tuottaneet sen verran, että hän saattoi kartanossa askarrella hevosten hoidossa, katsella sen puolen menoa ja reuhastella palvelusväen parissa vanhaan tapaansa.

Olipa kartanossa kankurityttö, ei kovin korea eikä heleä; musta tukka kiilsi pääläella, ja kullanruskeat silmät iskivät sivulta vihaisina, jos läheni, mutta kutsuivat veikeinä, jos loittoni.

Pyry käytteli kaikkia vanhoja pyydystystapojaan pysyvä läheisyydessä, katsella tyttöä tämän tieteen, sivaltaa olkaa, lannetta, tavoittaa kiinni... Mikään ei tehonnut. Vendla-tyttö pysyi aina loitolla, varuillaan ja kylmänä.

Sitten sattui onnettomuus. Pyry oli opettanut varsaa pysymään aisoissa ja

saanut sen kavioista potkun kylkeensä. Hän joutui vuoteeseen, ja Vendla pantiin viemään hänelle aterioita. Se oli kovan koettelemuksen aikaa raisulle miehelle, jonka mielestä ruumiillinen vamma oli – häpeä. Hän tekeytyi reippaaksi, mutta sortui aina oljilleen voihkaisten tuskasta.

»Kuules sie, kopee likka, piräkkös minua rahjuna, kun en koppaa kii?»
murahteli hän.

»Ei minua kopata», vastasi Vendla ruotsiksi, jota Pyry jo alkoi ymmärtää.

»Entäs jos naisin...?» hymähti Pyry.

»Hevoshuijari!» tuiskahti Vendla ja heitti päätänsä.

Pyry kävi heikoksi, ja sinne haettiin lääkäri. Kartanon isäntä oli miehistynyt Pyryyn, sanonut riuskaksi mieheksi ja määrännyt Vendlan yhä edelleen hoitamaan. Kevät kului, ja mies parani. Eräänä iltana tuodessaan illallista Vendla sanoi: »Nyt saa joku toinen passata», ja sitten hän punastuneena lisäsi: »Minua sanotaan täällä jo hevoshuijerskaksil»

»Jokos vai sanovat», naurahti Pyry ja sieppasi tytön ranteesta kiinni. »Miekiä niin miehelläin sanosin sil tapaa. Älä nyt ota pahakses, jos mie tykkään sinust. Koskaan ennen...» Hän ei nyt sentään juljennut jatkaa – se tuntui pahalta jostakin syystä. Pyryn ääni oli mairitteleva, rannetta pideltiin lujasti, ja

Vendlan mieli oli muuttunut päivä päivältä, kun mies oli ollut nöyrä, niin ettei koskenut, vaikka katse pyyteli, ei puhunut, vaikka sanat näyttivät olevan valmiit purkautumaan. Hän veti ranteensa irti toisen lujasta otteesta ja sanoi: »Laske irti käsi! Jos minä lupaan, on se sitten luvattu omasta tahdostani, että tiedät. Sinun pitää mennä pitäjääsi ja tuoda naimalupa. Sitä ennen – ei mitään!»

Vendla meni, ja kartanon piioista kävi aina joku tuomassa ruokaa. Vendlaa ei näkynyt. Pyry tunnusteli mieltään ja käsitti, että tässä oli se, jota hän oli hakenut ja toivonut löytävänsä. Hän oli ihan tyyni, mutta kaipasi kuitenkin Vendlaa ympärillään hääräämään ja kuvaili, kuinka hän puuhaisi ja kutoisi Pyryllä. Toipumiseen liittyi viihtyisä olo, ja kevään tulo oli tuonut mukanaan veren syvällisen syttymisen. Nyt hän tiesi voivansa sanoa: »Ei koskaan ennen!»

Kartanon herra oli kirjoittanut Pyryn kotipitäjään ja pyytänyt naimalupaa. Pyryn puumerkki oli ollut alla. Kun huomattiin miehen olevan talollisen, kävivät mielet suosiollisiksi kartanossa, ja Pyryä ympäröi oikea ihannoimisen kehä. Vendlalle se oli mieluinen yllätys. Hänen tunteensa oli jo ensi näkemältä tehnyt valintansa, vaikkei hänen luonteensa ja säädylisyytensä sallinut sen millään tavalla tulla ilmi. Ja kun sitten keväällä jokapäiväisessä kosketuksessa tunne paisui niin voimakkaaksi, ettei hän uskonut voivansa estää sitä paljastumasta, pysyi hän loitolla Pyrystä.

Pyry taas ymmärsi, että Vendlan lupaus oli elämän arvoinen, ei vain lemmenleikkiä, ei naimakauppaa, ei vain siirtymistä täältä oudosta paikasta Pyryyn – hän tajusi saavansa Vendlasta tuen huikentelevalle elämälleen. Hän teki lupauksia ja uskoi itse niihin, uskoi nyt voivansa viljellä maatansa niinkuin muutkin kunnan tuorakkalaiset, tahtovansa jättää markkinat sikseen ja pysyvänsä viinastakin erillään.

Vendlan vauras veli, kartanon seppä, piti pienet häät, ja Vendlan isä, kalastaja, antoi kapioksi äidin jättämät monipuoliset kangasvehkeet. Kutojana Vendlalla oli itsellään niin täydet varusteet, ettei pienen talon tyttärillä moisia.

Pyryä se kaikki miellytti senkin vuoksi, että kotikylässä huomattaisiin hänen sittenkin saaneen arvoisensa vaimon. Toipuessa ja hääajatuksissa oli hänen mieleensä hiipinyt kolottavaa paha mieltä Mustajärvellä sattuneesta komelluksesta ja hiukan pelkoakin, mitä siitä vielä seuraisi, mutta sitten hänen kahdenkeskiset välinsä Vendlan kanssa tulivat kuin kilveksi kaikkea uhkaavaa vastaan.

Pyrylle oli jäänyt markkinahommiensa voittopuolena oma hevonen, ja se oli nyt kotinviejänä.

Suuri kuorma oli estämässä nopeaa etenemistä. Vendlan isä oli nostanut kaksi saavillista suolattua kalaa kärryille, kangaspuiden reisien päälle, ja olihan sitä sälöä karttunut jos jokinlaista. He eivät saisi juuri ollenkaan istua kuorman

päällä, vaan täytyisi kävellä hirmuinen matka, muutamia päiviä.

Pyrylle se oli kaikki turvallisuuden tunteen varmistumista. Vendla oli järjestänyt oikein hääeväät ilman viinoja. He tunsivat matkansa joka käännteessä loittonevansa entisestä, vaikkei se uusi vielä kytkenyt, mitä kohti he menivät. He olivat puhtaasti oma itsensä. Niinkuin Pyrylle oli ollut houkuttelevaa ja luontaista kaikki salaperäisyys luonnossa ja halu uhmata sen piittaamattomuutta, etsiä vaaroja ja keksiä pääsyä niistä lukemattomilla korpiretkillään suurissa metsissä, samoin Vendla nyt oli hänelle uusi maailma, salaperäinen ja moninainen. Hänen vieraskielisyytensä oli suuri viehätyksen lisä, sanat puoleksi ymmärrettäviä ja siis hämäriä, olemus toisenlainen kuin niiden tuorakkalaisten tyttöjen, joiden tuttua hän oli liiankin nopeasti ollut käskijä. Nyt hän oli se, jota aina ohjattiin ja komennettiin – annettiin joku hyväily kuin niukka lahja, luvattiin paljon, mutta pantiin suuret ehdot. Kaikki oli kuin sanatonta leikkiä tässä ihmeellisessä mielentilassa, jossa yhä tarvittiin kuuliaisuutta. Vendlan ylpeys – muka tyhmien suomalaisten pariin joutuessa oli hyvin tuntuva ja kasvoi sitä mukaa kuin matka jatkui. Lieneekö ollut koti-ikävä, epäili Pyry. Vendla näytti suorastaan nauttivan saadessaan moittia näkemäänsä ja tapaamaansa täällä »Suomessa». Eihän Pyry toki ymmärtänyt kaikkea puhetta, mutta aavisteli ja arvasi, mitä toisen mielessä liikkui. Hevosta syöttäessään ja lepuuttaessaan he viipyivät vain jonkin tunnin keskiyöllä jossakin matkan varrella, nukahtivat vaatteissaan tupien lavitsoilla ja kiirehtivät sitten taas eteenpäin.

Heillä oli jo kolmas matkapäivä illansuuhun painumassa, kun he lähellä päämäärää pysäyttivät väsyneen hevosensa ja Pyry näytti tien varrella, Isonjoen puolella, muutamia sarkoja.

»Täs ne alkaa Pyryn pellot», sanoi hän viitaten käsivarren laajalla kaarella viljelysmaita ikäänkuin ne kaikki kuuluisivat hänelle. Samassa hän huomasi Malkon kyntämässä ja kutsui hänet luokseen.

»Vai täs nyt on se nuoremäntä», äännähteli renki ja katseli Vendlaa haalistuneilla ja sameilla silmillään, näkemättä muuta kuin hämärän hahmon auringonpaisteessa. Kotona ei tiedetty Pyryn naimapuuhista muuta kuin kirkolta käsin tullut huhu, että hän oli saanut naimaluvan, ja siitä pääteltiin, että kaiketi hän tulisi, kun kerkiäisi, vaimon kanssa. Sitten oli pidetty pientä neuvottelua ja säästetty maidot voiksi ja juustokehäänkin saatu liuskaset painetuiksi.

»Ettei iهران ilman särvint tartte syömää ruveta – ohhaa tää sentään talo ollaksee», oli Jaana jutellut, puuhannut vähin puhtauttakin huoneissa ja pihassa ja vieläpä aitankin siivonnut. Malkosta oli myös ollut tarpeellista kyntää kotipelto ja laittaa se kylvökuntoon myöhästynyttä kesäviljan kylvöä varten.

»Hommakoon Pyry sitte siement vaikka honkan kolost, ja sielt se on hommattavakii taikka sitten Mustajärvelt nourettava ja synninpäästät saatava

– ei täs muuten elämisest mitää tu», puhui Malkko ja roiskautti pitkän keltaisen syljen suupielestään vastapestylle lattialle.

Samassa Jaana tönäsi ukkoa kylkeen märällä lattialuudalla ja huusi: »Huutia siin! Vai lossahuttaa tohon nym mälliisä, ku justii sain puhtaaks! Menköö siit pellolle!»

Malkko lähti kohotellen housujaan ja jupisten: »Tonkos toi tul ja tek? Sylkemiinkii jo kielletääl Mut sen mie sanon, et Mustajärven Ukko se teittien kaikkien jumalanerusmies nyt on, ku viljat laarist loppuu!»

Jaana voihi ja huokaili maailman miesrekkuloiden takia, jotka rollasivat eivätkä edes jaksaneet housujaan kantaa. Malkko oli sitten Pattinsa kanssa kerrannut sarkoja ja vilkunut tielle kuin aavistaen, että nyt isäntä väki oli tulossa, koska hänen mielestään se tuli, jonka tuleman piti, ja kun kerran oli talo, niin eivät herratkaan sellaista miestä miehenä pitäneet, joka ei taloon muijaansa tuonut, vaikkei siinä muuta olisikaan kuin tulensijainen naurismaata ja penkki kahden loikoa. Se oli Malkon omaa viisautta ja piti paikkansa ainakin hänen osaltaan

Ja tuollahan se Pyry jo huuteli! Nyt piti muistaa kovistaa sitä siementä.

»Täs se on emäntä», esitteli Pyry, Ilon ruottalain, ei oikein ymmärrä tät meirän puolen monkerrust». Hän naurahteli, mutta Vendla silmäili varsin

tutkivasti renkimiestä ja vertaili hänen pehmeähköä ja hessahtelevaa olemustaan kotipuolensa ketaraisiin ja karskimpiin äijänkönttyröihin, joiden piti iskeä jalkansa lujasti kivisiin saarimaihinsa voidakseen seistä suorina meri tuulten puhaltaessa aavoilta ulapoilta.

»Mitäs kuuluu kotiin?» kysyi sitten Pyry.

»Häi, siement tarttee tää pelto», hönähti Malkko asiallisesti.

»Siemen» – se sana oli niin monet kerrat nostattanut Pyryn sisua tai sitten lamauttanut. Nyt se veti äkkiä pois viime päivien mielentilasta ja työnsi keskelle arkielämää täällä kotona.

»Niin kai, mistäs sit sais?» kysäisi hän katsoen avuttomana Malkkoon.

»Mustajärven Ukko myy » – on ne sielt toisekkii ostannu.»

Siinä se nyt heti heitti vastaan kaiken vaaran ja häijyyden – mitä siitä vielä paisuisikaan? Ajatukset nelisivät Pyryllä kuin salaman iskut, säväyttäen mieltä. Olisi tahtonut kysyä, oliko Kaisa tullut kotiin, mutta ei arvannut peläten, että Malkko voisi Vendlan kuullen puhua asiasta liian suorasukaisesti.

»Mennään nyt enste katoksen alle», sanoi Pyry kääntyen tielle, mistä he jo vähitellen näkivät kotikujan ja kummulla talon.» Tuolla nyn näät Pyrylän, ton harmaan talon», ja hänen teki niin mieli lisätä jotakin reipasta ja kehaisevaa,

mutta tuo siemenasia oli vienyt halun ja ryhdin.

Vendla oli pysähtynyt ja iskenyt silmänsä kunnaalla seisoviin tanakkoihin rakennuksiin, näki useampia, ja mökin tytön sydän sykki kiivaasti, ja mieli ailahti iloiseksi, sillä rakennukset merkitsivät hänelle koko taloa. Viljelykset ja maat – nehän olivat olemassa vain noiden rakennusten voimasta, niin hän sitä kuvaili. Hänellä oli hyvin hämärä käsitys maan viljelemisestä. Lehmästä hän jonkin verran tiesi, koska hänen äitinsä oli elättänyt ja hoidellut heidän saarellaan omaa lehmää, leikannut rannoilta kaisloja, taittanut lehteäkin, kolunnut kartanon pientareilta ja pellonjaloista heiniä ja maksanut päivätöillään. Sen voimasta heillä sitten oli suurin osa vuodesta särvintä. Lehmä kuului hänestä yksinomaan äidille samoin kuin puuronkeitto ja muu ruokakomento, mutta mökki ja kalastus, se oli isän ja oikeata työtä. Vendlaa oli hemmoteltu ja pidetty paremmalla kuin poikaa, joka otettiin töihin mukaan pienestä asti. Tytölle terotettiin, että piti oppia käsitöitä – kutomaan kankaita, koska kartanon rouva niin tahtoi. Siitä se sitten sai alkunsa Vendlan elämänjuoksu ja sen vakavuus, sillä eihän tytöltä puuttunut sisua, kun niikseen tuli. Rouva havaitsi hyvin pian, pantuaan tytön ensin puolaamaan ja sitten luomaan ja viimein kutomaan, että nyt hän oli saanut sellaisen, johon saattoi rakentaa vaikka kaupankin pystyyn panisi.

Nähtyään rakennukset aurinkoisella kunnaalla Vendla ajatteli heti: »Tuolla kelpaa kutoa!» Hänellä oli mukanaan pumpulilankoja, joita rouva oli

varustanut suuren määrän saadakseen lopultakin alkuun kauppansa. Niistä oli kiireesti kudottava koreanvärisiä, raidallisia ja ruudullisia hamekankaita, ja Vendlan mieli paloi työhön. Langat hän oli erikoisen huolellisesti sijoittanut kuormaan ja tuntenut olevansa turvattu niiden avulla, sillä huolimatta siitä, että Pyry oli talollinen, Vendla vainusi hänessä epävakaata miestä jo senkin vuoksi, että hän oli eksynyt kauas kotoaan ruotsalaiseen seutuun hevoskauppojen nojalla. Jykevä tuparakennus tuolla kummulla rauhoitti häntä. Se oli sentään jotakin. Mitä lähemmäksi he tulivat, sitä turvallisemmaksi Vendla tunsu olonsa katsellessaan kaksikerroksista aittaa, saunaa, navettaa ja tallia; latokin oli suuri ja jykevä ja kaivo viettävän pihan notkossa ilman vinttiä.

»Miksi ei kaivossa ole vinttiä, kun muilla on?» kysyi hän.

»Se on lährekaivo ja ves o het kannen alla. Ekkös nää puroo? Se solisee aina kesät talvet, ei nääs jääry. Siin on makeet vettä», jutteli Pyry helpottuneena voidessaan hetkeksi kiinnittää ajatuksensa johonkin mieluiseen. Hän tiesi kyllä, ettei saisi paljoakaan nauttia kotiin tulostaan, sillä puutteellisuuksia ja vastuksia oli odottamassa joka puolella.

He ajoivat hevosen portista noustakseen kummulle.

Pyryn karhukoira Raiku tuli ryöppynä vastaan, hyppi korkealle nuollakseen isännän kasvoja, pyörähteli, vinkui ja haukkui, juoksi kuorman ympäri, tunnusteli Vendlaa kuonollaan, haukahti hevoselle ja palasi jälleen isännän

luo.

Pyry tunsi Raikunsa kademieliisyyden ja ravisteli Vendlaa hihasta, mutta Raikupa ei haukkunutkaan – häntä vain Imiskui hartaan hyväksyvänä, ja silmät katsoivat pyytelevästi, että eikö yhtään aiottu silittää. Sitten se painoi päänsä Vendlan käden alle.

»Silitäs pilaa», sanoi Pyry. »Voi, sinua Raiku raasu, kyl myönyt ollaa molemmat samois lumois. No, Raiku, tää on Vendla täs, min muijain ja sin emäntäs. Lieritä, häntää, istu, katto silmiin! Hoo, nyt ollaa kotona!» huusi hän ja kääntyi päin lakeutta, katsellen jokilaaksoon, vainioille, hengitti syvään, ja kotiin tulon riemu sai hänet kokonaan vaIttoihinsa. Se tuli sekunnissa, se sykki sydämessä ja poltti veressä, se muutti mielen ja soitteli ääntä. Se oli humalaa ja hulluutta tässä markkinamiehessä, kun hän sipaisi lakin päästänsä ja pörrötti kiharan tukkansa kuin tervehtien laajoja jokilaakson aukeita. Hänen silmänsä osuivat Vendlaan, joka seisoj kuistilla, ja parilla harppauksella hän astui eteen, koppasi hänet käsivarsilleen, kantoj keskelle tupaa kuin tuulispäänä ja puhkesi sanomaan:

»Voi sinua, rannikon tyttö, sie min muijain, tunneppa, että tää on koto, Pyryn koto! Kaikki pirummoiset mekastukset ja kommellukset toi järkejain häälyttävä lakee vainio puskee min mielehein. En osaa tääl surra, vaikkei oiskaa, mitä purra, kun nyt olen täs tuvas ja sin kanssas, Vendla. Sie olet nyt emäntä, käske ja käy! Ja kas tässä on Jaana, sin piikas, itte Jaana. Tää meirän

äyskee Jaana! Se Jaana, se se kaikki tekee, roiskii ja äiskii. Paiskakkai kättä!»

Vendla oli yllättynyt Pyryn ryöpystä ja jäänyt seisomaan keskelle lattiaa ihan hurmaantuneena, ja kullanuskeista silmistä iskivät palavat katseet Pyryyn, sitten tupaan, kamareihin ja jälleen Pyryyn, kun hän siinä seisoj hajareisin, tukka pörrössä ja suu naurussa niin, että hampaat näkyivät. Heissä oli nyt sellaista nuoruuden riemua ja voiman yltäkylläisyyttä, etteivät mitkään elämisen pikku huolet pystyneet sitä lamauttamaan.

Jaanakin kieppui ketteränä ja käänteli raakkupuussa pataansa tulelle ja pois, keitti ryynivellit, kantoi pöytään juustot ja voit.

Pyryn sydän tyytyi, ei muuta kaivannut sillä hetkellä.

Hän ymmärsi, ettei tällaista riemun päivää hänellä usein suotu - olihan nyt häät!

Vendla oli myös tyytyväinen, tiesi tavoittaneensa kohtalonsa ja saaneensa kodin, jossa kaikki oli valmiina. Taaskin voisi jättää pikkuhommat toisten huoleksi ja tehdä omaansa. Ensin hän kuitenkin sai suuren halun tehdä pesää kuin linnut palattuaan kaukomailla. Hän nouti kuormasta vähä vähältä omia kapistuksiaan, koristi kamarin lattiamatoilla, veti nauhaan pari pientä, ruudun kokoista akkuna-verhoa, ja kolea ja paljas huone kävi kohta hauskemmaks. Sitten hän haki leveän sängyn uuteen päälliseen olkia, levitti ison raitinsa

pielukselle ja peitti kaikki komealla raanulla. Vanha ja likainen välly vietiin aittaan, josta hevoset saivat sen talvella selkäänsä, kun pakkaneen kiristi kylmässä tallissa. Vielä hänellä oli jotakin oli kirkkaanväriset liinat pöydälle ja kaapin päälle.

Iloiset värit tuntuivat houkuttelevan kevään hohtavat pilvet kaj astelemaan huoneen tummuissa seinähirsissäkin ja elvyttämään niiden pehmeänruskean vivahduksen Vendlan väriherkissä silmissä. Hän oikein mielistyi kamariin.

Viereistä kylmää kamaria käytettiin vain kädenalaisena, ja sinne Vendla talletti langat ja kaikki tärkeimmät kangasvehkeet.

Pyry oli kaikonnut pihaan ja sieltä hakamaahan tarkatakseen paria lehmäänsä, vasikkaa ja härkämullia. Sikakin oli talossa, mutta se juoksi pitkin teitä ja kujia ja tuli vasta illalla tarhaportille navetan taakse, missä lehmät yöpyivät.

Malkko kotiutui kyntömaalta ateriksi ja aloitti taas puheen siemenjyvistä. »Onhaa se niinkii, että viina talon taloks tekis ja nurkantakuin kielen muikeeks, muk kyl myö nys sentää rieskojakii tarvittais, ku täss on nuor pariskunta. Että emäntä tietäis, niin näin se on:

Yksin kaksin hyvä olla,
kahren soma maata panna,

muk kun tulee tuutalulla,
taitaa tulla paha olla.

Kyl se lulla tulee, ja täytyy leipoo sille pienelle pulla. Kyl ne siemen-ohrat nys saara täytyy», puhui Malkko syödessään ja vilkkui sivulta isäntään.

Pyry katsoi virnistellen Vendlaan, joka lensi punaiseksi eikä virkkanut sanaakaan, mutta sitten Jaana mokoma purskahti nauruun. Hän oli nuorin koko joukosta, ja häntä tänään kaikki niin tuppasi naurattamaan. Ilo tarttui, ja kaikkien kasvoissa nyki, ja silmissä välkehti, kunnes hyvä tuuli purkaantui ilmi-iloon ja loilotukseen, jossa Jaana oli aina ollut mestari.

Vendla pysähtyi vähä väliin katselemaan aukeata Isonjoen puolella, sillä se pani hänet ajattelemaan merta, ja samalla haikea koti-ikävä riipaisi kuin jokin salassa piilevä kipu. Silloin hän äkkiä kääntyi metsän puolelle tähyämään tummaa harjua.

»Onpas täällä metsää...!» saneli hän silmät suurina, venyttäen sanoja kuin rajattoman ja sankan metsän valtava mahti työntyisi päälle.

»Tost harjust alkaa Pyryn mettä, sin ja min mettäin, muijasein», puhui Pyry mairitellen. Hänellä oli nyt niin lämmin tunne tätä kotia kohtaan, mieli niin täynnä hullua riemua, ettei milloinkaan ennen, ja näkihän sen Vendlakin, ja Jaana ihmetteli sitä myös katsellen vinoilla silmillään toisten iloa. Iltaan asti

Pyry sitten kävelytti Vendlaa katsomassa maita, kunnes he väsyneinä palasivat tupaan, jossa Jaana ja Malkko jo nukkuivat oltuaan aamusta aikaisin rasittavassa työssä.

He menivät kamariin toisiinsa nojaten, ja oman kynnyksen yli astuessa sydämet sykkivät yhtenä. Huone oli Pyrylle kuin rakas omainen uusissa vaatteissa, juhlallinen, salaperäinen ja myhäilevä. Korearaitainen, suuri raanu leveällä sängyllä oli silmänruokaa herkkätunteiselle miehelle, ja vitivalkoinen raiti pieluksella ja matot lattialla, pienet verhot alaruutujen edessä – se kaikki oli loistoa, yli ymmärryksen, se hemaisi häntä, tätä hullua markkinahuijaria, joka aina oli etsinyt, kaivannut ja ikävöinyt, tuntenut olevansa jotakin kipeästi vailla. Ja nyt kaikki annettiin hänelle yhtenä iltapäivänä, tarjottiin kuin täyteläinen malja, ja kuka tarjosi? Vendla, se nainen, jonka hän lopultakin oli löytänyt, se oikea nainen.

Yhdessä he katselivat vainiolle ja unohtivat seisovansa kamarissa, unohtivat paikan ja ajan – olivat siinä toistensa lähellä ja kuitenkin yksin nähdessään koleaan illan usvat nousemassa niityille, pelloille, yhä korkeammalle heitä kohti. Usvanhahtuvat hajosivat riekaleiksi, tiivistyivät jälleen ja samenivat, oikoivat kuin pitkiä, ahnaita käsivarsia yhä ylemmäs kummuille – heitä kohti, valkoisina, hiipivinä, kylmäävinä. Ei voinut enää nähdä kujalta tielle, ei omaa mäkeä, ei perunamaata akkunan alla, ja nyt sumu samensi neljä pientä akkuna-ruutua. He olivat harmaassa hämyssä kahden kesken, tietoisina

toisistaan, kaiken muun unohtaneina.

III

Vendlalla oli valmiiksi luotua lointa mukanaan, ja heti aamulla hän Pyryn kanssa pystytti kangaspuunsa laaksonpuolisen akkunan eteen, tuvan perälle ja alkoi panna kangast a niisiin.

Vendlan isän lahjoittamista kahdesta täysinäisestä saavista tavattiin suolattua lahnaa ja siikaakin, ja Jaana oli siitä kovin mielissälin, mutta Pyry huomautti kautta rantain, että toinen saavillinen voitaisiin vaihtaa ohriin, jotta saataisiin siementä, ja Vendla ihastui, kun mies saattoi jotakin ottaa häneltä kaiken tämän ihanuuden annettuaan. Ja niistä kaloista ja jyvistä riitti iloa taas se päivä koko väelle, eikä naurusta ja laulusta tullut loppua.

Jaana vieritti toisen saavin aittaan juuri kynnyksen taakse ja sanoi: »Häi, täst sit puree koko kesän ja talven, roppaa pöytään vaa ja istuu syömään!» Ja kyllä hänelle maistuikin, ja suu jäi ihan ihastuksen irviin leveässä naamassa.

Jaana-paralla oli paljon puuhaa; vaikka hän olikin oppinut viemään mennessään ja tuomaan tullessaan, tuppasi järjestys sentään menemään sekaisin. Maitoastiat yrittivät kävellä omilla teillään, unohtua eri paikkoihin, kirnu, se korkea ja ylen kapea purnu, johon hän happamet kermat keräsi

solkottaakseen voiksi, se pyrki kaatumaan kiireen kierässä. Kun Raiku sattui kypälänsä nostamaan laidalle ja ruumiillaan nojaamaan ja Jaana äkäisenä hutaisemaan, kaatui kirnu, ja siitä tuli suuret nuoliaiset kissalle ja koiralle, sittenkun jälkimmäinen ensin oli saanut maistaa Jaanan luudan tyvestä.

Se oli kaikki uutta ja kovin naurettavaa Vendlalle ensin, mutta kun sitten ei tullutkaan voita pöydälle, veti se väen vakavaksi, ja kirnua alettiin varjella koko väen voimalla.

Jaana sanoi koristavansa kattoa jumalanviljalla, kun ripusti leivät ylös orteen, mutta hänen leipänsä tuppasivat olemaan likilaskuisia, tuhkaisia ja monikuhmuisia. Arina oli uunissa kuoppainen. Eikä Malkosta ollut sen korjajaksi – olisiko isännästäkään? Pikku Jaana-piika kyllä tolkutti, »ettei lehmä sorkistaa lypsä, vaikka se virstoja mettäs vitoo, se tarttee hörppäyst tarhan kupee», ku lypsämää menen, ja sitten taas illal, ku päivä ometan päähän piiloon menee, ja sen juomas pitää olla suuruksen lystiä!» Ja leivistäkin hän jutteli: »Ei niit sileit ja koreit kaakkuja romuliaisel arinai kukaa sais syntymää – laittakaikii sinne tiiltä ja savee!»

Keväällä sitten Jaanalta monet itkut lähti, kun lehmille piti antaa silkkää oikea ja sitten laitumelle laskettaissa mies voimin nostaa ne jaloilleen navetassa.

Jaana ensin ihmetteli sitä, että Vendla niin vähän välitti hänen töistään, istui

aina vain kutomassa, mutta kun hän huomasi, kuinka hyvä ja rehti hänen emäntänsä oli, ei suinkaan soutanut edes eikä takaisin, kutoi vain omaansa, niin vielä enemmän hän ihmetteli. Ja tulihan siitä jälkeä kummemmin kuin Jaana koskaan oli nähnyt.

»Kyl meillä hyvää tulee», kehui hän kotonaan, torpan porstua-kamarissa äidilleen. »Kun emäntä on kerinny syömää tynnyrin suolaa isännän kans, niin kaihaa se sitte jo osaa peittää molemmakkii silmät miehelt, jos mies pahaks rupee.» Sehän nyt ei ollut Jaanan omaa viisautta, mutta sopi kohdalleen, sanottiin kylässä, jossa tiedettiin

Pyryn talon heikko komento: naistyöt nuoren tytön varassa ja maat yöt velton Malkon hoivassa. Pyry taas ei voinut luopua kummastakaan, sillä Malkon palkka, ruistynnyri, oli aina jäänyt mittaamatta ja pysynyt talossa muka tallessa ja samoin Jaanan rahasaatavat. Pellavan tulon Jaana oli hoidellut äitinsä avulla, jotenkin maksellut kehrupalkat ruoka varoilla ja saanut syntymään ruumiin katetta Malkolle ja itselleen jopa osaksi Pyryllekin, joka kuitenkin metsänriistalla hankki itselleen uljaampia varusteita.

Aseistaan Pyry sentään piti hyvän huolen. Ne eivät koskaan päässeet ruostumaan, eikä heiltä padasta milloinkaan puuttunut jänistä tai lintua, kun hän oli kotona.

He olivat jo ehtineet muutaman viikon aikana jonkin verran kodistua, kun

Pyry tullessaan metsästä ja hakamaahan päästettyä uutta hevostaan katsomasta näki kujalla jahtivoudin ja huomasi hänen kääntyneen ylös mäkeä aikeissa tulla taloon. Mieltä sykehdytti pahasti tämän poliisimiehen näkeminen omalla tanhualla, ja häneen iski se ajatus, että nyt hän saisi haasteen – aiottiin ottaa häneltä irtaimisto maksuksi Mustajärven saatavasta. Hän olisi tahtonut paeta metsään ja estää haasteen antamisen, mutta Vendlan vuoksi –ei, eihän se käynyt päinsä. Hän meni portille odottamaan, ja jahtivouti pysähtyi.

Voudilla oli paljon toimitettavaa. Kylä oli kuohuksissaan, sudet ja ilvekset olivat raadelleet karjaa siitä asti, kun laitumelle laskettiin, tappaneet läjään lampaita ja repineet piloille vasikoita ihan hakamaassa.

»Kylässä sanotaan, että sehän siitä tuli, kun Pyry on ollut poissa sitä emäntäänsä tänne vuovaamassa. Onko totta vai...?» tiedusti jahtivouti.

»Totta on, ja nym minul on emäntä, sopii tulla kattomaa», kehoitti Pyry. Voudilla ei ollut aikaa. Hän selitti sitten tullessaan hakemaan jahtiin.

»Teidän tulee olla katsastusmiehenä ja hoitaa järjestystä ja komentaakin. Jos joku siinä jahruelee, saa pyssynperällä tyrkätä menemään. Tuorakassa on pirun vähän oikeita pyssymiehiä, pelkkiä käppyröitä vain ja ämmälaureja metsään menemään, niin että teidän pitää olla siinä verkon toisessa päässä vahdissa», toimitti jahtivouti.

Pyry oli kovin mielissään, varsinkin siitä, että kylässä sanottiin hänen jättäneen pedot metsään. Hän vastasi:

»Nähkäis, jahtivouti, olehhaa mie niit susia ampunu, mup paremmin sentää kuopast saannu. Se kuoppa on nyt ihka lapeitis, kun en o joutunnu kattomaa sit kohrallee, ja nää tuorakkalaiset taas, ne sylkääse koko hommalie, nii kaua ku suret hyppii silmille. On siin viel sekii, etten mie voi mennä sinne Mustajärven puolelle, ku se Ukko on niin hohmaamaton ja kiväärillään kyttää ihmiist ku sutta vaa!» Pyry haasteli tahallaan näin saadakseen selville edes jotakin keväällisestä kipeästä asiasta – minkä verran jahtivouti siitä tiesi ja mitä yleensä Tuorakassa arveltiin.

»Vai hoksaamaton, ei se äijäkään – se on pitkävihainen ja viisas. Ja kun teidät löydettiin sen tytön vierestä, niin olihan se ukolle liikaa, niin että tule ja pala...» Jahtivouti oikein kimmastui.

»Kyl mie Kaisaa muijaksein pyysin ja menin viel tielle niiren peräs, ja olhaa Kaisa kyl halukas. Ukko min sitten kuristi ja heitti hankeen, jäin siihe pyörryksii. Mitäs siin tek?»

»Olisitte mennyt sinne, missä Kaisa oli, ja ottanut vaimoksenne. Ei Ukko sille olisi mitään mahtanut.»

Pyry katseli jahtivoutia sanattomana. Sitä hän ei itse ollut koskaan tullut

ajatelleeksi.

»Mitä siitä – kun niin ei tehty, oli se vain merkki siitä, ettei se rakkaus niin ehtaa ollutkaan. Kyllähän ne teidän kosimiseen tunnetaan, ja tytöt tietävät sen puolen myöskin, niin Kaisat kuin muutkin Maijat. Se on sitä vain, että 'vie sie, mie vikisen'. Aina sen pitää käydä puolikoiruudella ja puoliväkisin – eihän se enää täällä muuten maistu sekään naiminen. Te olettekin ollut suuri hulivili, vai...?» Jahti vouti nauroi vielä mennessään Tuiskun porttia kohti.

Pyry oli nyt osaksi selvillä siitä, mitä hänen asioistaan täällä ajateltiin, mutta Kaisan kohtalosta ei tainnut kellään olla tietoa. Hän kyllä ymmärsi, ettei Ukko omia asioitaan kylälle kuuluttanut, elleivät ne itsestään olleet julkisia, ja hänen mieleensä juolahti, ettei Kaisa ollutkaan Mustajärvellä, vaan oli kai jäänyt sinne kauas Hämeen perukoille. Miksi Ukko muutoin olisi häntä sinne asti vienyt?

Se helpotti asiaa – ei tarvinnut pelätä, että Vendla saisi kuulla, kuinka asian laita oli, sillä sen verran kuin Pyry vaimoan tunsu, ei tämä paljoakaan olisi epäillyt lähteä takaisin sinne, mistä oli tullutkin – mitä pikemmin, sitä parempi, nyt heti verekseltään, jos jotakin paha syytä saisi.

Hän meni tupaan tarkastamaan pyssy jään ja ottamaan haulit ja ruudin kätköstä; tappokirveskin piti hioa, samoin pitkä metsästyspuukko. Itsekseen hän ajatteli, etteivät sudet olleet kyllin tylsävaistoisia tullakseen miesten verk-

kojen silmuja haistelemaan, vaan vainusivat ruudin jo matkojen päästä. Turhana hän piti koko hommaa verkon varassa susia pyydystä ja aikoi omasta aloitteestaan panna susikuopan jälleen kuntoon, kunhan ennättäisi. Hänellä oli ollut pari sylvä syvä kuoppa, sen keskellä paksu salko, johon oli kiinnitetty kapastaan vanha rattaanpyörä; pyörästä ulottui laitoihin asti rimoja kuopan katteeksi, ja rimojen päälle hän oli latonut havuja. Lähellä kuoppaa hänellä oli maakuoppa, jossa hän vahti saaliin tuloa. Houkuttajaksi hän oli vienyt Raikunsa. Koira ulisi ja haukkui, kutsuen petoja saaliin saantiin. Tosin se oli koiralle surkea paikka, ja Pyryn hellä mieli kärsi siitä, mutta saalis oli myös saatava voimakkaalla houkutuksella, ja kun peto putosi kuoppaan hypättyään rimojen pettäväälle pinnalle, havujen päälle, oli Pyry heti valmis ampumaan tai keihäällä pistämään ja sitten metsästyspuukolla suorittamaan loput.

Kesällä sellainen pyydystäminen oli vaikeaa; pedot vainusivat miehen ja ruudin pysyen kaukana ansoista. Ja laitumilla oli karjaa, vaikka pitikin uskaltaa hakamille asti ja haistella ihmisten jälkiä.

Tupaan astuttuaan hän tapasi Vendlan kutomassa kirjavaa kangasta. Sitä oli määrä valmistua monina pakkoina syksyyn mennessä, jolloin sieltä kotipuolesta oli luvattu tulla noutamaan.

Pyry puhui hänelle metsälle menostaan ja siitä mieluisesta uutisesta, että pedot olivat yltyneet vallan röyhkeiksi sillä aikaa kun hän oli ollut kosioretkellä

kaukana rannikolla.

Vendlan silmät sädehtivät, kun hän katseli miestänsä, hänen reippaita otteitaan aseita pidellessä, ja kuunteli hänen leikkipuheitaan. Eikä Pyry muuten ollutkaan mikään tavallinen moukka – suottako jahtivouti olisi määrännyt hänet johtamaan koko joukkoa? Ja nyt kun hän tiesi jahtivoudin käskystä ja koko kylän tahdosta voivansa tehdä jotakin, jos vain metsässä sattuisi tilaisuus, antoi se hänelle todellista ryhtiä. Nyt ei ollut niin väliä siitä, mitä kylässä puhuttiin hänen entisistä seikkailuistaan, talon huonosta hoidosta tai muusta, mikä ei näyttänyt olevan niin paikallaan. Kun oli tullut hätä ja nähty, mitä saivat aikaan ne vaivaiset sudet, joita hänen aina ennen sanottiin huviksensa kyttäilleen metsissä, sitten päästäkseen taas markkinoille rehvasitelemaan, ja kun saataisiin kokea, mihin Pyry vielä pystyi, niin kyllä sitten tiedettäisiin, kuka Tuorakassa oli oikea mies.

Pyryn pää meni takakenoon, ja siniharmaat silmät katselivat alas Vendlaan hymyilevinä ja omistavina, kun hän sanoi:

»Niin, muijasein, nyn ne suret pian makaa kinnerit pystys tuol suskuopal. Sen mie niille tien, tehköö muut lökápöksyt, mitä lystää. Näinkös ne killisilmät verkkoon kuonoos pistäis? Jo oikee naurattaa se jahtivourin meininki!»

Vendla ei paljoakaan ymmärtänyt Pyryn puheesta, mutta miehen ilmeet ja näkö puhuivat hänelle sitä selvemmin. Pyry oli kuin kasvanut ja venähtänyt

suoremmaksi entistään ja nyki leveitä hartioitaan kiristäessään nahkaista vyötään ja kohotellessaan housujaan, ikäänkuin niiden nyt pitäisi pysyä siinä vatsan kohdalla paremmin kuin ennen ja mokomien nimettömienkin auliimmin totella häntä ja olla valmiina vastaanottamaan kunniakas tehtävä ottelun johdossa petoja vastaan.

Jokin aika senjälkeen, kun jahtivouti oli käynyt järjestämässä jahdin, Pyry lähti sanan saatuaan hyvin varustettuna metsään muiden mukana.

Kevätkesä oli pysynyt juhannukseen mennessä hyvin koleana. Ruisrääkkä oli äänessä myöhään ja varhain ja raksutti pitkin öitä ja esti Vendlaa nukkumasta, joten hän jo jälleen alkoi tuntea koti-ikävää. Ainainen kutominen alkoi myös jo rasittaa, ja sekin seikka, että hän hiljan oli päässyt varmuuteen siitä, että sai odottaa lasta, lisäsi edesvastuun taakkaa. Hän tunsu sen laskeutuvan raskaana ylleen ja mielensä käyvän levottomaksi, jos Pyry oleskeli jossakin poissa muutamia tunteja. Tämä jahti kaikkine valmistuksineen tuotti hänelle melkein ruumiillista kipua, ja kaikennäköiset aavistukset risteilivät mielessä.

Pyryn mentyä hän lähti pihaan, jota hän oli Malkon avustamana ruvennut raivaamaan, vedättäen vahvaa multaa seinämälle, kylväen siihen kotoaan tuotuja siemeniä ja pistellen aprotinjuuria ja mintuntaimia pienten lavojen syrjiin. Rakennusten väliin hän oli kaivattanut oikeita kuoppia, joita sitten täytettiin hyvällä ruoka-mullalla. Niihin oli määrä istuttaa omenapuun taimia

syksyllä, kun kankaiden noutaja niitä toisi. Marjapensaillekin Vendla varasi tilaa. Hän luuli rupeavansa viihtymään paremmin, jos hänen tarhansa olisi samanlainen kuin oli etelässä ollut.

Malkon mielestä se kaikki oli tarpeetonta ja liikaa herraskaista puuhaa, samaa kuin ainainen kutominenkin, mikä emäntäihmiselle oli sentään alentavaa rengin mielestä. Vähän samaa kuin Pyryn ainainen metsällä juoksu ja sitten markkinoilla käynti.

»Ei täs talos pääsinkakkuakaan saa, ku emäntä aina kutoo ja isäntä mettäneläviä kyttää», sanoi hän.

Eihän Malkko niitä pääsinkakkujaan koskaan tarvinnutkaan, kun aina jäi taloon vuodesta vuoteen isännältä mitään kysymättä tai palkoista sopimatta. Hän söi ja teki työt minkä teki – kissaviikollakin.

Malkko jakoi tätä omaa oppiaan emännälleenkin: »Ku myö maast eletää ja maaks jällee tullaa, niin ei niit muita tienistiä huoli ittellee tyräillä. Se on sit Pelsepuupin palvelemiist.» Näin Malkko jutteli mahorkkaansa poltellen ja lattialle syljeskellen, mistä naiset häntä soimasivat. Se oli heillä ainaisena riidanaiheena. Jaana piti aina emännän puolta, sillä jos Malkko oli tehnyt paha siivoa tai pitänyt rumaa suuta, josta Vendla ei kaikkea ymmärtänyt, niin tytön piti selittää ja puhdistaa. Vendlan katse. oli sentään Malkollekin paljon puhuva, eikä mies oikein juljennut pitää omaa päätään, kun Vendlan pää

nousi ylpeästi ja silmistä sinkosi vihainen sivukatse. Lieden tuli hehkui usein, ja tuvassa oli miellyttävä lämmin. Jaanan sänky oli liesiseinäillä ja Malkon oven puolella ja kummassakin komeasti kirjava peite. Se oli kaikki Malkon ja kyläläistenkin mielestä synnillistä komeutta.

Vendlan ja kylän välit pysyivät vieraina jo senkin vuoksi, että Vendla tuskin lainkaan osasi suomea. Hänen minttunsa ja aprottinsa, keltaiset ja punaiset kukkasensa, houkuttelivat kyllä sitten kesällä, varsinkin sunnuntaisin, nuoria ihmisiä niitä katselemaan, taittamaan oksan rintapieleensä ja sitä haistellen kumppaninsa kanssa painumaan metsätielle. Jos Vendla silloin sattui tähystämään ruudustaan, kävi hänen mielensä haikeaksi muistellessa, kuinka hän itse oli kotona nuorten tyttöjen ja poikien kanssa kiinnittänyt kukan rintaansa. Suuret kyynelvet valuivat silloin poskille. Kuinka kipeästi hän halusikaan puhua omaa kieltään, olla omiensa joukossa synnyinseudulla!

Olivathan tynnet illat olleet niin ihania merenrannalla, kun saaret ja metsät kuvastuivat huimaa vaan syvyyteen. Omassa veneessä sai liukua keskellä avaruutta kuin kahden taivaan välissä. Se huimasi ja hirvitti, mutta vapautti kaikesta maisesta raskaudesta.

Sitten taas myrskyisinä päivinä ja öinä, kun isä ja veli olivat kotona ja meri pauhasi, ryskyi ja heitti raskaat laineensa kotikallioon kuin kanuunan mahtavat laukaukset, silloin oli niin ihmeen suuri levollisuus ja turvallisuuden kiitollisuus mielessä. Ja silloinkin, kun isä ja veli viipyivät jossakin

kalastamassa ja hän odotti äidin kanssa, kun oli niin jännittävää, tuskallista levottomuutta, tähyiltiin mustuvaa merta, nähtiin hyrskyjen kohoavan yhä korkeammalle ja tuijotettiin, eikö venettä jo alkanut näkyä, ja kun se vihdoinkin näkyi, kun se pääsi saarien suojaan, kuinka mieluista touhua äidille ja hänelle silloin tuli! Piti riennättää ruoat pöytään, olla valmiit ottamaan saalis talteen.

Hän eli muistoissa niin elävästi sen kaiken; että pettymys koski pahasti, kun hän huomasikin seisovansa katselemassa omaan pihaan ja sen yli tuonne loputtomaan ja eksyttävään metsään, salaperäiseen, vihamieliseen korpeen.

Hänen ei sopinut enää ajatella kotipuoltaan; se oli jäänyt ja jäisi yhä, kun hän kerran oli valinnut. Hän ei milloinkaan enää voisi palata entiseen, kun uusi elämä nyt oli häntä tänne sitomassa.

Näissä mietteissään hän kutoi ja askarteli, ja ne haihtuivat vain silloin, kun Pyry remuten ja touhukkaana tuli metsäitä tuoden kaikenlaista riistaa tai kun mies innostui oikein olan takaa kuokkimaan ja uudella Valkullaan kyntämään ja sitten kehuskeli kuin olisi toimittanut jotakin perin merkillistä. Silloin Vendla hyrähti nauruun, ollen hänkin innostuvinaan ja ihmettelevinään, kunnes mies ymmärsi sen hienoksi ivaksi...

Jaana oli tosin viittaillen kertonut Pyryn entisistä seikkailuista, mutta Vendla ei ollut niistä tietävinään, koska mies nyt oli täydellisesti muuttunut siinä suhteessa. Sensijaan oli heidän elämässään noussut uusi, vakava uhka eteen,

sillä lupauksistaan huolimatta Pyry oli jälleen ruvennut ryyppäämään, ja kun hän humalapäissään oli meluisa ja tuima, sietämättä mitään vastaväitteitä, vaikka olisi mitä tahansa päätöntä tehnyt tai tahtonut, ei elämä Pyryllä ollut Vendlalle enää mitään onnenpäiviä. Miehen selvittyä hän piti siitä aina aika mutinaa, josta Pyry ei kuitenkaan ollut tietääkseen – tiuskaisi vain kuin puoleksi leikillä: »Suu poikki muijaita!»

Ja kun Vendla siitä huolimatta torui omalla kielellään, sopi Pyryn olla ymmärtämättä ja kääntää selkensä, vaikka hän hyvinkin tajusi, mistä oli puhe.

IV

Metsästyksessä oli käynyt, niinkuin Pyry oli jahtivoudille jo edeltäpäin sanonut.

»Ei nää min sutein tääl Mustajärven puolel mitää tomppelit o, et ne verkon silmuist tulis ruutia haistelemaa. Kyl ne sen nokkahaa tuntee jo tuolt kauempaakii.»

Verkkoja oli viety metsään, ja Pyry yhtenä miehenä oli sen päässä vartioimassa, toisessa päässä Mustajärven Ukko. Vaikka Ukko olikin yksisilmäinen, osui hänen luotinsa kuitenkin paremmin kuin kaksisilmäisten. Hän oli kaatanut aikoinaan karhujakin omilla metsillään, susista ja muusta

pikkuriistasta puhumattakaan.

»Eihää niit ränttä siel nenäas eres röhöttämäs pitää, ku ne mönkii sen pesääskii ihkasten min etenheim, sanoi hän, kun ihmeteltiin hänen urheuttaan. Miten ne pesät hänelle aina tietoon tulivat – niin, sehän se olikin ihme.

»No, kun sen ties niin ties, men ja paksun lumen aikana ajo puita ja lunta pesän suulle, eikä sitten muuta kun lopettaa se mörkö! »

Niinpä niin – lopettaa, mutta siihenhän voisi tarvita koko kylän...

Ukon yksi vihreä silmä kiilui nyt vanulakin reunan alla.

Sen tuikkeessa oli levotonta ja vaanivaa valppautta kuin saalista vainuavalla pedolla, mutta siinä hän seiso i hiiskumatta paikallaan puun juurella, kivääri kädessään vilkuillen salavihkaa Pyryyn, joka liikkui poluilla ollen muka toisia tarkastavinaan.

Pyryn selkää karmi Ukon läheisyys, eikä hän malttanut pysyä alallaan. Hän tuns i äijän leppymättömän vihan kääriytyvän ympärilleen kuin öisen, lähenevän sumun. Hän pelkäsi, että Ukko tekisi jotakin.

Miehet tarinoivat keskenään jos joistakin päättömistä taioista ajan käydessä pitkäksi odotellessa – tyhjää. Pyry oli kyllä ollut äänessä ja valaissut kaikkia, mitä muka oli tehtävä, jos jokin peto näyttäytyisi. Siinä touhussa hän oli

loitonnut Juonalan kanssa pitkin polkua, mutta pitänyt varansa joutumasta Ukon kiväärin ulottuville. Korkean kiven takana hän äkkiä veti Juonalan sivulleen ja sanoi: »Katto!» ja käänsi hänen kasvonsa niin, että mies näki Ukon polvillaan kahden ison kiven välissä, kivääri ojennettuna heitä molempia kohti.

Pyry peräytyi kiven suojaamana toiselle polulle ja palasi takaa päin ampujaa kohti; silloin hän näki Jaanan äidin, mökin eukon, tulevan etäämpänä ihan miesten ampumalinjalle ja ymmärsi vaaran. Eukko oli vielä niin kaukana, ettei kuulisi huutoa. Pyryn ei auttanut muu kuin astua hyvin näkyvälle paikalle ja huutaa: »Akka tulee!» ja heti vetäytyä jälleen suojaan.

Samassa tuokiossa kuului laukaus. Sitten tuli täysi hiljaisuus; kukaan ei hievahtanut paikaltaan. Pyry ymmärsi, ketä laukaus oli tarkoittanut, ja tiesi, mistä se oli lähtöisin. Hän lähti kivien, kaatuneiden puiden, pensaiden ja metsikön suojassa ryömimään Ukkoa kohti. Siinä kyyristellessä häntä sapetti se, ettei jahtivouti eikä oikeastaan kukaan tuntenut Ukkoa paremmin. Pyry yksin tiesi, millä tavalla tämän miehen sisu saattoi purkautua; hän oli poikapahaisesta saakka nähnyt metsällä käydessään, kuinka ovela, sitkeä ja hellittämätön tämä äijä oli saalista tavoittaessaan. Luonto ja Ukko, kas siinä kaksi voimaa vastakkain tai molemmat yhtyneinä, kumpikin yhtä piittaamaton, kylmä ja kova. Näin joukossa ja kylän mailla Ukon mieli ei pursl1nnut millään tavalla; hän pysyi tiukasti omissa nahoissaan vaiti ja murjottavana. Tällä

kertaa hän nyt kuitenkin kyyristeli tuossa ollen valmis ampumaan sen otuksen, jonka verta hän himoitsi.

Pyry katseli Ukkoa sivulta päin hänen tietämättään.

Ainoassa silmässä oli verestävä hehku, mutta kaarnankovilla kasvoilla ei yksikään juova liikahtanut hänen siinä kahden kiven välissä tähtäillessään. Pyryn sisu kiehahti, ja päästyään lähelle hän hyppäsi ilveksenä kiveltä Ukon niskaan ja huusi: »Pois pyssy, ihmisiä tulee mettikös!»

Olihan Pyryllä oikeus käyttää kuritusta, ja nyt hän oli saanut syyn antaa takaisin sen kouraisun, joka yhä vieläkin, hänen sitä ajatellessaan, tuntui kurkussa. Hän oli voimiltaan heikompi kuin karhumainen Ukko, mutta nuorena ja notkeana ja eränkäynnissä karaistuneena hän nyt vimmoissaan uskalsi, taikauskaisen pelkonsakin uhalla, käydä käsiksi tuohon metsänotusmaiseen olentoon ja hypätä Ukon niskaan, likisti kurkusta ja väänsi aseensa irti miehen käsistä. Siinä kamppailussa pyssy laukesi.

Metsiköstä kuului naisen kiljahdus, miehet riensivät huutoa kohti, ja Pyry juoksi perässä heitettyään pyssyn Ukolle maahan. Yllätys oli tullut Ukolle niin äkillisenä, ettei hän ennättänyt kahmaista kiinni ahdistajastaan.

Huuto oli tullut polulta metsiköstä. Sama eukko, jonka Pyry oli nähnyt kiirehtivän kohti, Jaanan äiti, mökin vaimo, oli juuri päässyt miesten näkyville

ja kiljahtanut laukauksen pamahtaessa, luullen sen sattuneen.

»Susia, susia –!» ennätti hän huutaa ja sitten lyhyhistyi kivelle valittaen:
»Min päin, min päin, se halkee, vissiste se halkee, aijai ku sihe koskee!
Ryövärit, työ murhamiehet! Miekös täs nyt teitille sus olin, ku pit oikee
ampua?» Eukko vaappui istuessaan ja voivotteli.

Pyry oli kerinnyt paikalle. »Ottakai pois liina päästä, niin katton», komensi hän. »Ei tääl mitää o, olkai rauhas vaa!» sanoi hän sitten.

»Missäs ne suret?» udeltiin miehissä.

»Häi, no missäs muual ku suskuopas? Sinne ol kai enste menny vaska, se
siel ammu ja mölis sutten kiras. Aijai, ku min päässäin kiehuu ku
puuroparas!»

»Antaa sen porista vaa, parempaa tulee», sanoi Pyry ja käski miehiä
riisumaan verkot pois puista ja ottamaan mukaan susikuopalle.

Jahtivouti oli hälinän aikana saapunut paikalle, mutta kaikki oli käynyt niin
nopeasti, ettei mitään selvää käsitystä saatu laukaisuista. Kiireessä miehet
verkkoa riisuessaan tyrkkäsivät Ukkoa jouduttaakseen hänen hidastelevia
askeleitaan. Sellainen oli ihan vastoin äijän luontoa; hän kääntyi heihin päin,
työnsi jonkun luotaan, survaisi kahta sivulle ja harppoi sitten erillään omia
teitään suoraan metsään.

Jahtivouti piti parhaana antaa Ukon mennä itsekseen susikuopalle, jonka paikan hän tiesi paremmin kuin muut, paitsi Pyryä. Aikaisemmin Ukko oli itse pitänyt samaa kuoppaa ja saanut siitä ammutuksi kerran karhunkin, mutta nyt ei ollut enää moniin vuosiin nähty täällä karhuja, ja kun Pyry sitten oli kyhännyt itselleen maakuopan ja sieltä ampunut petoja, joita houkutteli haaskalla, oli Ukko kokonaan luopunut kuopasta.

Ukko nousi kalliolta kalliolle ja painui pitkin noroja, eteen tai taakse vilkumatta, aina vain suoraan kuin linnut ilmassa. Astuminen synkässä metsässä oli häntä jälleen rauhoittanut sen jälkeen, kun Pyryn näkeminen oli pahasti järkyttänyt ja herättänyt metsäläisen vihan, niin että oli ollut mahdotonta jättää laukaisematta, kun hän huomasi miehen ampumalinjalla. Hän halveksi itseään kieppuessaan tässä muka muiden kintereillä, ja ne tuuppimiset häntä varsinkin sapettivat, ja sitten sen – sen Pyryn pojan kouraisu, se kirveli kurkkua, kirveli mieltä. No, kirvelköt, tuumi hän, olihan sitä vie1ä taivalta metsässä, oli sinne asiaa Pyryllä, oli myös Ukolla. Ne kirvelyt vielä maksettaisiin ja varmasti myös jaksettaisiin.

Kyläläiset, senkin ketut, olisivat onkineet häneltä tietoonsa, minne Kaisa jäi, jahdanneet koko kevään, että hän vei naittaakseen, talon ostaakseen ja Pyryltä turvatakseen. Uskokoot, eihän se niin vääräänkään osunut. Mutta miksi vei ja miksi piti siellä naittaa? Mitä ne kylän suupaltit sillä tiedolla tekisivät, senkin penkillä kuorsaajat? Olivatko he sylipainia korven kanssa

otelleet ja kaskisahroilla uorinkoukkua tehneet? Olivatko he kaikki yöt talvisin kuunnelleet ovensa takana susien ulvontaa? Olivatko he yksin saattaneet hautaan isänsä ja äitinsä? Mitäpä ne laakson henkijieverit tiesivät soista ja sumuista, kaskista Ja korven kesyttämisestä takamailla? Sitähän ne kiljuaan kiskoivat ja raajoistaan ytimen myrkyttivät, ja kun markkinakuume tuli, sinne ne sitten mennä lappoivat joukolla reuhaamaan, senkin rienatut orjat. Eivät ne raukat osanneet oman vatsansa varaa aitoissaan säilyttää, ei siemenen vertaa. Kylän humussa ja hälinässä työt hosuttiin. Hädässä muka oli kylä ja naapuri auttajana, korvessa ei - vain houkutellen sinne työn avun sai. Ja kuitenkin hänelle oli tullut hyvä nainen, suuren talon tytär, jolla oli karjaa ja kapistusta jos jonkinlaista, ja hänet, yksisilmäisen miehen, ottanut ja kunniassa pitänyt, saanut kaksi lasta, Heikin ja Kaisan – pikku Kaisun, ainoan rakkaan, äiti oli kuollessaan jättänyt käsivarsille, katsonut kauniisti... Niin, ymmärsihän sen, pieni lapsi ja ilman äitiä! Siinä oli sitten saanut olla isänä ja äitinä ja korvenhaltiana. Mistäpä sen uuden naisen haki – omille lapsilleen? Ei voinut, ei luonnoltaan saanut haetuksi, kun se ensimmäinen oli niin mielessä, ei kuoltuaankaan hellittänyt, kävi unissa katsomassa ja neuvomassa... Sitten oli metsilläkin Kaisa ollut mukana, kun eväillä varustettuina kuokittiin kaskea, teuhannut vanhalla aholla kuin keijukainen kesäisen auringon autereessa, taas tullut luokse ja kuiskuttanut korvaan: »Isä, isä, isän tyttö on», ja jälleen mennyt omaan touhuunsa. Koko metsän se lapsi oli olemuksellaan täyttänyt, villin, eksyttävän korven. Sitä hän ei vaihtaisi - siellä oli työ, siellä koti, lepo ja tuska. Mitä nuo kyläläiset tiesivät siitä? Puhuako heille omistaan? Ei, ennen

suohon menisi.

Sitten tuli sellainen Pyry, sellainen tuulen tuoma ja sateen lyömä, huljutettu vasikka – ei kuokka kädessä pysynyt, ei viikate heilunut, sellainen suokuikka ja ketunpenikka. Kylän kunniaa se oli pojasta asti havitellut, sen huveja hakenut ja naisia pidellyt. Sellainen tuli ja... Se tunki. sydämyksiin, se raastoi kuin miekka rintaan pistettynä. Sellainen miekkonen oli koskenut Kaisaan... Yhä se kirveli, puri ja nakersi sydänelässä, niin ettei jaksanut enää peltoja kääntää, ei kylvösaroilla astua sitä ajattelematta. Hänen täytyi kostaa... Laki oli tunnettava, ettei julkiseen rikokseen menisi, mutta omatunto, missä se sellainen oli? Ei sitä ollut muillakaan, miksi hänelläkään? Kosto, kosto olisi palsamia... Eihän siinä auttanut levosta välittää, kun susi oli lampaan vienyt; ammuttava se susi oli, ammuttava tai pistettävä metsästyspuukolla tai iskettävä tappokirveellä...

Ukko saapui susikuopalle ennen muita ja katseli kahta sudenpentua raatelemassa nuorta vasikkaa. Mokomat hölmöt, osanneet iskeä kolmannen hölmön ja verenmakuun päässeinä irvistelivät, ajatteli hän.

Pian tulivat kaikki miehet hälisten ja juostuaan huohottaen lopettamaan varmasti vangittua saalista. Taaskin Ukon mieltä etosi – senkin huumarenpohjan nuolijat!

Jahtivouti tuli heti moitti maan pyssyn huolimattomasta pitelemisestä. »Olisi

hyvinkin voinut osua ihmisiin, mutta kun siinä nyt oli kamppailua mukana eikä vahinkoa tullut, niin saa olla», varoitti hän.

Ukko muljautti yhdellä silmällään sivulta ja antoi hartiansa painua kuin olisi vähäksynyt voudin neuvoa, joka oli sävyisästi annettu, vastoin hänen tapojaan.

Hän seiso i sillä kulmalla, kuopan reunalla, johon alunpitäen oli jäänyt. Siinä oli iso kivi laidalla ja maa hiekkaista. Jahtivouti huomasi sen ja aikoi juuri varoittaa miehiä joukolla ryntäämästä sille kohtaa, kun sudet jo hyppivät korkealle siltä taholta, koska se oli matalin nurkka. Kaikki ympäröivät jahtivoudin ja Ukon, joten heidän oli pakostakin siirryttävä lähemmäs reunaa. Silloin kivi painui maanmurtuman mukana, ja miehet suistuivat sen varassa parin metrin syvyyteen kuopan pohjalle. Takimmaiseta jäivät ylös laidalle vartioimaan sortuman kohdalle, mutta alhaalla alkoi miesten ja petojen mylläkkä. Mustajärven Ukko ja jahtivouti olivat pohjimmaisina hiekassa ja mudassa, samoin Pyry, joka oli vetänyt pitkän puukkonsa tupesta sillä pistääkseen sudenpennut.

Sudet pakenivat vastakkaiseen nurkkaan, ja miehet saarsivat ne. Mustajärven Ukko oli tahallaan jäänyt toisten taakse yrmeästi halveksien tällaista menoa, kun hänen mielestään mikä tahansa mies olisi yksin paremmin kuin tämä päätön joukko puukolla tehnyt pennuista lopun. Pedot olivat raivostuneet kolhaisuista ja ahdistettuina hyppivät päin, hyökäten ulos

miesten saarroksesta. Ukko oli seisonut hiljaa paikallaan pitkä puukko kädessä ja kääntyi aina petoihin päin päästämättä niitä selkensä taakse. Pyry oli myös puukko paljaana miesten edellä käynyt pentuja kohti, joten sudet jäivät hänen ja Ukon väliin. Näin siirryttiin vastakkaiseen, korkealaitaiseen nurkkaan, jonka Ukko otti selkensä nojaksi. Nyt hänen oli yksin iskettävä susia, jotka pentuudestaan huolimatta olivat kylläkin raatele via.

Pyryn ja joukon ahdistamina sudet syöksyivät salamana Ukkoa vasten, ja toinen niistä sai raapaistuksi kynnellään naarmun hänen poskeensa samalla kuin hänen puukkonsa upposi sen sydämeen. Toinen oli ahdingossa hypännyt Pyryä kohti kuin sylipainissa Ukon edessä, ja Pyryn veitsi oli tavoittanut sen rintaa, mutta samassa Ukon puukko iski takaa sutta kohti ja osui Pyryn vasempaan olkaan. Se kaikki kävi nopeasti, ilman melua, miesten ollessa kuumeisessa taisteluvimmassa.

Pyry makasi verissään maassa susien välissä, ja jahtivouti riensi katsomaan, paljasti haavoittuneen kohdan ja näki puukon menneen solisluun ohitse hyvin syväälle. Hänellä oli metsästyssäntöjen mukaan sideaineita mukanaan, verenvuoto saatiin tukituksi, ja sitten kyhättiin metsässä parit, sillä Pyry ei jaksanut kävellä, ja vuotoakin oli pelättävä.

Yrmeys Ukkoa kohtaan oli nyt muuttua ihan vihollisuudeksi, mutta hän oli painanut entistä syvemmälle vanulakkinsa, jonka alta tukka riippui alas niskaan, ja jahtivoudilta lupaa pyytämättä alkanut marssia kotiaan kohti.

»Se äijä sitte on pirumpi sus ku mikään mettänpeto», sanoi Juonala.
»Ehrollaa se sen tek, ja ehrollaa se sit pyssyääkii kopeloi. Olsin sit miekii maannu maas kinnerit ojos ilman Pyryä, mup Pyryä se silloinkii tarkoitti», jatkoi hän jahtivoudin kuullen.

»Kuulkaas nyt, Juonala, tuo puhe ei pidä vettäkään. Sitä ei voida todistaa. Kiellän teitä laittomasti syyttämästä. Minun nähdäkseni se oli tapaturma.»

Toiset tyytyivät siihen, ja asia jäi silleen.

Kun metsässä oli tehty parit, vietiin Pyry kantamalla kotiin, mutta eräs isännistä oli sitä ennen lähtenyt kirkolta noutamaan haavuria.

Kotiin mennessä Juonala mokotti toisille: »Senkii häntäherra, toi jahtivouti!»

»Herra se on sekii ja viel ensimmäin sielt häntäpäystä, niin että varo leukojas, ettet viel jää niist roikkumaa», huomautti Tuisku, joka muuten myös oli hyvin yrmeissään Mustajärven Ukolle niinkuin aina ennenkin. »Se on se Ukko pikemmin ilves ku sus. Se imasee veren, jos kurkkuun kii pääsee. Ja se tekee sen nii julkisestee ja laillisestee, ettei omattunnot pirä vettäkää, niinku jahtivouti sano. Siel se järvel kokee minkii pyyrykseis ja ottaa ansoist otukseis eikä kuttu näkijää toristelemaa. Sellain se on korpivaras ollu aina, ja peto se on susien tapaan, ja piru sihe menny on, sen yhteen silmään häntä silt vaa puuttuu...!»

V

Nyt Pyry oli jo toisen kerran joutunut Vendlan hoidettavaksi ja tällä kertaa kokonaan avuttomana. Kuukausia kului näiden kahden ihmisen elässä muista eristettyinä omin neuvoin, ja haavasta tuli pahantapainen, tuppasi märkimään ja ajoi kuumetta. Vendlalla oli sitäpaitsi oma tuskansa ja huonovointinsa, ja piti hän kankaitakin kutoa – ei ollut varaa antaa ansioiden mennä sivu suun.

Pyry ei jaksanut puhua, mutta väliin hän jupisi, että paha painajainen istui hänen rinnallaan ja siitä hänen tuskansa tulivat. Hän muisti ennenkin olleensa sen vallassa, mutta päässeensä irti ja sitten sitä nauraneensa ja pi1kanneensa, ja niin hän nytkin tahtoi tehdä. Päivät olivat käyneet hänelle kovin hämäriksi. Hän ei voinut oikein nähdä Vendlaa, mutta tahtoi nähdä ja ajaa pois painajaisen, joka oli aina estämässä. Hän tiesi kyllä, että painajainen vaati häneltä jotakin. Mitä ihmettä se vaati? Ahaa, se varoitti, ettei saisi koskea Ukko on, ja juuri sitä hän tahtoi, koska Ukko oli ajanut painajaisen hänen päällensä. Hän tahtoi näyttää, ettei mikään mahti maailmassa estäisi häntä iskemästä Ukkoa. Siinä kamppailussa hän. sitten näki eräänä päivänä Vendlan ihan selvästi. Niin, tuossahan olivat hänen suuret, kirkkaat, kullanruskeat silmänsä, vakavina ja tutkivina katselemassa häneen ja viileät kädet koettelemassa ja silittelemässä otsaa. Pyryn tuli hyvä olla, painajainen pakeni, ja päivä paistoi neljästä ruudusta. Hän näki kamarin, tutun huoneen,

josta oli ollut kauan poissa, ahtaassa paikassa, painon alla. Hän oli sentään unohtanut jotakin tärkeitä, mutta mitä se oli? Niin, nyt hän jo tiesi... Mustajärven Ukko oli lyönyt puukolla ja hän... Sairas käsi liikahti – siihen koski. Pyry oli jälleen tointumassa.

Hän voi liikuttaa kättään, sormiaankin ja uskalsi tarttua kiinni keveisiin esineisiin. Hän voimistui päivä päivältä yhä enemmän, mutta mieli oli apea. Unissaan hän yhä vielä painiskeli vanhan painajaisensa kanssa. Päivätkin olivat sekavaa kaameutta täynnä; varsinkin yksin jäätyä piti karttaa pimeyttä, pysytellä tuvassa jotakin touhuten ja oikein taistellen kolottavaa pelkoa vastaan uskaltamatta puhua siitä edes Vendlalle.

Vendla odotti lasta juuri niinä aikoina ja olisi tarvinnut rohkaisua. Sen Pyry kyllä ymmärsi, mutta ei tohtinut lähetä Vendlaa peläten, että se sama paha, joka häntä ahdisti, voisi tarttua vaimoonkin. Hän meni ulos koete1lakseen maaliskuun hankea ja otti suksensa, hiihtäen alas pelloille. Vaikeus hohti kaikkialla, ja kimmellys sokaisi, saartoi joka puolella. Tuo suuri ja ikuinen valkeus oliko sekin pahansuopa, salpasi henkeä, ahdisti? Mitä se tahtoikaan, tuo iankaikkinen valkeus, tuo avaruus taivas? Hän tahtoi päästä takaisin Vendlan luo; siellä oli rauha ja turva.

Sitten tuli synnytyspäivä. Pyry oli jäänyt tupaan odottelemaan Vendlan mentyä saunaan. Se oli pitkä ja levoton iltapäivä, jota seurasi raskas yö. Hän ei voinut maata, ei levätä, ei mennä uloskaan, tuijotti vain eteensä tylsänä,

ilman ajatuksia, väliin koetellen jäseniään, taipuisiko käsi, astuisiko jalka, oliko hän elävä vaiko vain tönkkä. Yhä uudestaan Jaanan piti käydä kysymässä, oliko lapsi jo syntynyt, ja kun hän lopulta toi sanoman; »On tullup poika», nauroi Pyry – pitkästä ajasta hän nauroi, mutta hetken kuluttua itku tärisytti hänen laihaa ruumistaan, ja sitten hän meni saunaan katsomaan poikaansa. Aamun valjetessa äiti ja poika tulivat omaan kamariin, ja vanha eukko, joka oli auttanut Vendlaa, hoiteli lasta jonkin päivän. Pyry ei kuitenkaan malttanut pysyä poissa kamarista tuntiakaan yhteen mittaankin. Hänen oli hyvä olla Vendlan ja lapsen läheisyydessä; silloin ajatukset eivät ulottuneet muuanteista. Saatuaan kapaloitua käärön syliinsä hän jäi sitä kannattelemaan käsivarsillaan tuntien sen läheisyyden antavan rauhaa ja karkoittavan kaameuden tunnun.

»Mitä tos nym miehiin mies roikkuu kaikep päivät!» tuiskahti auttajavaimo, mutta Pyry ei ottanut kuullakseen moitetta.

»Se on min poikain ja mie sip pitelen, ja työ saatten mennä vaikka – Kyöpeliin», sanoi Pyry ollen kateellinen vieraille naiselle, kun hän hoiteli lasta.

»Olen mie jo Kyöpelik käynny ja siel ollu iهران tarpeeksein, en mie sinne mennä tartte, isäntä-parka, mut menkäi työ mettää ja tuokai sielt pataan lintua taikka muuta jänist», puhui eukko.

Pyry jäi katsomaan eukkoon silmät levinneinä ja säikähtäneinä.

»Mettäänkö...?» Hänen silmissään vilisi ja pimeni, jotakin vilisti ohitse, ja äkkiä hän näki suden hypänneenä rinnoilleen ja oman veitsensä pedon kurkussa ja Ukon kasvot, verisen silmän...

Se oli kuin salamanvälähdystä ja herätti moninkertaiseksi pelon: Ukko näkyi astuvan ihan kohti uhkaavana ja nauravana kuin piru.

Lapsi otettiin häneltä pois, ja Vendla, joka istui jo vuoteen reunalla, sanoi: »Eihän sinun tarvitse mennä, Pyry, älä nyt noin katsele meitä», ja sitten hän nousi ja silitti miehensä otsaa, piteli kädestä, vei pöytäkaapin luo akkunan eteen ja painoi istumaan tuolille, toi sitten pojan syliin ja sai hänet rauhoittumaan.

Eukko katsoi heihin hyvin pitkään ja hönähti: »Hönttiä tääl ollaa, niinku kyläs sit sanotaakii!»

Kun vieras nainen oli mennyt ja Pyryt olivat jääneet lapsen kanssa kahden, pysyi mies levollisena ja lorueli pojan kanssa Vendlan heitä hoivaillessa.

Kuitenkin kesti viikkoja, ennenkuin Pyry jaksoi lähteä metsään hakemaan Valkullaan havuja tai rankoja haloiksi. Aina mieli sittenkin oli painuksissa, ja taikauskoon sekaantuivat papin saarnat ja omat kummalliset painajaiset. Kun hän ei vielä voinut tähdätä varmasti eikä jaksanut samoilla metsästäjänä, halveksi hän itseään ja kuvitteli elämän virtaavan ohitse. Hän muisti kerran

lapsena ollessaan astuneensa joen poikki vievälle hirsiportaalle ja päästyään keskelle jokea alkaneensa hädässä huutaa, sillä joki oli vievinään hänet portaineen mennessään. Rannalta huudettiin: »Älä katto alas, katto ylös!» Ja hän katsoi ylös toiselle rannalle, ja joki lakkasi viemästä. Hän muisti sen ja ajatteli, että elämä vei häntä nyt, mutta kukaan ei huutanut mitään; hänet oli noiduttu katsomaan alas pyörryttävään veteen. Eikö Mustajärven Ukko ollut muka pirun voimasta häntä vainoamassa...? Eikö hän melkein ilmielävänä tullut päin, katsonut verisellä silmällään ja vaatinut kanssaan ottelemaan? Eikö nyt hänen oma kätensä ojentunut lyömään tuota ilkamoivaa hahmoa, joka hyökkäsi aarnihaudan tulen lailla häntä vastaan? Jos hän sen löisi, eikö hänellä silloin olisi – valta? Niin, sellainen valta, ettei enää pelkäisi, ei tarvitsisi pelätä, ei tuntisi olevansa sidottu. Hänen täytyi se iskeä, täytyi mennä vaanimaan sinne, missä Ukko peliään piti, tulkoon silloin avuksi vaikka paha-henki, kyllä se hahmo oli iskettävä ja saatava siitä ylivalta!

Vasta noin vuoden kuluttua Pyry selvisi painajaisesta ja metsänpelosta. Hän oli lopultakin puhunut siitä Vendlalle, ja yhdessä he päättelivät, että se oli siitä susijahdista jäänyt, Mustajärven Ukon noituma tauti.

Senjälkeen Pyry parani, ikäänkuin pahan alkujuuren keksiminen olisi hänet siitä kirvoittanut. Juonala vei hänet jälleen metsään, ja Pyryn varma oikea käsi korvasi kyllä vasemman heikkouden, ja silmän tarkkuus oli pysynyt entisellään. Riistasta ei ollut puutetta laajoissa metsissä, ja kaikenlaisia

nahkoja karttui talven tultua vietäviksi eri kaupunkien markkinoille. Näillä matkoilla oli erikoinen voima elvyttää Pyryn mieltä, ja kerta kerralta hän palasi kotiin voitonvarmana ja kerskuvana, että hän kyllä maksaisi jyvävelat Mustajärven Ukolle, ja samalla hän maksaisi sille Ukolle vielä muutkin velat!

Näiden riemullisten matkojen jatkoksi hän aina haki Juonalan ryyppyseuraa, ja viinaa noudettiin, mistä milloinkin saatiin, mutta paraiten Mustajärveltä, koska siellä oli pitkäaikaisin polttolupa laajojen maiden vuoksi. Ukolla oli kaksi Malkin veljestä naapuritalosta polttajina, velkaisia miehiä, joiden oli pakko palvella Ukkoa, elleivät tahtoneet ryöstää taloonsa. Ukko ei suinkaan polttanut kaikkea viljaansa, vaan otti talteen uuden viljan, kun kyläläiset toivat sitä vaihtaakseen viinaan, ja poltti vanhaa varastoa. Vähitellen karttui viljaa aittaan, ja se, mikä sinne jäi, oli puhdasta voittoa viinan keitosta.

Ukko oli kuullut – Kaisaa kyyditessään – sellaisesta ihmeellisestä asiasta, että jossakin ostettiin puita. Se takertui hänen mieleensä, ja kotiin tultuaan hän sanoi pojallensa Heikille, joka jo hoiteli taloa isän kanssa yhdessä: »Anna sie jyviä Juonalalle, anna velkaa mitä vaa Pyrylle, anna kaikille taloille täs omis nurkis ja tietä velkakirjat taloo vastaa, mut tietä pitäjän kirjuril, et tulee lailliin. Sitte sie kerran istut täs ku kartanos ikää!»

Ja Mustajärvellä saatiin polttaa viinaa koko Tuorakan tarpeiksi, ja viljaa kertyi Ukon aittaan. Siellä metsäkulmalla elämä oli niin villiä, ettei kukaan kunnan ihminen sinne mennyt, ja viranomaisetkin pyrkivät unohtamaan tuon

Jumalan hylkäämän kolkan, jossa tapahtui tappoja ja löydettiin miehiä kuolleina, metsään eksyneinä, hankiin uupuneina, kun olivat tolkuttomina lähteneet taipaleelle saatuaan lekkereihinsä viinaa Ukon polttimosta.

Mustajärven Ukko oli jo kauan ollut äveriäs, koko laajan metsäkulman haltija, ja naimisensa kautta saanut rahaakin – sanottiin. Hän oli tappanut petoja enemmän kuin kukaan muu Tuorakassa, polttanut kaskia ja saanut syntymään ahoja villiin metsäänsä karjan laitumeksi ja uusia peltojakin Avijoen kapeiden vainioiden lisäksi. Hän oli myös rakentanut itselleen tuvat ja kamarit niin jyhkeät ja laajat, ettei kellään muilla. Ne olivat ikihongista, niin kovista, ettei kirves niistä suurta lastua kerrallaan irti saanut, vaan kilpistyi ja kivahtaen luiskahti lyödessä sivulle. Mahtavien honkahirsien hinaaminen ylös, yhä korkenevalle seinälle, nurkkaaminen ja muu viimeisteleminen oli vaatinut paljon ponnistelua, sillä aseet olivat kovin alkeellisia, mutta Ukolla olikin älyä enemmän kuin ihmisillä yleensä. Siinä tuo jykevä asumus oli seisonut jo puoli vuosisataa; sen nelinurkkaisista ruuduista paistoi Herran päivä kirkaammin kuin kyläläisten tuhruisiin vanhoihin talorähjiin, ja Ukko oli siitä ylpeä. Hänen tuvastaan ei lämmin kesken haihtunut, tummanruskeiden seinien rakosista irvisteli turvallisuus ja pysyväisyys, eikä niiden hirsien kovuus paljoakaan antanut kivelle perää. Kestivät ne tulenkin hyökkäykset, koska ne olivat vuosisatojen kovettamaa ainesta tuosta hongikosta, joka seisoj taajana ja laajana erämaisessä koskemattomuudessa, alkaen jo talon paikalta, kallioiselta mäeltä, ja ulottuen kauas, melkein tuntemattomiin.

Mikä olikaan Mustajärven Ukon taikana ollut täällä korvessa näin vaurastuakseen ja rakentaakseen jykevät asumukset, kun kylän toiset talot vielä kyhjöttelivät vaivaisina pirtteinä?

Kansa uskoi hänellä olleen taikavoimaa ja tonttujen apua, joita Ukko houkutti puolelleen pysytellen poissa kirkosta ja muiden ihmisten yhteydestä, yhä raataen omilla maillaan, ja taikansa avustamana hoidellen metsäriistaakin kuin muut karjaansa.

Viimeisinä vuosina, kun Ukon poika Heikki jo oli täysi mies, he olivat pystyttäneet talonsa taakse, tasaiselle kalliolle, vilja-aitan. Se seisoi neljällä jykevällä kulmakivellä, samanlaisista hongista veistettynä kuin tuvat ja kamarit, ilman muuta läpeä kuin pienet ilmareiät korkealla katonrajassa ja laaja ovi, jonka edessä oli poikittain jykevä rautakanki lukittuna suurella riippulukolla. Se oli odottamattoman komea näky tuossa hongikon rinnassa. Korkeina patsaina kohosivat puut sen ympärillä. Siinä se kivettynein hirsin uhmasi tulta ja myrskyä, ja sitä suojasivat metsän ja maan henget.

Mistä tuli se vilja, jota varten tuollainen aitta oli nostettu? Kansa sanoi sitä tonttujen kantavan kylien ja Tuorakan monista aitoista vähin erin, kapoittain ja nelikoittain, niin että viimein oli karttunut satoja tynnyreitä.

Kansa oli oikeassa omassa asiassaan, ja viina oli se tonttu, joka villitsi viemään oman henkensä pitimenkin Mustajärven aittaan.

Ei ukko eikä hänen perheensä polttanut viinaa. Se oli annettu Malkkien työksi. Jokainen juopunut ajettiin koiran avulla ulos Ukon tuvasta ja pihasta, ja hän itse oli kuin ukkosen jyrinä omalla vuorellaan, mutta kyläläisten viljasta hän otti tuntuvan veron aittansa varastoon Malkkien nöyrällä välityksellä. Kun jonkun talon vilja loppui ja viina ehtyi, antoi hän jyviä velaksi tuntuvaa korkoa vastaan, ja kun laina kasvoi suureksi, vaadittiin talo velan vakuudeksi, otettiin kiinnitys. Kaikessa oli mukana laki. Tuorakkalaiset tiesivät tonttujen neuvoneen siihen Ukkoa. Kun sitten monien tyhjät laarinpohjat pakottivat kiristämään suolivyötä ja lapset kalpeina pyytämään leipää ja kurjuus kurkisteli joka nurkasta, silloin vasta ihmeteltiin, mikä heidät oli villinnyt jyvänsä Ukolle kantamaan. Olipa siinä aika sitten enää ihmetellä, mistä vilja kertyi Ukon aitaan, kun talo myytiin huutokaupalla viljaveloista ja isäntäväki sai asua loisena entisessä talossaan. Heihin jäi hyvä halu kostaa Ukolle hänen viljalaarinsa pohjattomuus, polttaa ikihonkien aitta.

Heidän kävi kuitenkin, niinkuin Pyrynkin: viha söi heitä itseään.

Mutta kyläläisten viha ja kateus oli aina vireillä ja helposti syttyvä. Sinä kesänä oli Juonalan vuoro luovuttaa maansa ja metsänsä ja jäädä asumaan omaan pirttiinsä pienet tilkkuset ruis- ja naurismaata ympärillään, polttamallaan läikkäsillä. Metsästys se sitten sai pitää elämää pinnalla niin kauan kuin hän jaksoi korpia samoilla. Siitä jäi miehen viha kolottamaan sisua.

»Mie sen sanon, että se Ukko viel kylänkii polttaa, niin että liekit nurkissa

roihtuu, ku se siel ryteikössää niit rojujaa alvaria kärstää. Se on sitte ku pahalaisen varttesmanni sen nokisen hankos kans pätsiä kääntelemäs. Jos läheille menet, niin jo se pirult siivet saa ja tönäsee luuranvarrel mujuun ja kytöön!» Näin Juonala puhui pitkin kylää.

Ja sitten pääsikin kulovalkea kerran kiirimään pitkin kylään päin vievää tietä. Kyläläisten oli pakko mennä miehissä sammuttamaan.

Ihmeellistä oli nähdä, kuinka liekit lipoivat harmaata sammalta ja marjanvartta alhaalla maassa, nousivat suikaleina naavaan, kääpään ja kaarnaan, mustasivat puunrungon sauhullaan, mutta eivät pystyneet sytyttämään kovaa puuta. Näiden vuosisataishonkien kovettuneisiin runkoihin ei pystynyt tuli, ei myrsky eikä mikään puuta näivettävä tauti. Juuret olivat imeytyneet syvälle ja laajalle maan uumeniin, ja latvat näyttivät kannattavan taivaanlakea, ottaen omakseen auringon ikiuudistavan voiman. Honkien juurella, harmaalla sammalella, nökötti vielä äsken naarasteeri rauhallisena odotellen koiraiden taistelun tulosta. Oravat vilistivät kärppä kintereillään ylös huimaavaan korkeuteen ja ponnahtivat vahvojen takajalkojensa voimalla tuuhea häntä suunnan antajana, latvoissa puusta puuhun.' Se oli pakoa hengenhädässä vahvempansa edellä. Siellä korkealla ne olivat poissa liekkien ulottuvilta, lintujen laulu mailla, ja sieltä korkealta näytti tuorakkalaisten metsänsammutus kääpiöiden häärimiseltä harmaassa hämyssä. Metsä seisoi omana vahtinaan.

Kyläläisten silmät vartioivat . Ukon muhkeaa vilja-aittaa, joka heidän taruilevassa mielessään oh ihmiselämän suurinta rikkautta täynnä. Se oli kotoisin heidän Isonjokensa rintamailta, joilla oli kylvetty ja kynnetty jo vuosisatoja. Se oli sittenkin heille kaikille kuuluvaa; jos hätä kohtaisi ja kato tulisi, silloin piti aitan lukkojen aueta.

Tässä mielessä he torjuivat Juonalan jumalattomat yllytykset ja tekivät tehtävänsä sammutustyössä, sillä kaikki, mikä oli jumalanviljaa, hiellä ja vaivalla maasta otettua, oli pyhää – se oli kuin luettu ja julistettu jumalansana, jota ei saanut häväistä, sillä se olisi ollut pilkkaa Pyhää Henkeä kohtaan. Tuo aitta tuolla kalliolla, neljän vahvan kulmakiven varassa, ikihongista rakennettu, rautakanki poikittain vahvan oven edessä, lukko silmusta roikkumassa, se oli heidän elämänsä turva. Eihän ihminen voinut edeltäpäin tietää, mitä ilmoja tulisi, vaikka halla maitojyvällä viljan veisi, suuret sateet muuten turmelisivat tai yletön pouta kuivattaisi ja saviset maat halkeamiin repisi. Se oli kaikki Herran kädessä, sallimuksen varassa.

Mustajärven Ukko merkitsi useimmille uhkaa ja varoitusta, jotta piti lakata käymästä juomarin polkuja sinne metsäkulmalle. Toiset taas yhä astelivat polkua lekkerit kainalossa, kuten Juonala, joka aina takertui Pyryyn, yllyttäen hänen vihaansa Ukkoon. Pyryn järki oli kuitenkin hereillä, ja hän sanoi kättäjälleen:

»Mitäs mie hyötysin sen rontin Ukon ampumiisest? Eihää ne velkakirjat

kuole, kuolee vaa vanha raato. Jos voisin siltapaa lyörä ku se minua löi...!»

Hänessä kuohui yhä koston ajatus.

VI

Pyryn poika, Kalle, oli jo kasvanut niin suureksi, että juoksi metsässä Tuiskun Juhon kanssa ansoja virittämässä ja kokemassa. Vendla oli pitänyt hänestä hyvää huolta opettamalla lukemaan sanaa sen mukaan kuin itse osasi ja noudattamaan hyviä tapoja etelässä oppimiensa vaatimusten mukaisesti ja myös hankkinut hänelle paremmat vaatteet kuin tuorakkalaiset viinaa viljelevät talolliset lapsilleen. Pyryn emännän kaikki sopet ja koko Pyyntarha, joksi heidän pihaansa nyt sanottiin, kun sinne oli ilmestynyt pensaita ja joitakin omenapuita ja aidattu yltympäri, olivat aina siistit, toisin kuin muissa pikku taloissa, joissa tunkio pyrki nousemaan korkeaksi kahden puolen portaita.

Kalle oli tullut äitiinsä, saanut hänen kullanuskeat silmänsä, soikeat kasvot ja hiukan käyrän nenän, suoran ryhdin ja aika lailla tiukan olemuksen. Tuorakkalaiset sanoivat Vendlaa poikineen »mustantutkuiksi» ja nyrpistivät nenäänsä, sillä Kalle oli hoikka kuin salko, »liikaa nirsu ruissaa ja kemppi vaatteille», mikä tietenkin laskettiin äidin syyksi. Hänessä ei ollut sitä

tanakkuutta ja punakkuutta, jota kyläläisten terve maku vaati »pulskalta». Vendlan erillään pysyttelemisen omissa oloissaan oli yhä syynä kyläläisten vierasteluun. Ja vaikka olikin nähty syynä Pyryn kyky petojen lopettamisessa otolliseksi asiaksi, ei hänen siitä saamiaan vammoja otettu huomioon – luettiin vain miehen omaksi viaksi ja heikkoudeksi.

Vendlan syyksi arveltiin sitäkin, että Pyry jälleen kävi markkinoilla ja palasi yhä useammin pahapäisenä kotiin. Se oli vuosien mukana yltynyt, tuo pahapäisyys, ja ärtyi yhä korvessa poltetusta viinasta, eikä mies usein nähnyt tervettä päivää. Joko hän itse pelkäsi ja lymyili tai kotiväen piti varoa häntä ja sulkeutua pellavakamariin, joksi nyt sanottiin entistä kylmäkamaria. Vendla vei aina Kallen mukaansa, lukitsi oven sisäpuolelta ja pysyi siellä, kunnes mies rauhoittui.

Malkko asui nyt enimmäkseen saunassa, ja Jaana oli ottanut itselleen miehen työt ja miehen saappaat, ajoi markkinoilla vaihdetuilla hevosilla yhtä hyvin puita ja hakoja kuin kovin ränsistynyt Malkko, jonka vuosipalkka – tynnyri jyviä Vendlan maksamana rahassa – hupeni viinalekkerien täytteeksi niinkuin muidenkin miehennimisten ja teki heikkoon ruumiiseen tuhoisan vaikutuksen. Muuten Jaanalla oli kylliksi puuhaa elukkain hoidossa ja navetan ruokkoamisessa.

Emännän piti hoitaa tupa-askareet kutomisensa ohella.

Keväisin hänelle aina tuotiin välttämättömiä tarpeita kotipuolesta maksuina kutomuksista, olipa veli kerran lähettänyt rahaakin viljavelan lyhennykseen, mutta sitä Vendla ei sitten myöhemmin tahtonut uudistaa.

»Miksi minä ponnistaisin, jos Pyry tahtoo talonsa pantata? Se olkoon hänen asiansa, minulla on työni ja leipäni!» puhui Vendla Kallelle, joka jo ymmärsi, että kotoinen meno veisi maantielle.

»Mihkäs miä sitte jourun?» kysyi poika silmät suurina ja huulet vapisevina. Hän oikein vihasi äitiään, kun tämä ei ymmärtänyt maan arvoa, ei välittänyt pelloista eikä eläimistä ja puhui aina kotipuolestaan, niinkuin se olisi ainoa mahdollinen paikka olla ja elää.

Vendla oli vuosien varrella paisunut vahvaksi ja järeäksi naiseksi, joka ei suinkaan antanut elämisen murheen itseään nujertaa.

»Ei tämä itkusta parane», sanoi hän harjatessaan pellavia niinä hetkinä, jolloin hän oli Pyryn mellakoimista paossa Kallen kanssa lukkojen takana. »Kyllä meille leipää riittää – ei vilja maailmasta lopu, vaikkei Tuorakasta jyvääkään saisi.» Hän puhui Kallen kanssa aina ruotsia, ja Kalle vastaili suomeksi. Tämä oli aiottu lohdutukseksi, mutta pojan mieli oli karvas, itkukin pääsi häneltä, ja nyrkit puivat kamarin seinää, kun hän tiesi naapurissa saavansa kuulla toista, ettei maa työttä kasva ja että se työntää laiskat pois päältään ja markkinamiehet.

Tuo työntäminen oli käynyt Kallelle jokapäiväiseksi ajatuksen aiheeksi, ja hän oli siitä jo yrittänyt puhua isälleenkin.

»Mitäs myö sitten tehrää, isä, jos talost pitää lähtemän?» kysyi hän.

Pyry katsoi poikaansa kuin näkisi hänet ensi kertaa, ja hänen tajuntaansa nousi suuri pelko. Hän näki edessään tien, kovan maantien, jonka vieressä kasvoi nokkosta. Ei ollut kiveäkään, jolle istuisi, ja ihmiset menivät ohitse ja tulivat vastaan, oudot ihmiset, sanaakaan virkkamatta, vain päällään nyökäten. Ellei olisi kotia... Ja Kalle kysyi, mihin hän joutuisi... Se koski Pyryyn. Suuri pelko ja elämisen murhe ahdistivat nyt häntä sellaisella voimalla, ettei hän voinut siitä päästä. Vendla ihmetteli, mikä mieheen oli mennyt; hän teki nyt työtä kuin muutkin kunnon talolliset ja naurahteli kotiväelle kuin olisi hämillään muuttuneesta elintavastaan. Vendla katsoi poikaansa naurahtaen, ja Kalle oli onnellinen. Kului viikkoja Pyryn askarrellessa kuin tointuva sairas, jonka voimiin ei vielä voida oikein luottaa, mutta uskalletaan toivoa.

Pyry karttoi Juonalaa ikäänkuin pelkäisi häntä. Toisinaan hän meni äkkiä kamariin ja lukitsi oven jäädäkseen yksin. Hänen sisälmyksiään poltti, eikä missään ollut tuskatonta paikkaa; uuvuttava hiki nousi koko ruumiiseen. Hän heittelehti, painoi käden suulleen pysyäkseen ääneti ja oli niin uupunut, että luuli viimeisen hetkensä tulleen. Näitä kohtauksia hän sai lakattuaan ryypäämästä viinaa, mutta ne hellittivät vähitellen, eikä hän enää niin usein

ajatellut maantielle joutumista.

Vendla oli perin terve ihminen eikä oikein käsittänyt miehensä arkaa ja herkkää ruumiinlaatua, jossa tuska ja hyvä olo vaihtuivat nopeasti. Mutta hän oli kiitollinen ja tunsu hellyyttä miehen pysyessä kotona ja tehdessä puhdetöitä, yhtä ja toista tarvekalua. Nyt hän usein jätti kangaspuut, valmisti mieliruokia, takassa räiskyi iloinen pystyvalkea, ja tuvassa oli kaikilla mieluinen olinpaikka.

Pyryllä oli paljon pellavaa kylvössä, sillä omista aineista kutoen Vendla ansaitsi paraiten. Siitä riitti samalla työtä koko väelle, sillä eihän Vendla itse voinut pellavan kasvattamiseen paljoakaan uhrata kallista aikaansa. Miehet autoivat ja Jaana.

Jaana olikin kehittynyt hyvin riuskaksi ja aikaansaavaksi, piti puoliaan kotona ja kylässä, mutta oli aina kärkäs puolustamaan omaa väkeä. Tiuskaisi sattuvat sanat, jos joku tuli liikoja utelemaan. Malkkoa hän tyyräili, mutta piti myös huolta ukon paidoista ja mekoista ja housuista, joita Malkko tarvitsi jo useampia päällekkäin, sanoen paleltuvansa ja kuitenkin vanhaan tapaansa mutisten, että kutominen oli turhuutta ja syntiä. Silloin Vendla yritti selittää:

»Kai työ Malkko nyt usko, että minu synti jaksa lämmittä teitä, vanha ruumista?»

»Kyl mie sen mielelläin uskon. Ettenkös työ vois auttaa sit markkinahevoist ja, ku se ei ota lihoaksee ilman kauroti. Olis niin tarpeen...»

»Ei, ei, Malkko, en mie hevosen housuja kudol& Markkinahevonen jäi kyllä lihottamatta, ja omistaja haki sen pois, mutta tuli vielä toisenkin kerran vaatimaan korvausta, kun oli laihdutettu.

»Mitä sinä enä hake, ku ruunihästana sai jo?» tokaisi hänelle Vendla.

»En minä ymmärrä ruotsia», vastasi mies, mutta kun ei keitään suomalaisia ollut kotona, meni hän pois eikä sitten enää tullut.

Kevätkesällä tuli aina ruotsia puhuva ukko hakemaan kankaita. Hänellä oli mukana kaikenlaista syötävää, paitsi työaineita kankaisiin, ja varsinkin Vendlan isän lähettämää suolakalaa saavillinen, josta osa vaihdettiin vehnään kylässä. Tietenkin ukko oli tuonut myös rahaa, sillä hänen mentyään haettiin suutarit ja räätälit, teetettiin uutta koko väelle, korjattiin kattoja, portteja, akkunoita, mikä milloinkin oli pahimmin rempallaan. Se oli kaikki Vendlan huolena ja hänen työnsä varassa.

Eläimet menestyivät Pyryllä huonosti; Jaanalla ei ollut oikeata hoitotapaa, eivätkä muonatkaan olleet kyllin riittävät, ja vikaa oli myös heinänteossa, lehdentaittamisessa ja kaislankin leikkuussa. Ei riittänyt kylliksi jauhoja, eikä aina muistettu suolaakaan antaa. Kun emännän silmät ja sydän olivat kiinni

kankaissa ja jäsenet turvonneet ylettömästä ponnistelusta, kyljet kipeät leveiden pitkien murujen loppuun viemisestä, niin ei ollut ihme, että tarvitsi ostaa eläimiä.

Toisin oli kuitenkin laita nyt tänä keväänä. Kalle oli jo täyttänyt viisitoista, osannut pitää varansa maatöissä, niittänyt heinää kuin mies ikään, korjannut satoa ja hoputtanut muita. Sitten oli lehmillä kaiken talvea ollut havuja allaan. Jauhoista vain oli puute. Pyry piti itarasti kiinni jyvääitan. Mitä enemmän hän ruumiillisesti vahvistui ja voitti viinanhimon, sitä katkerammaksi paisui viha vanhaa vastustajaa kohtaan, jonka valta nyt riippui siitä, tulisiko hyviä vuosia ja riittäisikö ve1anmaksuun tuntuva erä joka vuosi. Pyry oli nyt Kallen kanssa aina pelloilla, ojituskkin oli pantu käyntiin, perattu pois pensaita ja kiviä. Malkko kävi kolmantena kintereillä.

Vendla oli nyt tietoinen siitä, milloin Pyrylle tuli tuska ylle. Ne olivat pitkiä hetkiä, ikäänkuin ikuisuus olisi pysähtynyt kohdalle, ja vaimo-paran sydän kärski, eikä hän voinut muuta kuin seistä vieressä ja odottaa.

Pyry oli kerran sanonut: »O hiljaa, älä puhu, älä kajoo minuun. Mie en tierä mitä tapahtuu, mie olen peto, mie olen jumalatoim, kun tää tuska tulee. Se on se vanha tuska ja se vanha veri viha...»

Vendla uskoi, että se oli hulluudenpuuska, ja pelkäsi.

Kohtausten odotus oli tullut puolisoille yhteiseksi taakaksi. Se oli kuin rangaistusta tehdyistä synneistä, joita ei voinut katumallakaan saada anteeksi.

Koko kevättalven Pyry oli pysynyt poissa metsistä peläten tuskankohtauksia, jotka saattoivat tulla milloin tahansa. Sudet olivat taas raadelleet kylän karjaa, ja kaikista taloista oli komennettu mies mukaan ja toisista kaksikin: piti saada toimeen oikein suuri joukkoajo koirien kera.

Kalle oli toistaiseksi käsitelty vain jouta ja ampunut sillä oravia ja lintujakin, koska Vendla ei sallinut hänen koskeakaan pyssyyn. Niin hyvätuulinen ja hidas käskyjä jakelemaan kuin Vendla olikin, hän ei sietänyt nähdä tuli asetta poikansa kädessä; hän huusi kuin hädässä ja ärjyi, jos Kalle sittenkin tarttui tuohon äidin mielestä hirmuisen kapineeseen, ja jollei sekään auttanut, käytti hän voimiaan ja sai aina voiton nuorukaisesta.

Pyryllä ei ollut varaa maksaa jahtisakkoja, ja niin hänen täytyi lähteä metsään. Hän päätti kuitenkin pysyä rauhallisena ja antaa tilaisuuden ratkaista, käyttäisikö asetta, ellei otus ihan eteen juossut. Omasta aloitteestaan hän ei ainakaan yrittäisi ajaa mitään petoa.

Joukko meni Mustajärven talon sivutse, kauas takamaille. Pyry käveli jälkijoukossa viimeisenä miehenä, naapurinsa Tuiskun kintereillä, joka myöskin oli perin vastahakoinen lähtemään tälle retkelle.

»Eihän täst mitää to», puhui Tuisku. »Antais ton Juonalan tääl kyttäillä oikee hyväst' palkast, kyl se mies puhrast tekis. Tääl se muutenkii aina jolkkii!»

Tuiskua kuunneltiin aina, ja hänen puheitaan toistettiin, koska jokainen tiesi hänet perin järkeväksi ja totuudelliseksi. Vaikka hän olikin itseänsä kohtaan ankara, niin että häntä sanottiin työhulluksi, eikä osannut levätä, ei hän silti jumaloinut tavaraa, ei itse satojakaan mittaillut. Juho-poika mittasi kaikki ja pani kirjaan. Hän oli kovin uuttera kynämies, piiruseli ahkerasti koukeroitaan ja oppikin kirjoittamaan. Tuiskun emäntä taas talletti viljan ja hoiteli hyviä varastoja. Se talo ei ollut velassa kellekään, mutta hyvin monilta saamassa ja piti huolta mökkiläisistäkin, varsinkin niistä, joiden apua vuosittain käytettiin kiireen aikoina. Ja Tuiskun talossa annettiin ihan köyhille oikein hyvästä sydäimestä. Isäntä ei maistanut viinaa, eivätkä sitä saaneet palvelijatkaan tuoda taloon.

Hän oli viime aikoina tarkannut Pyryä ja tämän puuhia pelloilla ja koti töissä eikä tahtonut olla rohkaisematta.

»Nys sie pääset taas jaloilles, kun sen viinan hylkäsit ja Kallekii jo pystyy. Mikäs hätä teitil onkaa, ku sin emäntäskii on nii tuhti siin kutomises! Min mielestäin on hyvä, et tehrää kästöitä ja muutakii rahan saaliiks. Ei o sitte hätä nii suur, jos katokii tulis.» Näin puhui järkevä Tuisku, ja se teki hyvää Pyryn sydämelle.

He olivat jo ehtineet talon kohdalle, ja miesten katseet poikkesivat vilja-aittaaan ja sitten tuparakennukseen. Sen portilla seiso i Ukko, pyssy hihnasta nostettuna toiselle olalle roikkumaan. Siinä hän seiso i kookkaana ja jäykkänä, toinen silmä sammuneena ja toinen rakosellaan terävästi tuijottamassa miehiin, varsinkin Pyryyn, joka kääntyi päin Ukkoa kuin uhitellen, mutta painui sitten tielle.

Tuiskua oudoksutti sentään Ukon pienen silmän pistävä katse, joka seurasi Pyryä. Tiedettiinhän kylällä hyvinkin, että näiden miesten välillä oli katkera ja leppymätön viha, jota vuodet eivät näyttäneet vähääkään lauhduttaneen.

Ukkoa ei kukaan haastanut tällä kertaa metsälle, hän kun jo oli yli-ikäinen sellaiseen toimeen, ja sitäpaitsi Heikki oli parin miehen kanssa mukana. Tuiskulle hän sanoi portilla:

»Ne on min vanhoja susiain, mie niiren konstit paremmin tunnen ku muut. Lähren täst mettälle itteksein.»

Pyryä uuvutti, eikä hän oikein jaksanut seurata ensimmäisten joukossa, mutta ei uskaltanut jäädä kauas taaksekaan, kun oli tultu näin pitkälle uppo-oudolle seudulle, missä saattoi eksyä ilman koiria, ja koirat juoksivat, kuonot maassa, edestakaisin, palaten aina välillä miesten luo.

He olivat jo risteilleet maita joitakin tunteja ja seuranneet koirien

haukuntaa, joka alkoi kuulua yhä kiivaampana, kun Pyry tunsu alkavia tuskia ja hänen täytyi pysähtyä. Hän laskeutui harmaalle sammaleelle kiven juurelle ja painoi molemmin käsin sydänalaansa. Kun kipu sitten hellitti, otti hän pyssyn olaltaan päästäkseen paremmin nousemaan ja aikoi kiirehtiä miesten jäljestä, mutta silloin hän jähmettyi – Ukko seiso jonkin matkan päässä hänestä, seiso kun maahan pystytetty, hievahtamatta, ja tuijotti häneen, nostaen aseensa tähtäysasentoon. Silmänräpäyksessä Pyry teki samoin. Ukon luoti lensi ensin Pyryn korvan sivutse, viheltäen terävästi, mutta samassa Pyry laukaisi myös – ja Ukko horjui, kaatui suulleen ruohoon.

Pyry ei ajatellut mitään, oli ihan tyyni. Yllättäneen hyökkäyksen torjuminen oli pannut hänet toimimaan nopeasti, konemaisesti. Sitten hän lähene kaatunutta, tarkastaakseen, oliko vielä elossa. Hän avasi takin ja paidan: luoti oli mennyt sydämeen ja kuolema tullut heti. Hän kiinnitti napit jälleen, käänsi vainajan suulleen maahan päin, niinkuin hän oli kaatunut, ja jätti pyssyn siihen paikkaan, johon se oli kaatuneen kädestä pudonnut. Miksi hän niin teki, sitä hän ei miettinyt; se kaikki oli kuin ulkoapäin tullut komento. Senjälkeen hän vapautui kaikesta pakosta ja alkoi juosta koirien etäistä haukkua kohti, joka risteili metsässä väliin kauempana, väliin lähempänä. Hän juoksi kuin vaiston ajamana, kuin henkensä kaupalla yhä hellittämättä, ikäänkuin olisi saanut kaikki voimansa takaisin juuri tätä hetkeä varten säästettyinä, hyppi kivien yli, loikki purojen ja lammikoiden poikki. Hän ei ajatellut mitään muuta kuin päästä toisten miesten joukkoon, yhä peläten eksyvänsä metsään, jos

koirat lakkaisivat haukkumasta. Tuntui kuin jokin ihmeellinen voima veisi haukuntaa yhä kauemmas, vaimentaisi yhä heikommaksi, kuin ei enää kuuluisi ollenkaan. Mutta hän juoksi yhä, mielestään monta tuntia. Äkkiä hänen oma Raikunsa – Raiku nuorempi – juoksi kohti. Hän syleili sitä ja itkun puistattamana painoi kasvonsa koiran turkkiin.

Monen päivän etsimisen jälkeen löydettiin Mustajärven Ukko koirien avulla. Hänen pyssystään ammuttu luoti oli mennyt rinnasta sisään, eikä sitä voitu muuksi selittää kuin että ase oli kaatuessa lauennut.

VII

Kallesta oli tullut itsekseen mietiskelevä poika. Kahdeksan vuoden ikään saakka hän oli telminyt ja pitänyt komennossaan Jaanaa, hyvänä ja pahana päivänä, äidin ollessa joko hellä tai ankara. Äitihän ei kuitenkaan viitsinyt kujeilla eikä osannut, mutta Jaana osasi ja viitsi. Vaikka hän olikin tuima ja ärisi muille, ei hän Kallea koskaan edes tukistanut, vaikka poika toisinaan ottelemisen vauhtiin päästyään nyrkillään takoi häntä selkään. Mutta kun Jaanan selkä oli niin kova, sisu niin sitkeä ja Kalle hänen kaikkein heikoin kohtansa, pysyi leikki aina leikkinä.

Parina viime vuonna elämä oli alkanut Kallesta tuntua perin kummalliselta,

ikäänkuin hän olisikin syntynyt nyt vasta ja avannut silmänsä näkemään, mitä oli ympärillä. Hän saattoi jäädä seisomaan ja tuijottamaan aamuhiillokseen ja olla siinä näkevinään jos jonkinlaisia ihmeellisiä kuvia. Jollakin tavalla ne aina sopivat hänen elämäänsä ja ajatuksiinsa. Hehku joko sammui tai elpyi ja ennusti, saisiko hän jäädä taloon vai pitäisikö lähteä maantielle.

Hän täyttäisi jo pian kuusitoista, eikä mikään mahti maailmassa saanut häntä edes jakamaan ajatuksiaan kenellekään. Lapsethan niin tekivät, eivät sentään miehet hänen mielestään. Se oli kuitenkin niin julman raskasta, ja lopulta hänen täytyi kysyä: »Mihkäs mie sitte jourun?»

Hän seisoivat kivisen takan edessä, ja hiilloksen hehku kuvastui hänen ruskeissa silmissään, joissa paloi sisäinen levottomuus kuin vainotun hätä etsiessä paikkaa, minne paeta. Käyrän nenän lapsekkaasti soma kaari taipui hiukan huulien nyripistyessä tuskallisesti, vahva leuka vavahteli, ja silmien hohde tehostui. Katkeraa, katkeraa oli ajatella, ettei enää saisi pitää omanaan tätä tupaa, tätä takkaa, ei tarhaa, ei omaa metsää, jossa hän tunsikin rajat ja oli pelännyt rajapirua kuin jotakin vihaista koiraa, ampunut jousellaan oravia ja olisi pyssyllä tavoittanut suuria otuksia, jos äiti olisi antanut... Täältä lähdettyä ei olisi mitään, ei leivänpalaa, maantie vain – ja äiti. Niin, äiti olisi ja isä. Siinä hänen ajatuksensa pysähtyi, tuli kuin ratkaisu eteen, piti päättää, kumpaa hän seuraisi. Sitä, että hänen aivoihinsa oli jo aikaisin painunut tämä peltolakeus niin syväälle, ettei sitä sieltä mikään pois pyyhkisi, sitä Kalle tosin ei vielä

selvästi tajunnut, mutta vaistosi. Kun hän ei aikaisemmin ollut tuntenut menettämisen vaaraa, ei hän ollut myöskään maistanut omistamisen onnea, havainnut sitä miksikään tärkeäksi asiaksi, että hän sai olla täällä – oli vain leikkinyt, ollut äidin poika ja huolettomana olevinaan isäntä, yleensä vain tuleva isäntä, niinkuin Tuiskun Juho ja muut talollisten pojat.

Nyt hänen vaistonsa sanoi, että olisi seurattava äitiä, jos pitäisi täältä lähteä. Äidin luona olisi koti, mutta isä, niin, isä... Siinä hänen sydämensä löi rajusti ja kipeästi, nyrkit pusertuivat, vartalo jäykistyi kovaksi.

Viinaa, viinaa, sitä hän ei koskaan maistaisi – ei koskaan! Siitä oli tullut pelko ja pakko ja maantie. Se oli nyt peikko, joka jo vaani heitä yhdellä silmällä.

Se peikko oli pojan, niinkuin isänkin, mielessä saanut Mustajärven Ukon hahmon. Ja jos olisi tutkinut tuorakkalaisten sieluja, olisi useimmista löytänyt saman peikkoja piruhahmon. Se oli välitön aavistus voittamattoman ja tarumaisen voiman läsnäolosta heidän jokapäiväisen elämänsä kammelluksissa.

Ukko oli harvoin ja viimeisinä vuosinaan tuskin milloinkaan ilmestynyt kylän raitille. Hänellä oli kyllä hyvinkin peikkomainen muoto, eikä siihen tarvinnut mielikuvituksessaan paljoakaan lisätä, mutta se ei kuitenkaan tehnyt häntä peikoksi, vaan siihen oli paljoa syvemmät syyt.

Jos Ukko olisi ollut vain viinanpolttaja ja sen myyjä, ei siitä olisi mitään sen kummempaa kuviteltu. Malkithan sitä tointa hoitelivat ammatillisesti, ryypivät ja tappelivat ollessaan muka järjestystä. pitämässä, eikä kukaan ottanut kuvitellakseen mitään heidän olemuksestaan. Mutta Ukko oli kyläläisten kohtalo, joka salaperäisellä voimalla pystytti kalliolle jyvääntan. Se ei saanut ihmisten omientuntojen tuomion edessä hyväksymistä. Ken sentapaista kykeni toimittamaan, hänen täytyi olla liitossa pahanhengen kanssa, vaikka hänen elämänsä olisi muuten kuinkakin sileätä ja koreata.

Ukon nimiin oli pitkän elämän varrella tullut muutakin kuin se, että hän puukolla iski Pyryä. Olivathan monet viinan uhritkin taivaaseen huutamassa.

Pyryn asiaa oli seurattu monina vuosina ja miehestä mieheen kuiskailtu: »Pyry kostaa, kylvää jo kostaakii, mut mitäs varten se juo ja hukkaa viel taloos?» Kas, siinä oli pulma; se oli sitä hölmöyttä, sitä mielessä hautomista, mitä tuorakkalaiset eivät ymmärtäneet. Heille olisi ollut mieluisampaa tietää, mitä sitten tapahtuisi, kun Ukko kaatuisi, kuinka paljon heidän omat sinne kantamansa jyväerät olivat tuottaneet voittoa ja mitä niillä nyt tehtäisiin? Niin, nähkääs, lain mukaan kaikki kuului Heikille, eikä Ukkoa voitu syyttää mistään, mutta oikeuden mukaan tuorakkalaiset pitivät häntä syyllisenä.

Sitten levisi sana Ukon kuolemasta. Se tuotti useimmille pettymyksen.

Kuinka nyt Ukko voisi kuolla sillä tavalla? Joka rakentaa sellaiset tuvat ja

kamarit ja sellaisen aitan ja kerää jyviä sellaiset määrät, ei se kaadu ja kompastele metsässä pyssyynsä.

Ihmiset olivat kuin lyötyjä, Ukon peikkohahmo pieneni, ja pirumaisuus oli kääntynyt kristillisyyden ikeen alle tavallisena syntisenä ja hyvin puutteellisena hyveiden palveluksessa, mutta kuitenkin vain ihmisenä ja kuolevaisena, joka oli voinut armonkin saada, jos ennätti syntinsä tunnustaa.

Silloin Juonala tuli ja kertoi näkemyksiänsä, juuri sellaisia, joita himoittiin, joita moni kyläläinen oli muka itsekin nähnyt ja pitänyt todellisina, kun ei voinut muuta kuin silmiään uskoa, mutta kun ne haihtuivat ihan ihmisen silmien edessä, niin kaihan ne sitten haltioita olivat, ja tottahan ne jotakin tiesivät.

Juonala oli ollut niiden etsijäin mukana, jotka metsästä löysivät Ukon, ja hän oli tehnyt puusta ristin, kerännyt kiviä sen tueksi ja pystyttänyt sille paikalle, johon Ukko oli kaatunut. Hän sanoi sitten yöllä menneensä tavoittamaan susia, joista vain yksi oli tapettu yhteisessä metsästyksessä, ja hyvin tietäneensä, minkä vuoksi Ukko juuri sinne hakeutui.

»Ol sil siel omat neuvojaas ja omat ottajaas, tais jo kontrahti olla lupsahtannu loppuun. Mitää susia siel ei ainakaa ollu, eikä koira haukkunnu – oikeit susia! Ne olkii sitte sen Ukon omia susia», päätteli hän.

Hän sanoi sitten jääneensä keskiyöksi lepäämään kiven juureen sammaleelle, kun yö oli niin hämärtynyt, ettei nähnyt kävellä tiiviissä metsässä. Tuskin hän oli päässyt uneen, kun maa alla pamahti ja tuli suitsusi ulos juuri sen ristin juurelta, jonka hän oli pystyttänyt.

»Ja mie jäi sihe paikkaa ku tönkkä, enkä päässy irki maasta, mut mie näin kuopan ku minkäkii permannon alla, ja siin ol säkkiä ihkasten kasal ja vierekkäin. Ja säkkien keskel istu Ukko, ja Ukon kans se sama tonttu, jonka työ kyl, hyvät ihmiset, oletten nähny omas riihessäne.»

»Joo, joo, on niit nähty», vakuuttivat toiset.

»Eihää sit ristittyä okkaa, ku ei tonttua o nähny.»

»Eihää sit totta asiaa epäillä tartte», ja moni kertoi sitten omana näkemyksenään tonttujuttuja.

»Mitä ne Ukko ja tonttu siellä kuopassa tekivät?» kysyi vanha Huovila, joka ei uskonut tonttuihin, vaikka kyllä luotti taika-temppuihin. Huovilan tuvassa istuttiin usein tarinoimassa, koska se oli siinä tienhaarassa ja sieltä sai kiljuakin ostaa, oman kylän ihmiset niinkuin matkamiehetkin.

»Mitäs ne tek, en mie sit peliä kauan nähny. Ku mie ristitty ihmiin tein ristinmerkin, nii se laukku me het tukkoo, eikä se sitte enää sunkaa aukee. Kukas sen pirun meininkit tul ja ties!» Näin puhui Juonala, ja tuvassa olijat

nyökkäsivät totuuden todistaakseen.

»Mitäs se ukko niil jyväsäkil, olhaa sil ittellä aitta täys?» tiedusti joku.

»Ettenkös työ nyt ymmärrä? Ukko tahto ristittyä viljaa aittahaas, että se syöräkkii kelpais, jos täs viel nälkäkii tulis. Niip pirun säkkiä se tonttu kantaa ränniin. Se menee lukon läpi, eihää sit mikää estä, ja kylhää ne ovet leviää avaamati, ohhaa sekii nähty.»

»On se nähty», vakuuttelivat toiset, ja sitten kerrottiin ovista, jotka aukenivat, askelista, joita kuului, vaikkei ketään nähty, nousi meluakin ihan kuin olisi taisteltu, eikä ketään ollut.

»Mitäs vasten ne säkit ränniin pit vierä?» kysyttiin.

»Hää, luuletkos työ, että. se Mustajärven viina on tavalliist kirkast ruislientä? Jo vai, se on ku tul. Se polttaa ku helvetin kita», vakuutti Juonala.

»Tuntee sen kyl sisässä», vahvistivat miehet. »Ja se antaa sellattiisen rienan ja himon, ettei muu viina enää maistu», väittivät toiset.

»Tierättenkös työ, että Pyry on nähny Ukon sellattiisena piruna, ja siithää se on ollu kipee ja vähä höntti. Se ol kaikki sen Ukon konstia, se semmoin noitumiin!» Juonalalla oli kyllä hiukkasen uskoa mukana niinkuin kaikilla suurvalehtelijoilla, ja olivathan Pyry ja Vendlakin samoin uskoneet.

»Ol sil Ukol luontoo antaa Pyryn kärsiä siit Kaisan asiast», huomautti Kuoppala, Huovilan naapuri.

»Ei se sen Kaisan tähren ollu», selitti Juonala. »Kyl sil ol Ukol tukevammat syyt. Pithää sen pirun saara maksu kaikist jauhosäkist, eihää se niit ilmatteiks, ei kukaa mitää tyhjäst anna. Se ol Pyrynkii sielu tehtävä pirun omaks. Kysykää työ vaa Pyrylt, en mie muuta sao» Näin Juonala päätti muistopuheensa Ukosta.

Kun tämä puhe sitten oli toistettu talosta taloon ja kulkenut lisien kanssa kylästä toiseen, tuli se lopulta papinkin korville. Huovilassa pidettiin siitä kerran kuulustelu, ja kun seurakunta oli perin vakuutettu asian todenmukaisuudesta, ei ollut muuta neuvoa kuin mennä metsään sille paikalle, johon Ukko oli kaatunut, siunata paikka ja manata pois pahahenki ja rukoilla rauhaa vainajan sielulle.

Silloin Ukko oli jo aikoja levännyt siunatussa kirkkomaassa.

* * *

Pyryllä oli vielä kotiin tultuaankin metsän tuntu ja metsän ote ruumiissaan, niinkuin myrskyssä merellä purjehtinutta vielä maallekin astuttua keinuttaa ja heikottaa. Se, mitä siellä oli tapahtunut, pysyi hänessä sellaisenaan, eikä hänen mielentilansakaan paljoa muuttunut – selvisihän vain, että nämä

tapahtumat, olivat kuin edellisten jatkoa. Olihan nyt tullut lopullinen päätös, vaikei suinkaan sellainen kuin hän olisi halunnut. Hän ei koskaan olisi vapaasta tahdostaan ottanut toisen henkeä. Se oli ollut pakkoa, se oli tullut ulkoa päin, se voima, joka oli takertunut häneen ja työntänyt kohti, ravistellut kuin sylipainissa. Miksi? Koska hänessä itsessään oli kipeä kohta, mielessä sellainen syöpä, joka ei suonut lepoa. Se oli alkuaan ollut melkein tuntumaton, vain niinkuin siemen, ja sitten hänen palattuaan rannikolta ruvennut itämään. Ukon isku ja viha oli antanut sille taudin täyden luonnon, pannut sen kasvamaan ja kirvelemään. Hän oli yrittänyt tehdä tuskansa tyhjäksi rennolla elämällä ja vihamielisyydellään Ukkoa kohtaan, mutta olikin vain lisännyt taudin voimaa. Nyt hän vasta ymmärsi, että pannessaan pakon toiselle nosti vielä suuremman pakon itseään vastaan. Hän oli sen selvästi ymmärtänyt sillä hetkellä, jolloin näki pyssyn ojennettuna itseään vastaan.

Mitä sitten seurasi, se oli vain jatkoa entiseen, kuin mäenlaskua jyrkästä rinteeltä – siinä täytyi luistaa notkoon asti.

Entä nyt? Tuossa istuivat samassa pöydässä Vendla ja Kalle Jaana ja Malkko. He eivät olleet hänelle enää samoja kuin ennen. He kuuluivat nyt siihen entiseen, valoisaan elämään. Heille oli talo tärkeä, heitä ei saanut ajaa pois, mutta hän itse kuului uuteen elämään, synkkään ja syylliseen, jollakin tavalla sovittamattoman syylliseen, josta ei tuntunut olevan mitään pääsyä entisiin oloihin.

Eivätköhän nuo mitään nähneet ja ymmärtäneet? Mahtoiko heitä vahingoittaa hänen tänne jäämisensä? Hän ei uskaltanut kohottaa päätänsä, tuskin kastaa leipäänsä samaan kuppiin kuin toiset. Hän ei arvannut oikein puhuakaan, sillä hän pelkäsi omaa ääntänsä, ja tietenkin toiset huomaisivat.

Sitten seurasi yksinäisyyden hirmuinen aika, jossa hän vaelsi kuin tyhjiydessä; hänessä oli imevä ontous pitämässä kiinni kaameudessa ja pelossa, elämän ja ihmisten pelossa. Viinaa hän ei enää olisi voinut nauttia, ei sen vuoksi yksin että silloin tiesi olevansa vaarassa puhua... Ei, hänellä oli sitä vastaan ruumiillinen kammo, kuin myrkkyä vastaan.

Vain yöllä, muiden nukkuessa ja pimeyden peitossa, hän avasi silmänsä ja katseli ympärilleen, katseli Vendlaa vierellään, joka nukkui rauhallisesti tervettä unta, tietämättä tai aavistamatta mitään miehensä sisäisestä elämästä. Sellainenhan Vendla oli, todellisuuden ja terveyden, työn ja reilun pyrkimyksen ihminen, jolle tunne oli jonkin hetken pieni tyydytys, rakkaus kyllä koko elämän ja sen ponnistusten hinnalla saatu, mutta vain hetkittäin tunnettava; siinä ei ollut mitään tunkeutumista toisen salaisiin syihin tai tunteisiin, ei edes tietoa siitä, että sellaista saattoi olla olemassa. Se oli Vendlan kannalta Pyryn sairautta.

Pyry kävi nyt uutterasti töissä, saaden silloin elää toisten kanssa jonkinlaisessa yhteydessä; hän ahnehti tuloksia toisten hyväksi, kuin maksaisi heille hirmuista velkaansa ja siten helpottaisi kovin raskasta taakkaansa.

»Mikä sinun on?» kysyi Vendla eräänä päivänä. »Ethän enää puhukaan, tuijotat tuossa ja haudot. Älä viitsi, mennään tästä kirkkoon, pane Valkku valjaisiin!»

»Mes sie Kallen kans, en mie viitti», vastasi mies. Vendla lähtikin, ja Kalle oli matkasta mielissään.

Kun he olivat menneet, otti Pyy Raikun mukaansa ja lähti metsään. Hän tahtoi käydä sillä paikalla ja nähdä sen...

Moneen kertaan hän vakuutteli itselleen, ettei se ollut murha, vaan itsepuolustusta, taistelua, jossa hän ei ollut aloittajana, vaikka sattuma olikin tehnyt hänet kaatajaksi. Kuitenkin hän tunsu syyllisyytensä – se nousi pinnalle hänen tunnossaan siitä ensimmäisestä kerrasta, jolloin Ukko oli ajanut takaa tavattuaan hänet Kaisan parista. Se kiukutti häntä vieläkin, ikäänkuin Ukolla ei olisi ollut mitään oikeutta sekaantua asiaan.

Sitten hän metsässä yksin vaeltaessaan tuli verranneeksi Kaisaa ja Vendlaa toisiinsa. Toinen niin herkkä ja antautuvainen, luottavainen... toinen pidättyvä, harkitseva, epäilevä ja kiinnipitävä, tuki ja turva. Ja kummassakin oli jotakin selittämätöntä, peloittavaa ja pohjatonta. Se oli kuin uhkaa, salaperäistä vaaraa – siihen asti, mutta ei kauemmaksi. Hän tiesi nyt loukkaaneensa Kaisassa juuri tätä salaisinta, miehelle ja naiselle kohtalokkainta. Kaikkea tätä hän ei olisi osannut toiselle selittää, mutta tunne,

hänen kärsimyksen kirkastama vaistonsa antoi sitä aavistella. Se oli kylliksi häntä syyttämään. Hänelle selvisi Ukon viha, isän ja samalla miehen viha pyhyden loukkaajaa vastaan.

VIII

Taas oli Suomen kohdalle osunut kylmiä viimoja juuri niihin aikoihin, jolloin vilja oli maitojyvällä ja kevätkylvöt olivat ehtineet oraalle.

Soista ja noroista nousi jäätävän kylmä huuku jo päivällä, sitten tulikiekon painuessa metsänrantaan, kun sen syrjä vielä näkyi, yltyi pakkaneen jäädyttämään vedenpinnan hileelle, ja yöllä oli jo maakin jäässä.

Kylässä jokainen tähysteli ilman »armotoint kajoo», joka kietoi viljan jäätäviin kääreisiinsä, niin että »jyvän yrin meni kylmänpojan suuhun» ja kevätiljan oraat seisoivat kangistuneina pellossa. Silloin eivät unta saaneet muut kuin taitamattomat lapset, sillä kaikki tiesivät suuren kadon tulevan.

Pyry oli tänä vuonna – pitkistä ajoista – saanut maansa kylvöön lainaa ottamatta taikka Vendlan ansioista mitään vaihtamatta, muokannut ja väettänyt peltojaan. Rukiinoraat olivat hyvännäköiset runsaan lumen alta päästyään, ja oljet olivat tehneet kaunista tähkää, mutta sitten ilmat juhannukseen mennessä kääntyivät kylmiksi ja poutaisiksi, ja lopulta heitti

tuhoisan pakkasen. Miesmuistiin ei tiedetty niin suurta katoa olleen eikä näin ilman enteitä ja varoituksia tulleen. Pappi puhui saarnoissaan ajan syntisyydestä, taikauskosta ja viinan villityksestä. Jumala tahtoi rangaista ihmistä, että hän tietäisi elämänsä hukkaan menevän, jos synnillistä menoaan jatkaisi. Pitäjäläiset täyttivät kirkon ja etsivät Herran apua hädässänsä.

Keskipäivällä ihmiset tähyilivät yhä kirkasta taivasta, jossa ei pilvenlonkaa näkynyt. Linnut olivat lakanneet laulamasta, ja pääskysel lentelivät levottomina päästellen valittavia kirkaisuja. Niille oli jo kato tullut, hyönteisten nousu pensaista, puista ja maasta tyrehtynyt. Eläinten päät nuokkuivat, ja ne tulivat veräjälle seisoskelemaan jo aamusta.

Huokaukset kulkivat rinnasta rintaan, ja puhe meni aina samaan – katoon ja jälleen katoon, jos kaksi yhteen tuli, ja yksin ollessa ahdisti epätoivo.

Tuorakassa oli vain yksi isäntä, Mustajärven Heikki, joka ensimmäisestä pakkasyöstä saakka tiesi saavansa tänä vuonna liittää taloonsa uusia maita ja metsiä, mutta hän piti viisaana odottaa viimeiseen saakka, ennenkuin irroittaisi kangen aittansa ovelta.

Malkkien viinanpolton hän oli lopettanut ja vaatinut heiltä velansuorituksiksi talon. Veljekset lähtivät etelään – olihan siellä suuria kartanoita, joissa heitä tarvittiin.

Heikillä oli nyt noin neljäsosa suuren kylän alueista, ja hän tarvitsi paljon väkeä saadakseen maista irti jotakin. Siihenkin hänen piti varata viljaa, talon työväkeä varten, ja siinä se tuotti hänen laskujensa mukaan hyvän koron, sillä nyt hän saisi väkeä ruokapalkalla, koska hän aina piti pöydässä puhtaan viljan leivän, joko sitten oli kato tai hyvä vuosi.

Heikki ei ollut rakentaja, niinkuin Ukko oli ollut. Pedot eivät enää korvessakaan ahdistaneet niinkuin Ukon alkuaikoina, eikä miehen tarvinnut henkensä uhalla niiden kanssa taistella, mutta maa, maa huusi hänen apuaan joka puolella. Hän ei saanut rauhaa, ei unta öisin, koska hänen rukiinsa jäi lyhyeksi ja kauransa korttelin korkuiseksi. Ruokamullan ohuus askarrutti paljon hänen ajatuksiaan, kuokka ei hänen mielestään pöyhinyt hyvin, sahran hanko, ei ulottunut kovinkaan syvälle maan poveen, ei jaksanut kääntää.

Hänen pitkä ja leveä selkänsä kesti paljon raatamista, enemmän kuin ihmisten yleensä, ja lyhyillä, tukevilla jaloillaan hän seisoj tanakasti, mutta hänen maillaan tarvittiin jo joukkoa.

Ennen tätä kato vuotta hän oli sattumalta jättänyt syksyllä viljan kylvön vähemmälle ja pannut pellot heinäksi ajatellen karjaansa, koska sai viedä kaupunkiin puntaritavaraa, viljaa, leipää, voita ja lihaa, kaikenlaisia tuotteita. Kun kylässä jo syötiin vehkaa ja pettua, saattoi hän panna \,räelleenkin puhtaan viljan leipää pöytään, jossa hän itse, poika ja emäntäkin aterioivat.

Hänellä oli omat syynsä näin tehdä. Heikki ei ollut hyväsydäminen, eikä jumalansana hänelle paljoa puhunut; hän ei sitä tuntenutkaan, ei myöskään säälinyt köyhiä eikä tiennyt missään syntiä tehneensä. Sielunasioita sopi hänen mielestään olla vain niillä, joilla oli lihanhimoa ja elämänkoreuden pyyntiä tai tunnollaan rikoksia; hän, Heikki, oli niistä vapaa, niin että Herra huolta pitäköön hänen rauhastaan ja menestyksestään, mutta koska hänelle oli karttunut paljon maata, oli viisainta kohdella ihmisiä hyvin saadakseen suosiollista työväkeä.

Hänen isänsä oli pitänyt sylipainia maan kanssa, mutta Heikille se ei enää riittänyt – hänen piti viljellä jo voimalla ja väellä, ja vuosi vuodelta hän tarvitsi yhä enemmän muita ihmisiä. Maata – maata hän himoitsi, yhä enemmän maata ja metsää...

* * *

Pyryllä oltiin pakkasen jälkeen turtuneita. Suuren hallan käynti oli heille elämisen sulku, se tiesi loppua, suurta hätää ja ihmisten armoille joutumista. Mitä hyödyttivät terveet työ voimat, koska ei ollut mitään työtä saatavissa edes leivänkään hinnaksi, sillä kellään ei ollut rohkeutta luopua jyvistä, kun oli elettävä seuraavaan satoon asti ja säästettävä siemenjyvät.

Pyryn sanottiin jälleen tulleen höntiksi, kun oli oudosti säikähtänyt ensin Ukkoa siellä hänen portillaan ja nyt tätä kaikkien onnettomuutta.

Ihmiset muistivat kyllä, että Ukko oli ollut perin ihmeellinen, harmaata tukkaa ja partaa pää ja kasvot täynnä ja yksi silmä veristävänä kuopassansa. Sen tuijotus oli karminut Tuiskuakin, ja tietenkin se katse oli Pyryssä vääntynyt kuin avaimenhaitta lukossa ja hänen mielessään riipaissut auki vanhat haavat. Tuiskusta oli tuntunut kuin luoti olisi vingahtanut korvan sivuitse takaapäin hänen käännettyään selkensä Ukkoon, ja kun hän jälleen katsoi, oli Ukko seisonut portilla ja tuijottanut heihin, Pyryyn ja Tuiskuun, metsänrantaan asti.

Kukaan ei ollut tavannut Pyryä sinä aikana, jolloin metsästä haettiin Ukkoa ja tutkittiin asiaa, mitä ei muuten kestänytkään monta päivää. Ketään ei silloin epäilty, sillä eihän ollut mitään mahdollisuutta kenenkään oudon kohdata häntä niin kaukana korpimailla. Metsämiehet olivat taas seuranneet koiria, ajaessaan kahta sutta, joista Pyry oli ampunut toisen, kun se oli käänntynyt Raikun kanssa tappelemaan. Ajomiehet olivat kaikki todistaneet pysyneensä toistensa jäljillä, eikä vastoin tätä yksimielistä todistusta voitu esittää mitään epäluuloja, vaikka Ukko olikin tavattu samoilla mailla kaatuneena.

Ei myöskään uskottu, että vanha mies olisi niin nopeasti kuin toiset parhaissa voimissa olevat ennättänyt tälle paikalle. Hän oli tietenkin saapunut sinne paljoa myöhemmin uupuneena, joten onnettomuus kylläkin oli voinut sattua.

Vendla ja Jaana olivat yhdessä kantaneet harmaata sammalta suon laidasta,

kuivattaneet ja jauhaneet hienoksi ja sitten sekoittaneet ruisjauhoihin. Kalle valitteli, että leipä oli »niin rohtimiist».

»On tää parempaa ku tamppu», puolusti Jaana, joka ennestään tunsii nälkävuosien leipälajit. He pureskelivat sitä koko väki pitkin hampain ja ryypäsivät piimää päälle.

Hallan aikana oli Malkko kantanut luhdilta vuoteensa tupaan.

»Kas Malkkoo», sanoi Jaana, »kun kantaa koko ronsmenttiis».

»Minua niin tärisyttää siel yksiksein, ja jos mie viel kuolisin, niin työ rupeisitten sit aittaa pelkäämään. En mie mikää kummitus tahro olla», puhui Malkko.

»Kyl työ sentää olettenkii käynny huonoks», havaitsi nyt Jaana.

»Anna min nvs sitte olla tääh», pyysi ukko.

»No voi, voi, täälhää työ oli sitten aina saannu olla», hyvitteli Jaana ja laittoi Malkon vuoteen oikein puhtaaseen kuntoon. »Eikös teitil enää okkaa mälli-tupakkaa ?» kysyi hän sitten katsellen miehen kapistuksia.

»En mie sit enää tartte», vastasi Malkko hiljaisella äänellä.

Eikä hän kauan tarvinnut mitään muutakaan; hän nukkui pois elämästä.

Kuoleman majesteetti kohotti pyryläisten mielet irti maallisen hädän tuskallisesta otteesta joiksikin päiviksi, kunnes vainaja oli saatettu hautuumaalle, mutta sitten alkoi taistelu jälleen. Pyry oli viime viikkoina laihtunut, mutta siitä huolimatta kesti ponnistusta ja huoltakin enemmän kuin ennen. Vendlakin pani sen merkille. Mieheen oli tullut samaa jäntevyyttä ja puista kovuutta kuin oli Tuiskussa. Työtä näkyi riittävän talon askareissa ihan loputtomiin, eikä Pyry malttanut juuri paikallaan istua.

»Kyllä minä nyt menen sinne kotipuoleeni viemään kankaat ja otan Kallen mukaani», sanoi Vendra. Hän katsoi Pyryä suoraan silmiin, ja he ymmärsivät toisensa. Kalle oli vietävä paremmille ruuille; kasvava poika ei tullut toimeen nälkämuonilla.

»En mie tu», sanoi Kalle. »Tääl menee sitte talo ja sitte mie vasta olen maantiellä. Mie en me, kantakai vaikka Malkon vieree, mut elävänä en me!»

Äidin sydän sykähti, ja isäkin katsoi poikaan. Tosiaan, Kalle alkoi jo olla mies ja osaisi katsoa eteensä.

Vendra oli jo muutamia päiviä tuntenut kipuja vatsassaan. Hän ymmärsi, ettei se ollut vain väsymystä ylettömästä kutomisesta, jota hänen oli kaiken uhalla riennätettävä. Vanhan kolotuksen jäsenissään hän tiesi johtuvan

väsymyksestä, mutta tämä oli hivuttavaa ja paikoin kuumaa polttoa, joka heitti lopulta vuoteeseen. Jaanalle tuli hätä.

»Hyvä emäntä, etten työ nys saa toho kuolla ku Malkko. Johaa meitin sitte hukka perii. Kukas kutoo ja kukas eväät säälii? Ja työ itte, hyvä emäntä, etten työ saa kärsiä tol tapaa. Mie menen hakeen sen Keiturin mummun.» Pu-huessaan Jaana oli jo riipaissut kylähameensa tuvan naulasta.

Ja kiireen vilkkaa hän sitten toi naapurikylästä eukon.

»Tää on tamppuleivän vihneist tullu, ne niin repelee suolien seiniä ja polttaa siel. Kyl mie jo olen ehtinny tät tautia parantaa. Syökäi työ vähäsen pellavasiemenpuuroo», määräsi viisas eukko.

»Paraneekos emäntä?» tiedusti Jaana.

»Paranee täst taurist, mut ruumist on liikaa vaivattu. Ei o emännäs paljoo pyöreyttä, onvaa luuta ja jänteit», selitti mummo koetellessaan potilaan lihaksia.

»On jo vaa», kivahti Jaana, »ku emäntä on aina työssä, ei lepää kohtsiltää öölläkää. Ei sunkaa koko maailmas o semmottiist ihmiist ku tää meirän emäntä. Meitin se kaikki toi kutomiisellaa elättää», ylisti hän, liikutuksen vallassa sivaltaen vuoroin silmiään ja vuoroin nenäänsä kourallaan. Jaaria-parkaan olivat laihat ruoat jo tehneet vaikutuksen ja vieneet sisun. Hän oikein

itki huolissaan.

»No, no, Jaana, kyllä minä vielä parane ja sitte minä mene kotikylä ja tappa siellä kaikki sukulaiset», lohdutti Vendla.

»Ettehän nyt sentää mahra tappaa...!» nauroi Keiturin mummo.

Kuitenkin kesti viikkoja, ennenkuin Vendla jaksoi kunnolleen kutoa, vaikka Jaana säästi omastakin osastaan emännälle ruisjauhoja, houkutellen: »Eihää hevoikaa kuormaa verä ilman oikeet ruokaa. Kun työ syötten, niin pikemmin hää myö muut sitten niit eväit sielt ruottalaisist saaraa. Isäntääkii min niin kovast tulee surku», jutteli hän keitettyään ruisjauhoista puuroa.

»Entä sinä itse? »

»No, mie nyt olen tälläi romuliain päältä ja sisält, ja joutaa se ruokakii sitte olla romuliaist», perusteli Jaana.

Vendla taas kaatoi omasta maito-osastaan Kallen tuoppiin ja pisteli lusikalla puuroaan Kallen kivivatiin.

Kaikesta huolimatta Vendlan työ edistyi hitaasti, ja usein täytyi levätä.

Kalle aikavustui nopeasti, puheli ihmeellisen järkevästi isälleen ja tuppasi komentelemaan.

»Mie tahron nährä sen Mustajärven isännän velkakirjam>, sanoi hän.

»Ethää sie osaa sit lukee», huomautti isä.

»Otan Tuiskun Juhon kanssain», vastasi Kalle pistellen puuroa maidon kanssa.

Isän syvälle painuneet harmaat silmät katsoivat suurina poikaan, hänen laihtunut vartalonsa näytti ihan hukkuvan harmaaseen takkiin, ja ääni tuntui tulevan jostakin kaukaa.

»Se on Heikki laittannu sanan, että min on sinne mentäväin siin velka-asias. Tarjoo monet tynnyrit lainaks, nääs, taloo vastaa, ja se vanha velka, kaksikymment tynnyriä...»

»Ei yhtää jyvää lisää velkaa, ettenkös työ nyt ymmärrä, että se kärkkyy taloo?» huusi Kalle tarpeettoman kovaa.

»Kyl mie kuulen, älä huura! Mentävä sinne on, ja jos J uho tulee, niin mennää yhres.»

Pyry ei ollut mikään kestävä mies, pikemminkin heikko ja riippuvainen ruoasta, joten hän oli ruumiillisestikin kärsinyt kesän huonosta olost. Hän huomasi sen nyt selvästi astuessaan poikien perässä Mustajärven tietä pitkin ja jäädessään jälkeen. Kaikki muu oli hänestä nyt kuitenkin yhdentekevää,

kunhan vain saisi talon asiat järjestykseen. Ties mitä Heikillä saattoi olla mielessä – tässä piti olla varuillaan, kestää.,.

Jo pihassa Pyryä karvasteli. Täällä olivat ovet ja pielet toisenlaiset, avarat ja korkeat; kun tupaan astui, lemahti puhtaana ruisleivän tuoksu vastaan, ja valo mahtui sisään akkunoista. Katossa oli monta vartaallista juuri leivottuja, paksuja leipiä. Niiden tuoksu kiihoitti nälkää, ja silmät nousivat väkisin niitä katselemaan.

Miehet pysähtyivät penkin alapäähän, oviakkunan puoleen, mutta Heikki kutsui perältä: »Käykäi peremmälle. Koira siel ovensuussa jalkaan puree.»

Pyry astui pöydän alapäähän penkille ja pojat hänen viereensä. Emäntä otti vartaasta kolme leipää, pani pöydälle yhden kunkin kohdalle ja käski miehiä asettumaan aterialle. Sitten hän kiireesti kantoi sianlihakastiketta kivivadissa ja kullekin kipollisen piimää.

»Nyt olla hyvät ja syörä, mitä talopaha jaksaa tarjota», kehoitti hän. Hän oli tanakka ja pyöreähkö, silmät kirkkaat ja iloiset. Teki hyvää katsella häntä.

Miehet ottivat kukin tupestaan puukon, leikkasivat aina palasen kerrallaan, pistivät puukonkärkeen, kastoivat vatiin ja veivät sitten suuhunsa.

Heikki oli mennyt toiseen peräkamariin, ja emäntä supatti lieden ääressä noin viidentoista vanhan poikansa kanssa. Tuvassa oli jännittynyt hiljaisuus.

Miesten leuat jauhattivat, palat painuivat nopeasti alas, ja syödessä kasvoivat voimat, mutta myöskin katkeruus. Pyry ajatteli itsekseen, että tässä hän nyt ahmi leipää pitkään nälkäänsä, mutta minkä vuoksi, kadonko? Ei, vaan oman typeryytensä takia, kun oli tänne kantanut maasta ja metsästä saamansa ansiot viinan pantiksi ja kartuttanut tätä mahtavuutta. Ja nyt sitä oltiin helvetin ovella, josta ei paluuta... Varoa, varoa piti, ties mitä Heikillä oli mielessä. Nyt hän tunsu jo näkevänsäkin paremmin pistäessään viimeistä palaa leivästä suuhunsa.

Heikki tuli kamarista ja sanoi: »Tääl olis ne kirjat.» Sitten hän katseli vähän pitkään poikia, jotka saapastivat Pyryn perässä kamariin. »Eihää teitist o viel toristajikskaa», huomautti hän väheksyen.

Pojat katsoivat toisiinsa painuessaan kamariin.

»Täs tää nyt on velkakirja pöyrä!», sanoi Heikki.

»Juho, lue nys sie se», tokaisi Pyry nostellen housujaan, malttamatta enää istua.

Velkakirjaan oli pantu vanha maksettava, kaksikymmentä tynnyriä, ja uutta saisi ottaa sataan tynnyriin asti taloa vastaan, joista kaksikymmentä tynnyriä nyt katovuonna ja loput sitten, kun vilja halpenisi.

Heikki ehätti väliin puhumaan: »Ei myö nym mistää veloist puhuta, jos sie,

Pyry, otat ne viinapannut ja viet ne kotihis ja rupeet siel polttamaa viinaa, niin saat minult jyviä ja mitä tarttet. Sinul on tää poikas, ja sin muijas on työihmii sekii – kyl työ sen hoiratten.»

»En mie rupee viinaa polttamaa», torjui Kalle, lentäen tulipunaiseksi kasvoiltaan.

»Vai sellaista kauppaa!» puuskahti Pyry. »Että sie sitten saisit min satimehes ja merkittiisit kirjahas riimut ja raamut ja minult menis talo, niinku se men Malkilt!»

»Malkit perivätten velka sen talon, ja kun mie näin, ettei niis miehis ollu maksajaa, niin mie otin omain pois, eikä siihen sitte mitään jäänykkää...» selitti Heikki, istuen tuolilla ja poltellen piippua varsin rauhallisena.

Pojat istuivat akkunapöydän ääressä ja tavailivat velkakirjaa.

»Vai sellaista! Kun Malkin veljekset tänne tul, ei tääl ollu vilja-aittaa. Sen sie ja Ukko sitte rakensitten, ku viinaa rupes paljo menemää ja ihmiset hulluks tulemaa. Pukkikos se viljan paljouuren tänne pujahutti kalliolle?» Pyryä niin kirveli, että oikein nauratti.

»Sit asiaa sie et ymmärrä. Se on kirjurin kirjois koko meno ja lainvoimaist kaikki tyyni. Ei siin o mitää jutkua», vastasi Heikki alentuvasti.

»Mitäs sie sille min velallein meinaat tehdä, jos en nyp pysty maksamaa?»
kysyi Pyry.

»Jaa, sie saat maksaa kymmenkertasen hinnan, sellain on nyt taksa», sanoi Heikki.

»Vai kymmenkertasen hinnan? Luulekkos sie, että mie olen Juonala ja että mie nyp panttaisin taloin vaivasien kahrenkymmenen tynnyrin arvost ja sitte mensin maantielle?» kivahti Pyry, nykien housujaan ja pörröttäen tukkaansa.

»Sen sie kyl tiet muutenkii», huomautti Heikki häijysti irvistäen, ollessaan nauravinaan.

»Kyl niin, kun sie kulkuhuin kii pääset», huusi Pyry.

»Punnitte sanas, sie käyt min kunniain päälle», ärjäisi Heikki.

»Kunnias, siit sie viis piittaaat. Täs mie seison puolhenkis siit, ku Ukko minua puukollaa iski ja raatel. Polvilles sin pitäis lankeeman min etehein ja rukoileman, ett ottasin vastaan sen sin vanhan saatavas kipurahoiks ja vahinkon maksuiks, ku en o sitten kyenny oikeisiin töihin. Sen sie olet velkaa, vaikken mie o sinua lakiin vienny!» Näin Pyry pauhasi kokonaan unohtaen olla varovainen ja lisäsi kiihoittuneena: »Ukko ol itte pirun käskyläin, ja sie olet sen poika...»

Heikki nousi tuoliltaan pitkänä ja uhkaavana ja huusi: »Men nyt ulos min huoneestain...!» Hän oli käynyt ihan vihreäksi Pyryn pauhatessa.

»Tänne se kirja!» Pyry sieppasi paperin pöydältä ja repi sen. »Toss on sinulle piruutes, mie pirän taloin, vaikka maantielle kuolisin, ja sinne kai mie kuolenkii, ja kun sie tulet tuomiolle, niin saat siitkii vastata helvetin tules!»

Pojat pysyivät miesten välissä ja peräytyivät kamarista Heikin työntäminä. Sitten kaikki kolme kiiruhtivat tuvasta ulos.

Vasta metsään päästyään Pyry rauhoittui ja sanoi: »Kyl se jumalatoim nyl laittaa ryöstäjät, sen se vissiin tekee. Sihen mieheen on menny piru niinku minuunkii, ja se täs riivaa ja myllertää, ja mikäs min nyp perii?» valitti hän perin toisella äänellä kuin äsken tuvassa.

»Älkäi ruikuttako, isä, ei se siit parane», sanoi Kalle.

»Et sie poika ymmärrä. Ku se tulee, niin se vie kaikki, jää vaa housut jalkahas. Sil on tuomio jo ennestää hajettuna...»

Sitten seurasi raskaita päiviä. Pyryllä ei puhuttu paljoa, valmistuttiin vain luovuttamaan irtaimistoa.

Heikki tuli ja myytti Pyryn tavaroita. Kaikki kelpasi, Malkon vanha tupakkilautakin vietiin ja Vendlan kangasvehkeet – olisipa kankaat ja langatkin

viety, mutta kun niiden mukana oli paperit, huomattiin ne vieraaksi omaisuudeksi.

Tuisku oli mukana arvioimassa irtaimistoa ja sanoi: »Eihää ne kaksykymment tynnyriä maksannu velanottovuonna ku satakaks-kymment ruplaa, ja ohhaa täs nyt otettu hevoi ja lehmä ja kaikki elukat ja irtain – sais se jo riittää!»

»Nyt maksaakii yks tynnyr kuuskymment ruplaa, eikä tälläin talo o kuuttatuhatta väärtti. Mie saankii ottaa intekninkin taloon, eikä Pyryn kynnet nyt enää maahan pysty...!»

»Voi sinua pirua!» huusi Pyry ja syöksyi Heikin eteen. »Taloin sie viet tyhjäst!»

Heikki seisoj suurena ja leveänä hintelän miehen edessä hievahtamatta. »Niin, taloos mie otan intekninkin, tieräs se, sie salakyttä, sie, sie...» sähisi Heikki hampaittensa välistä ja ravisteli Pyryä rinnuksista. »Tuon sinulle kirjan, ja siihen sie tiet puumerkkis. Täss on velkaa toista ja toistakii, tieräs se!» Hän heitti Pyryn nurmelle makaamaan tajuttomana ja kiirehti lähtöään.

»Sie tapoit Pyryn!» huusi Tuisku hänen jälkeensä kasvot vihasta vääntyneinä, ja jokainen tiesi, että jos Tuisku suuttui, silloin hän oli vaarallinen »työhullu».

»Haje sie piru hänen sisästään, se hänen tappo!» härnäsi Heikki ajaessaan

tiehensä.

Kesti muutamia päiviä, ennenkuin Pyry tointui niin paljon, että jaksoi jälleen ruveta järjestelemään talon asioita. Olihan selvää, että perheen nyt oli pakko hakeutua muuanne, saada työtä ja leipää, kun kaikki oli puhtaaksi viety. Se jo sinänsä oli epätoivoinen tilanne, mutta lisäksi tuli se, mitä Heikki oli epäsuorasti viitannut sanoessaan olevan velkaa toista ja toistakin. Mahtoiko hän epäillä... Se ajatus ei suonut hetkenkään lepoa Pyrylle. Vaikka hän olikin huonovointinen, ei hän malttanut pysyä paikallaan, kuljeskeli metsässä ja oli puuhaavinaan tarhassa, yhä ajatellen sitä samaa, että hänet vangittaisiin, ja kun näki Heikin eräänä päivänä astuvan portista pihaan, tunsu hän huojennusta, sillä nyt hän saisi tietää, mitä Heikki oli tarkoittanut, olkoonpa se mitä tahansa, sillä hirmuinen epätietoisuus lamautti loputkin voimat.

Hän vei miehen kamariin ollakseen kahden kesken kaiken varalta. Heikillä oli kiinnekirja, johon hän vaati puumerkkiä.

»Mie nys sinulle sanon», aloitti hän, »etten näit tällässiä intekninkiä ittellen ottais, niinku tairat luulla, mie otan ne sin tyttäreilles...»

Pyry tuijotti ällistyneenä.

»Sin ja Kaisan tyttäreille. Se on jo iso likka, naimaijäs ja ihran ilmetystee sin näköses.» Heikki jäi katselemaan Pyryn hämmästyttä.

»Min... Eikös Kaisa o naimisis?» kysyi Pyry yhä epäuskoisena.

»No, vaikka onkii, ei se asiaa muuta, ja min on pirettävään sen raukan puolta...» vastasi Heikki.

Pyryä puistatti. Taas oli tullut uusi ja outo vastattava, kuin pahanilkisen kohtalon tahdosta heitetty työntämään hänet pois juuriltaan.

»No, verä puumerkkis! Kun varoja saat, niin maksap pois, ja Marja saa rahat – ei se sen konstikkaampaa o!»

Paperi oli pöydällä, ja Pyryn kädellä piirtyi siihen P. Tuvasta huudettiin Jaana todistamaan, ja naapurista saatiin toinen puumerkki.

Pyrystä tuntui kuin hän olisi lopullisesti haihtunut pois itsestään ja jäänyt pohjaa vaille. Kaikki oli työntämässä häntä täältä.

* * *

Monet olivat kylästä lähteneet Saimaan kanavalle töihin, ja Pyryllekin oli siitä puhuttu. Samapa tuo, minne hän menisi, viimeinen matka se olisi eikä suinkaan kovin pitkäkään – sen hän tunsu ruumiissaan.

Vendlan ja Kallen matka etelään järjestyi siten, että Tuisku lupasi antaa hevosen viemään heidät tavaroineen. Jaana lähtisi kyytiin ja toisi hevosen

takaisin.

Tuisku lupasi myös tehdä syyskylvöt ja pitää Jaanaa apulaisenaan niissä töissä ja samalla Pyryn talon hoitajana. Sadosta hän sitten ottaisi korvauksen vaivoistaan ja siemenviljasta. Pyryn väki rauhoittui naapurinsa auliudesta, eikä kotoa lähtö enää tuntunut niin epätoivoiselta kuin alussa.

Matkaa ei enää voitu siirtää, ja kylältä saadut matkaeväätkin ikäänkuin työnsivät heidät taipaleelle. Oli kirkas syyskesän päivä, ja perhe oli noussut tavalliseen aikaan. Pyry seisoj takan ääressä pidellen lieden rautaisesta pihtipielestä ja nojaten siihen otsaansa – ylen laiha ja luisevana, kumaraisena ja harmaantuneena, vaikka hän oli vasta keski-ässä. Vendla katseli häntä kuin painaakseen muistiinsa miehen muodon. Pyryn leuat jauhattivat myötäensä jotakin syötävää ikäänkuin tyydyttääkseen pohjatonta nälkää. Hehkuvilla hiilillä kiehui jalkapannussa nauriita, ja mies katseli niitä ahnain silmin.

»Tairankii ruveta paranemaa, ku ain vaa on nälkä», sanoi hän, »vaikka mitäs min paranemisestain on, mie olen jo tuomittu. Huonosti olen leiviskäin käyttänny. Sinulle mie jään suureen velkaan. Pirä sie kii Kallest, älä anna sen rontteilla, siit tulee tälläist ku minullekkii. Talo nyt jää meitilt, muttei sen mennä tartte, jos Kalles on miestä maksamaa. Mie taas uskon, että on. En mie tät maaIliist niin kipeest sure ku sit, etten o osannu olla oikee ihmiin. Maantie se min linnain nyt on, sinne mie kuulun. Ja vaikkei tät nälkää oliskaa, niin sinne mie sentää mensin...» puhui hän, ja ääni murtui kuin

nyyhkytykseen. Lieden ääressä oli Kallen vanha lapsuudenaikainen reikätuoli. Pyry laskeutui siihen istumaan ja silitteli sen ulkonevia jalkoja hitaasti ja hellästi kuin hyväilisi mennyttä aikaa.

»Eihän sentään aina mahda nälkävuosia tulla», sanoi Vendla ruotsiksi. »Kyllä me täällä vielä monta hyvää puuroa keitämme», lisäsi hän katsoen Pyryyn ja hymyili niin, että lujat valkoiset hampaat näkyivät ja laihat posket menivät ryppyihin. Hänen silmissään välkkyi vielä toivo tulevaisuudesta, joka Pyryä pikemmin säikytti kuin rohkaisi.

»Minulle ei koskaan enää...» jupisi Pyry, ja Vendla käänsi kasvonsa akkunaan, suurien kyöneleiden valuessa alas poskia pitkin.

»Minkäs sie taikka mie voitii luonnollemme! Vaikka minhää kaikki syy on, mie en nääs ollu sin arvotes - enkä kenenkään toisenkaa», lisäsi hän hiljaa kuin itselleen. »Tää nälkä se kaikki vie – nälkä vetää ihan tuonne maan sisään kuin kuolema luisilla kourillaan. Tuskin pysyn enää jaloillani, ja sinä – jaksatkohan sinä...?» epäili Vendla.

Kalle tuli sisään silmät leveinä suuren otsan alla kuin alituisesti ihmettelevällä. Vendla nosti vateihin nauriita jalkapannusta. Kun oli syöty, otti hän haara-pussin tuvan naulasta ja täytti sen molemmat puolet eväillä.

»Mitäs teitille jää?» kysyi Pyry.

»Menemme hevosella tietyn matkan päähän, sinä menet kauas...» vastasi vaimo voimatta enää hillitä itseään ja itki. Hän työnsi pussin Pyryn olalle, ja sitten he kolmisiin menivät kujansuuhun. Juonalan oli määrä yhtyä Pyryn matkaan tiellä.

Mies ja vaimo seisoivat siinä, kummankin kasvoilla epätoivosta jäykkä ilme. Ei puhuttu, ei tullut enää kyyneleitä, ja katseet sivuuttivat toisensa sammuneina, vainuten kaiken välillään katkenneen. Vendla palasi taloon.

Kalle meni saattamaan isäänsä, kunnes Juonala tavattiin toisella puolella kylää. Kotiin tultuaan poika itki rajusti, työnsi pois äidinkin ja pui nyrkillään kamarin seinää. Äiti jutteli:

»Kuulehan, Kalle, minä vien sinut enollesi. Siellä on ruokaa, tiedäthän, enollasi, kartanon sepällä, ja siellä on paja ja pajassa työkaluja jos jonkinlaisia. Ja sen minä sanon, sinusta ei saakaan tulla turpeentonkijaa, siihen joka kollo pystyy – seppä sinusta pitää tulla...!»

Äiti selitteli, niellen kyyneleitään. Poika kuunteli ja alkoi vastaila.

»Ottaiskohan eno töihi?»

»Ottaa, siitä on jo ennen puhuttu, ja sinne nyt mennään vaikka ryömimällä pois täältä nälästä!»

Seuraavana päivänä he kävivät hyvästelemässä ja tekivät kuormansa. Olihan Jaanan määrä tulla heti takaisin, ja se lohdutti Kallea, että »talo hoiretaa», kuten hän sanoi.

Kolmena päivänä he sitten enimmäkseen kävelivät hevosen rinnalla, vain alamäissä istuivat kuorman päällä. Vendlasta tuntui kuin hän joka askeleella pääsisi irti jostakin hyvin raskaasta, ja kuitenkin hän tunsi, että Pyry ja talo olivat syöpyneet syvälle mieleen. Hänellä oli kuin kolme lasta, Pyry, Kalle ja talo, joista oli aina pidettävä huolta, aina ansaiten kuluihin rahaa ja tavaraa, sitten taas iloitakseen ja huoahatakseen jonkin aikaa, kunnes uusi vaikeus ilmestyi ja suuri ponnistus jälleen alkoi.

Hänen mielensä oli kovin raskas, ikäänkuin kaikki ponnistukset olisivat menneet hukkaan ja samalla hänen elämänsä. Se tyhjensi ja uuvutti, uuvutti... Hän itki äänettömästi itsekseen tietä pitkin astuessaan ja nautti kyöneleiden vuotamisesta, niinkuin ylen täysien lähteiden olisi tarvinnut tyhjentyä, huuhtoen mukanaan menneisyyden painon.

»Mitäs emäntä itkee?» kysyi Jaana. »On niit nälkävuosia ennenkii ollu, ja elää sit sentää on täytynny. Sellain ihmiin ku työ...! Aijai sit työntekoo! Mie tien niinku käsketään ja olen niinku oletetaa enkä taas tartte muust välittää, mut työ tietten viiren ihmisen työn ja suretten viiren ihmisen erest ja osaatten vaikka mitä. Johaa se talo ilman teittiä olis Pyrylt menny ajat sitte. Nyt kai työ saatten levätä, ei tartte sivut kipeinä leveit kankait oiria. Ku olettenkii paljast

kovaa jännettä, ku mitä remmiä!» loruili Jaana, jonka pieni olemus ei ollut niinkään voimaton kuin olisi voinut luisevuudesta päätellä. Hänessä oli suku perintönä metsämökkiläisen herpaantumaton sitkeyttä.

Vendlasta yhä tuntui kuin menneisyys olisi painumassa kuiluun ja sieltä nousemassa vain kitkerää ja pyörryttävää savua.

Hevosta oli juotettava, ja Kalle ohjasi sen ojarummun eteen kertyneeseen veteen.

»Äite ei saa itkee», sanoi hän, »se tekee pahaa, äite!» He näkivät tuohilipin pienen puron reunalla ja kävivät juomassa makeaa vettä. Pieni lintu istui puun oksalla ja alkoi surkeasti piipittää ja lennellä hätääntyneenä. »Sil on puussa pesä», sanoi Kalle. He poistuivat, ja lintu viritti ylistyslaulunsa.

Ilma valkeni Vendlan silmissä, ja linnun viserrys teki hyvää. Hän katseli vihreyttä, tunsi koivujen tuoksua ja poimi nurmikoita myöhästyneen kulleron. Sen keltainen hohto virkisti mieltä, ja silmä imeytyi heteisiin ja emiin asti. Se oli jälleen lupaus, ettei maaemo ehkä sulkisi pivoaan ihmisparoilta niin tylästi kuin nyt heiltä.

Eno oli vastassa Vaikon tiellä ja sanoi jo parina päivänä tähyilleensä, vei suoraan kotiinsa, jonne käly, enon emäntä, oli laittanut korean pöydän herkkuja täyteen hyvin ymmärtäen, mitä nälkä vaati. Vieraila oli aika pitkä

vatsa, eikä siinä voinut paljoakaan puhua, sillä syöminen oli pyhää toimitusta ja hartautta. Sitten toimitettiin kankaat perille ja sovittiin kartanon rouvan kanssa yhä jatkuvasta työstä. Olihan maakunta jo yleisesti ruvennut käyttämään rouvan kaupasta saatavia kankaita, ja vakinaisia kutojia oli karttunut useampia, mutta Vendla oli heistä taitavin ja nopein, ja koska hän osasi raidoittaa kauniimmin kuin kukaan, loppuivat hänen pakkansa aina kesken hyllyiltä ja määräsivät toistenkin kuosin.

Enon mielestä oli viisainta, että Kalle heti sijoittuisi hänen luokseen asumaan. Heillä ei ollut omia lapsia, ja hänen emäntänsä oli jo kauan odotellut Kallea senjälkeen, kun tavaroiden noutaja oli siitä kuullut Vendlalta. Pajakin oli sillä puolella kartanoa, ja Kalle saisi asua toisessa porstua-kamarissa, enon väki asuisi toisessa, ja keittiössä sitten syötiin ja oltiin päivällä.

Vendla otti haltuunsa vanhan kalastajamökin saarella isä oli jo päässyt rauhaan. Kuluneet vuodet olivat hänelle kuin hetkiä, kuin rnajakkavaloa, joka vilkutti kaukaa ulapaita, menneestä elämästä, monivärisenä, väliin tuskallisena, väliin mieluisena, koskaan unohtumatta. Väsynyt – väsynyt hän oli, mutta rauhallinen ja kiitollinen painuessaan levolle vanhassa tuvassa, jota niin monet myrskyt olivat tuivertaneet. Yhä edelleenkin ne tulisivat pauhaamaan hänelle yöt ja päivät, vanhalla tutulla sävelellä laulaen aavoilta ulapoilta ja merien syvyydestä tuomaansa mahtia.

IX

Jaanan piti kiireesti palata Tuorakkaan hevosenkin vuoksi, jota ei saanut viivyttää, ja olihan talokin hoitajaa vailla. Raiku ja kissa siellä nyt eniten kaipasivat, mutta Jaana kaipasi kipeimmin. Tyhjää siellä tosin oli, niin kovin tyhjää, eikä hän ensin oikein tiennyt mihin ryhtyisi, kun ei ollut käskijää, ei palveltavaa, ja isäntä väkeä tuli niin ikävä, niin mahdottoman ikävä. Nyt hänellä oli hyvää aikaa tutkia itseäänkin, mikä oikeastaan oli häntä tähän taloon sitomassa, niin kokonaan ottamassa, ettei viikkoa olisi voinut muualla pysyä. Vähitellen hänelle selvisi, ketä hän enimmin kaipasi ja kuka askarrutti hänen ajatuksiaan ja säählitti ja suretti... Isäntähän se oli, se rauhaton isäntäparka. Sitä ajatusta hän sitten helli, kaivaen piiloista kaikki vanhat asiat alkuajoista saakka, ja silloin hän tajusi, miksi tämä talo oli tullut hänen oikeaksi kodikseen, että hän oli kätkenyt syvälle sydämeensä mieluisen uskollisuuden, kuin huokauksen ja rukouksen sen yhden puolesta, joka sitä niin kipeästi tarvitsi. Jaana oli siitä tuskin tiennyt aikaisemmin. Nyt se oli hänen rikkautensa ja aarteensa, se oli yhä kehittymässä, herättämässä ajatuksia: Miksi isännän oikeastaan piti olla maailmalla? Eikö hän voisi yhtä hyvin tulla kotiinkin? Hän, Jaana, kyllä pitäisi Pyrystä huolta. Kun hän oli siitä selvillä, kypsyi pian ajatus mennä hakemaan, vaeltaa maan ääriin... Hänen täytyi, hän oli vapaa, ja tuo toinen tarvitsi häntä. Sen aikeen toteuttaminen kävi hänelle yhä mahdollisemmaksi ja varmemmaksi, ja keväällä hän jo valmisteli matkaansa kenellekään siitä puhumatta. Se oli sellainen salainen ja

onnea tuottava ajatus. Hän kuvaili mielessään varsinkin sitä hetkeä, jolloin astuisi Pyryn eteen siellä vieraassa paikassa - mitä Pyry sanoisi ja kuinka hän tulisi kotiin... niin, ja sitten Jaanan oli vaikea ajatella pitemmälle.

Juonala palasi ja toi sanan, että Jaanan, juuri Jaanan, piti heti lähteä matkalle. Hän antoi tarkat ohjeet tiestä, paikkojen nimistä ja ihmisistä. Jaana painoi ne tarkoin mieleensä, otti kaikki säästönsä, mitä oli työllään ansainnut Tuiskulla, omat eväät, koko kantamuksen, ja lähti. Hän käveli jalan ja toisinaan, kun sattui matkaan, pääsi jonkun kärryille tiellä, sai neuvoja, lepäsi vain yönsä ja virkeänä pysyen saapui lopulta siihen taloon, jossa Pyry oli ollut maatöissä, mutta nyt makasi sairaana porstuakamarissa.

Siinä hän makasi sängyssä, ei sentään niin laihana kuin oli ollut kotoa lähtiessään. Hän oli saanut ruokaa, tehnyt työtä, ajatellut kotia, mutta nyt hän sanoi olevansa kovin kipeä – jokin oli sisälmyksissä revähtänyt, kaiketi liiallisesta nostamisesta...

Suuret siniharmaat silmät katselivat kuopistaan kuin hyvin kaukaa. Niihin Jaana tuijotti, ja häneltä alkoi virrata kyyneliä.

»Älä itke, istu toho tuolille vierehein. Mie tierän, sie olet ollu uskolliin – olen sen aina ymmärtänny ja sen takia laitoin noutamaa.»

Jaana järjesteli vuodetta ja päänalusta. »En hoitamaa, sit ei nyt enää taira

tarvita, mut minul on puhumiist. Tuppaa menemää sekasin, unohran ajatuksein. Malta, mitä se ol, – niin, että mie olen paljo tehny paha ja paljo kärsinny, ku helvetin tules mie olen ollu. Mie olen uskonnu olevain viatoin, muttei se niin o. Mie olen syylliin. Se ol, se Kaisan asia, min suur rikoksein. Meitil on tytär sen Kaisan kans. Siit sie et mitää tierä, eikä tierä kukaa meirän kyläs. En tienny miekää, mut Heikki sano. Sithää vasten mie kirjotin puumerkkiin siihe kirjaa, että se, niin, Marja, se tyttärein, sais sen rahan, jakka Kalle maksaa. Se kuuluu sille Marjalle...»

Jaana yhä kuunteli silmät suurina, ja Pyry jatkoi: »Mie olen itte ittein tuominnu, ettei Kalle ja Vendla joutuis kärsimää min tähtein. Kattos, kun tekee yhren oikein pahan, niinku se Kaisan asia on, niin siit tul ne Ukon vihat. Ne sytytti taas min vihain, eikä minul ollu ymmärryst sit sammuttaa, min täyty aina vaa lyörä, ku minua lyötii, ja Ukkohaa se oikee pahast minua löi, ja olishaa se vi ei tappannukkii. Se on, nääs, siel takamail, muistathan sie sen jahrin...»

»Kyl mie muistan, ku isäntä tul sielt niin menehryksis kotii.»

»Niin, siel takamail se Ukko tul yht'äkkiä min etehein, ja sil ol pyssy minuu päin ojos. Miekii nostin pyssyin. Se laukais enste, sen luoti vinku kipeest min korvassain. Mie laukasin sitte, ja se osu, se luotimen Ukon syrämmeen. Se ol ku välährys, niin ihmeelliin lennätys, mie en sit tahtonnu, mut min täyty!»

Pyry vaikenä ja lepäsi silmät auki jäykkänä, tuijottaen kattoon.

Jaana ihmetteli, ettei hänessä herännyt kauhistusta. Hän istui rauhallisena kuunnellen niin merkillisiä uutisia, että Pyry oli Ukon tappanut ja että Kaisalla ja Pyryllä oli tytär.

Pyry jatkoi: »Ehhää mie niit tapauksia sitte enää ohjannu, ku olin Kaisalle sen surun toimittannu. Kaikki seurasi sitte ku ittestää. Nym mie vaa aattelen niit Kaisan kärsimyksiä, ne on min tunnollain, ja niist min pitää tili tekemäin. Se muu on sitte kaikkiniinku mäenlaskua. Kun kerran on alkannu luistaa, niin menee notkoo asti, ja se ukko lähretti min omaa notkohoos, ja nym myö ollaa molemmak kohta yhes. Mie menen jo piaa.» Hän huokasi ja sulki silmänsä.

Jaana odotti yhä ja katseli rakkaita kasvoja, niiden syviä juovia. Eihän tämä ollut se Pyry, se hänen isäntänsä, jonka hän oli tuntenut. Tämä oli toinen mies, arvokkaampi, juhlallisempi, sellainen, joka tietää paljon. Ja nuo kasvot hänen edessään, ne eivät olleet syyllisen kasvot, ne olivat jo saaneet rauhan, koska tuomio oli langetettu ja hän itse oli sen langettanut.

Pyry avasi jälleen silmänsä ja sanoi: »En mie tunne enää ole vain kirottu, en mikää Kaini. Olhaa siin Ukko taikka mie, mie taikka Ukko, toiselt henki taikka molemmilt yhtäikaa. Mie nys sitte jäin jälkee, ja miekii jo kohta menen. Sie älä puhu Vendlalle, älä puhu vieraille, puhu vaa Kallelle, että tietäis ittees varjella ja että syy meist jättäis. Mup puhu sit vasta, ku näät, että on vaaraa, että on

vihaa ja vainoo läheil!»

Kun Pyy näin oli tehnyt tilinsä, antoi hän elämänsä Korkeimman haltuun, ja kuolems joudutti tehtäväänsä. Jaana oli läsnä hänen kuolinhetkellään, hautasi hänet siunattuun maahan ja nosti puisen ristin hänen kummulleen. Siitä ristikä hän veisti itselleen sirun, teki siitä pienen ristin, ripusti sen kaulaansa, kantaakseen sitä aina, ja vaelsi takaisin kotiin.

X

Katovuosien mentyä saatiin taas hyviä vuosia, ja ihmeellistä oli, kuinka pian ihmiset unohtivat kestetyt kärsimykset ja kuinka vähän he olivat niistä ottaneet oppia.

Kun Heikki ei enää saanut mieluistaan viinanpolttajaa, olivat tuorakkalaiset, isoimmat talot, itse polttaneet ja möivät muillekin. Taaskin juotiin, tapeltiin, käytiin markkinoilla ja menetettiin elämisen vara. Mutta olipa heillä muunlaistakin ilonpitoa, elonkorjuun talkootansseja oikein komeissa taloissa, mallassaunojen kisoja, nurkkatansseja, ja kylän korkeimmalle kummulle metsänlaitaan oli rakennettu keinu. Siellä sunnuntait kiikuttiin ja laulettiin, kisailtiin ja karkeloitiin, aloitettiin lemmeleikit ja usein vietiin myös onnelliseen päätökseen.

Talvella piti sentään pysyä tuvissa. Mustajärveläisiä houkutti aina ison kylän ilonpito. He olivat hanakoita tulemaan suuriin tupiin, mutta melkein aina he saivat katuja annettuaan soiton helinän ja tanssin töminän viekoittaa itsensä tuorakkalaisten pariin. Vanha kauna pysyi, ja aina joku veuruleuka heitti metsäkyläläisille haukkumasanan, toinen pisti tanssijan eteen pitkän jalan ja kamppasi nurin. Samassa joukko karkasi niskaan, ja mustajärveläinen löysi itsensä hangesta.

Mustajärven Heikillä oli vain yksi poika, jolle Tuorakassa oli annettu nimi »Vankka-Heikki», koska hänellä oli isän ja äidinkin perintönä vankka ruumis ja pitkä selkä, ja vaikka jalat olivatkin lyhyenpuoleiset, harppoi hän pitkin askelin ja heilutteli käsivarsiaan, minkä takia sanottiin pojan »tarpovan». Hänellä oli äidin iloiset silmät ja pyöreät kasvot, eikä hän muutenkaan ollut niin kolea, luinen ja juhlallinen kuin aikoinaan Ukko ja Heikki.

Tuiskun Juhon ja Pyryn Kallen käydessä Mustajärvellä velkakirjaa katsomassa Vankka-Heikki oli ollut viidentoista ikäinen. Siitä oli nyt kulunut kuusi vuotta, joina Pyryn Kalle oli ollut opissa enollaan, Vaikon suuren kartanon ruukissa.

Näinä vuosina rajapirut vetelivät Tuorakussa naarmujansa talojen karttoihin, kun piti siirrellä aitoja ja rajoja, joista ei ennen välitetty, sillä karjaakin käytettiin samoilla laitumilla – olihan siellä lääniä. Mutta nyt olivat maanmittarit olleet Heikin kutsumina maita mittailemassa ja hänelle aina siirtäneet

jonkin mutkan tai kulman riidanalaista maata, harvoin muille. Siitähän sitä riitti jupisemista.

Vankka-Heikkiä ei mikään sellainen peloittanut. Hän oli paksu-nahkainen. Tansseissa hän työntyi joukon läpi, veti kädestä tytön luokseen ja tanssitti lupaa pyytämättä. Kenenkään ei ollut hyvä sekaantua siihen leikkiin. Vankka-Heikki osasi lennättää miehen keskilattialta ovensuuhun; jos yritti rynnäkköä, silloin poika vikkellästi pääsi käsistä.

Tuorakan poikia oli kauan aikaa harmittanut se, että tytöt suosivat Heikkiä senkin uhalla, että hän oli mustajärveläinen.

Naapurikylässä, Keiturilla, oli Eerolan Ulla, ison talon tytär, vasta kahdeksan-toista ikävuoden tienoilla, eikä häntä juuri tansseihin päästettykään, ellei niitä pidetty jossakin suuressa talossa ja Anttu-veli ollut mukana. Ulla ei oikeastaan ollut komea, mutta soma, mustatukkainen, sinisilmäinen ja muuten aika veikeä, liikkeissään nopea, eikä hän jättänyt ketään vastausta vaille, osasipa »lintata» kädellään aina nasevasti, jos joku lähenteli liiaksi.

Ullan vaatteet eivät olleet köyhän korua. Hänellä oli krinuliinit hameissa ja kalanluut liiveissä, niinkuin mamselleilla, ja silkipäälyksinen tykkimyssy välkehti hänen somalla pääläellään sidottuna leuan alta, niskassa silkinen nauharuusuke. Hän olikin kahden kylän halutuin tyttö. Tuiskun Juho ja

Vankka-Heikki olivat menneet tansseihin vain Ullan vuoksi. Juho oli tavallisesti vienyt »fyrkanttiin ja purpuriin», hän kun ei koskaan tanssinut polkkaa eikä valssia. Hän ei pitänyt näitä tansseja arvonsa mukaisma.

Juhon halu Ullan seuraan oli merkinnyt paljon Tuorakassa, eikä siitä juoruttu vain akkojen kesken, vaan ukotkin ja isännät tekivät laskelmiaan ja toivottelivat häitä.

Mutta siinä oli myös Vankka-Heikki tanssittamassa Ullaa, polkassa ja varsinkin valssissa, josta kumpikin näytti kovasti pitävän, ja sen näki jokainen, että Ullan silmät kimaltelivat ja pää keikkui vallan veikeästi, kun Vankka-Heikki veti kädestä ja sitten vei kuin tuulispää, lennättäen poikin ja pitkin tuvan lattiaa. Jos silloin joku kateellinen poika sattui kyynärpäällään tuuppaamaan Heikkiä ja Ullaa, survaisi Heikki vastaan niin, ettei toisen tehnyt mieli temppuaan uudistaa.

Se oli kaikki Ullan mieleen paremmin kuin Juhon jäykkä juhlallisuus. Eihän jutteleminenkaan ottanut luistaakseen Juholta niinkuin Heikiltä, jonka silmätkin osasivat puhua. Ja kyllä Ullankin silmät elivät ja kiehtoivat.

Emännillä ja isännillä oli oikeata silmänruokaa istuessaan pöydän takana katselemassa tätä tyttöä, kuinka hän keikisteli ja veikisteli, väliin naurun ja kikatuksenkin helähtäessä ilmoille, kun tanssi oli oikein reipasta. Mutta Juhon kanssa ei tahtonut oikein leikin alkuun päästä, eikä siitä lähtenyt muuta juttua

kuin »on» ja »ei», ja sitten piti taas vain muikistella suuta ja heittää syrjäsilmäyksiä muuanne, toisille pareille, joilla näytti olevan haus Kempaa. Eerolan emäntä, Ullan äiti, oli kovin mielissään, kun Ullaa puhuttiin joko JuholIe Tuiskuun taikka Mustajärvelle Heikin emännäksi. Ja Anttu, Ullan veli, arvioitsi jo Mustajärven kuuluisiksi tulleita, laajoja maita.

Eerolassa poltettiin viinaa, josta Antulla ja emännällä oli rahatuloa. Anttu ei muuten ollenkaan itse maistanut. Ullan olisi oikeastaan pitänyt myös ottaa osaa viinanpolton valvontaan, niinkuin muidenkin talojen tyttären, mutta Eerolaan oli majoitettu eräs maanmittausryssä, Iirotti, vanhanpuoleinen sotamies, jollaisia apureita siihen aikaan käytettiin sotilaallisten viranomaisten toimeenpanemissa kartoitustöissä.

Iirotti oli erittäin herttainen ukko. Nousi aikaisin aamulla ja ensi työkseen: polvistui jumalankuvan eteen. Se oli ripustettu hänen vuoteensa kohdalle nurkkaan, ja eteen oli pystytetty pieni kynttilä. Sitten hän keitti itselleen teetä, siivosi vuoteensa, lakaisi toisinaan lattiankin ja toimitti askareita. Aina hän oli ystävällinen, hymyili suureen partaansa, sively sitä ja suhautteli sanoja hampaattomasta suustaan.

Kenenkään ei tehnyt mieli tehdä pilkkaa hänen jumalastaan, vaikka yleensä luultiin hänen juuri kuvaa palvelevan. Hän suuteli sitä polvistuttuaan lattialle kumartamaan maahan asti. Hän oli niin nöyrä, niin vakava ja liikuttava ja sillä välillä hilpeä. Hänen hartautensa tarttui muihinkin, ja jokainen kunnioitti

sellaista jumalaa, jolla oli niin perin uskollinen palvelija. Lapset oppivat tekemään ristinmerkin ollen rukoilevinaan ja kumartelivat syvään. Iirotti oli kovin lapsirakas ja osasi leikkiä heidän kanssaan, saaden tuvassa aikaan oikein suuren jymyn. Sellainen houkutteli lapsia usein Eerolaan, ja siinä humussa Ullakin oli kasvanut.

Nyt Iirotti autteli tyttöä moninaisissa askareissa, ollessaan kotona töiden välillä. Ulla puolestaan leipoi hänelle kakkuja, paisteli makupaloja ja kestitsi talon parhaalla oluella, jota vieraanvarana säilytettiin tuvan lattian alla kuopassa, isossa tynnyrissä. Siellä se pysyi raikkaana ja kuohui mahtavasti kannuun tai tuoppiin laskettuna. Mieluimmin Iirotti kuitenkin otti naukun viinaa, jota Eerolassa aina oli ruokakaapissa, pikari pullon vieressä. Ulla kaatoi ryypyn ja ojensi Iirotille, antaen palasen sokeria päälle. Toisinaan, kun Iirotti itse otti jonkin ryypyn liiemmäksi, hän yltyi hyppimään harakkaa tai kasakkaa tuvassa väen suureksi iloksi.

Joskus viina vaikutti Iirottiin toisellakin tavalla. Hän kyyrötti vuoteensa laidalla ja itki haikeasti, puhellen itseksensä omalla kielellään ja huojuttaen ruumistaan. »Mitäs Iirotti itkee?» kysyi Ulla.

»Ka, itkenpä karitshoidani, ei suureksi kashvaneita. Ka, mie kaukaa olla. Venäjä shuuri olla, ka, noi shuuri...!» Ja Iirotti levitti kätensä, tehden mahtavan kaaren ilmassa.

Ullan tuli silloin vedet silmiin katsellessa ukkoa, jonka laiha ja nöyrä olemus muutenkin herätti sääliä. Iirotti osasi olla siitä kiitollinen ja osoittikin sen lakaisemalla lattiat tytön avuksi ja huuhtomalla astioita, kävipä aitastakin hakemassa yhtä ja toista, kun väelle ruokaa keitettiin. Ullalle jäi sitten tavallista enemmän aikaa ajatella ja varustella omia koreuksiaan ja juosta hameiden tekijällä kirkolla asti, missä pappilan mamselleilla oli oma neulojansa. Tämä oli ottanut Ullankin armoilleen.

Anttu oli kovin ylpeä Ullasta, ajatellen tietenkin saada hänet naitetuksi rikkaaseen taloon, ja antoi runsaasti rahaa tytön turhuuksiin. Ulla harrasti myöskin laukkuryssiltä ostamista, joita kävi monta Eerolassa Iirotinkin vuoksi – olivatpa he tyytyväisiä, kun saivat keskenään oikein reilusti »molottaa». Ja reppureilla oli ihania silkkiliinoja, hartiahuiveja, villamusliinia, kalanluuta, krinuliininauhaa, nappeja, neuloja, solkia, sormuksia, eikä Ulla koskaan väsynyt katselemasta tavaroiden koreaa kirjavuutta. Kylästäkin tultiin katsomaan ja ostamaan, ja polvillaan siinä lattialla kyyristeli koko joukko, tytöt ja vaimot, saadakseen uutta ja upeaa.

Eerolan emäntä oli jo aikaisin ajatellut tyttärensä etua, kudottanut kankaita, teettänyt vuodevaatteita ja varustanut ryijyt ja raanut. Ullan yliaitan orret notkuivat kaikenlaisesta pitovaatteesta ja vuodevarustuksista, jotka olisivat tyydyttäneet suurenkin talon tarpeet.

»Nää likkalapset jää aina niin paljast paitti», sanoi äitiparka, »kun pojat

talon koppaa. Ei siit sitte enää mitää ota, ku min päin kallistuu. Min se on tehtävain ja annettavain ja nyt justtiis.» Näin äiti päätteli ja teki myös.

Keiturilla laukkuryssät jäivät aina Iirotin leveään sänkyyn yöksi, ja siitä hyvästä Ulla sai valita jotakin kaunista repuista. Hän tyytyi johonkin pieneen koruun tai kuvastimen kappaleeseen ja muuhun halpaan rihkamaan.

Tavallisesti talossa kaikki käyttivät kovaa ruisleipää ja juhlatiloissa ohrarievää, mutta kun Iirotti sai aika-ajoin Venäjältä puudansäkin oikeita nisujauhoja; silloin herkuteltiin. Koko väki sai maistaa, kylän lapsiakin kestittiin, ja siitä tuli suuri juhla.

Kerran Iirotti oli saanut tietoja Venäjältä. Hänellä oli paperi, jota hän käänteli ja katseli, vaikkei osannut lukea. Luutnantti oli sanonut, että kaksi hänen lastaan oli kuollut. Senjälkeen Iirotti ei enää koskaan tanssinut kasakkaa eikä harakkaa. Hän kyyrötti yksin vuoteensa laidalla ja itki taikka meni ränniin viinaa polttamaan.

Siihen aikaan koristeleminen vei Ullan ajan kokonaan, koska iltahuvit ja tanssit olivat hänen elämässään pääasioita. Ja tanssien pito vuorot tulivat väliin Keiturille ja Eerolaankin, eikä siinä sitten niin vähällä päästykään. Eerolan emäntä otti sen oikein vakavasti.

»Pitää siin olla vähä muutakii ku viulunvinkutust ja tanssin ketkutust», sanoi

hän, ja kun väentuvassa tanssittiin, katettiin uustupaan muhkea ruokapöytä, johon sitten tutuimmat käskettiin. Kaikille tanssijoille kannettiin olutta haarikalla ja annettiin sen kiertää kädestä käteen.

Niin paljon oli Eerolan emännällä mahtia ja kovaa komentoa, etteivät pojat arvanneet aloittaakaan tappelua Eerolan pihassa. Ja jos olisivat yrittäneetkin, oli emäntä sen varalta pitänyt suurta susikoiraa aitan portailla. Kun sen usutti tappelijoiden takalatoon, täytyi kääntyä puolustautumaan ja jättää ihmiset rauhaan. Sama koira oh aina Antun ja Ullan matkassa tansseihin mentäessä, vahtimassa hevosta sillä aikaa kun he itse olivat huoneissa, sillä kylän pojat olivat hyvin hanakoita tekemään koiruutta ja ilkeyttä huvissa kävijöille.

Eerolan tansseissa Vankka-Heikki oli kerran kysynyt Ullalta: »Kai sie sitten minulle tulet, kun kerran mieles tekee?» ja pyörittänyt rajusti polkassa.

»Luulekkos sie min niin kovast mielein tekevan?».oli Ulla vastannut ja heleästi nauranut. Senjälkeen he olivat aina yhdessä menneet »fyrkantit» ja muut tanssit. Tuiskun Juho vei mieluummin purpuriin, siinä kun sopi liikuskella hitaammin ja arvokkaammin, mutta Ullan mielestä siinä olisi sitten pitänyt jutella ja naureskella, ja kun Juho ei viitsinyt, oli Ulla vilkuttanut silmää Heikille. Ja kun sitten piti kaikkia poikia kätellä ympäri piiriin, oli Heikki aina tehnyt koiruutta ja pyöräyttänyt Ullaa, joten hän joutui kokonaan pois tahdistasta ja piiri katkesi. Juho oli silloin tullut noutamaan tytön juhlallisesti paikoilleen.

Kylässä puhuttiin vahvasti Ullaa Juholle, mutta Juho ei vain lähettänyt puhemiestä eikä käynyt itsekään. Ulla olikin vielä niin nuori, eikä siinä kenenkään mielestä tarvinnut pitää kiirettä, kun Tuiskun emäntä vielä kauan kykenisi hoitamaan emännyyttä ja isäkin vasta valmisteli talon siirtämistä pojan haltuun.

Juho oli jo siihen aikaan innostunut lukemaan ja kaupunginmatkoilla ostellut kirjoja, joiden tutkiminen vei häneltä paljon aikaa, sillä hän luki hitaasti ja tarkasti, tahtoi selvän joka sanasta ja painoi mieleensä. Mutta näissä kirjoissa oli paljon sellaistaakin, mitä hän ei ymmärtänyt. Silloin hän aina kirjakaupassa käydessään kyseli kautta rantain, ettei vain luultaisi tyhmäksi, ja sai tavallisesti tietoonsa, mitä halusi. Se oli kaikki kovin jännittävää ja mieluista Juholle. Kirjat antoivat hänelle tietoja uusista viljelystavoista ja eläinten hoidosta. Kylänkäynti jäi häneltä vähemmälle kuin toisilta pojilta, joilla se oli ainoana harrastuksena pitkinä talvi-iltoina. He kävivät kaikki mallassaunat, lihtuutalkoot ja nurkkatanssit, joivat viinaa ja kiljua ja tappelivat aidanseipäillä, välistä iskien puukoillakin.

Juho ja Vankka-Heikki olivat sentään arvonsa tuntevia talollisten poikia eivätkä menneet sellaiseen leikkiin tahallaan. Kuitenkaan he eivät voineet siitä kokonaan välttyä, kun jompikumpi meni saattamaan Ullaa hevosellaan Keiturille; ellei Anttu ollut sisarensa mukana, silloin kylän pojat olivat kaataneet tien poikki jonkin puun, köyttäneet portit lujasti kiinni tai riisuneet

jonkin siltarummun pois paikoiltaan. Jos poika tuli saattoretkeltä yksin takaisin, saattoi joukko olla vastassa ja tappelu syntyä. Tavallisesti saattaja palasi toista tietä kuin oli mennyt ja vältti vaaran.

XI

Kalle Pyry oli nyt ollut enollansa opissa kuusi vuotta, ja eno saattoi hyvällä syyllä hänelle sanoa: »Huonosti sinä eläisit pienessä talossasi, ja takavarikoiminen olisi aina niskassasi, mutta katsos, työtaitoa ei voi sinulta kukaan ottaa, ei oikeudella eikä vääryydellä. Tää vasara, poikaseni, se takoo laajoille kylille, ja heidän vainionsa elävät sinun taidostasi. Ilman sinua heillä ei ole aseita, ei peltokoneita, ja ilman niitä maamies on kädetönkin. Sinun kotipuolellasi on huonoja takojia, mutta sinusta tulee vielä kuuluisa seppä. Nyt jo sinä olet paras kaikista niistä, joita minä olen opettanut, ja niitä on ollut hyvin monta täällä ruukissa oppimassa.»

Tämä kehu oli Kallea kannustanut, ja rohkeasti hän valmisteli itselleen hyvin monipuolisia työ aseita, pannen niihin kaikki säästöt ansioistaan, sillä hän oli jo toisena vuonna ruvennut saamaan hyvää palkkaa. Eno tosin kannatti sitä, että Kallen oli mentä vä kotipuoleensa, mutta niin kauan kuin Vendla vielä oli täydessä työkunnossa, uudestaan päässeenä elämän makuun kotiseudullaan ja suosittuna ystävien ja sukulaisten parissa, pidättivät Kallea äidin pyynöt yhä

edelleen jäämään, mutta sitten Vendla kerran sai kovia vatsakipuja. Ne tulivat äkkiä, ja kuume oli ankara, eikä kukaan ymmärtänyt sitä tautia. Muutaman päivän kuluttua Vendla kuoli. Se tuli odottamatta, ja Kalle oli kuin turtunut surusta eikä kyennyt ensi viikkoina vielä ajattelemaan tulevaisuuttaan. Äiti oli ollut vieraalla seudulla ainoa läheinen tuki ja turva hiukan ujoselle pojalle, joka isän kuoleman jälkeen tunsu itsensä orvoksi, aina kaivaten vanhaan kotiin. Sen lakeat vainiot ja tutut ihmiset olivat niin syöpyneet hänen sydämeensä, etteivät äidin houkuttelut Vaikkoon jäämään koskaan saaneet hänestä lujaa otetta.

Jaanan kanssa hän oli ollut kirjevaihdossa kaiken aikaa näinä kuutena vuonna ja huolehtinut talon hoidosta, jonka viljelemisessä Tuisku oli päämiehenä ja töitten välittäjänä. Olipa jäänyt sadoista niin paljon hyötyä, että Jaana sai ostetuksi eläimiä, lehmän ja lampaista. Porsaankin hän oli saanut irti joka vuosi ja elänyt oikein reippaasti. Viimeiseksi Kalle oli lähettänyt rahaa hevosen ostoon, ennenkuin itse lähti matkalle. Kotona Pyryllä oli siis talo valmis vastaanottamaan isäntänsä.

Paljon oli Tuorakassa vaurastuttu kuutena vuonna – sen Kalle näki ajaessaan pitkin tietä vainioiden halki. Viljelyksiä oli laajennettu, heinää sitäkin enemmän, tehty uusia latoja, jonkun navetan seinät hohtivat uutuuttaan; myöskin oli suurennettu akkunoita ja rakennettu teille siltoja. Täällä hän tunsu joka kolkan, täällä peltolakeus paisutti rintaa, salli silmän nähdä viljeltyä

kumpua ja notkoa niinkuin merenrannalla näki merta ja saarta ja taas vettä. Tämä oli Kallen sydäntä lähempänä, tämä oli kotia ja tarjosi turvallisuutta.

Hän katseli peltojen ohutta multaa ja lyhyttä oikea. Kovin olivat maat laihoja hänen mielestään. Parempaa hän oli nähnyt Vaikon vainioilla. Häntä hymyilytti ajatellessaan, että hän ne vielä saisi näyttämään toisenlaisilta, kunhan ennäittäisi takoa auroja. Hän sanoi kyytipojalle:

»Anna hevosen mennä ja käännä tuohon kujalle. Komeasti taloon on ajettava!» Rusko sai läimäyksen ohjastenperistä, ja niin mentiin ravia, pysähtyen sitten Tuiskun portille.

Juho oli tähyillyt akkunasta, pannut merkille vieraan hevosen kovan vauhdin ja ihmetellyt, kuka nyt mahtoikaan ajaa heille niin komeasti. Uteliaana hän oli tullut portille vastaan.

»No terve mieheen, kun jo luulin jonkun vieraan herran tänne noin komeest ajavan. Siehää kasvannu olet, Pyryn Kalle, ja tullu niin äitees.»

Puhe soinnahti niin tutulta Kallen korvaan, ja hänkin otti varteen oman murteensa, joka oli jo alkanut unohtua.

»Siekös tääl nyt isäntä olet vai...?» kuulusteli hän onnellisena tavatessaan lapsuudentoverin, joka oli hänelle kuin veli.

»Oliskos sinul asiaa isälle?» kysyi Juho.

»Olishaa sit, mut ehtiihää ton», vastasi Kalle hyvällä tuulella.

Juho katsoi sitten vielä tarkemmin lapsuutensa toveria ja näki edessänsä seisovan oikein miehisen miehen, perin hyvännäköisen, vaikka olikin mustapäinen. Ei oikein herraksi voinut sanoa, kun oli niin isot työkourat, mutta ei myöskään moukaksi arvioida. Ja kovin Kalle näytti olevan tiukka katsannolta ja nopsa käännteissään.

Sitten mentiin peräkamariin, ja emäntäkin tervehti ja oikein riemastui Kallen tulosta, sanoen: »Sithää mie aina olen sanonnu, että kyl se Kalle viel herrana tulee, ja niin sie tulit ja!» Otettuaan hyvät siemaukset olutta puisesta haarikasta Kalle tunsu vahvan juoman vaikutuksen itsessään ja hyvän olon, niin sanomattoman hyvän, ettei aluksi osannut muuta kuin hymyillä.

Vähitellen ja varovaisesti päästiin käsiksi asioihin, ja isäntä ja Juho saivat huomata, että niitä oli aika paljon.

Kalle oli seppä, enonsa opettama suuressa kartanon pajassa. Siellä hän myös oli saanut varustetuksi ison määrän työaseita ja voi nyt pystyttää kunnollisen pajan.

Se oli varsin tervetullut uutinen, kuin taivaan lahja, arvelivat molemmat Tuiskut. Siitä vietiin sitten viestit pitkin pitäjää, omasta kylästä alkaen, ja

ihmisiä ilmestyi Tuiskuun kuulemaan ja sopimuksia tekemään. Tähänastiset sepät olivat olleet huonoja ja hyvät liian kaukana. Niinpä pyrki olemaan kova puute tarvekaluista, eikä saanut maatöitä kunnollisesti toimeen. Kalle oli sentään oma mies, oman kylän poika, vieläpä talollisen poika. Nyt tuntui siltä kuin olisi podettu paha omaatuntoa siitä, että oli jätetty Pyry Mustajärven Heikin nyljettäväksi. He myönsivät, että olisi pitänyt ajatella kasvavaa poikaa.

»No, nythää sekii asia kohentuu paikallee», sanoi vanha Tuisku. »Sie, Kalle, otat oman Pyryntarhas, ja lääni ajaa pajan hirret ja muut aineet paikalle, ja painetaa sitte yhres palkeit.»

Lääniä paisui yhä enemmän, kun paja oli noussut kattoon, ensimmäinen alasin pantu pystyyn ja Kalle Pyryn tavarat tuotu monena kuormana. Silloin oli työtäkin jo kertynyt pajamäkeen odottelemaan. Kalle vain ei suostunut urakoille muualla kuin omassa kylässä. Hän tahtoi tehdä muiden työt rahapalkalla.

Olipa nyt kyläläisillä ällistymisen aihetta. He eivät ikinä olleet nähneet niin paljoa sepän työkaluja kuin nyt Pyryn Kallen pajassa. Siinä oli kaikenlaiset viilapenkit, rautasorvit, ruuvipenkit, altaat ja sammiot, seinät täynnä pienempiä esineitä, joiden käytöstä seppä yksin oli perillä. Paja oli tilava ja luja-tekoinen; siitä Pyry oli itse pitänyt huolen. Pyryntarhassa olivat asuinrakennuksista tupa ja sen kaksi kamaria asuttavassa kunnossa, sittenkun uunit ensin korjattiin. Navettakin kelpasi, samoin sauna, kun multapenkkejä

uusittiin ja otettiin pois mätiä alushirsiä ja pantiin kiveä tilalle. Aittaakin tiivistettiin tilkitsemällä seiniä, ja rinteli laitettiin uudestaan, johon seppä itse veisteli koristeet, varustaen sen sisältäkin erikoisemmilla hyllyillä ja laareilla kuin kenelläkään muulla oli.

Nuori mies tunsu astuneensa molemmin jaloin omalle tanhualleen ja saaneensa perintöosuutensa takaisin. Se ikäänkään nosti hänen itsetuntoaan ja vähensi katkeruutta tapahtuneesta vääryydestä, mutta itsekseen hän päätteli, ettei se hänen talonsa kiinnitys suinkaan saanut silleen jäädä. Sen hän vielä näyttäisi.

Alussa oltiin varovaisia, teetettiin kirveitä, vasaroita, pihtejä ja hohtimia ynnä kaikenlaista pientä tarvekalua peltotöissä käytettäväksi. Korjuutettiin vanhoja sahroja, äkeitä, latoja ja jyriä, kuokkia ja lapioita haraviin asti, joita seppä syvästi halveksi, pitäen niitä poikanulikkain töinä.

Pian kuitenkin havaittiin, että heidän seppänsä kykeni tekemään kaikkea, mitä osattiin toivoa. Tarvitsi vain mainita, mitä esineellä oli tehtävä, niin hän jo keksi oikean kalun. Emännät saivat sokerisakset ja kahvimylyt, joita siihen aikaan alettiin ottaa käytäntöön, kun kahvikin yritti tehdä tuloaan. Kampikirnukin. syntyi, samoin silppukoneita, pellavaloukkuja, häkilöitä ja lihoja, joissa puut yö oli yhtä näppärää kuin raudituskin. Ei ollut sitä esinettä jokapäiväisen elämän käyttöä varten, jota tämä seppä ei olisi maalaisille valmistanut.

Tuorakassa niinkuin muuallakin viljeltiin paljon viljaa, viinanpolton vuoksi, ja karjaa pidettiin vain oman talon tarpeiksi, jotta pysyttiin särpimissä. Kuljetus kaupunkeihin oli vaivaloista, tiet pitkät ja huonot, kaupungit pieniä, rahaa vähän.

Kalle Pyry oli etelässä nähnyt vauraampaa elämää ja itsekin elänyt komeammin nautittuaan jo vuosia suurta palkkaa. Hänen elintapansa olivat vaativampia kuin viinaa polttavien talonpoikain. Viinaa hän oli vihannut lapsesta saakka nähdessään isänsä humalaisena, toisinaan raivohulluna pitelevän hevosta, ajavan kärryt ja reet pirstaksi, lyövän eläinparkoja ja ihmisiäkin, ollen aina vaarassa tappaa muita tai lopettaa itsensä. Silloin äiti oli aina vienyt hänet kamariin, teljennyt ovet ja pitänyt poissa isän ulottu viita.

Kallen sydän läikähti nyt kiitollisuudesta ja hellyydestä äitiä kohtaan hänen tätä muistellessaan. Kuinka äiti-parka oli tehnyt työtä, ollut taitava ja ahkera, rohkea ja urhoollinen vieraalla paikkakunnalla, jossa hän ei koskaan päässyt kodistumaan! Kuinka toisenlaista hänen olikaan olla siellä pikku saarellaan, isänsä vanhassa mökissä, pienen puutarhan keskellä, jossa hedelmät kypsyivät mehukkaiksi, marjat olivat suuria kuin peukalonpäitä, kaloja sai suoraan rannasta hiilelle ja pöytään! Yhden lehmän maidosta oli riittänyt loputtomiin herkkuja kaikenlaisia. Kuinka äiti oli siellä ollut neuvokas, ihmisten hakiessa hänen ystävyttään, ottaen oppia hänen taidoistaan, kantaen hänelle antimiaan, ostaen hänen kauniita kankaitaan ja vieden niitä kaupan toisiin

pitäjiin!

Nyt vasta, kun äiti jo oli päässyt ikuiseen lepoon ja oman pitäjän pienelle hautuumaalle saanut oman pikku kumpunsa, niinkuin hänellä oli ollut elämässä pienoinen isän mökki, nyt vasta Kalle oikein ymmärsi, mitä sellainen äiti oli hänelle merkinnyt. Ilman häntä – niin, Kallen silmiin tuli suuret kyyneleet, kun hän palautti mieleensä, kuinka he kahden näissä huoneissa tunsivat kuuluneensa aina yhteen ja kuinka äiti oli vaimentanut hänen surunsa, kun hän lapsen tuskan tolkuttomassa epätoivossa oli puinut nyrkkiään seinään ja itkenyt... Nyt kotona taas, näissä vanhoissa huoneissa, tuo entinen tuli hyvin lähelle. Hänen aivoihinsa oli jäänyt kuva äidin kangaspuista tuossa akkunan edessä, ja hän luuli ne näkevänsä nytkin siinä, sulki silmänsä ja avasi uudestaan ja kaipasi, kaipasi kipeästi äidin kovaa ja luista kättä ohimoillensa. Ja kuitenkin hänen oli täällä hyvä olla, yksinpä kuoppakin tuvan lattian alla, jossa oli säilytetty isän viinoja, kutsui häntä, ja hän kohotti hiukan puista kantta lattiassa ja näki siellä vanhan tynnyrin, johon Jaana oli laittanut olutta. Jaana piti hänelle taloutta, ja Kalle opetti eukkoa valmistamaan mieliruokiaan. Heidän oli oikein hyvä olla yhdessä.

Kun paja oli jo jotakuinkin kunnossa, alkoi Kallen tehdä mieli nikkaroida itselleen ihan uudet huonekalut. Hän mittaili ja ajatuksissaan piirusteli kullekin paikalle kahdessa huoneessaan juuri sellaisia kapineita kuin sopi ja hän hyvin tarvitsi. Niiden piti olla sentyylisiä kuin hän siellä etelässä oli nähnyt.

Siisteyden kaipuu ja somuuden harrastus oli äidistä periytynyt pojalle, eivätkä Kallen työt ja ponnistukset koskaan jääneet puolikuntoisiksi - niistä täytyi aina tulla kokonaista. Hän käytteli puusepän aseita yhtä taitavasti kuin rauta-sepänkin ja oli tuonut parhaimmat työkalut jo tullessaan, hankkien yhä uusia. Se puuha ei häneltä loppunut koskaan.

Näin nuoren miehen leikkivä nerokkuus vietti itseksensä juhlahetkiä uudesti vallatussa lapsuudenkodissa.

Siellä etelässä äiti oli toisinaan tuonut jonkun tyttölemmikkinsä omaan pieneen kotiinsa ja puhunut hänestä paljon hyvää, ikäänkuin omasta tyttärestä. Ja Kalle oli käsittänyt äidin hyvän tarkoituksen, että hänen piti muka katsella noita tyttöjä, mutta häntä oli peloittanut – aina oli noussut kuin näkymätön sulku hänen eteensä ja pelko, ettei sitten koskaan pääsisi sieltä pois. Hän ei osannut sitä äidilleen selittää eikä raskinutkaan, sillä äidin harras toivo oli, että Kalle jäisi vanhaan paikkaansa ruukissa, koska patruunakin oli sitä tahtonut.

Äidin kuoltua hän oli elellyt päivästä toiseen, kuin matkalla ollen, irroitellen sopimuksiaan, keräillen tavaroitaan ja asuen pakka-laatikoiden keskellä. Kesken kaiken hän tunsu hivuttavaa ikävää laajoille peltovainioille, joiden yllä poutahaukka huusi ja leivo visersi. Ruukki oli rannalla, edessä meren saaristoa, paljaita kallioisia, karuja törmiä, missä viihtyi vain jokin vaivaiseksi käyristynyt mänty upottaen juurensa kivien koloihin ja repeämiin ja taistellen

merituulten kanssa. Monesti hän ihmetteli, kuinka nuo puut olivatkin urheita ja sitkeähenkisiä, kuinka niiden rungot kestivät myrskyjä, mahtavia hyökyjä, joiden iskut rantaa vasten olivat kuin kanuunanpamauksia, kumauttaen kalliopohjia niin, että maa järkkyy ja hän pienessä saarimajassa valvoi yöt katsellen meren hurjaa leikkiä. Äiti oli nukkunut rauhallisesti ja ikäänkuin elpynyt tästä meren pauhusta, nuortunut vanhaan kotiin päästyään ja elänyt onnellisena loppuun asti. Kalle tunsi, etteivät hänen omat juurensa siellä koskaan pystyisi kallioiseen, uuteen maaperään, tähän meren myrskyjen huuhtelupaikkaan.

Nyt hän näki oman tupansa ja kamarinsa akkunoista kummultansa kauas Isonjoen laveaan laaksoon, sen molemmin puolin silmäkantamattomiin luonnonniittyjä ja pitkin maantien vartta peltoa, yhä peltoa jatkumassa mäkien ja törmien taakse loputtomasti. Kiuru nousi keskipäivällä auringon paistaessa korkealle selkeän taivaan alla, räpytteli siipiään, kohosi näkymättömiin ja pudotti sieltä sävelensä. Niitä tulvi pikku kurkusta kuin virkistävää sadetta alas maan lapsille, ja Kalle lakkasi työstään, istuutui portaalleen ja kuunteli, tuntien olevansa kotona.

XII

Tuiskun Juho oli kautta rantain puhunut Kallelle Eerolan Ullasta, ja Kalle oli

ymmärtänyt, että toveri aikoi kosia, mutta sitten hän kuuli, että tyttö mieluummin tanssi Vankka-Heikin kanssa, ja koska tuo mies alunpitäen oli Kallelle vastenmielinen vanhan talonkiinnityksen vuoksi, joka tutkaimen lailla aina pisteli Kallen mieltä, ei hän välittänyt kysellä enempää Ullasta kuin muistakaan kylän nuorista ja heidän lemmentarinoistaan.

Lemmenvaistoissaan hän oli oikea mammanpoika. Hän oli elänyt vanhojen ihmisten parissa, tasaista ja harkittua elämää, tehden tiliä kaikesta, aina ollut kovan ruumiillisen työn alaisena, pidetty erossa naisseuroista, ja luonteeltaan hyvin kainona hän tavallaan pelkäsi naisia. Kuitenkin hänen nyt omaa kotia varustaessaan nousi mieleen omituisia kuvia, joita hän oli ennen nähnyt vain unissaan ja sitten herättyään karkoittanut luotaan.

Pajassa miehet olivat puhuneet paljon Eerolan tyttärestä, että Ulla oli korea tyttö, ja Kalle oli silloin heti saanut ajatuksissaan hänestä kuvan. Se ikäänkuin liitäen kulki hänen edellään, viittoili ja hymyili. Viime aikoina se oli yhä useammin ilmestynyt hänelle unessakin. Tällä kertaa hän ei huolinut sitä karkoittaa, antoi mielikuvituksen temmeltää, mutta sitä hän sai katua, sillä rauhattomuus ajoi häntä hakemaan nuorten seuraa.

Ulla pääsi vain harvoin tansseihin, joten Kalle ei aluksi joutunut häntä tapaamaan, mutta seppä tuli tunnetuksi, hänestä puhuttiin, ja Ullakin kuuli uudesta miehestä, jolla sanottiin olevan tulta silmissä. Se herätti uteliaisuutta, ja kun Ulla oli saanut jotakin päähänsä tai sydämellensä, ei kestänyt kauan,

ennenkuin hän johonkin ryhtyi.

Kun Kalle eräänä iltapäivänä istui portaillansa veistellen ja koverrellen tuolin selkänojaan koristeita, nousi kujalta nuori nainen, pieni mytty kädessä. Hän ei astunutkaan edelleen kujaa pitkin Tuiskuun päin, vaan pysähtyi portille, nosti säpin ja astui Pyryntarhaan.

Ehkä tytölläkin oli nyt herkkä hetkensä, ehkä molempien ajatukset olivat kohdanneet toisensa ja ohjanneet Ullan askeleet – ainakin kävi niin, että he heti ensi näkemältä tunsivat olevansa toisilleen läheisiä.

Tänä illan kirkkaana hetkenä pääskyselkin olivat istuutuneet aidanseipäiden neniin, päästäneet ilmoille kujerruksensa pikku sydäntensä suuresta riemunrunsaudesta. Ilma oli vielä täynnä valoa, koivun tuoksua ja linnunlaulua.

Kahden nuoren elämän ovi aukeni kuin juhlaiksi valaistu sali. He ojensivat kättä toisilleen, istuivat avoimelle kuistille, ja kun Ulla oli nykäissyt vaalean pääliinansa kulmista, katsonut sinisillä silmillään tutkivasti Kalleen, hiukan nyrpistänyt huuliaan ja sitten hymyillyt ja seppä lähettänyt sivusilmäyksen ylhäältä hiukan vinosti alaspäin lyhyempään Ullaan, tuikahtavan, sytyttävän ja tulisen katseen, silloin oli tytön sydämessä tuntunut kumottava tuska. Hän punastui ja joutui hämilleen, painoi sen voimasta katseensa maahan, sulkien silmänsä, ja sanoi oudolla äänellä:

»Sinne meirän kylään ol ostettu teirän tekemät sokersakset. Miekii tiettäsin...» Sanat haihduttivat häneltä hämmingin, ja vähitellen hän uskalsi jälleen katsoa seppään. Ulla oli oikein suuttunut itseensä – miksi hän nyt näin, kun ei rahtuakaan välittänyt koko miehestä? Johan nyt jotakin, vai sepästä hän nyt piittäisi... Pää heilahti ylpeästi, ja liinan kulmasta kiristettiin niin, että posket pullottivat. Hän astui alas kuistin portaita aikoen mennä, koska tilaus oli jo suoritettu.

Silloin Kalle veti tuvan oven auki Pyrylänsä. Siellä olivat jo astiakaappi, pöydät ja tuolit valmiiksi maalattuina täyspunaisiksi, eikä Ulla voinut vastustaa niiden houkuttavaa näkyä. Kaikki oli uudistettu akkunapuitteista lattialautoihin asti, seinät rapattu harmaiksi ja ovenpielet maalattu punaisiksi. Ulla astui varovaisesti ja arkaillen kuin pyhättöön. Sellaista komeutta hän ei ollut nähnyt maalaistaloissa, joissa miehet tulivat poroisilla saappaillaan pöydän ääreen, syljeskelivät lattialle ja polttivat mahorkkaa.

Laaja Pyryn tupa ja sen perässä kaksi kamaria olivat Ullan mielestä oikein herraskaisia. Mutta siellä olikin Vendlan tavaroita, verhoja akkunoissa, mattoja kamareissa ja liinoja pöydillä, ihan toisen kuosisia kuin tuorakkalaisilla.

Hän oli niin viehättyynyt kaiken katselemiseen, että unohti sepän, joka ei hetkeksikään hellittänyt hänestä katsettaan. Kallenkin mielestä kaikki oli nyt niin pyhäistä, kuin unta, jossa toivottu suloisuus hurmasi mielen ja pani unoh-tamaan todellisuuden. Hän ei osannut enää pitää Ullaa vieraana nähdessään

hänen lapsellisen ilonsa ja ihastuksensa. Hän oli sillä ikäänkuin ottanut vastaan kaikki, mitä täällä oli, ja samalla tullut niin lähelle...

»Onpas tääl komeet! Mistäs nää on kaikki tuotu?» kysyi Ulla ja katsoi iloisin silmin Kalleen.

»Ei mistää tuotu, itte on tehty!» Tätä sanoessaan sepän oli vaikea pidättää kättään tarttumasta tytön käteen.

»Itte kaikki tehty...!» Ullan ihailu oli niin ilmeinen, että Kallen täytyi sille nauraa ja sanoa: »Josei mies sen enempää osais, niin ei sitte syöräkkää tarttis!»

Ulla punastui jälleen ja hypisteli liinoja peittääkseen hämminkiään.

Kallen mielestä tyttö täytti läsnäolollaan kaikki huoneet, koko Pyyntarhan, ja oli ainoa todellinen ja vallitseva täällä, muun kaiken siirtyessä kauemmas odottamaan. Kaikki vaikenä, oli niin hiljaista, ei kuulunut lintujen lauluakaan. Illan hohteessa hehkui odotus, kysymys...

Ulla puhui jotakin liinojen raidoituksesta, mutta sen hän teki vaimentaakseen hämmennystä ja kiehtovaa viehätystä, joka huumasi häntä ja pidatti paikalla.

Joku puhui ulkona. Se haihdutti lumouksen. Ulla säpsähti, kiristi taas

liinaansa lujemmalle ja antoi kättä kiireesti.

»Voi ny sentää, kun häkellyin viipymää», sanoi hän ja ihan loikkaamalla hyppäsi matalan portaan yli. Vasta portilla hän vilkaisi taakseen, yhä vielä posket punoittavina ja silmät loistavina, niin hilpeänä ja voitonriemuisena, ettei nähnyt Jaanaa, joka tuli vastaan kantaen puista maitokannua.

»Olkos Ulla meil?» kysyi Jaana.

»No siel niiren sokersaksien takia», vastasi Ulla hämillään.

»Onkos kahvimyllyä jo?» tiedusti Jaana silmää vilkuttaen.

»Mitäs sil tekis, kun ei kahviakaa o?» nauroi Ulla.

»Häi ostaa, kun on niin suuren talon likka. Kyl miekii voin sanoa sepälle, että tekee vaa...!»

Ulla oli jo viime sanoja sanottaessa nelistänyt alas kujalle Pyyntarhan portilta, ja Jaana jäi itseksensä siunailemaan »sen tuulhatun loikkaamiist».

Pian koko Tuorakka tiesi Ullan käyneen sepällä sokerisaksia tilaamassa, ja kaikkien kasvoille ilmestyi veitikkamainen hymy. Tiedettiinhan se, että Ulla veisi tahtonsa läpi, vaikka se seppäänkin osuisi.

Pajamäessä naurahtelivat miehet. »Kävipäs sepäl koreit vierait. Se on sitte oikeen koree likka, se Eerolan Ulla, Ja kuuluu osaavan töitäkii tehrä», haastelivat he pajassa.

Ulla riensi oikoteitä metsien halki kotiinsa naapurikylään. Matkalla hän mielessään yhä uudestaan kertaili sen, mitä Pyryllä oli tapahtunut, ja ymmärsi kokeneensa jotakin ihan uutta ja ihmeellistä, mistä ei sopinut kellekään hiiskua. Se oli niin salaista ja omaa – eihän sellaista kukaan ymmärtäisi, arveli hän, ei kukaan, ei edes Kalle. Hän yksin, ihan yksin saisi sitä ajatella, mitä nyt tunsu.

Kun hän kiirehtimisestä uupuneena illansuussa ehti kotiin, oli väsymyskin suloista, ja hän oikaisihe puiselle penkille kaikessa koreudessaan, vaaleansinisessä kotikutoisessa, jossa oli musta vyö uumalla. Hameen runsaat poimut tekivät lapsellisen, liiankin hoikan vartalon täyteläisemmäksi, varsinkin kun alimmaisena oli toppahame helmoja levittämässä. Eiväthän sitä krinuliinia arkioloissa muut käyttäneet kuin herrasväki. Hetken levättyään hän jälleen ponnahti pystyyn. Mieli oli kevyt ja olo niin ihana. Hän naurahteli itsekseen ja hyräili, yltyen tyhjässä tuvassa laulamaan ääneen kimeällä äänellään, jonka hän ihmeekseen sai kulkemaan kirkkaana ja joustavana vaikka kuinka korkealle, ihan kuin linnun liverryksenä. Riemun runsaus täytti Ullan mielestä tuvan ja pihan ja taivaan...

Äiti kuuli riemun, ja Iirottikin sipsutti kuulumattomin askelin tupaan. He

katsoivat kaikki toisiinsa, ja Ulla purskahti nauruun rientäen sitten peräkamariin.

»Ka tyttö rakashta – ka noi paljo...» kuvaili Iirotti levittäen molemmat käsivartensa ikäänkuin aikoen kietoa ne emännän ympärille, joka torjuessaan työnsi molemmin kämmenin Iirottia rintaan niin, että hän meni mukkelis makkelis lattialle ja nauroi melkein tukehtuakseen, mutta emäntä murjotti. Hän ymmärsi, että Ullalla nyt oli jotakin mielessä. Eihän se lapsi koskaan ollut noin »luikannut», mielti hän, lausuen viimeisen sanan ääneen.

Illalla hän aikoi kysellä Ullalta, mutta tyttö oli jo täydessä unessa, kun äiti myöhemmällä kömpi hänen viereensä leveään sänkyyn.

Seuraavana päivänä äiti sai kuulla kylällä Ullan sokerisaksien tilaamisesta, ja silloin Ullalle tuli tiukka paikka.

»Ekkä tot saannu kotona sanotuks! Sinhää pit mennä Tuomalan kairetta pois viemää. Mikäs sin sinne sepälle lennätti?»

Mitä Ulla siihen osasi vastata? Mieluisinta oli pitää kaikki sellaiset tiedot itsellään.

»Kyl se nyn niin on, ettet Tuorakkaan yksinäs me», sanoi äiti, ja Ulla tiesi, ettei äiti koskaan turhia uhkaillut.

Mutta mitä vaikeampi oli noudattaa halua saada edes nähdä Pyn Kalle, sitä enemmän hän helli mielessään jo näkemäänsä ja kokemaansa. Ihanat kesä illat hän istui lempikivellään pihassa ja hyräili haikeita laulujaan, viritellen tunnettaan ja valmiiksi ajatellen, mitä vastaisi, jos niin...jos nyt Kalle tulisi... Oikeastaan hän sentään tiesi, ettei Kalle voinut tulla, ei uskaltaisikaan. Ja sitten hän joutui tuskan valtaan, kun epäili sitäkin, ettei Kalle tahtoisikaan – ehkä oli jo siellä kaukana ottanut jonkun tytön...

Tämä viimeinen ajatus oli niin kipeä, niin kovin kipeä, että täytyi itkeä.

Kallen oli ikävöiminen pakottanut kesäisinä iltoina ja öinä vaeltamaan metsäteitä Eerolaan päin ja sitten kaukaa tähyilemään, liikkuisiko Ulla jossakin saavutettavana. Hän tiesi Ullan nukkuvan äitinsä kanssa, joten ei voinut ajatella mitään luhtitapaamista. Ja vaikka Kalle olisi mitä suunnitellut ikävöidessään yöllä, niin jo seuraava päivä töineen ja todellisine touhuineen pyyhki sen pois mahdottomana, ja niin hän yhä jäi kaipaamaan ja siten vaalimaan rakkauttaan.

Kummallakin oli yllin kyllin häärimistä, työtä ja ihmisiä ympärillään aamusta iltaan taukoamatta. Ja kun yön tunnit tulivat, otti uni heti huostaansa antamatta aikaa ikävöintiin. Ullalla ja Kallella ei ollut muuta auttajaa lähentymisessä kuin pelkkä sattuma, ja se tuli vasta kesän syyspuolella.

Ulla sai lähteä Tuorakkaan jauhattamaan uutisruista puuroksiksi. Tosin

omassakin kylässä oli tuulimylly mäellä, mutta eihän sitä voinut panna käyntiin yhtä jyväkappaa varten. Ulla otti pussin olalleen ja käveli aluksi pitkin maantietä siinä toivossa, että joku hevospies sattuisi samaan matkaan. Ja niin kävikin: heidän oma torpparinsa oli menossa pajaan. Hänellä oli hiiliä ja rautaa kuormassaan, eikä Ulla koreissa vaatteissaan voinut istua hänen nokisille kärryilleen, mutta pussinsa hän heitti miehelle ja käski jättää Tuomalan portinpieleen. Ulla itse kääntyi oikotielle käydäkseen jalan.

Ukon hevonen astuskeli itseksensä, väliin juosta hölköttäen alamäessä, ja mies nukkui kärryillä ja heräsi vasta, kun Tuomala oli jo aikoja sivuutettu ja Pyryn kuja edessä. No, eipä hätää, hän ajoi hevosen perille ja aikoi viedä sitten pussin Tuomalaan. Sepälle hänen sentään piti selittää, miksi hän poistui pajasta toimittamaan toista asiaa.

Sen kuultuaan Kalle tekeytyi heti tärkeäksi, otti pussin haltuunsa ja määräsi miehen tulemaan uudestaan vasta seuraavana päivänä – sanoi olevan kiirettä mentävää ja oikaisi suoraa päätä Tuomalaan.

Siellä Ulla jo oli Tuomalan Annan kanssa odottamassa ja ihmetteli, minne jyväpussi oli joutunut. Tytöt olivat kovassa puuhassa saadakseen jauhinkiviä liikkumaan. Ne olivat jotenkuten menneet vinoon. Riemu oli suuri, kun Kalle ilmestyi apuun. Silloin huomattiin, että kivistä toinen oli mennyt halki, eikä niitä siis voitu käyttää. Nurkassa oli kuitenkin huhmar, vanha mustunut kapine, mutta hyvässä kunnossa. Siihen jyvät kaadettiin, ja Kalle tarttui Ullan

kanssa nuijaan. Työ luisti iloisen naurun ja telmimisen ohella. Kolme nuorta oli löytänyt toisensa, eivätkä mitkään kiellot taikka maailman esteet kyenneet heidän iloansa sammuttamaan. Tuomalan Annakin yhtyi Ullan ja Kallen leikinlaskuun ja kujeiluun eikä sitten koskaan unohtanut, kuinka hauskasti se aamupäivä heiltä meni puuroksia huhmaressa murskatessa.

Kun pussi oli jälleen täytetty, otti Kalle sen kainaloonsa ja alkoi kuin muina miehinä kävellä Ullan kanssa Eerolaa kohti metsätietä pitkin.

Heidän jäätyään kahden kesken Ulla hyppeli kiveltä kivelle, ja Kalle sai syytä siepata häntä käsivarresta, ettei muka kaatuisi, ja pianhan sitten Ullan käsi jäikin Kallen käteen kokonaan. Siinä heilutettiin ja väliin vilkaistiin silmästä silmään, ja niin he tulivat yhä varmemmiksi toisistaan. He istuutuivat kivelle pidentääkseen yhdessäoloa, ja silloin Kalle sai kerrotuksi koko elämänsä, josta ei Ulla paljoakaan tiennyt. He huomasivat, että mitä kauemmin he olivat yhdessä, sitä vaikeampi oli erota.

»Tulethaa sie minulle...?» kysyi seppä lopuksi voimatta enää jättää itseään epävarmuuteen, sillä niin hirveästi hän oli mielessään kärsinyt siitä tällä välillä, ennen tätä tapaamista.

»Totta kai mie sinulle tulen. Vaikka sie olisit mettän sissi, niin sittenkin sinulle tulisin enkä kellekkää toiselle», vastasi Ulla.

Erotessaan he vielä heiluttivat käsiä yhdessä ja hymyilivät toisilleen katsoen silmiin, ja sitten Ulla otti pussin ja riensi kotiin Kallen katsellessa häntä metsän reunassa niin kauan kuin näkyi.

Syystalvesta Tuiskun Juho lopultakin aikoi kosia ja oli sitä varten järjestänyt tanssihuvit taloonsa. Hän meni omalla hevosellaan hakemaan sinne Ullaa. Matkalla Juho otti puheenaiheeksi vain sen, ettei kukaan saanut tulla huveihin viinaa mukanaan. Siitä hän muka oli pitänyt huolen.

Ulla puolestaan vapisi ja pelkäsi, että Juho nyt kysyisi...ja mitä hän sanoisikaan syyksi, että nyt oli taipunut tulemaan huveihin Juhon noutamana, vaikka oli jo luvannut mennä toisen omaksi? Mutta hänen oli ollut niin hirveän ikävä Kallea, ettei voinut olla tulemattakaan.

Ennenkuin leikit alkoivat, kuului hihkaisuja porstuasta, koska pojat olivat jo ennakoita vahvasti naukanneet. Ryhmissä pidettiin jo pientä kinastelua, mutta useimmat pakkasivat sisään jääden ovensuuhun seisomaan, kun taas kutsuvia, joita Juho oli kehoitellut tulemaan, menivät peremmälle seisokseen pitkin seiniä, niin että vain keskilattialle jäi tyhjä tila. Lieden nurkka pysyi vapaana, sillä takkavalkea loimusi ja heitti tulisia paukkuja lattialle asti. Pitkät päreet paloivat pihdeissään uuninseinässä valaisemassa tupaa, ja pöydällä heloitti pari kynttilää pelimannin edessä. Tuvassa oli siitä huolimatta puolipimeä, ja ovesta tunkeutui raaka talvinen viima tanssijoiden jalkoihin.

Juho oli vienyt Ullan peräkamariin, jossa isäntä ja emäntä ottivat hänet vastaan. Sinne oli käsketty myöskin Kalle. Kukaan ei aavistanut, että seppä jo oli vaarallinen kilpakosija. Kallea pistätti se, että Juho oli mennyt hakemaan Ullaa kuin omaansa ja tulevaansa. Monet katkerat tunnit hän oli epäillyt ja alkanut jo uskoa, että Ulla oli pitänyt häntä pilkkanaan ja että sen tytön tapa ehkä oli narrailla poikia, koska hän nyt Juhonkin rekeen meni. Ja mitä ihmeellistä Ulla näki Juhossa, tuossa töriläessä? Sitten miehen sydän ailahti kuumaksi ja kylmäksi ajatellessa, että Ulla katsoi vain talon komeuteen. Entä sitten? Jos Kalle vielä saisi talonsa kiinnityksen lunastetuksi, niin Tuiskun talollisuus ei loppujen lopuksi olisi sen kummempi kuin hänenkään, kunhan tästä vielä pääsisi ponnistelemaan ja näyttämään. Jos, niin, jos nyt Ulla sitä katsoi... Kalle röyhisti rintaansa nojatessaan selin akkunalautea vasten, käsivarret ristissä, ja katseli pilkallisesti Ullaa, joka punaisissaan ja kovin hämillään oli istunut tuolin kulmalle. Kallen katseet ihan lävistivät tyttöparan, ja lopuksi hänen täytyi nousta, ettei purskahtaisi itkuun, mutta samassa Kallekin harppasi hänen eteensä ovesa.

Katse tapasi katseen, käsi tarttui käteen, ja Ullan heikko nyyhkytys hukkui hämärän tuvan tungokseen, kun he toisiinsa nojaten pujottelivat keskilattiaa kohti.

Siellä oli Vankka-Heikki odottamassa. Hän lienee pitänyt Ullaa silmällä koko ajan ja tarttui tytön käteen kuin nykäistäkseen tapansa mukaan tanssiin,

mutta Ulla työnsi käden pois ja vetäytyi Kallen taakse. Silloin Vankka-Heikki yritti pyyhkäistä Kallen syrjään, mutta tapasikin vastuksen, joka ei hievahtanut. Uusi yritys Vankka-Heikin puolelta, mutta samassa hän jo horjahti, työntyen oven puoleen joukkoa vasten, ja Kalle Pyry pyöri Ullan kanssa lattialla.

Vankka-Heikki sieppasi toisen tytön pyörittääkseen ja yritti tanssissa survaista Kallea, mutta tapasi taaskin lujarakenteisemmän kuin itse oli ja työntyi jälleen sivulle, ollen vähällä kaatua.

Ovensuusta kuului murinaa Vankka-Heikin joukon keskestä. He olivatkin tulleet häiritsemisen aikeissa, muka puolustaakseen Heikin oikeutta tyttöön. Nyt he ymmärsivät, että oli ilmestynyt kolmaskin kilpailija.

Ulla ja seppä tanssivat yhä välittämättä kenestäkään, vaikka Ullasta tuntui kuin lattia kohoilisi hänen allaan. Kallen käsivarsi oli luja, ja silmät näkivät joka puolelle; kyynärpäät osuivat sysäämään tieltä pois jokaisen liian lähelle pyrkivän, ja lopulta Ullaa alkoi naurattaa.

»Onkos tää enää laitaa, myöhää ollaa iهران ku soras! Mitäs noi pojat oikee meinaa?» sanoi hän ääneen.

Joku sieltä oven puolesta ihmetteli: » Jokohan seppä teki isännistä pläsin?»

Se herätti hilpeyttä, josta Juho puolestaan ei voinut olla itseensä ottamatta.

Pelimanni soitti fyrkanttia, ja Juho tuli pyytämään Ullaa, mutta Kalle piteli yhä kädestä. »Ekkös sie minulle jo luvannu?» sanoi hän Ullalle.

»Ehhää mie sinulle mitää o luvannu», vastasi Ulla katsoen suurin silmin Kalleen ja ojensi kätensä Juholle. »Mes sie pyytämää Tuomalan Annaa», ehti hän vielä lisätä, kun Juho kiskaisi kädestä ja vei tuvan perälle. Sellainen äkillisyys ei lainkaan ollut Juhon tapaista, ja Ulla ihmetteli, mikä Juhoon oli mennyt.

»Mitäs riimunterinkoulua työ Kallen kans käytten?» kysyi Juho.

»Mitäs sie nyk kouluist puhut? Kaikki työ oletten samanlaisia, Kallet ja Heikit ja siekii, tyrkitten ja murjotatten. Kattos nyk Kalleekii, ku se silmillää ihan lävistää, niinku mie olsin tehä y mitä pahaa kellekkää...! » valitti Ulla.

»Kyl sie vaa olet. Kallen kans sie het menit tanssimaa. Ja milläs vehkeel sie sen jo olet kelkkahas saannu?» Juho oli totisesti ähmissään.

Ulla ei enää paljoakaan malttanut kuunnella, mitä Juhalla oli sanomista, sillä Kalle oli asettunut joukon eteen ja tuijotti koko ajan Ullaan ihan silmää räpäyttämättä, kädet ristissä rinnalla.

Ovensuusta kuului hihkumista; siellä töykittiin toisiaan ja manailtiin. Heikki oli kyllä tanssimassa, joten hänen joukkonsa pysyi sillaikaa hiljaa, mutta pojat tunkivat ovelta väkeä keskilattialle, pian oltiin ihan saarroksissa, ja tanssin

täytyi tauota. Juho jätti Ullan ja meni joukkoon huutaen: »Ei saa tunkea!»

Heti kun Juho oli poistunut, työntyi Ulla Kallen eteen osaksi joukon työntämänä ahdingossa, osaksi omasta halustaan, ja Kallekin oli pitänyt häntä silmällä.

Silloin joku heitti pystyvalkeasta palavan kekäleen keskelle joukkoa, samalla sammutettiin molemmat päreet, ja kynttilät kumottiin pöydällä. Nyt tuli täysi pimeys tupaan; ei ollut muuta valoa kuin hiukan hiilloksen hohdetta takasta.

Tytöt huusivat kimeästi, ja ovella kiroiltiin eikä päästetty ketään ulos.

Vankka-Heikki oli sen kaiken järjestänyt saadakseen sepän jäämään tupaan omien miestensä käsiin.

Ulla, joka tunsi kylän mellastukset ennestään, oli nytkin oivaltanut tarkoituksen ja veti Kallea mukanaan kylmäänkamariin, joka oli toisena tuvan peräkamarina. Siinä säilytettiin maitoja ja muita ruokatarpeita; sen Ulla tiesi ennestään. He telkesivät oven ha'alla sisäpuolelta ja jäivät hetkeksi odottamaan.

»Ollaan ny hiljaa», kuiskasi Ulla. »Jos sie saisit ton ikkunan pois, niin mentäis mettän kautta karkuu.» Ulla vapisi ja itki ja kietoi käsivartensa lujasti Kallen kaulaan. Heidän sydämensä sykkivät vastakkain, akkunan irroittaminen siirtyi hetkestä toiseen, ja tappelun nujakka oli täydessä vauhdissa

tanssituvassa. Joku tölmäsi ovea, ja haka jo ponnahti säpistä.

Silloin vasta sepän rautaiset kourat tottuneesti riipaisivat akkunaa, ja naulat heltisivät ulospäin. Nyt ei enää sopinut hukata hetkeäkään aikaa. He pujahtivat ulos matalasta akkunasta hankeen, ja Kalle sovitti puoliskon takaisin läpeen, ettei pakoa huomattaisi.

Kiivettyään Tuiskun aidan yli ja riennettyään Pyryn kotipellon kautta metsää kohti he kuuluivat tappelijoiden huutoja pihasta ja kujalta juostessaan kuin henkensä kaupalla. Lumi oli heillä tiennäyttäjänä mustassa yössä, ja kun he pääsivät Keiturin oikotielle, ei heillä enää ollut mitään vaaraa.

Tuiskulta kuuluva melu eteni yhä kylää kohti hiljaisessa yössä. Huudot, uhkaukset ja hihkaisut purkautuivat alkuvoimaisista mielistä. Vaarallinen ottelu oli intohimojen vapautumista. Sisu pakotti miehiä kuin veden paljous koskessa pursuamaan hyrskyinä kivien ja esteiden yli. Se oli voimien yltäkyläisyyttä, joka panee kehittyneen ja lauhkean ihmisen leikkimään, laulamaan ja pitämään iloa tai antaa älyn ja tunteen leimahdella.

Kaikki nämä nuoret miehet olivat pikkupojista saakka ottaneet sylipainia maan kanssa. Luonto ja kylän elämä oli ollut heidän kasvattajansa. Sanaa he eivät paljoakaan tunteneet eivätkä tajunneet sitäkään, mitä muisti pakotettuna toisti, mutta joukon viha-mielisyydessä joukkoa vastaan oli ihmeellinen voima – se jännitti lihakset, pani sokeasti iskemään, lyömään ja

nujertamaan.

Tappeleminen oli luonnonpakkoa näille alkuvoimaisille miehille niinkuin painiskelu ja otteleminen pienille pojille.

Vankka-Heikki oli tällä kertaa päästänyt valloilleen vaarallisen voiman, kymmenien vuosien takaa ulottuvan kaunan tuorakkalaisten ja mustajärveläisten välillä. Se oli kytemässä poikien mielessä vanhempien sinne istuttamana joko tietten tai tietämättään; se oli ollut kylän yhteishenkeä.

Hän oli tosin kasvattanut itselleen joukkoa alustalaisistaan, ja olihan niitä kylässäkin jo puoltajia, mutta heikommaksi hänen puolueensa tällä kertaa jäi. Turhaan etsittyään seppää hän aikoi pujahtaa pois, mutta oma joukko vei pakolla mukaansa. Hän virkosi sitten hangessa veristävin päin.

Kalle ja Ulla pysähtelivät metsätiellä lauhkeassa ilmassa, tuntien turvallisuutta, ihan rajatonta mielihyvää toisistaan. »Voi sentään, kun en yhtää osaa sin kanssas pelätä», sanoi Ulla, ja se tuntui Kallesta niin hyvältä.

»Sie olet nys sitte min omain tykkänään – eikös tät sais niin ymmärtää?» kysyi Kalle vielä kerran varmuudeksi.

»Ilmankos mie olsin sin sinne maitokammarii vetänny? Ethää sie sit olis hoksannu», nauroi Ulla.

»Kyl sie sentään olet...» härnäili Kalle, ja niin heidän käsivartensa jälleen kietoutuivat kaulaan; sydämet sykkivät vastakkain talvisella tiellä aavan metsän keskellä, ja he tunsivat toisissaan suuren varmuuden kuin vapautumisen jostakin tyhjiydestä ja mitättömyydestä. Toistensa kautta he olivat nyt ja tulevaisuudessa voittajia.

Hiljaisuudessa kuului vain lumien lupsahtelua suojan kostuttamista rungoista ja oksilta, huminaa korkealta latvoista ja joku risahdus, kun taipunut puu vapautui lumitaakastaan ja ponnahti suoraksi.

He ymmärsivät kyllä, että heidän oli vielä kestettävä monet vastukset. Se, ettei heitä niin vain työnnetty toisilleen, oli käynyt Ullallekin selväksi jo illan tapahtumista, jotka häntä harmittivat, mutta myöskin huvittivat.

»Kun nyn niin naurattaakii sin kattomiises! Ihran sie min silmilläs söit, tikkuun pistit, ku minkä silakan. Jo mie tunsin melkein paistuvain, mut sentää se ol niin...» veikisteli Ulla, joka ei voinut kauan pysyä vakavana.

»Mitä niin...? tarttui Kalle heti sanoihin.

»En sa, kyl sie sen muutenkii ymmärrät...»

»Entäs sie, sie olit sitte niin mieluhiin, etten saannu silmiäin irki, en niin yhtää, enkä saa nykkää», puhui Kalle.

»Kyl tää sentää Juhoo harmittaa, ja se Heikki, voi sip poikaa, kuinka se tyrkkäs minua kylkee! Luulin ihkasten luitten poikki pokshtavan. Kyl mie sen sille viel sanon...» uhkasi Ulla.

»Et sie kai enää tapaa Juhoo ekkä Heikkiäkää – kai ne nyt ymmärtää, ettei tää meitin asia leikkiä o. Eihää sit sentää turhast miehet tappele. Kyl sin vaan on puhuttava äirelles ja veljelles», neuvoi Kalle suojelevasti tytölleen, joka oli vielä melkein lapsi.

»Tulethaa sie sitte kysymää, kun mie enste puhun. Tulethaa jo huomenna, tulekkos?»

»En tierä, ei se niin pias ratkee, kyl mie luulen, että kotonaskii jymy nousee. Nääs, kun on sellasset kosijat ku Heikki. Ohhaa sil puolen kylän verran maata, ja siin on viel Juho. Mitäs mie olen, seppä vaa, muk kyl mie viel niille näytän!»

Nämä viimeiset sanat olivat niin täynnä sisua, että Ulla oikein hätkähti.

»Mie laitan sanan», oli Ullan viimeinen lupaus, kun he erosivat.

* * *

Seuraavina päivinä kulkivat eriskummaiset huhut kylällä Tuiskun tappeluista ja Ullan ja sepän paosta. Tiedettiin, että Vankka-Heikki oli saanut päähänsä suuren haavan. Mutta ei oltu selvillä, mitä Eerolassa oli päätetty rakasta-

vaisten asiasta. Kukaan ei uskaltanut sepältä udella pajassa käydessään. Siellä piti pysyä siitä vaiti kuin muuri; jos puhe vähänkin kääntyi sinne päin, niin seppä muljautti pahasti kierolla silmäyksellä ja kävi mykäksi. Tuiskun Juho pysyi yhä näkymättömänä ja karttoi kaikkea yhteyttä Kallen kanssa. Eniten häntä harmitti se, että kylässä tiedettiin sepän tehneen hänestä »pläsin».

Eerolan emäntä oli murheissaan, ja Ulla toimitti askareitansa itkusta punertavin silmin. Työt menivät häneltä kuitenkin ihan hullusti, puukupit ja kivivadit mätkähtelivät hänen käsistään lattialle, maitopunkka kaatui, ja hän itse kompastui kellarista tullessaan.

»Olekkos sie nyt iهران rasas, kun et enää jaloillas pysy», äyskähti äiti, ja vähällä piti, ettei hän läimäyttänyt kädellään, mutta Ulla purskahti rajusti itkemään, eikä siitä tahtonut loppuakaan tulla. Hän ei moniin päiviin paljoakaan kajonnut ruokiin, ja iltaisin hän itki itsensä uneen. Kaikki koristelu ja kauniit vaatteetkin jäivät lojumaan minne milloinkin sattui, ja koreasta työstä uhkasi tulla, niinkuin veli Anttu sanoi, »tarhapöllö», ja sitten hän äkäisenä sätti äitinsä malliin: »Kun et enää silmiäs pese ja pääs on ku hittalikan, pörröllää!»

Kului viikkoja. Ulla sai lähetetyksi sanan Kallelle, ettei hänen vielä ainakaan kannattanut tulla kysymään, senjälkeen kun silloin alussa oli saanut jyrkän kiellon, ja kaikki oli käynyt toisin kuin nuoret olivat suunnitelleet.

Ulla kävi yhä heikommaksi, ja äiti ja Anttu neuvottelivat. Elämä oli Eerolassa muuttunut perin synkäksi, ei naurua, ei Ullan iloista viserrystä, ei Iirottikaan enää viihtynyt tuvassa, vaan pysyi rännissä ja missä sattui. Kylän lapsetkin kartoivat taloa, ja kyläläiset välttivät eerolaisia. Eihän sellaista voitu kestää. Anttu ymmärsi kyllä, että sen jälkeen, mitä oli tapahtunut, Juho ei enää uudistaisi kosintaansa ja Vankka-Heikki oli mennyt jonnekin kauas – kylässä ei tiedetty minne. Ja sitäpaitsi Ulla oli niin selvästi mennyt sepän kanssa asioihin, ettei mitään voitu tyhjäksi tehdä.

Kun Ullalta ei tullut mitään sanaa, lähti seppä eräänä sunnuntai-aamuna Eerolaan ja sanoi kuulleensa, että Ulla oli kovin onneton, ja nyt tulleet selvittämään heidän asioitaan.

»En mie teitin tavaroitanne tu pyytämää, Ullan mie otan», selitti hän jäätyään kahden kesken emännän kanssa tupaan, josta muu väki poistui arvaten sepän asian.

»Ei se ottamiin niin vaa käy, Ulla on nyt justii yhreksäntoist täyttänny eikä sunkaan ymmärrä omaa parastaa. Jos työ tahrotten tai etten, ei sit kysytä, ainakii te saatten viel kaks vuotta varttua», vastasi emäntä. »Jos työ viel sittenkii roikutten toisissanne, niin se on taas sen ajan murhe!»

Äiti-parka osasi kyllä puhua näin päättävästi Kallelle, mutta kun sitten tytön olo ja elämä kävi kovin surkeaksi ja lapsi-rukka laihtui ja heikkeni, ei äidin

sydän kestänyt koetusta. Siinä ei ollut otettu ajoissa lukuun, että Ulla oli lopen hemmoteltu, saanut aina pitää mielihalunsa ja jokainen toivomus oli täytetty hymyssä suin ja hellin sanoin – annettiinpa enemmänkin ja parempaa kuin lapsi osasi pyytää. Nyt oli myöhäistä koveta ja vaatia luopumaan todellisesta tunteesta, joka oli jo painanut syvälle juurensa tytön sydämeen ja alkoi vähitellen kypsyttää hänessä naista.

Miksi juuri Kalle Pyry eikä kumpikaan toisista pojista oli ylen mieluinen Ullalle ja sai sydämen sykkimään, silmät loistamaan ja äänen soimaan, niin että Ulla liversi lintujen kanssa kilpaa korkealla äänellään, sitäkin olisi Eerolan emännän pitänyt ajatella jo herra ties milloin. Näin puhuivat toiset tytöt sunnuntaisin keinussa ja tulivat oikein runollisiksi ja hiukan kateellisiksikin noille kahdelle onnelliselle, joiden rakkaus syveni ja kasvoi esteiden edessä. Tuorakassa oli moni talon tyttö jo ottanut Kallen unelmiensa kohteeksi, käynyt Pyrylässä näkemässä sen ihmeellistä uusmallisuutta ja katsellut Kalleakin ihastunein silmin, mutta kun mies ei vilkaissutkaan heihin sillä tavalla kuin he olisivat toivoneet, luopuivat he yrityksistään. Parasta oli ihailla vain kaukaa ja antaa pienen huokauksen purkaa pettymys.

Eerolan emäntä puhui lopulta Antulle. »Ei täst kurist nyt taira olla. Mitähää, jos sie mensit Kallen puheille?»

»Mitäs pentelettä mie sille puhusin?» tuiskahti Anttu, joka myös oli ärtyisä Ullan vuoksi.

»Nääs, mie olen nyt aatellu täl tapaa: se sepän ammatti näkyy Kallelle hyöstävän paremmin kun muille talonpito. Sehhää nyt tääl kaikki näkee, mut se on taas niinkii, et jos mies tulee kipeeks, niin siin on sitte kaikki hyöstämiin menny. Se talonriita Mustajärven Heikin kans sin pitäis saara uurestaa punnituks. Tieretäähää se, et Heikki tek siin silloin omankären oikuutta, ku irtaimet myötti velast ja sitte vielotti intekninkin. Juonalahhaa se tais ottaa saatavist, eikä siin ollu pal ottamiistkaa, ja sitte vanhan Riuskalan täält Keiturin tienhaarast. Se ol Pyy jo saattamatoin, ku sen puumerkkiis vet. Ja mil tapaa se Heikki ne Malkin veljekset nylk, se on kans pimeen peitos, niin että ota sie ja puhu Kallen kans ny heti. Nääs, ohhaa Ullan saatava isävainaan määräyksen mukaa käteist kuussataa ruplaa silkkaa rahaa, ja sil jo ostaa vaikka puol Pyyryn taloo. Ei täs nyt auta kitsastella, ku tyttö meinaa kuolla toho käsii.»

Hyvinpä Kallen silmät levisivät, kun Anttu eräänä iltana astui hänen tupaansa, tullen oikotietä harjun poikki vartavasten katsellakseen, oliko Pyyryn metsää raiskattu, ja todeten sen koskemattomaksi. Se oli Antun mieleen ja todisti sitäkin seikkaa, että Kalle hyvin pystyi hoitamaan omansa.

Vieraan tulo oli Jaanalle kovin mieluista, sillä hän jos kukaan oli seurannut asioita kotona ja kylässä. Hän otti astiahyllyltä kauniin tinatuopin, jonka Kalle oli saanut lahjaksi itseltään Vaikon herralta, nosti kuopan kannen, pujahti laskemaan olutta täyden tuopin ja tarjosi vieraille. Jaanan olut oli aina

parasta, mitä kylässä osattiin valmistaa, ja tällä kertaa se sattui olemaan hyvällä kohtaa, ei nuorta eikä liian vanhaa. Anttu joi sitä pari siemausta oikein nautinnokseen, antoi tuopin sitten Kallelle ja sanoi: »Kost' jumala, oikeihhaa se kävelee min vattassain, ja tollattiisest tuopist se maistuu kahta paremmalt.»

Siitä päästiin jo oikein hyvään jutun alkuun, ja Kalle aavisteli olevansa voiton puolella.

»Äite aattelee sit talon asiaa Heikin kans, että milläs tolal se oikein om, sanoi Anttu.

Kallen nousi veri kasvoihin, ja silmissä alkoi palaa, niin että Anttu oikein hätkähti.

»Milläs tolal se vois olla ku sil, että min pitäis se raha maksaa ja ottaa pois paperi», vastasi Kalle.

Anttu ymmärsi Kallen muodosta ja äänestä, että tämä asia oli kovin kipeä. Se ei siis paranisi hänen yllyttämisestään, ja olihan nyt tarkoituksena antaa Kallen yksin se hoitaa. Hän ei puhunut Ullan osuudesta mitään, koska hänen olisi ollut hyvin vaikea saada nyt talosta irti sellaista summaa.

»Äite pitää kii siit, että se riita-asia tulis selväks ja sie saisit puhtaast pitää talos», selitti hän ja katsoi Kalleen tutkivasti.

»Sitten se kans siirtyy, se meitin yhteenmeno Ullan kans. Sit velkaa on kai iso summa, ei sit niin vaa vasaral viikos paris kilkuteta», sanoi Kalle, ja syvä huokaus pusertui hänen rinnastaan.

Niine hyvineen Anttu palasi kotiin ja ilmoitti äidilleen, että Kalle omasta aloitteestaan kyllä pitäisi murheen velan maksamisesta.

Ulla ei tiennyt mitään veljensä menettelystä eikä liioin siitäkään, että velanmaksu oli esteenä. Kun hän oli surrut aikansa ja huomannut tulevansa heikoksi, alkoi hänen oikea luontonsa nousta. Hän vastaili äidilleen ja Antulle kuin täyskasvanut nainen suoraan ja harkitusti. Pesi kasvonsa taas joka aamu ja pukeutui siististi kuin ennenkin ja hyräili vanhoja laulujaan. Hän ei enää odottanut, että kaikki tehtäisiin hänelle valmiiksi ja tuotaisiin käteen – tultaisiin vain sanomaan, että nyt pidetään häät, niinkuin oli ennen odottanut. Ei, nyt hän ymmärsi, ettei hän sillä tavalla koskaan pääsisi omiin häihinsä, ei ainakaan Kallen kanssa, eikä hän kenenkään muun kanssa vihille menisikään, sillä sen hänen sydämensä kielsi.

Eräänä päivänä häntä kaivattiin kotona. Tuli keskipäivä – tyttöä ei missään, tuli jo iltapuoli, aina vain poissa, ja väki kävi sitten jo illallisellekin, eikä äiti uskaltanut sanallakaan huomauttaa; muutenkin jo katseltiin Ullan tyhjää paikkaa Antun vieressä.

Veli oli levoton, tähyili akkunoista ja kääntyi viimein äidin puoleen. Tämä

meni katsomaan aitanrinteliltä nähdäkseen kauemmas metsätielle, sillä hän arvasi, minne tyttö oli hävinnyt. Se suututti häntä ja suretti, koska Ullan oma aloite oli nyt tehnyt hänet voimattomaksi.

Illalla myöhään, kun väki jo oli levolla, Ulla tuli ja sanoi käyneensä Kallea katsomassa.

Mitä siihen voi sanoa tai tehdä?

»Ennen mie vahrin kapallista kirppuja ku sinua ja Kallea», sanoi äiti nauraen, mutta suuret kyöneleet tippuivat silmistä.

Anttu-veli oli hapan monta päivää, mutta nyt Ulla ymmärsi, että Kalle saisi tulla.

Ja Kalle tuli aina sunnuntaisin mennäkseen kirkkoon Ullan kanssa, niinkuin oli tehty ensimmäisenä pyhänä senjälkeen kun kihlat oli annettu. Hän oli itse kyhännyt visakoivusta oikein soman lippaan, jossa oli paljon lokeroita ja iso kuvastin keskessä; se oli kiilloitettu hienoksi, ja sen saattoi kääntää kasaan, tai kuvastimen voi nostaa lokeroiden varaan seisomaan. Sellaista kapinetta ei monella ollutkaan. Toinen hieno lahja, jonka Kalle myös oli valmistanut, oli pyöreä vakka; siinä Ulla saisi pitää korujaan, hienoja silkkejään ja muita kauniita kihloja, joihin kuului sormuskin ja suuri hartiasilkki.

Sitten myöhemmin hän jäi juttelemaan Antun kanssa ja kävi pelloilla maita

katselemassa. Hän tarkasteli niitä omalta näkökulmaltaan, näytti, missä oli puutteita, ja kuvaili mitä hänen tekemänsä uudet työkalut ja peltokoneet tulisivat vaikuttamaan.

Anttu vain naureskeli ja epäili »sepän» mietteitä maanviljelyksestä, niissä kun ei muka otettu lukuun halloja maan laatua, kuivuutta ja muuta estettä.

»Milläs myö heikot ihmiset sellassia ihmeitä tehtäis, ku sie ny haaveilet? Tää talo on ollu olemas min isäin isän isällä ja kauemminkii, ja maat on aina ollu tälläset Herran luomat, ja eletty on ja eletää vastakii», puhui Anttu.

»Niin, ja halla vie harva se vuosi ainakii osan. Multaa on liian vähä ja sekii. huonoo. Pirä enemmän karjaa, väetä maas, Ja mie teen sinulle auran ja muita vehkeit, jotka käy syvält, ku tarvittaa. Aura, se on sellain vehe, ettei sen jälkeen hallakaa pysty.»

Anttu heristi jo korviaan, katsoi tarkemmin mieheen ja alkoi uskoa, että tässä sepässä saattoi olla miestä tekemään noita ihmeitä. Tuo syvältä kyntäminen tuntui hänestä uuden ajan enteeltä, ja tämä mies hänen sivullaan – hän oli itse syvältäkyntäjä.

Kallella oli itsepintainen tapa pysyä omassaan, puhua aina siitä, mitä hän oli Vaikossa nähnyt, vaikka useinkin pani omiaan lisää ja kehitteli aatoksiaan. Se oli aina niin ammatillista ja monimutkaista, ettei Anttu kaikkea ymmärtänyt,

mutta hänelle hämmöittivät sen valossa omat vainionsa kuin korkea vilja jo aaltoilisi siellä tuulessa vahvasti Ja toisaalla kasvaisi mahtava heinä. Hänestä tuntui kuin tuleva lanko olisi hänestä etääntynyt ja noussut toiselle tasolle, kuin ei olisi väliä, mitä Kalle nyt omisti, sillä hänen seppyytensä oli niin suurta ja ihmisille hyödyllistä, että hän aina tulisi olemaan kuin kaitseminen ja ihmiset pitäisivät häntä turvanaan.

Vakavan juttelunsa jälkeen Kalle tiukkasi: »Ekkös sie usko?»

»Uskon», vastasi silloin Anttu täydestä sydämestään, ja senjälkeen heistä tuli ystävät.

Kallessa oli tanakkuutta kuin merituulessa, kun se työntyy vastaan. Sen edessä piti luovia, ja Anttu teki niin – siinä hän oli oikea mestari. Sitten myöhemmin hänestä tulikin kauppias ja oikein etevä liikemies. Mutta Kallessa oli myös Pyryjen tuittupäisyyttä ja kiireellisyyttä pyrkiä saamaan valmista nopeasti, siinä tuokiossa, ja vaatimaan paljon itseltään ja muilta. Kun sitten nousi voittamaton vastus, kuormittui hänen kiireellisyyteensä ja tavattomiin voimiinsa ja suureen kykyynsä myös vääjäämätön itsepäisyys, joka puski pään seinään hellittämättä ja järkisyitä lukuunottamatta, kunnes epätoivo kaatoi tehden sairaaksi.

Sitten puhe taas kääntyi omiin asioihin, ja Anttu sanoi: »Et sunkaa sie aikailis panna pakkoo päälle, jossei täs hyväl annettais?» Hän ajatteli juuri

omaa kohtaansa, jota hän ei sentään lähemmin määritellyt.

»Ei mikää parane köntystelemiisest. Sit mie vihaan, ja sit on meitis kaikis», sanoi Kalle ja nauroi.

Sunnuntaisin keräytyi Eerolaan jälleen nuoria, sillä Ullan ja Kallen välit olivat selvitessään kirkastaneet kahden kylän mielet, ja vanha tanssihalu oli virinnyt entistä vilkkaampana, vaikka nyt olivatkin kylän komeimmat pojat, Tuiskun Juho ja Vankka-Heikki, poistuneet piiristä. Kihlajaiset oli pidetty kutsuvierain ja kuokkavierain, ja sitten oli ollut monet tanssit taloissa ja monet kylänkäynnit sunnuntaisin, jolloin pihalla juostiin piilosta ja leskistä, lunastettiin pantteja ja alettiin jo piirileikkiäkin mennä, jossa Ulla aina ylinnä liverteli.

Se kesä olikin lauha ja suloinen nuorten leikkiä nurmikolla, Eerolan pihassa, jossa Ullan nyt tiedettiin viimeistä kesää laulelevan kilpaa kiurun ja pääskysten kanssa. Hänen laulunsa kuului maantielle ja muihin taloihin tuulettomina illansuina, kun karja oli ajettu tarhaan ja lypsy alkanut, pelloilta tullut väki istunut illalliselle tai pihaan seinän viereiselle rahille lepuuttamaan jäseniään.

»Eerolan kiuru siellä visertelee», sanottiin silloin kylässä.

»Viimeistä kesäänsä se tyttölapsi täällä kotona laulelee», lisäsi toinen. Siinä oli rakkautta, surunvoittoista kaipuuta ja haikeaa mieltä kaiken ihanan

katoavaisuudesta.

»Niin, ensi kesänä Ulla jo liekuttaa lullaa, ja silloinhan se laulu taas on tarpeen», sanottiin ja surunvoittoisuus kääntyi myhäilyksi.

Sinä kesänä ei tapeltukaan; talvella oli saatu varoitukset ja opittu onnettomuuksista, ja nyt olivatkin laulu ja lemmpaulat lyhentämässä kylien välisiä teitä ja sitomassa nuoria sovinnollisiin liittoihin.

He tulivat näin likemmäksi vanhaa väkeä, joka hymyssä suin istui aitan portaalla tai avoimilla kuisteilla ja seurasi nuorten leikkiä ihanina sunnuntai-iltoina. Nyt oli lämmintä, lauhaa, suloinen tuoksu ilmassa viljan tuleentuessa – ei ollut katovuoden synkkää uhkaa.

XIII

Ullan kapiot olivat jo aikoja sitten olleet äidin puolesta kunnossa, vaikkei hän itse ollut niihin tyytyväinen. Kovin hän tunsikin mielensä raskaaksi syksyn lähetessä, ikäänkuin jokin uupumuksen ja vanhuuden peikko olisi kurkistelemassa joka puolella ja pitittelemässä, että kohta olisi Eerolassa hiljaista, poissa olisi laulu ja nauru, ei kuuluisi keveitä askeleita suuren tuvan permannolla, ei tulisi kylän nuorta väkeä kesällä pihaa täyttämään, ei talvella tupaan leikkimään.

Häät pidettiin vanhaan tapaan koko pito läänille. Tuiskun Juho ei tullut, ei tullut myöskään Vankka-Heikki. Hänen tiedettiin menneen lääkäriin saamaan hoitoa haavalle; joka oli tappelussa lyöty hänen päähänsä.

Kalle iloitsi Heikin jäämisestä pois, sillä kaikki, mikä koski mustajärveläisiä, pani hänen verensä pahasti kuohumaan – se ikäänkuin salpasi rinnan vapaata nousua.

Se oli oikeastaan hyvin kummallista hänessä, se veren poltto.

Maa ei ollut hänelle sinänsä kovinkaan tärkeätä, eikä hän sitä himoinnut suinkaan sillä tavalla kuin Mustajärven Heikki. Kallen ammatti oli kokonaan ottanut hänet valtoihinsa, mutta maan yhteydessä oli hänen elämänsä jäänyt lapsuudesta saakka epävarmuuden ja pohjattomuuden tunne. Maa oli hänelle kuin orjuuttava voima, se veti yhteyteensä, huusi viljelystä, työtä ja voimantakaista ottelua. Se oli kuin itara isäntä, vaati runsaan työn ja antoi toisinaan palkan, mutta saattoi myös oikutella ja jättää kuolemaan. nälkään. Juuri hänen kasvinvuosinaan olivat sadot olleet aina heikkoja ja kadot tulleet usein ja sitten lopullinen hätä. Isän olemus oli pojan mielestä noussut tätä orjuutusta vastaan, yrittänyt päästä siitä irti; hän oli käynyt markkinoilla, samoillut metsissä - juonut ja tapellut, raivoten uhitellut orjuutusta ja sen esiin manaamaa kätyriä - Mustajärven Ukkoa,

Kalle oli uskonut Ukon olleen liitossa pahanhengen kanssa, eikä hän ollut

siitä vieläkään ihan vapaa enempää kuin joku muukaan kyläläinen. Ukko oli noitunut hänen isänsä. Eihän Juonala, se suurvalehtelija, ollut ainoa, joka niin sanoi; koko kylähän sen tiesi.

Sellainen Heikin ja Ukon voima kammotti Kallea ja samalla houkutti. Jos kerran paholainen oli Heikissä, niin täytyi sitä voida hänessä iskeä. Se askarrutti Kallen mieltä, ja siksi hänen muotonsa muuttui, ja silmiin ilmestyi peloittava säihky, kun Heikistä tuli puhe.

Ampuma-asetta Kalle ei osannut käyttää; sitä hän kammoi eikä ollut koskaan laukaissut muuta kuin kaaripyssyä. Äiti oli sen jo aikaisin estänyt, ja sitten kun oppiaika oli menossa, ei ilmaantunut mitään houkutusta tai edes sattumaa, joka olisi vaatinut ampumaan. Ja nyt hän tiesi olevansa siihen mahdoton.

Täällä kotona vanha piha, jossa irtaimisto oli myyty, nosti vanhat muistot esille, ja se tieto, että oma isä oli kuollut maantielle, poltti hänen veressään, oli kasvattanut vuosien kuluessa suuren vihan, joka voimattomuudessaan estettynä purkautumasta levitti juurensa hänen sieluunsa. Isän kohtalo ei sentään ollut hänen häpeänsä, sillä kyllähän kylässä tunnettiin, että isä oli ennen mennyt maantielle kuolemaan kuin rupesi Heikille viinanpolttajaksi ja samalla möisi sielunsa paholaiselle.

Uskossaan kohtaloon, jota pahahenki oli ohjannut Heikin kautta, Kalle tunsi

voimattomuutta ja vähemmyyttä, sellaista masennusta, ettei sitä tahtonut voida kestää.

Uskonto oli jäänyt Kallelle hyvin etäiseksi ja hämäräksi. Siellä etelässä oli pappi laskenut hänet ripille vähällä lukemisella, kun hänen oli ollut helppo oppia ulkoa.

»En mie viitti sanojen korviin ja sarviin tarttua, mie lasketan ulkoo vaa», oli hän sanonut ja jäänyt taikauskoisiin kuvitelmiinsa, joiden valossa lapsuuden-aikaiset tapahtumat nousivat vuosienkin vierittyä elävöityneinä todellisuuden ja tarun muodossa kiehtomaan hänen mieltänsä ja työntämään pelokkaaseen tuskan kurimukseen. Jumala oli kuin salaperäinen uhka jossakin korkealla.

Hän ei tuntenut mitään mielen alistuvaisuutta. Tahto ja järki nousivat häntä puolustamaan ja ottivat oikeuden vihata ja kostaa, jos häntä loukattiin.

Kova työelämä oli kuitenkin estänyt sekaantumasta mihinkään riitaisuuksiin, ja luonnostaan hänessä oli vastenmielisyys kaikkea juurettomuutta ja rikollisuutta vastaan. Ja niin hän oli säilynyt kommelluksitta.

Silloin Ulla tuli ikäänkuin kädestä vetämään siihen, mitä sitten tapahtui. Sekin tuli sallimuksena, sattumana ja lumouksena ja vei pois vanhasta ynseästä tarumaisuudesta ja karusta todellisuudesta.

»Sie olet niin ihmeestee uus», sanoi hän Ullalle. »En mie o koskaa sin

tapaistas ihmiist tuntenu.» Ja hän katseli Ullaa kuin tutkiakseen joka vivahdusta ja nähdäkseen läpi.

»Älä tol taval katto», sanoi Ulla, »en mie mikää syötävä o!» »Niin nääs, kun mie olen pannu koko elämäin sin puntariis, ja jos et sie pirä minua täysmäärää täyttävänä, niin sitte paha henki mm vie!»

Ulla nauroi heleästi ja sanoi: »Ei sinua pahahenki vie, sinul on kullanuskeet silmät, ja sie olet min omain ja mie sin. Ja ekkos sie tierä, että kaikki sanoo sinul olevan isäs tairon no itua puolelles rakkauren?»

»Ei min isäin noita ollu, viatoin mies se ol, enkä miekää noiru. Jos kuka noita on, niin sie se olet, Ulla, ehhää mie enää ittestäin mitää ymmärrä, olen ku pien laps sin povellas, luotan ittein sin huomahas tykkänää, nauran ja leperrän ja kaikki muut unohran. Kohta en enää Mustajärven Heikkiäkää muista!»

»No, sen mokoman sie saakkii unohtaa. Sanotaa olevan pahasti kipeenäkkii», sanoi Ulla.

»Mistäs sie sen tierät?»

»Tuiskun emäntä sano.»

Kallesta oli ihmeellistä, että Heikki saattoi olla sairas. Jotakin tyhjää ja outoa

hiipi hänen mieleensä, ikäänkuin kohtalo olisi hänet estänyt palkitsemasta pahaa pahalla.

Pian hän sen kuitenkin unohti, sillä Ullan kautta tullut onnellisuus oli hänessä voimakas ja todellinen.

»Niin mie sin koppasin kun kukkasen ikkunalt ja toin tänne Pyryyn. Ja kyl mie sin vaa hyvänä pirän», puhui hän.

Ulla viserteli, hänen äänensä kuului Pyryntarhasta naapuriin, ja Tuiskun emäntä tuli toisinaan portille, nojasi aitaan ja sanoi: »Voi, laps kulta, sin iloas, se hemasee vanhankii syränt ja antaa sellassen riemun, etten malta pysyä kotonain. Jos minulkii olis tollain miniä...!»

»Juho tuo», lohdutti Ulla.

»Tieräkkös, et Juho tänä aamuna rupes jalkojaa heiluttamaa sin laulaissas? Ei se nähny minua ja men itteksee vähä niinku polkantahtia sin laulus mukaa», kertoi emäntä ja kallisti päätänsä Ullaan päin, ettei ääni kuuluisi kauemmas.

»No, kyl Juho menee pia naimaa. On sil jo aikakii.»

»Sithää myö ukon kans on sanottu. Ja mie laitan pojan sinne meirän sukulaisiin Mallusjoelle. Siel on monta likkaa, kyl sielt löytää...» kertoi äiti.

Väliin he kaikki kolme, Jaana, Ulla ja Kalle, loruilivat pöydän ääressä, kun oli aterioitu, ja Jaana kertoi heille, kuinka Kallen isä ja äiti olivat täällä leikkineet ja toisiaan »kaahanneet tuvas ja tarhas», ja se oli sitten ollut riemua! Pyry oli ihan porstuasta kantanut nuoren emäntänsä tupaan ja ollut niin iloissaan.

»Jaana on aina ollu minulle ku oma äite», sanoi Kalle, ja Jaanan mieli tuli siitä niin pehmeäksi, että itku tuppasi tulemaan.

Kallella oli siihen aikaan kiihkeä työvire, ja hänen halunsa ottaa yhä enemmän oli vain kasvamassa. Työ oli myös kehittänyt ja kasvattanut hänet lujaksi mieheksi. Häntä luuli vanhemmaksi kuin hän olikaan, ja yhdeksäntoista ikäinen Ulla oli hänen rinnallaan hyvinkin lapsellinen, yhä vielä kujeilevana ja leikkivänä. Toisinaan hän sai Kallenkin kanssaan remuamaan ja »kaatamaan tuvan», niinkuin Jaana sanoi.

Jaana katseli heidän iloaan, ja kapeasta rinnasta nousi syvä huokaisu.

»Mitäs Jaana huokaa?» kysyi Ulla.

»Mie vaa aattelen Kallen isää ja äitee silloin, ja hyvihhää ne voisvat vielkii elää, mut aika taitto, synti söi ja tauti vei...!» vastasi Jaana, ja hänen lappalaista muistuttavilla kasvoillaan oli muistojen juhlallisuutta. Ilman puremaan pintaan olivat rypyt syöpyneet syvemmälle kuin ikä oikeutti, ja taisivat siihen vaikuttaa myöskin kovan elämän kokemukset ja osanotto

muiden suuriin suruihin.

Ulla oli heti alunpitäen syvästi kiintynyt Jaanaan, ja kun hän oli kuullut joitakin kertoja hänen juttelevan Kallen lapsuudesta, ei Jaana saanut rauhaa – piti aina uudestaan kertoa, kuinka hän, Jaana itse, oli ollut pahasuinen ja housut jalassa hosunut pelloilla kuin mies ikään. Tässä samassa tuvassa, tuossa itäisen akkunan alla, Kalle oli nukkunut ja katsellut aamuisin, kuinka valojuovassa pölyhiukkaset tanssivat kuin pienessä linnunradassa. Jaana meni poikki linnunradan ja heitti Kallelle housut sänkyyn, ja elleivät ne päässeet heti pojan jalkoihin, tarttui Jaana säääriin, ja siitäkös sitten syntyi temmellys! Kallen painimisaika olikin aika pitkä ja Jaana hänen ainoa tasaväkinen voimanmittelijänsä, sillä Tuiskun Juho ei viitsinyt – kuriella.

Jaana oli hemmotellut poikaa kilvan äidin kanssa, ja Kalle olikin kymmenen vanhaan saakka käynyt Jaanan kintereillä ja katsellut maailmaa hänen silmillään. Se oli hyvinkin syvälle käypää kasvatusta ja ihmisluonteen alkuvaiheista lähteistä nousutta vaikutusta.

Jaanassa oli aina ollut perin niukasti naisellisuutta, mutta sen sijaan hänellä oli hyvin tarkka vainu näkemään ihmisten läpi. Hyvilläkään sanoilla ei saatu häntä ansaan houkutelluksi, epäily pilkisti kapeista ja siristelevistä silmistä, ja viivaksi kiristetyt huulet säilyttivät hampaiden takana havainnot ja tiedot. Muru murulta Jaana keräsi itselleen ympärillä elävien ja häärivien salaisimmatkin mielijohteet ja aivoitukset, äyski ja räyski siinä ohella kuin

koira saalista vainutessaan, puri aika kipeästi sattuvilla sanoillaan ja vartioitsi kotiväen puolesta.

Kallen eteen hän oli alusta saakka asettunut ja haukkunut hänen puolestaan, mutta aina niin, että saattoi pojalle selittää totuudenmukaisesti, miksi oli haukkunut juuri sillä tavalla. Haukkuessaan hän aina oli säilyttänyt tasapainonsa ja oman salaisuutensa, joka oli tietona hyvä olemassa pojan vastaiseksi varaksi. Näistä tiedoistaan ja havainnoistaan hän sitten jakoi pojalle oman punnitsemisvaistonsa mukaan aina sen verran kuin oli tarpeellista.

Pojan heräävä äly ja tutkivat kysymykset olivat Jaanalle olleet useimmiten ylivoimaisia, mutta toimeen oli siinäkin tultu.

»Mitäs se sellain on, kum mie pyörin lattial, niin tupa rupee pyörimää, ja kun mie sitte pyörryn ja kaarun lattialle, niin vieläki tupa pyörii min ympärillän?» oli Kalle kysynyt katsellen Jaanaan suurin kullanuskein lapsensilmin.

»Se on vaa sit, ku myö tääl eletää ja huiskitaa ja hyöritää, niinku sie lattial pyörit, niin ympärilläs rupee muukkii pyörimää, ja siin voi sitte tyrkkiä toisiaa, itkee ja nauraa, mut ei voi lakata pyörimäst eikä itkemäst, ei nauramast eikä tyrkkimäst. Kun sitte lopult väsyä eikä jaksa enää, niin menee permannelle kellelle ja kattelee ympärillee, ja silloin sit vast hoksaa, et seinäkkii ja toi

taivas ja maakii pyörii justii sin allas ja sin ympärilläs. Sie itte olet sen pyörän keskel – niin ei sit lakkaa ihmiin pyörimäst ennenkun kuolee...»

Kalle oli näyttänyt ymmärtävän ja nyökännyt, mutta tahtoi tietää enemmän.

»Mitäs se on sitte, ku sanotaa, että ihmiin kuolee ja menee taivaaseen?»

»Kaikkihaa myö kuollaa, siin on vaa ero, kuinka myö eletää. Jos et tääl pyöriessäs ketää satuta ekkä itte mutakuoppaan kaaru ekkä ittees tahri ja kattot aina tonne ylös kirkast taivast, niin pääset taivaasee. Ja vaikka sitte menekkii kuoppaan, niin ei se o pahaks, jos menet muita auttaan, ja vaikka siel kuopas kuolisit, niin sittekii pääset taivaasee, kun olet tahtonnu muita auttaa ylös.»

»Jos en auta, jos lykkään ne kaikki sihe mutakuoppaan, mihkäs mie sitte jourun?» oli Kalle kysynyt, niin että pää oikein tutisi vakavassa jännityksessä.

»Sitte menee karotuksee, sellaiat sanotaa helvetiks.» Näin Jaana oli puhunut juhlallisesti, niinkuin kysymyksetkin oli tehty.

Kallen silmiin oli noussut kyyneliä, ja lujalla nyrkillään hän oli painanut Jaanaa rintaa vasten. Se oli vanha hyväily hänen puoleltaan, ja se tehtiin aina silloin, kun kyneleet tulivat väkisin silmiin.

Näitä selityksiään Jaana sanoi antaneensa, koska »minuss itteissäin niit

myllers», vaikkei vielä ollutkaan sitä viisautta, jonka nyt jo oli saanut kierrettyään ponnistusten suuret kivet ja koettelemusten mutaiset kuopat. Kärsimysten jyrkät rinteet olivat luovuttaneet hänestä elämänkumppanit, mutta itse hän oli jäänyt nousemaan yhä ylemmäs ja rukoilemaan sen miehen, sen paljon kärsineen ihmisen puolesta, jolle hän syvällä sydämessään oli tehnyt alttarin. Ja paraiten hän sanoi pyhittävänsä sen ihmisen muistoa palvelemalla hänen poikaansa.

Tämän jälkeen Ulla ymmärsi hyvin, että Kalle piti Jaanaa äidin veroisena. Väliin Jaana selitti naapurille, että hän jaksaisi nähdä vaikka mitä vaivoja Ullan vuoksi pelkästään siksi, että hän nyt oli Kallen vaimo, mutta kyllä hän nyt oli niin mieltynyt »sihe visertelijää», ettei kukaan.

Kalle oli heti kotiin tultuaan antanut maat vuokralle ja sai niistä luonnossa veron, kahdelle lehmälle kaiken muonan ja hevosta aina kun tarvitsi. Lamputi teki, mitä milloinkin vaadittiin, myös sepän taloudessa. Jaanan työksi jäivät sitten vain kotiaskareet Ullan apuna.

* * *

Ulla oli Pyryllä niinkuin kotonaankin kerännyt ympärilleen kylän nuoria. Kukaan ei Ullan vilkkaaksi virittämässä seurassa pannut merkille, että Kalle istui hiljaa kuin syrjästäkatsoja. Häntä pyrittiin rohkaisemaan ja sanottiin: »Kun on kyenny ottamaa sellasen likan...»

»Ja ihkasten Tuiskun Juhon nokan erest...»

»Ja tehny pläsin Vankka-Heikistäkii», jatkettiin.

Juho oli valahtanut tulipunaiseksi ja tähyili Kalleen ylen hämillään.

»Älä sie piittaa noiren hölötyksest», sanoi Kalle, ja Juho oli siitä hänelle kiitollinen.

Kalle oli tehnyt uudenkuosiset nappularattaat oikein putki-nappuloineen, käyttänyt satulasepällä ja maalarilla. Hän oli jo Vaikossa nähnyt kärryjen kuvia painettuina vieraskielisissä lehdissä, tallettanut niitä, ottanut mallia ja sitten itse sommitellut kestävämmiksi, jotta voi ajaa huonoillakin teillä. Niillä oli nyt ajettu kirkolla, kun Anttu kosiskeli kauppiaan tytärtä.

Siinä oli ihmisille nähtävääkin Ullan ja Kallen istuessa edessä juhla-asussaan ja Anttu takana kaikkien mielestä pulskana katseltavana ja ennen kaikkea uudet kärryt hohtavine nappeineen ja pyörät välkähtelevässä kiillossaan; kärryjen jouset myötäilivät somasti, ja silat loistivat hevosen kiitäessä hurjaa ravia.

Juho oli tilannut nämä kärryt mennäkseen Mallusjoelle, ja jokainen tiesi, minkä vuoksi; ihmeteltiin vain, pääsisikö mies kosimisen alkuunkaan.

Nyt oli kissaviikko ja palvelijat lomalla, talossa monta tytärtä ja kaikki irti

maasta. He kiskoivat hitaan ja juhlallisen Juhon oikein kädestä pitäen askareisiin. Siinä oli vauhtia, naurua ja tuuppimista, eikä Juho ennättänyt ajatella omaa arvokkuuttaan. Siinä se sitten kosminen kävi ihan itsestään, ja Juho löysi itsensä Annan sylistä kahmaistessaan heiniä tallinparvella, heittääkseen alas luukusta hevosille.

Anna oli piiloutunut heiniin kuullessaan Juhon nousevan ylös korkeaa siltaa. Ja eikös sattunut, että mies kahmaisi ihan tytön kohdalta. He olivat nauraneet molemmat ihan katketakseen ja kisailleet, ja siinä Juho sitten sai kysytyksi: »Eikös sin sopis tulla meille emännäksi?»

Juho palasi ylen onnellisena, täynnä sulhasen pyhäistä mieltä, ja osasi ylpeillä kärryistäänkin kotimatalla. Sitten alkoi kotona huoneiden paranteleminen ja somisteleminen, jossa Kalle ja Ulla olivat neuvojina.

Juholla oli myös oma ylpeytensä – hän tiesi osaavansa jotakin, mihin Kalle tai Ulla ei pystynyt; hän näet kirjoitti.

»Sietäis tos sinkii oppia puustavit», sanoi hän Kallelle. » Johaa sie ne nummerot tiet niin koreet ku koulunopettaja.»

»Niin, nääs, ne mm pitää panna kappaleisiin, että tierän, mihkä mikii kuuluu», vastasi Kalle.

»Voithaa sie ne puustavikkii panna kappaleisii», huomautti Juho, otti Kallen

leveähkön nikkarikynän, joka lojui höylätyllä laudalla työaseena, ja piirsi sillä kirjainmalleja.

Ihmeellistä kyllä, Kalle tunsi joka kirjaimen ja piirsi alle siinä tuokiossa kauniimmat kuin Juhon olivatkaan.

»Mut siehää ne vast osaakkii kirjoittaa», huudahti Juho ihmeissään.

»En mie niit ihkasten enskerta piirtänny», sanoi Kalle. »No, vetele toho lauralle nyk koko konkkaronki niit puustavias, niin kyl mie niille näytän...» uhmasi Kalle.

Siihen ne sitten syntyivät ja jäivät pitkäksi aikaa, eikä Kalle höylännyt mitään pois, ennenkuin oli saanut Ullankin painamaan ne muistiinsa. Oikeastaan Ulla luki sujuvammin kirjaa, mutta Kalle käsitti ja muisti paremmin luetun. Hänen tajunnassaan kaikki piirtyi selviksi kuviksi. Hän saattoi piirtää laudalle mitä tahansa kuvia.

Syksyn tultua Ulla lauleli tuvassa eikä ollut ensinkään harvinaista, että kylän pelimanni tuli soittamaan, mitä Ulla lauloi.

Tuorakan suurin "tapaus oli sinä talvena Tuiskun häät. Morsiamen kotona oli niitä jo vietetty kolme päivää, ja Ulla ja Kallekin olivat olleet siellä mukana, mutta kotikylässä oli myöskin saatava tanssia ja riemuita.

Silloin oli jo ennättänyt tulla paljon lunta, niin että tarvittiin koko kylä teitä avaamaan. Sitten nostettiin aidanseipäisiin olkilyhteet, ja sitä mukaa kuin hääsaattue läheni, sytytettiin niitä tienvartta pitkin, ja viulunsoiton yli kuului »eläköön!»-huutoja. Kahtena päivänä tanssittiin Tuiskun tuvassa, ja yhtämittaa annettiin pitovieraille ruokaa.

Häissä oli ihmetelty, minne Vankka-Heikki oli jäänyt. Joku tiesi hänen olleen Porvoon puolessa lääkärinhoidossa haavansa takia, joka oli ruvennut vihoittelemaan.

Sitten joku kertoi, ettei hän enää ollut Porvoossa, vaan oli ottanut »rouvan» ja mennyt maanviljelemisen oppiin, suureen kartanoon.

»Mikäs ihmiin se rouva...?» tiedusteltiin varovaisesti.

»Herrasväkee sanotaa olevan. Sit vasten ei niit häitäkää piretty siel eikä tääl», valaisi asiantuntija.

»Mitäs säätyä se sitte...?»

»Sekös niiren sääryist men tietämää!» »Lie sitte pukki pujahuttannu kalliolle.»

»Siel piilutaa hirsia uutee, herraskaisee pykninkii», tiesi taas joku. Senjälkeen tuli suuri hiljaisuus. Olihan se ihmeellistä, koska Mustajärven

asuinrakennus oli tilavin koko kylässä.

XIV

Heti kotiin tultua elämä oli ottanut Kalle Pyryn selkäänsä ja nelistänyt, niin että hänen tärkeimmät tehtävänsä, talon velan maksaminen ja aura, olivat jääneet syrjään. Ne painoivat sitten mielen mieltä, ahdistuen häntä yhä enemmän.

»Kuhhaa nys saan pajan ja työkalut oikein hahlioon», sanoi hän Juholle, »niin taon teitille kalun, joka kelpaa. Sen ku maaha oikein kahren hevosen väel upottaa, niin kyl multaa tulee, ja se lykkää viljaa. Sit sitte tuulikii pääsee heiluttamaa ku meren pintaa», selitti Kalle, sillä niin hän oli sitä itselleen kuvaillut ja nyt odotti kiihkoisesti hetkeä ryhtyäkseen toimeen. Vielä ennen syyskyntöjä hän oli päättänyt saada auransa pellolle.

Kallen tapana oli ensin saada selvä tieto siitä, mihin kapinetta tarvittiin, ja sitten tutkia, kuinka sitä voitaisiin käyttää ja mitä jälkeä se tekisi ja sen täytyisi tehdä, ennenkuin hän olisi tyytyväinen. Hän tiesi omistavansa voiman, jota oli pidettävä kurissa; olihan se tehnyt hänelle kepposia, tuo sama voima, ja pannut hautomaan mahdolltomuuksia siellä merenrannalla, kun hän oli yrittänyt takoa vehjettä, joka käyttäisi venettä, ja sitten murjottanut pitkät

ajat, kun se ei syntynyt, ja epäillyt, tulisiko hänestä seppää ensinkään. Aurastaan hän oli varma – sen hän oli jo etelässä takonut.

Hän tarvitsi hyvän pajamiehen, ja sellaista oli vaikea löytää turpeenkääntäjistä, sellaista miestä, joka pystyisi nopeasti, varmasti ja kohdalleen noudattamaan ohjausta, kiireitä, tiukkoja, voimaa ja sitkeyttä vaativia määräyksiä, kun niitä Pyryn sepästä lähti kuin säkeniä hänen pajansa uuninpiipusta.

Sattuma tuli hänelle avuksi. Tuiskun nuori emäntä, Anna, oli aika veikeä niinkuin Ullakin, ja Jaana oli heidät ristinnyt »tuulhatuiksi».

He olivat ottaneet yllään mustalaisynttyyt, noenneet naamansa ja menneet kylään uskottelemaan, että he olivat kaksi mustalaispovaria. Voipa kuvitella, kuinka koirat haukkuivat ja ihmiset tulivat oville. Siinä tutkittiin ja tunnusteltiin, alettiin ennustella, mutta nauru teki tenän, sitten kaikki selvisi, koko väki kääntyi iloa pitämään, ja yksissä voimin toimitettiin toiseen taloon saman »narrin kans». Viimeiseksi tultiin Huovilaan, kylän suurimpaan taloon, joka oli kolmen tien risteyksessä. Siihen oli täytynyt laittaa kapakka, kun ihmiset eivät menneet pois saamatta matkallaan jotakin suuhunpantavaa. Se oli tuottanut väkisinkin varoja, kun isäntä oli ollut rehti mies ja pitänyt hyvän komennon. Hän oli jo vanha, eikä hänellä ollut perillistä. Kun sitten emäntä kuoli, otti hän nuoren vaimon, mutta perillinen jäi saamatta.

Isäntä kuoli, ja nuori leski otti puuskakseen talon isäntärengin Aapelin. He möivät talon ja elivät nyt muonal1a ja rahoillaan. Aapelin isältä oli talo mennyt nälkävuonna, ja se seikka pani Kallen häntä tarkkaamaan.

Sinne Ulla ja Anna menivät viimeiseksi; olihan Aapelin emäntä nuori ihminen ja ymmärsi leikin.

»Kai työ nyt oletten niin var'makeet täys, ettei tippaakaan mahru», sanoi hän.

»Kyl myö ollaa iهران haleta naurust ja muust, ja tulee jo illastuksen aika. Anoppi jo orottaa», sanoi Anna. »Tup pois nyt jo, Ulla», pyysi hän.

Mutta Ulla oli löytänyt nurkkahyllyltä vanhan aapisen ja kujeili tavailleen. »Ku nää puustavit on niin lihavia ku vanhat rovastit», sanoi hän ja sitten teikkaroit näyttääkseen, kuinka »puustavit teiskasvat».

Kesken kaiken hän kalpeni, horjahti ja voi pahoin. Toiset säikähtivät. Aapelikin tuli hätiin ja ymmärsi asian. Hän oli vanhin joukosta.

»Yksin kaksin kaunis olla,
mut kun tulee tuutalulla,
täytyy toinen laulu tulla»,

lausui hän ja lähti sitten kääseillä saattamaan nuoret emännät kotiin.

Kalle sanoi kyllä aavistavansa asian eikä niin kovin hämmästellyt-kään. »Ne mustalaisreisut pitää nyt jättämän, mutta se ol oikein hyvä asia, että sie, Aapeli, tulit. Ekköhän rupeis minulle pajamieheks?»

»Ehhää mie jaksa sen eukon kupees, siin yhres kammaris, aina kyyröttää. Kyl mie tulen jo vaikka huommena!»

Niin Pyn seppä sai apulaisen, joka kelpasi, ja auran takomisen sopi alkaa. Kun se oli valmis, pyysi seppä Juhoa katsomaan mahtavaa, rautaista vehjettä, jonka varret nousivat korkeina kuin kurjen kaula ja terät kiittelivät voimaa uhoavina. Juho oli sanomalehdissä lukenut tästä ihmeellisestä kapineesta ja tunsu pyhää vavistusta nähdessään sen edessään ja saadessaan sitä käyttää.

Sana lähetettiin ympäri läänin, ja se vieru sitäkin kauemmas. Määrähetkellä oli Tuiskun saralla mustanaan miestä katselemassa jalun aseun etenemistä. Hevoset astuivat säyseinä ja kuuliaisina kuin opetetut, Juho Tuiskun ohjaimina ja aura veisti maata kauniisti ja tasaisesti.

»Kyl se leikkaa ku hyvä veitti kaakkua», ylistivät miehet seuratessaan konetta jalasta jalkaan, ahnain silmin saran päähän asti ja takaisin, yhä kiihkeämmin punniten ja arvioiden sen tulevaa merkitystä ja mahtia.

Seppäkin tuli jo pajasta, naama nokisena ja nahkaesiliina edessä. Kaikki kääntyivät häntä katsomaan ikäänkuin saadakseen täyden varmuuden siitä,

että tuossa oli aura ja tässä sen tekijä.

Sitten harkittiin, kuinka kunkin kannattaisi hankkia itselleen tämä suuri kyntäjä, joka otti syvältä.

Maa näytti heistä nyt niin nöyrältä, ja hevoset astuivat tahdikkaasti, olkahihnat ja rinnukset kireällä. Auran terästä multa ihan kuohui kuin pienessä koskessa ja vääntyi nurin saralle tuoksuvana, muhevana ja alttiina kuin olisi jo kauan kaivannut ilmaa, aurinkoa antaakseen ihmisille voimansa ja täyttääkseen tehtävänsä.

Miesten mielissä alkoi kyteä ja hehkua, kun uuden elämän viesti oli näin heitetty heidän keskellensä.

Auroja Pyryn seppä sitten takoi, takoi kymmeniä yhteen mittaan. Pelloille oli tullut uusi meno. Miesten jalat astuivat sarkoja entistä nopeammin. Niitty-
maata otettiin viljelykseen, ja ojat syvennettiin. Kaikenlaiset pensaat hävisivät ojista, kivetkin nousivat ylös, ja sitten vilja kasvoi entistä tiheämpänä ja korkeampana. Monen talon pöydälle tuottiin ihanaa kotivehnaileipää.

Lääni ja lähipitäjät tunnustivat nyt Pyryn sepän vaikuttaneen suuria, ei vain aurallaan, vaan kaikilla peltokoneillaan, joita hän oli parannellut aina tarpeen mukaan. Juhokin sanoi Kallelle: »Et sie koskaan turhia tie, mut sin peltokonees, ne panee tääl toimee uuret reklementit.»

Kaikki tunnustivat seppänsä arvon. Kahtena kuukautena kävi miehiä myllertämässä pajamäkeä. Kutsumatta ja käskemättä toiset tulivat, kun toiset menivät. Uusi, suuri vaja rakennettiin puille, hiilille, sahuutelineille ja pyöräpenkille. Vajassa koottiin viljanpuhdistus-koneet, ladat, jyrät, äkeet ja monenmoiset peltokoneet, työreet ja rattaat.

Pajamäestä tuli tanner, johon kelpasi tehdä suuret tulet rattaanpyöriä varten. Varhaisina, pimeinä aamuina nähtiin liekit hulmuamassa rovioiden yllä ja miesten pitkillä pihdeillään nostelevan suuna rautoja, häälyen kaukaa katseltuina keskellä. tulta kuin paholaiset tulisessa pätsissä kadotettujen sieluja korventamassa, kuten sanassa luettiin.

Pajan.kiivas tahti oli kuin maakunnan sydämen sykintä. Se viritti kaiken työnteon entistä ripeämpään tahtiin, pääsivätpä puhdetyötkin suureen vauhtiin, sillä Pyryn seppä piti ankaran saarnan, elleivät talot itse tehneet puutöitä, joihin hän oli antanut mallit.

Jos ken vitkasteli ja tuppasi pysymään jarruna, sille seppä tiuski: »Jo toi juupelin mies on jäässä ja räässä, kun eI sen aura sarkaa viillä eikä kuokka turpeeseen pysty. Milläs sie akkas elätät?»

Juho Tuisku tuli toisinaan pajan korkealle kynnykselle istumaan lukeakseen Suometarta. Kahdet palkeet puhkuivat, ahjoissa tulet pohisivat, ja alasimilla kilkutettiin säestykseksi Juhon lukemiselle. Välistä Pyry pysäytti työn, sytytti

piipun ja kuunteli lukemista, tehden joskus huomautuksia: »Kyl se on sentää vino meininki, että keisarin pitäis meitille tänne viljaa toimittaman. Itte se olis Suomen miehen maasta otettava.»

Mäellä oli aina hälinää, läiskettä ja huisketta, miestä ja hevosta, suuria ja pieniä koneita, jopa kaukaa tulleita outojakin vehkeitä, joita oli tuotu korjattaviksi.

Mustajärven Heikki oli pysynyt poissa Pyryn pajasta, ottanut taloonsa miehen tekemään sepäntöitä. Miehet kertoivat: »Kaikkeee kurjuuttahaa sit Ristuksel on niinku sekii Heikin paja.»

Seppä oli aina vaiti Heikkiä mainittaessa, mutta sisu nousi, ja silmissä liekehti.

Sitten eräänä päivänä tuotiin Mustajärveltä suuri kuorma hiiliä, rautaa ja kaikenlaista kalua. Tuoja puhui vielä jotakin työkalujen tekemisestä.

»En mie o ennenkää renkien kans sopimuksia tehny», sanoi seppä.
»Sanokai työ isännälle, ettei min isäin ruvennu sille viinaa polttamaa enkä miekää töitä tee. Siin tarvittaa enste synnintunto – ei minust ilman mitää irki saa!»

Renki käänsi hevosensa ympäri ja lähti. Pajamiehet seisoivat ääneti Pyryn ympärillä hyvin ymmärtäen, että siinä oli puhunut pyhä viha. Heikin

nälkävuosien aikaiset nylkemiset ja taloista häätämiset eivät vielä olleet unohtuneet. Vihamielisyydet pysyivät kyllä, vaikka kätkössä.

»En mie sen miehen kans lakiin me. Sil on sellasset sihteerit, ettei niist tolkkua saa, mut mie nostan sen eteen oman lakiin», sanoi Pyry.

Heikillä kuultiin olevan vaikeuksia. Hän oli liiaksi pannut maahan kiinni rahaa. Palkat olivat nyt kalliimmat kuin ennen ja vilja-aitta tyhjä. Poika ja miniä tarvitsivat rahaa paljon. Uusi rakennus oli pantu alulle. Se jäikin kesken.

Sitten Heikki tuli Pyryn sepän puheille. Kalle oli juuri aterioinut, lopetettuaan työt lauantaina aikaisemmin kuin muutoin, kun näki Heikin astuvan Tuiskun pihan läpi Pyryntarhan porttia kohti. Hän oli vieläkin pitkänä ja luisevana ryhdikäs mies, vaikka takki roikkui hartioilla väljänä ja jalat polvista letkahtelivat längällään, tehden hänen käyntinsä melkein juhlalliseksi.

Kalle valahti kuumaksi ja kylmäksi nähdessään Heikin tulevan tarhaansa. Ukko oli hänelle kuin kohtalon piiska, joka iski pelkällä olemisellaan. Hän meni tarhaansa ja kohtasi vieraan polulla.

»Minua on tääl kaivattu», sanoi Heikki tekeytyen rauhalliseksi, vaikka hänenkin sisuaan kitkerteli.

»En mie o kaivannu enkä tierä teittiä tarvittevain. Onkos teitil sitte minulle asiaa?»

»En sunkaa mie muuten olis tullukkaa», ynähti Heikki, ja hymyn tapainen ilmestyi hänen karvaisille kasvoilleen. »Kun sie olet seppä, niin kai tiet sen töitäkii. Ethää sie taas ilman elä.»

»Häi etten elä! Vai tuletten työ tänne minua komentelemaa niinku muitakii velkamiehiänne, kun enste oletten meittä tarpeiksenne nylkenny!» Näin Kalle availi hiukan vihansa liekkilipasta.

»Velastashaa siekii viel roikut verkos, mut näyt purisevan ku hyväkii paarma!» puraisi Heikki ja virnisti pahasti, ollen hymyilevinään.

»Itte työ roikutten pirun koukus ja siin saatten viel roikkua min puolestain ja paistaa nahkaatanne omantunnon liekin loimus. Sen mie sanon, että jolletten työ laita selviä paperia min maksaakse silkal rahal, niin kun tapaan kahren kesken ja sellassespaikas, ettei näkijää o, niin mie luen oman lakiin!» Pyn ruumis oli kuin teräksinen jänne sinkauttamassa tulisen nuolen, niin että vanha mies peräytyi hiukan ja laukoili silmiään.

»So, so, pysy alallas, Pyn poika, älä astu isäs jälkiin. Luulekkos sie min vanhaa henkeäinpelkäävään? Mutta jos sie tahrot sen intekninkin maksaa, niin ehhää mie sit asiaa pois kiellä», lisäsi hän jälleen säyseämpänä.

Kalle malttoi mielensä ja näki, että hänen edessään seisoi toinen mies kuin se, joka kerran kaatoi hänen isänsä. Nuo nälkä vuoden näyt eivät olleet

jättäneet Heikkiäkään merkkäämatta, ja hänen suuri työtaakkansa, olla aina ihmisiä komentamassa ja työtä irti ottamassa, oli opettanut hillitsemään mieltä, käskemään jos kieltämäänkin. Sitä. Kalle ei sentään vaistonnut eikä huomannut, että ukon silmissä välähteli viekkaus, kun hän taitavasti luovi ja käänsi puheen pois Pyryn vihanryöpystä.

»Ne paperit mie tahron ja sitte ollaa kuitit», sanoi Pyry yhä kireänä.

»Kylhää sie voit jo töilläskii maksaa, ja saatahhaa mie ne paperikkii reilata, ei sen puuttees tartte vihaa kantaa», vastasi Heikki katsoen vakavasti Pyryä silmiin.

Sillä katseella oli rauhoittava vaikutus Pyryyn. Jännitys oli muutenkin hänessä jo lauennut. Perääntyminen hyökkäyksestä ei sentään saanut tuntua.

Niin sitten päätettiin, että Heikki saisi lähettää töitä ja maksut niistä piti pantaman paperille.

Kalle oli tehnyt toden kirjoitustaidostaan ja osasi merkitä muistiin saataviaan. Heikille hän merkitsi äärimmäisen korkeat hinnat ylittämättä sentään omaatuntoaan.

XV

Ullalle oli tullut ihmeellisen tärkeitä tehtäviä ja ajateltavia. Hänen silmänsä olivat käyneet suuremmiksi ja koko olemus hiukan juhlalliseksi. Kalle kohteli häntä suojelevasti, ja Jaanasta tuntui kuin hän olisi hiljentänyt ääntänsäkin pajasta tupaan tultuaan. Aika oli täynnä odotusta ja alistuvaa tyyneyttä, jota ei hennonnut häiritä.

Kun Jaana sitten ajatteli, mitä hänen oli mielessään säilytettävä ehkä ainiaaksi, tunsu hän siirtyvänsä ikäänkuin toiseen elämään ja kuuluvansa siihen vanhaan. Hän oli kyllä kuullut Kallen ja Mustajärven isännän välisen kiistan ja aikonut varoittaa Kallea paisuttamasta mustaa mieltään, mutta kun hän näki nuorten keskeisen rauhan ja kuinka he turvautuivat toisiinsa vaikeana aikana, ei hän raskinut häiritä heitä.

Keväällä syntyi sitten poika. Ullakolta tuotiin alas vaku, se sama, jossa Kallea oli tuuditettu. Ja Jaana kertoi siitä ajasta, jolloin Kalle oli ollut kapalovauva ja hän silloinkin hoidellut.

Aapelin emäntä tuli heti katsomaan lasta, ja hänen lapsiahnas katseensa oli Jaanasta vallan liikaa. »Mitäs tot nyt tarttee silmillää syörä toisen lasta? Tehköö itte ittellee», päätteli hän. Jaana oli kateellinen.

Eerolan emäntä tuli heti ensimmäisinä päivinä katsomaan tyttärensä poikaa,

ja silloin päätettiin, että pienokainen oli pian kastettava.

»Ei tierä, mitä voi tulla, ei saa ottaa omalletunnollee, että lapsen sielu joutuu siel ijankaikkises elämäs hämäärään paikkaan, jos kastamati kuolee», puhui muori.

Ulla tahtoi nimeksi »Valerian», koska se oli hänestä kaunis, ja niin sitten Aapeli emäntineen ja pojan muori lähtivät viemään lasta kirkolle kastettavaksi.

Kallen mieli oli nyt ollut nöyrä ja altis vaikutuksille. Hän pelkäsi, ettei vain toisi paja-elämän hurjaa hyörimistä liian lähelle hentoa poikaa, johon hän ei oikein uskaltanut koskea. Hän riisui aina kengät jalasta ja takin yltään mennessään pojan ja Ullan kamariin ja tunsu siellä sitä juhlallista vastuuta, joka oli valahtanut hänen ylleen pojan synnyttyä. Hänen ajatuksensa livahtivat myös niihin pariinsataan ruplaan, jotka hän oli saanut säästöön ja pistänyt pöytäkaapin takaseinän lautojen väliin. Sieltä niitä ei Ullakaan löytäisi. Niiden yhteydessä hänen mielensä kävi väliin levottamaksi – tuntui kuin pitäisi kiirehtiä sitä kiinnitystä lunastamaan.

Heikin töitäkin oli jo kertynyt noin kuudenkymmenen ruplan vaiheille, ja näillä summilla hän jo uskoi voivansa vähitellen maksaa isänsä vanhat velat.

Sitten kului viikkoja. Kevät oli jo käsissä, maa sulana ja ruoho oraalla, kun hän meni hakemaan omasta metsästään kalupuita. Hän löysikin mieluisensa

ja karsi siitä oksat ja kuoren, aikoen lähettää noutamaan hevosella. Hän raahasi sen kuitenkin tielle ja astui sitten kotiin päin.

Heikki oli tulossa Tuorakkaan, ja he kävelivät yhdessä, sillä Kalle paloi halusta saada selville sen kipeän asian, joka häntä yhä vaivasi.

»Kyl nyt olis hyvä, jos voisin saara selväks ne asiat», sanoi hän ja mainitsi omat saatavansa.

»Kyl ne sin saatavas miekii tierän, muttei ne muuhu ultu ku velan inträssiin, ja se muu jää sitte sillee», vastasi Heikki katsomatta Kalleen.

»Vai sillee, ja kuinka paljo se on?» tiukkasi Kalle värisevällä äänellä, sillä nyt hänessä alkoi kuohua Pyryn veri.

»Se on siel kirjas, en mie sit niin tarkkaa muista», kierteli Heikki yhä.

»Se pääsumma...»

»Kuussataa ruplaa», hönähti Heikki nenäänsä.

»Se on sitte ihran mahrotoin asia», sanoi Kalle ja hengitti raskaasti.

»Sin isäs puumerkki on alla, Jaanan ja Tuiskun renkin puumerkil toristettu. Lailiin paperi se on.» Heikki kääntyi pois päin ja katsoi taakseen kuin odottaisi

jotakin.

»Tää on nyn niin pirua, että min pitää teitille sanoa, että työ oletten rosvo!» huusi Kalle.

»En mie vaari muuta ku velkakirjan mukaan, ekkä sie voi sit muuks saara ku se nyt on», vakuutti Heikki.

Kalle Pyry vapisi niin, että hänen täytyi laskea kirves käsivarreltaan, jossa se oli roikkunut terästä, varsi alaspäin.

»Sit mie en usko, mikää suurvaraskaa ei sellaista kirjaa toiselle kirjota, ryöstötoristust tyhjää vastaan, kun jo muutenkii olitten ottannu ryöstös enemmän kun teitille kuulu!» kiljui Kalle niin, että metsä kaikui ja ääni kiiri kalliosta takaisin toistaen viimeiset sanat.

»Jos sie tahrot, niin verä lakiin ja torista äläkä siin suutas soita!» torjui Heikki.

Kallen silmissä vilisi, ja punainen sumu täytti ilman. Hänestä näytti kuin itse pahahenki seisoi hänen vastassaan tiellä ja tuijottaisi Heikin jäykistä silmistä, syvien ryppyjen uurtamista kasvoista.

»Lakiinko, piruako vastaan? Sellasseen ei laki pysty, ku kaikki on väärää, ei rikkuakaa oikein, ku jo syntymäst on mies pahallehenkelle annettu. Ukko, se

verihurttia, löi min isäin kopioimeks, ja sie ryöstit taloa, ja nys sie ryöstät minua pahanhenkes voimal!»

»Paha pahal kostetaa», sanoi Heikki.

Kalle tuijotti epätoivoisena Heikkiin; hänen nuorista kasvoistaan oli veri kaikonnut, kellertävä nahka vetäytyi poimuiksi kuin vanhentuvalta, ja ruskeisiin silmiin ilmestyi Heikkiäkin hirvittävä viha, niin että hän peräytyi Kallen astuessa kohti askel askelelta.

»Tää vaivain maalima pitää hyvänä sellaisekkii raukat ku sie olet. Luulekkos sie, että oikeus istuu sin niskassas ja iskee väärintekijöit sin puolestas ku enkel välkkyväl miekallaa? Onkos sin isäs ollu muu ku markkinahuijari ja naisten pettä jä ja ties mikä...?» syyti Heikki pusertaen sanat suustaan sähisevinä hampaittensa välistä ja pysytteli loitolla Kallen ulottuvilta. »Ei se taira hurskauren loiste sinuakaan elävältä taivaasee nostaa», jatkoi hän uskaltamatta kääntyä toiseen selin, tuijotti vain Kalleen torjuen häntä katseellaan.

Se vaikutti Kalleen, se oli kuin keihään terä vastassa ja tähdätty ihan silmien väliin; hän ei voinut selvästi nähdä, vaikka oli kirkas päivä, ei oikein hengittää raikkaassa metsässä. Hänen täytyi vain kuunnella herjasanoja ja toistaa niitä ajatuksissaan salaman tavoin risteilevinä.

Käsi likisti kirvesvartta, kun hän itsepäisesti läheni Heikkiä, ja aivoissa takoi vain: täytyy, täytyy – tehrä oikein – tehrä oikein – täytyy pakottaa – pakottaa! Sitten molemmat kädet tarttuivat kirvesvarteen. Hänen silmiään häikäisi, taivas ja maa kääntyivät nurin, ja hän ponnahti irti, nosti kirveen ja syöksyi eteenpäin kuin työnnettynä.

Heikki väistyi, ja samassa kuului huuto: »Älä lyö...!«

Kalle näki kasvot – isänsä kasvot – lepistön leh vien lomasta, nuoret kasvot. Niissä oli selvästi isän leveä otsa ja ohimoilla kähertyvä tukka, kapeahko leuka ja katseessa jotakin hätää. Hän pyyhki sormin silmiään – sama näky, liikkumaton, elävä, todellinen! Lepiköstä astui esiin nainen – samat kasvot kuin äsken.

Kalle väistyi vapisevana, järkkyneenä ja sopersi: »Kukas työ oletten?«

»Älkää noin katsoko, en minä paha tee, tehän tässä kirvestä heilutatte uhkaavasti«, vastasi nainen.

Heikki oli tullut lähemmäs ja sanoi: »Luulit vissii näkeväs aaveit, vai...? Ei tää Kaisan tytär mikää aave o. Elävä ihmiin vaa, ja iهران sin näköjäs!«

Kalle tunsi yhä olevansa suuren painon alla, voimatta astua tielle tai vetäytyä metsään, ja tuskallista oli siinä seistä, missä seisoi, kirves yhä

kädessä.

Päivä oli yhä pimeä hänen silmissään ja hän olevinansa kuin aavemaailmassa, johon hänen isänsä oli ilmestynyt naisen hahmossa. Mitä nyt tahdottiin hänestä? Siinä hän seisoivat kivettyneenä ja tuijottavana. Hän ei enää katsonut Heikkiin eikä naiseen; hän tunsikin kummankin läsnäolon itsessään ja tiesi, etteivät nämä koskaan lakkaisi olemasta hänessä. Se oli tuskaa, se oli painoa, Heikin kasvoista tullutta kaameutta. Siinä oli syy, miksi vääryyttä ei voitu todistaa vääryudeksi, siinä oli taika, jolla Ukko ja Heikki olivat iskeneet ja ryöstäneet joutumatta rangaistukseen. Nämä tuottaisivat hänelle tuskaa ja onnettomuutta, sillä näitä ei voitu tehdä olemattomiksi. Hän, Kalle, ei kuitenkaan voisi nostaa haastetta heitä vastaan ja huutaa maailmalle - se olisi samaa kuin huutaa: »Tässä näette isäni kuvan ja isän pahan teon!» Nämä olivat oikeassa, mitä ikinä tekivätkin, ja hänen täytyisi vaieta, olla näkymätön ja antaa näiden päästä valoon. Hän ikäänkuin rakasti tällä hetkellä sitä ajatusta, vaikka se kidutti.

Isän kärsimät kivut ja lopulta kolkko kuolema nousivat taas kirvelemään hänen mieltään ja nostamaan vastalauseensa ja syytöksensä, mutta sitten sanoi taas ääni hänessä: »Mikä sinä olet puolustamaan itseäsi ja isääsi ja omaisuuttasi vääryydeltä? Voinko syyttää isääni ja panna tilille ja kysyä: miksi näin teit?»

Sen ajatuksen vallassa Kalle käänsi selkänsä Heikkiin ja naiseen astuakseen

metsään, sillä hän ei nyt voinut palata kotiin.

Hän oli jo lapsena kuullut puhuttavan isänsä suhteista Mustajärven Ukoon ja hänen tyttärensä Kaisaan ja siitäkin, että tytär oli viety kauas vesikansan puoleen ja sinne sitten jäänyt, eikä Tuorakassa häntä enää muisteltu. Nyt muistot nousivat niin ihmeen selvinä hänen mieleensä, ja tuo nainen, Kaisan tytär, tuli niin perin lähelle, tuntui ihan puristuvan rintaa vasten kuin painajainen ja vaativan hänestä osaa. Ja vaikka hän menisi takaisin, tuo nainen, maan ääriin, ei painajainen hellittäisi, ja vaikka hän kuolisi, tajusi Kalle elämänsä silti jäävän samanlaiseksi. Olihan siinä naisessa sama veri kuin hänessä ja sama kuin oli Ukossa ja Heikissä.

Hän tunsi syyttömyytensä ja lopullisesti ilman omaa vikaa joutuneensa tähän, pitäen varmana oikeutenaan saada iskeä sellaista väärintekijää kuin Heikki oli, sellaista kohtaloa hänessä, tuossa paholaisen pantissa, joka sulki tien oikeilta ihmisiltä. Ja miksi hän ei voisi iskeä pois tieltään ja astua vapaasti kotiin, elää kuin ennen, katsoa rakkaudessa Ullan silmiin, ottaa poikaa hänen poveltaan omaan syliinsä ja tuntea olevansa isä?

Se sana säväytti hänessä uudestaan esille jo hervahtaneen ajatuksen siitä, mikä häntä oli kohdannut... Isä, niin – tuolle tytölle oli toimitettu isä, joka ei ollut hänen oikea isänsä... Kuinka monta valhetta siinä olikaan punottu ja pantu ristit ihmisten tielle – maantien ristit ja nyt tämäkin risti, isän kaikki kärsimykset ja kuolema, saatu hänen kirveensä kohoamaan, sokaistu hänet

vihalla... Vain ihmeellisen sattuman kautta ja Jumalan varjeluksesta oli vältetty hirmuinen onnettomuus, ajallinen ja ijankaikkinen kadotus.

Kallesta tuntui kuin hän olisi vainottu otus, kuin pahat henget olisivat riehuneet ja yhä viipyisivät hänen ympärillään, kuin pitäisi piillä täällä metsässä ihmisiä ja Jumalaa. Hän ei julkeisi lähteä kotiin, ei läsnäolollaan saastuttaa tuvan ja kamarin ilmaa, joka ympäröi poikaa ja Ullaa.

Jaana näkisi hänen lävitseen, ei kysyisi, vaan tietäisi. Hänen pieni puuristinsä tuli ihan Kallen silmien eteen, ja hän olisi tahtonut ottaa sen käteensä. Se kaipuu herätti itsesäälin ja uudet vakuuttelut, ettei hänessä ollut syytä ja että hänellä oli oikeus pitää puolensa ja ottaa omansa. Ja kun lopulta voittaisi nuo vääryudentekijät, saisi iloita ja olla ylpeä. Sentähden piti unohtaa tämän-päiväinen, suojata itseään syyttäviltä ajatuksilta ja mennä kotiin...

Mutta hän ei mennytkään, vaan jäi keväiseen, kosteaan metsään, samoili pitkin karjan polkuja, kyhäsi itselleen havuista alustan voidakseen levähtää, makasi siinä lopen uupuneena. Koko ajan hän tunsu olevansa toinen ihminen kuin oli ennen ollut. Eilisestähän oli tähän aamu yöhön kulunut pitkä aika. Tämä oli kotimetsää, mutta sittenkin kaukana, ihan kuin avaruudessa, ja hän yksin häälymässä tuon aamuauringon kultaaman kannen alla. Hän muisti jälleen, kuten usein ennenkin, Jaanan puheen maailman pyörimisestä ja totesi nyt pyöriänsä ja kaiken muun kiertyvän ympärilleen – varsinkin tuon eilisen, minkä todellisuus takertui kiinni, ei hellittänyt, ei väistynyt eikä sallinut hänen

mennä kotiin.

Kuinka hän voisi täälläkään viipyä? Mutta hän ei mennyt.

Kun tultaisiin etsimään, mitä hän heille sanoisi? Pitäisikö huutaa julki kaikki – vahingoittaa...? Hän ei voinut mennä minnekään, oli kuin tuomittu tuijottamaan eiliseen. Hän ei halunnut sitä ajatella eikä mitään siihen kuuluvaa, mutta ajatukset eivät totelleet. Ne kiersivät aina takaisin siihen samaan, tulivat elävinä eteen. Naisen kasvot, jotka niin selvästi olivat isän näköiset, ja Heikin jäykät ja kovat, uurteiset kasvot olivat yhä hänen silmissään.

Tämä oli Kallelle ihan outoa mielentilaa; koskaan ennen hänen tunteensa ei ollut puhunut niinkuin nyt, mikään teko ei ollut yllättänyt häntä ja sitten kiusannut niinkuin tämä. Varsin oudolta tuntui se, että isän muisteleminen yhä palautui eilisen yhteydessä ikäänkuin vaatimaan alistumista ja sovittelua. Oliko siis niin laita, että isäin pahat teot...? Pitikö kärsiä toisten teoista? Hän ei malttanut levätä havuilla eikä pysyä paikallaan – piti liikkua puiden välillä ja puida niitä nyrkillään niinkuin pikku poikana, kun tuska isän vuoksi ja epätoivo talon menettämisestä oli hänet ajanut siihen. Sitäkään hän ei voinut koskaan unohtaa.

Hänen mielensä oli täynnä katkeruutta siitäkin, että Heikki oli saanut hänet houkutelluksi tekemään töitä ja sitten kuitannut – tyhjällä, sillä tunnossaan

Kalle oli varma siitä, ettei Heikillä ollut mitään saatavaa. Enimmin häntä kuitenkin peloitti se, että kaikki ihmiset piankin saisivat tietoonsa hänen isänsä rikkomuksen seuraukset. Siinä Kalle kysyi omaa sydäntään ja ajatteli, kuinka Ullan olisi täytynyt kärsiä pojan maailmaan tulosta, jos... Taaskin samaa kuin hänen.

Hän oli niin täynnä näitä mietteitään, ettei tullut ajatelleeksi, miksi tuo nainen oli täällä. Hänelle välähti mieleen, että Heikki saattaisi syyttää häntä eilisestä.

Ei ollut mitään pääsyä, ei lohdutusta tässä tuskassa. Hän oli päästänyt vihan juuren itsessään versomaan, ja nyt se oli tehnyt hänestä sellaisen, ettei voinut, ei uskaltanut vastustaa mitään.

Sitten hänen juolahti mieleensä, ettei ollut miehen häpeä, jos nainen lankeisi, ja näki siinä pelastuksen – vain hetkiseksi, sillä omatunto nousi jälleen vasta väitteineen. Niinpä ei missään ollut pääsyä. Tahra oli olemassa, mutta pystyikö hän sen pesemään pois? Se periytyi, hän ei ollut parempaa sukua kuin muutkaan – raukat. Hän oli nostanut kirveensä hulluna vihassaan kuin isä ennen... Mikä hän oli syyttämään ketään, ja mitä oli Heikin kurja voitonpyyntö tämän rinnalla?

Näin pitkälle Kalle oli päässyt ajatuksissaan, kun Jaana varhain aamulla ilmestyi hänen eteensä metsässä.

»Herra siunakkoon, Kalle, mitäs sie tääl ulkool tiet?» torui hän. »Mie olen sinua hakennu puolen yötä...»

»Entäs Ulla...?» kysyi Kalle, jolle Jaanan näkeminen oli suuri huojennus, kuin apu hädässä.

»Emäntä ei tierä, että sie olet ollu mettäs. Mie sanon sin olevas töissä kaiken yötäkii», selitti Jaana. »Tun nyk kiiruusti vaa koti. Mustajärvel kuuluu emäntä tekevän poislähtöjää, ja Kaisa on tyttärinee tullu katto maa», kertoi Jaana astuen kiivaasti edellä, ja Kalle harppoi perässä. Nyt hän ymmärsi, miksi se nainen oli ilmestynyt.

»Olekkos nähny niit sukulaisia?» kysyi hän epäröiden.

»Näihhää mie Kaisan tyttärinees kärryil. Kuuluuvat olevan siel veskansan puolel jossain talon haltijoina», tiedoitti Jaana. »Sinnehää se Ukko Kaisan silloin kyyritti, kun sin isäs ol sen kans tääl ollu eikä siit sitte naimiist tullu.»

Tuo oli Kallelle jo ennestään tuttua.

»Miksei siit sitten tullu mitää?» kysyi hän äkkiä kuin vihassa.

»Mistäs mie sen tietäsin, mut eikhää se ollu Pyryn vanhaa holtittomuutta alkaa eikä sitten lopettaa kunnial? Miksei menny Kaisaa ottaan pois sielt veskansan puolelt? Olishaa se tullu, ku niin sanottii poranneen, ku ei Pyryä

saannu», kiivaili Jaana.

Siinä se oli, se kestättömyys koetuksessa. Entä hän itse? Viime aikoina oli hänen elämässään Ullan ja lapsen kautta tullut niin paljon vastattavaa, että se jo sinänsä nosti hänet kuin vaeltajan vuorelle katselemaan, missä kohdassa hän oli ja mihin vasta oli ohjattava kulku. Hämärässä hän käsitti tämän ja päätteli tunteensa käyneen perin araksi ja punnitsevaksi ja mielensä alttiiksi liikutuksille.

»8iekii, Jaana, syytät isää», sanoi hän.

Jaana katsoi Kalleen nyt vasta tarkemmin. »Sus siunaa, minkä näköin sie olet... Ihkasten ku isäs silloin – siel vieraas paikas kuollessaa, » huusi Jaana ja peitti käsin kasvonsa. »Kalle, sie et tierä, et saakkaa sit tietää, et ainakaa viel, ehkä sitte ku täytyy, mut nyt on sinulle jotakii tapahtunnu, mie sen nään, se on sanottava, mie käsken sin ittes takia...»

Kalle tuijotti eteensä, puri havunvarpua kädessään kuin estääkseen tuskansa purkautumasta ja vastasi järeällä äänellä: »Kylhää minulle on tapahtunnu sellaista, että nyv voisin olla rautoihin pantava, mut siin on varjelus sentää estämäs...»

Jaana painui kivelle istumaan kuin herpaantunut ja tuijotti Kalleen säikähtyneenä. »Ettäs siekii – ettäs siekii...!» jupisi hän. »Siehää tierät, että

isäs pit omaa elämääs, ku se pää tul, eikä osannu ittejää hillitä. Aina se vaa sit vihaas ruokki ja kostojaa hoki, ja niin... Voi, älä sie anna vihailes valtaa, vaikka sisu kiehuis. Viha vie sellassee tekoo, ett elämä menee, oma ja muirenkii elämä, viattomienkin. Ekkös sie nyt ymmärrä...?»

Kalle nyökkäsi ja katseli äärimmäisessä tuskassa olevaa Jaanaa.

»Mie en vielkää saa tunnoltain puhutuks, vaikka min pitää sinulle sanoo isäs viimeset terveiset. Se vois tehrä pahaa, liikaa pahaa sin mielelles. Sie olet viel niin nuor ja onnessas. Mut lupaa minulle: älä kann vihaa, sammuta se...!»

Kalle otti Jaanaa kädestä: »Kyl mie lupaan!»

* * *

Heikin emäntä haudattiin. Tuorakkalaisista olivat vanhimmat ihmiset, nähdessään Kaisan tyttären, ymmärtäneet asiain yhteyden, ja huhu kulki suusta suuhun. Se tuli Ullankin tietoon.

»Vai sellain sisärpuol sinul on? On se sentää kummalliist, kun en mie yhtää voi käsittää, että ihmisen voi käyrä kuinka vaa, jos kumppani pettää. Ja että Kaisan pit mennä toiselle miehelle toisen lapsen kans», puhui Ulla katsellen Kallea ikäänkuin tämä olisi jollakin tavalla ollut syypää.

»Mitäs se meittiin kuuluu?» tuiskahti Kalle.

»Totta kai se kuuluu, sin oma isäs ja sisärpuoles.»

»Jos et sie nyllakkaa minua jahtaamast, niin mie menen niin kauas, ettet nää ekkä kuule!» huusi Kalle voimatta pidättää narkästystään. Hänen mielensä oli yhä äärimmilleen ärtynyt.

Kunhan nyt vain saisi olla rauhassa ja erillään ihmisistä. jotka eivät ensinkään voineet ymmärtää, että tämä kaikki oli hänelle kuin paha unta, kuin kauan sitten tapahtunutta. Ja se, että isku olisi voinut sattua Heikkiin ja silloin myös varmasti... Kallea värisytti vieläkin.

Hän valmistautui kyläläisten tuomioihin ja otaksui, että hänen hyökkäyksensä tulisi tunnetuksi. Että muut olisivat tuomiossaan ankarampia kuin hän itse, se oli selvää. Se loukkasi häntä syvästi, tai se kuritti häntä. Nämä ajatukset eivät suoneet hänelle lepoa, ne olivat rinnassa, sydämessä, koko ruumiissa pahana tuntemuksena, joten Ullankin sanat herättivät epätoivoa ja hänen mielensä teki mennä pois – kauas.

Hän meni kuitenkin vain pajaan, ihan tuulispäänä. Pitkät ajat oli pajamiehillä kuumat oltavat. Jokainen ymmärsi, että sepällä oli kipeä mieli. Joko hän oli kuullut joitakin huhuja tai ennestään tiesi...

Töitä oli aina mäki täynnä, ja aamulla piti jo viideltä nousta, sitten kestää kaksitoista tuntia, vain pieni päivällislepo välillä, ja illalla kaatua vuoteelle ja

nukkua heti. Pajassa kävijöistä ei kukaan hiiskunut sanaakaan, vaikka. Kaisan ja hänen tyttärensä asia oli kaikkialla. pohdittavana. Sensijaan ei kukaan tietänyt, mitä metsässä oli tapahtunut, koska Heikki oli sen pitänyt omana salaisuutenaan.

Nuori nainen oli kovin pelästynyt, suorastaan kauhistunut Kallen hyökkäyksestä. Hän oli loukkaantunut sydämessään niin syvästi, ettei jaksanut muuta ajatella pitkään aikaan, eikä suinkaan mielinyt siitä puhua – tahtoi haudata sen syvälle omaan tietoisuuteensa ja peittää, pitää salassa. Hänkin oli kokenut kovia, tiennyt lapsesta asti, kuka hän oli, kenen tytär...

Heikillä oli myös syynsä pitää tapahtuma salassa. Hän tiesi yllyttäneensä ja niin toimineensa saadaksesen Pyryn Kallen liiaksi kiihoittumaan. Heikki, samoin kuin hänen isänsäkin, hautoi mielessään yhä vain kosta ja kykeni sen panemaan toimeen kylmästi.

Ja pajassa kysyttiin vain taitoa, voimia, mestarin kekseliäisyyttä ja nopeutta, joka usein pyrki käymään ylivoimaiseksi apulaisille. Näinä aikoina seppä oli yhä vähäsanainen, useimmin vaiti, ja jos joku suulas rupesi »hölötämään», sai hän mestarilta sellaisen sivusilmäyksen, että vaikenä siinä paikassa, ja ainoana ääninä oli vain rautojen helinä, moukarin jyske ja vasaran kilkutus.

Tämä kilkutus oli toisin vuoroin kovin sisukasta, iski kuin piinaavat

ajatukset, takoi kohta kohdalta kuin muokkasi mieltä, syyttäisi, tuomitsisi ja vapauttaisi, hellittäisi helpommaksi, lieventäisi iskut keveämmiksi, jopa hilpeästi hyppiviksi.

Se kertoi sille, ken osasi kuunnella, miehen sielun ponnistuksista tunkeutua itseensä, tehdä syy ulkonaisista ja niillä kurittaa mieltään, alistua ja jälleen ylistyä tullakseen elämän aseeksi, palvelijaksi ja auttajaksi.

Olivathan hänen ympärillään nuo kotoiset vainiot, nuo Tuiskun muhkeat pellonsarat, Huovilan leveät, tasaiset kuin pöytä, Kuoppalan rantaäyräät. Siinä oli kyllä työaluetta kymmenien talojen mailla, noilla laakeilla kunnilla, jotka nousivat ja laskivat kuin meren jähmettyneet mainingit virstoittain ja penikulmittain, aina näköpiirissä olevien, mahtavien metsien suojassa, koskemattomien aarnioiden, joiden rikkaudet vain lisääntyivät kylänsepän yhä takoessa, omistajiensa yhä eläessä vain sarkainsa viljalla ja karjansa antimilla.

Vähitellen seppä alkoi ymmärtää oman sielunsa kireätä virettä.

Työn ankaruuden ja kiireen ohella oli näillä ihmisillä täällä sielussaan tarkka puntari, joka ei hellittänyt nokastaan, ennenkuin sama työn jatkuvaisuus, sama arkinen tahti, joka oli vuosisatoja täällä vallinnut, sai kunkin nostetuksi kyllin korkealle ja todetuksi täysipainoiseksi – ihmisenä ja työntekijänä.

XVI

Juho Tuiskun nuori emäntä, Anna, kiepsahteli heiluvien helmoin aamusta varhain suuressa tuvassa, kirjava liina kaulalla, vaalea tukka palmikoilla kuin kruunu pään ympäri kierrettynä. Hän odotti lasta ja veti appensa hymyilevät katseet puoleensa keikkuvien lanteiden, kun ukko istahti pöydän päähän siunaimeksi aikaa piippuansa »korttaamaan». Anopin lempeät siunaukset nousivat sanattomina taivaaseen hänen ommellessaan akkunan alla, penkillä, vanhasta raidista vaippoja tulevalle perilliselle.

»Roiskuu tää kirnu, heiluttelee sit, minkä taitaa, ei se kokoonnu», valitti Anna.

»Nyt on isäsen ilma», virkkoi appi, »lehmät mettäs on pölästynny. Mitäs, siehää seisokkii pohjosee päin...»

»Se pohjan akka on kare ämmä», lisäsi anoppi hymyillen.

»En mie enää viitti solkottaa, heitän siksee koko kirnun. Tarttis Pyryl tietää veivikirnu», päätti Anna.

»Johaa se Juho sieltä on aikoja sitten tilannu, mup Pyry on nyt ollu niin ähmissää sen Mustajärven Heikin juonist, ja kyl se ukko vaa osaa olla pirua, sen miekii sanon. Ei se sit kirjaa taira hellittää vähäl. Ja minkäs sille oikuurellas mahrat, kun se vanha Pyry on niin kohelo, että men ja sohas

puumerkkiis alle», selitti vanha Tuisku.

»Menenkii hakemaa Ullalt maitoo, niin kyl selkiää», sanoi Anna, joka ikävöi päästä Ullan kanssa juttelemaan.

»Voithaa sitte sannata ja katajoittaa kaikki puuastiat», neuvoi anoppi.

Annan mentyä anoppi peitti kirnun ja sanoi: »Heitän liinan päälle, ettei kateen silmä koppaa voin murenaist!»

Isäsen ilma uuvutti, ukko painui penkille pitkäkseen, ja eukko hissutti porstuakamariin, jossa he asuivat, olleIil muuten talon töissä ja ruuissa.

Juho oli lähtenyt kaupunkiin, ja häntä odotettiin vasta parin päivän päästä kotiin. Annan tapana oli vähä väliin pyörähtää naapurissa, hänellä kun ei vielä ollut »jalkapuuta» niinkuin Ullalla pikku Valerian eli Valle.

Poika seisoi jo vanhassa »laukkurenkussa» ja soperteli »äite, äite», josta nousi suuri riemu. »Kas, Valle astuu!» huuteli Ulla Annan tultua nostaessaan pojan tuolia vasten seisomaan.

»Tieräkkös, Anna, meille syntyy taas pikkuin», ilmoitti Ulla silmät suurina ja suu vastahakoisessa hymyssä.

»Siunakkoon, joko taas?» Ja nuoret vaimot kävivät vakavissaan

tarkastamaan, mitä Annalta vielä puuttui kapiosta sille »pojalle».

»Voihaa siit tulla vaikka Kyöpeliä menevä vanhapiika», pilaili Anna.

»Tieräkkös, Anttu meinaa nyn naira sen Olavilan Emman sielt kirkolt» kertoi Ulla.

»Se se on sitte jotakii. Antust tulee vissii kauppamies.»

»Sithää se on käkeilly, mut äite on niin yrmissää, ku talo jää pois suvult», puhui Ulla hypitellen Vallea lattialla, sillä poika ei pysynyt sylissä.

»Anna pojan möyriä», huudahti Anna, kun Valle rimpuili irti.

»Se syö kaik roskat lattialt», huomautti Ulla ottaessaan tikun pois pojan kädestä. »Hyvä oliskii, jos talo myytäis, niin mie saisin osuutein. Pitäs ruveta täp pytinkiä rustaamaa. Ei täs enää mahru olemaa, ku Kalle tuo rekees ja rattaas sisää, ja niit höylänlastuja on niin kukkurallaa ku lunta mettäs, että iهران hukkuu», selitti Ulla ja painoi pojan taas reikätuoliin päästäkseen oikaisemaan väsynyttä selkäänsä.

Vendlan aikainen vanha seinäkello löi yksitoista. Ulla laittoi päivällis-tulen ja käänsi padan raakussa kohdalle. »Keitän pernarokkaa», selitti hän, ja hetken kuluttua nousi padasta miellyttävä tuoksu.

Anna otti Vallen syliinsä, ja sitten mentiin ulos pihaan auringon-paisteeseen. Nyt oli täysi kesä, ja ukkonen oli lakannut heitettyään vainioille mustien pilvien runsaan veden. Sininen taivas loisti jälleen kirkkaana ja korkeana. Tallin katon viirikukko oli herennyt kieppumasta, ja pääskyselä olivat yltyneet lentämään. Ne suhahtelivat toistensa ohitse, tekivät laajoja kierroksia ja palasivat pesänsä suulle. Pyryntarhan aidanseipäät olivat niiden mieluisimpia laulupuita. Ja nyt ne kilpaa visersivät ihmeellisen ilonsa julki kuin tahtoisivat temmata mukaansa Annan ja Ullan ja pikku Vallen omaan riemuunsa.

Naapurit pakisivat keskenään kuin sisarukset. Heidän elämänsä oli niin perin samanlaista, luonnonraikasta ja satojen vuosien tapoihin juurtunutta. Naapurisuhteet oli pidettävä pyhinä; niitä oli vaalittava ja hellittävä omantunnonarkoina. Niin olivat Tuiskut ja Pyryt aina olleet sovussa keskenään ja pitäneet yhtä silloin, kun etäisempien kanssa sattui kahnausta.

Kolmena viime vuonna seppä oli ihmisten mielestä vanhentunut ja miehistynyt. Pyryjen mustantutkuus oli käynyt yhä tuntuvammaksi. Tulisen luonteensa hän oli perinyt isältään, antoi käskyn kahdesti, ellei yhtä ymmärretty, mutta jos kolmatta odotti, saattoi tapahtua, että käsketty löysi itsensä määräpaikasta ilman omaa aloitettaan.

»Pian, äkkiä, joutuin, nopsaan», kuuluivat tiukat komennot apulaisille. Työn laatukin vaati usein salamannopeutta ja suurta kätevyyttä, etteivät tuliset raudat pitkinä ja ponnahtelevina, kiemuraisina ja vaarallisina päässeet

tekemään tuhojaan.

Ukonilma painosti tänään Kallea ja pakotti huoahutamaan. Hän nosti toisen jalkansa korkealle kynnykselle ja paineli tupakkaa nahkaisesta kukkarostaan piippuunsa, sytytti sen ja katseli lakeudelle pitkin Isonjoen vartta. Joki oli uurtanut uransa pienin mutkin, ja virta koversi yhä rantoja, jotka näin keskikesällä törröttivät korkeina ja savisina. Miehen silmissä välkähteli, ja piippu tärisi hampaissa, ikäänkuin tuo ylen tuttu näky olisi osannut sanoa hänelle jotakin uutta.

Siitä asti, kun hän tapasi Heikin metsässä, näyttäytyi kaikki hänelle toisessa valossa. Viime päivinä hän yhä oli itsekseen pohtinut, mistä oli saanut pika vihaisen luonteensa ja ryöpsähtelevän mielensä. Hän tiesi kyllä kestävänsä ankarassa työssä ja pitkäaikaisessakin ponnistelussa enemmän kuin muut, mutta toisinaan tuli hetkiä, jolloin hän ei jaksanut pidättyä – silloin tuntui kuin itsehillinnän lukko olisi murtunut ja voimien paino ryöpsähtänyt mellastamaan omin päin, vienyt mukaansa...

Katsellessaan nyt jokea hän ajatteli, kuinka se kesäkuumalla oli painunut uomaansa, mutta keväällä levitti vedet rantaäyräiden ylitse, lipoen peltojenkin sarkoja. Tuolta kaukaa laajojen metsien talviset, paksut lumet aina sulivat, ja maa joi kyllikseen tyydyttäen kaiken kasvullisuuden janon, joten elonnesteet kuohuivat yltäkylläisinä ja auringonsäteet saivat kaikki sykkimään ja rehoittamaan. Kosteutta oli yltäkyllin kaikkialla, syvennykset täynnä vettä,

pienet purot lirisemässä, jalka upposi nilkkaan saakka sammaleessa veteen. Kuinka äärettömän määrän vettä luonto tarvitsikaan sammuttaakseen janoaan ja kuinka paljon sittenkin riitti varastoon, kiireesti valumaan laaksoihin yhä etäämmille alangoille, moniin puroihin ja jokiin ja lopulta Isoonjokeen, paisuakseen yli äyräiden!

Eikö hänen oma luonteensa ollut tämän maan kaltainen, pursuava ja tulviva kuin tuo vesi keväisin ja sitten taas pitkät ajat laakea ja työssä ahertava, hedelmällinen ja antoisa?

Tämä kuvitelma rauhoitti häntä, ikäänkuin liitti tähän paikkaan läheisenään ja kaltaisenaan. Hyvä oli hänen mielestään ainakin se, että hän nyt tunsi itsessään vaanivan vaaran.

Hän veti jalkansa mujuiselle pohjalle, jossa hehkuvat esineet jäähtyivät, nykäisi housujaan ja kiristi niiden kannattimia, varustautuen jälleen koviin otteisiin, sillä mäki oli täynnä tulevia ja meneviä. Useat olivat saapuneet penikulmien takaa tuoden ihmeellisiäkin esineitä korjattaviksi. Harvinaisuudet viehättivät seppää, koska niistä sai oppia ja vahvistusta omille pyrkimyksilleen.

Hän näki apulaisen pitelevän tökerösti pihtejä ja tarttui niihin näyttääkseen, kuinka niitä oli käytettävä. Nyt piti tulen pohista ja hulmuta hiilissä, poikien painella palkeita voimiensa takaa, miesten olla varuillaan ja jännittyneitä,

valmiina tarttumaan kiinni, kun mestari nyökkäsi päällään, heitti katseen ja murahti sanan.

Kun esine sitten heitettiin valmiina mustalle mujulle, katsoi mestari ympärilleen miehiin, hymähti ja sanoi leppoisasti: »Kyl toi mokoma meit tanssitti!» Senjälkeen hänen mielensä oli taas keveämpi, ja itsekseen hän myhäili sille, että työ saattoi olla innon purkamisen varaväylä.

Muuten hänellä oli monta tapaa taltuttaa liiaksi pursuavaa sisuaan. Ullan vaikutuksesta hän hoiti ulkoasuun entistä tarkemmin, ajeli usein partansa ja teetti uusia vaatekertoja. Puheissaan hän oli ainakin ollut siisti jo nuorukaisesta asti, ensin kotona äitinsä vaalimana ja sitten oppiaikanaan enonsa ohjattavana, joka oli kaikessa tasainen ja säädyllinen. Ulla suorastaan kauhistui kaikkia rivoja sanoja ja kiroiluja. Jos joku yritti niitä viljellä Pyryn sepän pajassa, sai hän sellaisen ivallisen letkauksen, että muisti siivota suunsa.

Kallesta näki kyllä, mikä hän oli miehiään; iskevä sivusilmäys oli säväyttävä, kädenkäänteet nopeat ja varmat, paikoin tempovat ja paikoin joustavat, toisinaan kuin sivelevät, kun hän työn tahdissa piteli valmistuvaa esinettä halituneena kuin antaakseen elon kuolleelle aineelle.

Hän oli tullut yhä vaateliaammaksi työkalujen käytössä, taistellen älyn ja käytännön voimalla päästäkseen yhä parempaan, hankkien niihin kaikkein

parhaita aineksia ja ostaen valmiita, mistä suinkin sai, mutta havaitsi ne useimmiten kelvottomiksi. Työaseet olivat tulleet hänen intohimokseen – niistähän riippui työn laatu. Kehittäen niitä täydellisemmiksi kuin muilla oli hän voi tehdä sellaisiakin töitä, joihin muut sepät eivät kyenneet. Sen Pyryn seppä oli pannut määräkseen ja siinä päässyt osaksi voitolle.

Kaiken tämän ohella hänen tietoisuudessaan asui silloin jo pelko, että hän sittenkin jäisi kerran hapuilemaan tyhjää, kun niitä sileitä ja koreita aseita ja kapineita, joita hänen pajassaan toisinaan käytettiin korjattavina, tuotaisiin joukoittain ulkomailta, tehtaista, herra ties mistä, ja ihan kaadettaisiin ihmisten päälle.

Siihen hän mietteissään pysähtyi, karkasi pystyyn kuin iskun saaneena ja tarttui työhön kuin siitä turvaa ja viihdykettä saadakseen.

* * *

Näin kului kolme vuotta tasaista menoa.

Pyryn toinenkin poika, Teppo, oli jo parin vuoden vanha, eikä Ullan patistamaa rakennuksen lisää vieläkään, ollut saatu.

Eerolan emäntä kävi usein katsomassa »Teutaint' ja Vallatoint'», niinkuin hän nimitti pikku poikia, ja kuormassa oli aina jotakin erikoisen hyvää ja

arvokastakin. Hän ei ollut suopea pojalleen Antulle, joka tahtoi myydä talon.

»Sit' ei myyrä, niin kauan kun min päin pystys on», sanoi hän. »Mie olen nyl laittannu sinulle niin paljo, ettei mahru tähä tupapahasees ja kammar-kopparaas. Sin pitää nyp patistaa Kallee pitämää kiirettä, että miekii näkisin sin asuvan oikees talos eikä tällättiises lättänäs.»

Tätä muori puhui joka kerta kun kuorminensa tuli. »Äite puhuu itte Kallelle», kehoitti Ulla, joka hartaasti toivoi uuttatupaa.

Emännän sydän oli saanut lohtua Ullasta ja hänen kahdesta pojastaan, kun oma poika oli häipymässä, ties minne maailmalle. Olihan maa Eerolan emännälle Jumalan antama osuus, jota ei kristitty ihminen saanut luovuttaa vieraalle, itse menen maailmalle.

Kalle tuli illalliselle käytyään kaivolla peseytymässä, ja kun hän oli muuttanut vaatteet, istuutui perhe pöytään. Muorilla oli Valle sylissä ja Kallella Teppo. Muori oli ruvennut noutamaan vävynsä mieltä ja vähin ylistelemään.

»Kylhää sie, Kalle, tiet ja näät ja olet miesten mies, et juo viinaa ekkä tappele, eikä o montaa ison talon isäntää niin viiniä ku sie olet, sehää nyk kaikki sanoo. Ymmärräk kai sie senkii, että Ulla on tottunnu tiloin, astumaa vapaasti ja istumaa leveesti niinku sanotaa!»

»Niin, se uustupa...!» keskeytti Kalle ja laski Tepon lattialle sytyttääkseen piippunsa. »Niin ja sen peräs kaks kammarial»

»Oo, peijakas, vai viel kammarikkii!» kivahti Kalle.

»Kyl ne siin samas nousee, pirä talkoot!» ehdotti anoppi.

»Vai sil taval, että min pitäis ruveta armoille», leikkasi Pyry ja katsoi tiukasti anoppiin.

»Pitää niit muukkii mahtavat,» veti anoppi kuin jäniksen käpälällä.

»En mie mikää mahtava o enkä niit monia tupia kaipaa,» vastasi Kalle.

»Et, sie olek kästyöläinen, ja niil on aina sellain kapee olemiin ja tyysti elämiin», yltyi anoppi määrittelemään ja nousi hänkin pöydästä seisomaan kaikessa komeudessaan.

»Kas nyt tät. Vai kapee olemiin? Työtä on niin pal, ettei mäelt tyhjää paikkaa löyrä. Ja lääniä on niin leveelt, ettei anopin ymmärryksee mahru...!»

»Niin, mut sin kotis, sin vaimos on sin kunnias,» huusi anoppi.

»Hitto soikoon, jokos työ nyt hissaatten Ullankii sinne kunnianviiriin? Entäs nää pojat, eikös nääkii kuulu min kunniahain?»

»Mihkäs sitte?» töksäytti anoppi.

»Oikeenkos työ nyv vakavissanne panetten min rakentamaa?»

Anoppi ja Ulla ja pikku pojatkin katsoivat häneen kuin siihen, jolta kaikki hyvä tulee.

Kalle kääntyi heihin selin, työnsi kädet housuntaskuihin ja harppoi tuvan lattialla, kääntyi hetken kuluttua ympäri anopin edessä, löi nyrkkiä pöytään ja huusi:

»Jos mie rakennan, ei siit' synnykkää mikää koirankoppi. Sen pitää sitten oleman Pyryn sepän talo!»

Muori vilkutti silmää Ullalle, veti hameensa syvästä taskusta nahkaisen kukkaron ja otti siitä ison setelin.

»Kun sie nyk kerran päätit rakentaa, niin täs on sinulle hirsyä.»

Kalle katsoi vuoroin anoppiin ja vuoroin seteliin, kuin ei uskoisi silmiään. Mielenahdistus, joka vähitellen oli tullut Kallelle kuin toiseksi luonnoksi tehden hänet epäuskoiseksi, niin ettei hän odottanut maailmalta paljoa hyvää, väistyi hetkiseksi, ja silmiin kihosi kiitollisuuden kyynel. Hän ojensi kätensä myhäilevälle anopille.

Antulla oli suuret hommat kirkolla kauppias Olavilan kanssa – senhän Kalle tiesi niinkuin anoppikin. He olivat ostaneet maamiehiltä viljaa, karjaa, voita ja villoja, kaikkea, mitä saattoi rahaksi muuttaa, vieläpä puita ja lautojakin.

»Kyl se talo piaan sellattises myllys jauhettais», sanoi muori; »se ei vaa tapahru min eläissän. Ja kun mie kerran työt tien ja tietän, niin määrään menotkii.»

»Milläs ihmeel muori niit töitä tekee?» ihmetteli Kalle. »Häi, käyn itte erel ja katton, niin eikös piat sitte jo osaa olla ihmisiks. Ja sitten mie annan ajatusten käyrä öilläkii pitkin vainioit, nehää mie tunnen joka kämmenen levyn. Ometas kattelen elukat ja mie tierän jumprun päälle, mitä ne lypsää. Heinät tierän kuormalleen, mitä missäin laros on – kaikki on min päässäin, eikä mikään renki minua hämäytä. No, ne aitat on ku min taskuin ja miren avaset oven pieles. Töihii menen tän keppiin kans väen mukana ja näytän työn, seison vieres ja neuvon. Min hyvä usko on jo lukko. Silitän nuorempaisien päätä, annan kutoo tutkamin ylimääräsiä kankait, niin, ja pirän hyvän ruan, paistan kakkuja... Ehhää mie saa pippuroita ihmisten elämää, vaikka sit makkaraan panen. Hyvä miel on puol ruokaa ja pestyt silmät ku päivänpaiste...!»

Talkoot pidettiin talvella. Kuukausia aikaisemmin jo tiedettiin, että Pyryn seppä »suurentaa sit perhepajaas», ja käytiin metsässä katsomassa ja sahaamassa valmiiksi hirret; toiset piilusivat ne viedäkseen sitten

määräpäivänä perille.

Pyryn naisilla oli viikkokaupalla työtä talkoiden valmistamisessa. Jokainen talkoomies vietiin tupaan ja istutettiin pöydän päähän, kaadettiin ryyppy pikariin ja useampiakin, juotettiin oluella ja syötettiin hyvällä ruualla. Kyllä siinä kielet heltisivät.

»Ei ne hirret maksa, Jumala ne kasvattaa, mut tää ponnistushaa se jotain on, ja mikäs siinkää hätänä, ku sillak kestää ja mäet myötää, muk kun tuppaa olemaa mahrottomia ahteit, se se hevosek tappaa. Ja jolles sitte o tietävain ja osaa kattoo länkist», puhui muuan Tuorakan isäntä, »taikka kuolaimen renkaist – se ol se meirän Pertturenki aika rohkee, sen ku hevoi kerran kirkkoreisul jäi ko naulattu mäkee, siihe ahteeseen, mist jo näkee kirkon, niin sekös men ja kattoo kuolaimen renkaast ja mitäs se näk? Joo, se ol se Mustajärven Ukko vainaa kontullaa mäen pääl. 'Mitäs sie siin kontit, mekkii pois tielt, että ristitty kirkkoon pääsee', sano Perttu. Ja niin se hevoi pääs irki ja otti sellassen vauhrin, että lens kirkolle!»

»Ei pirä manata vainait ja mainita nimiä. Mitäs työ sanositten, jos teitin isäätänne noin kemmättäis?» sanoi seppä.

»Ei tää viel siit Ukost miltää maistu sielkää, missä se nyt on. Kyl kai se siel saa kovempaa kokee», saneli mies, ja yleinen myöntymisen hyrinä kuului pöydän pituudelta.

»Jo tää Pyryn talo onkii taivastunnu hiirenharmaaks», huomautti eräs keiturilainen kääntääkseen puheen pois Ukko-vainajasta.

»Niin, eikös okkii?» ehätti Eerolan emäntä liikkuessaan pitkän pöydän tienoilla silmäilläkseen, mitä milloinkin puuttui kestityksessä, viittoi naisille lieden luona ja raotti ovea kylmäänkamariin, josta uutta tarjottavaa tuotiin. Hänen arvovaltainen olemuksensa hillitsi miesten remuamisen halua, moni sylkäys jäi roiskahtamatta, ja moni rivo sana uupui puolimatassa sanojalta, mutta sensijaan mahtui miehiin jumalanviljaa runsaammin.

Keiturin mies jatkoi: »Johaa seppä on tääl tät maakunnan kolkkaa kohennellu, niin että sopii nyn perhepajaasakii kohentaa ja antaa sille oikee ylennetty muoto. Kun mie aattelen näit taka maan kutinpolkuja soitten kupeel ja niit puulokkoreita, rataan mokomia ilman rautaa, eikä ne keissukärryt parempia olleet, ja vielhää meitil kaikil on lassikärryt, ja niis sopii kyl sisuksees sekottaa, niin kyl vaa ymmärtää, että Pyryn seppä on tääl sellasset parannukset turkulaisillaa ja nappularattaillaa ja nelipyöräsil rilloillaa tehny, että meitin sopii vaikka pappilaa komeempa talo sepälle rakentaa!»

»Sopii kyl, ja siithää sen hoksaa outokii, että täs se asuu pitäjän taitomies.»

Eerolan emännän harmaaraitainen hartiasilkki tuppasi aina luisumaan toiselta pyöreältä olalta, mutta hän piti sitä arvokkain nykäyksin kohdalla tarkatessaan pöytää.

Hirsikuormia tuli seuraavan päivän iltapuoleen asti, ja Pyryn tarhan alue alkoi jo käydä ahtaaksi, kun illan suussa viimeiset tuojat istuutuivat liisterekiensä ketaroille ja iloisella tuulella hyvästä ruuasta ja monista ryyppyistä laulaen ajoivat kilpaa kotiinsa.

Kolmas talkoopäivä oli sunnuntai, ja silloin tulivat Ullan ja Kallen seuralaiset Tuorakasta ja Keiturilta. Nyt oli Ullakin innostunut tuomaan raanujaan aitasta vuoteiden peitoksi, ja komean ryijyn hän nosti levälleen pitkän pöydän taakse tuvan seinälle.

Kalle siirteli syrjemmälle työaseitaan, ja nyt tupa kerrankin oli »elävain», niinkuin Eerolan muori sanoi kanniskellen Teppoa, isoa poikaa, selässään.

»Että muori jaksaakii», sanoi Kalle ja yritti ottaa vastaanharaavan pojan pois muorin selästä.

»Ehhää mie niin ikäkulu o, etten Tepon hummaks kelpais. Täst pojast mie sitte niin tykkään», vakuutti hän ja kieputti sitten Teppoa käsivarsillaan, jotta poika huusi riemusta.

Valle oli jo painimisiässä ja poksautteli nyrkeillään muoria kylkiin ja lanteisiin ja tarrautui jalkoihin, mutta muori oli liikkumaton ja piittaamaton kuin kallio, ojensi vain toisen kätensä Vallea pääläestä hapuilemaan, pidellen Teppoa toisella käsivarrellaan.

He seisoivat keskellä tupaa, kun vieraat asettuivat pitkän pöydän ympärille, ja kun Eerolan emäntä lemmikkeineen sijoittui yläpäähän, silloin oli tuvassa rattoisa juhlallisuus vallalla. Kaikkien kädet lepäsivät hetkisen ristissä pöydän syrjällä, pää painui rintaa vasten, ja sitten kannettiin ruuat pöytään.

Pelimanni alkoi jo aterian aikana soittaa, ja nuorten jalat löivät tahtia. Siinä istui Aapeli emäntineen ja Tuomalan Anna, joka alkoi olla kukkeimmillaan ja olisi niin hyvin sopinut kanniskelemaan täyteläisellä povellaan omaa imeväistä. Juho Tuisku istui isännän vieressä, sylissään Arvo-poika, joka oli Teppoa hiukan vanhempi. Isän ja pojan välit näyttivät olevan kovin hyvät. Siinä ei Arvon puolelta tullut mitään huomiota äidille. Anna sai laverrella Huovilan uuden isännän, nuoren Tapanin, kanssa hänen pitkästä markkinamatkastaan Hämeenlinnaan.

Kuoppalan tytär, Sero, kehui kehränneensä jo seitsemän vyyhtiä. »Ei minua vaa rukkiin kii ruuvata pyhiks, mut kuinkas sin käy, Riihelän Miina, kun et viel osaa kehrätäkkää?» kiusoitteli hän pöytätoveriaan, joka oli vanhempiensa kanssa päässyt mukaan ja juoksi pöydästä Vallen kanssa kissaa kiinni ottamaan.

Kuoppala oli kylässä Huovilan lähin naapuri. Heillä oli vain maantie pihojen välillä. Sero tähyili Tapania iloisin silmin, mutta tyttö oli mustantutku eikä suinkaan Tapanin mieleinen. Hän olikin sanonut: »Kun minä emännän tuon, pitää hänen olla kuin Tuiskun nuoremäntä.» Eikä hän vilkaissut Tuomalan

Annaankaan, vaikka tyttö olikin vaalea ja täyteläinen – puuttui ryhtiä, varren notkeutta ja pään viehkeää keikahdusta. Ne olivat Tuiskun Annan ominaisuuksia, ja nytkin hänellä heijasteli säde silmissä ja tähti otsalla.

Huovilan isäntä oli tullut Helsingin puolesta ja havaittu kaikessa hyvin laatuun käyväksi. Tuiskulla hän kävi usein lukemassa sanomia ja niitä tuomassa, sillä taloilla oli yhteisesti tilattu »Suometar». Käynneillään hän aina istui hyväntuulisena pöydän päässä, suu naurussa ja haaleansiniset silmät pyytelevinä seuraamassa Annan liikkeitä väentuvassa. Anna askarteli leveät hameenhelmat heilahtelevina, ja viehkeät kasvot kääntyivät hymyilevinä vieraaseen. Mutta Tapani ei osannut miksiäkään arvata ihastustaan Annaan. Jos joku olisi siitä huomauttanut, niin hän olisi sen nauraen kuitannut leikkipuheella.

Anna ei liioin ollut tietääkseen katseista, jotka kerta kerralta Tapanin käydessä tulivat yhä puhuvammiksi. Kahden he useimmin neuvottelivat taloudenhoidosta, Tapanilla kun ei ollut emännöitsijääkään, ja katsoivat toisiaan silmästä silmään. Äänet soinnahtelivat, kysymykset ja vastaukset lausuttiin nauraen ja hiukan toisiaan kiusoitellen, ja sitten taas täysin yksimielisinä katsottiin silmiin. Tapaamisessa oli kummallekin viehätystä, ja sen uudistumista odotettiin kiihkeästi.

Kevät teki tuloaan, ja keli meni huonoksi. Pitkämatkaiset eivät päässeet pajaan, ja seppä piti nyt parhaana jouduttaa rakennustyötä, joka oli jo pitkälle

menossa. Hän tahtoi rapata koko talon ja oli keksinyt hyvän tavan saada rappauksen pysymään seinässä. Hän teetti ohuita tiiliä, ja joka kappaleeseen pistettiin reikä keskelle. Siitä reiästä se naulattiin seinään.

Kaunis, täysivalkoinen rappaus pysyi lujasti kiinni. Korkeista akkunoista heijastuivat auringonsäteet, ja Pyryntarha oli ikäänkuin laajentunut ja kumpu nousut korkeammaksi. Oudot reppurit arvailivat, oliko se pappila vai nimismiehen asunto, ja karttoivat lähenemistä, mutta kun paja oli ihan likellä ja valkoisesta talosta kuului pitkiä höylän inahduksia kesäisenä päivänä, kasvoi uteliaisuus pelkoa suuremmaksi.

Ulla tunsu eräänlaista sukulaisuutta näihin Venäjän rajaseutulaisiin, joissa niin moni piirre muistutti Iirottia.

Sinä kesänä syntyi Pyrylle kolmas poika, joka sai nimekseen Mikko Eerolan vaari-vainajan mukaan, ja muutenkin huomattiin pojan saaneen hänen leveähkön nenänsä, haaleansiniset silmät ja pyöreän ruumiinlaadun.

Kalle ei kovinkaan iloinnut uudesta talostaan. Rakentaessaan hän oli karvain mielin antanut rahojen mennä, samalla ajatellen, että kiinnityksen lunastaminen yhä siirtyi ja sen yhteydessä jatkui kaikki katkeruus, joka oli tarttunut häneen kuin tauti.

XVII

Kuka sitä Mustajärven Heikin kohtaa niinkään ymmärsi! Itse hän usein paheksui, että heidän tekojaan – Ukon ja hänen – niin nurjamielisesti arvioitiin. Mitä he muka olivat enemmän paha tehneet kuin muutkaan? Olivat auttaneet, keränneet viljaa hyvänä aikana huonoa varten ja pelastaneet ihmisiä nälästä. Ja se viinanpoltto – no, elleivät he, niin joku muu olisi polttanut ja myynyt. Kylä joi ja tahtoi saada viinaa vaikka kivenkolosta. Heikin ymmärryksen mukaan olisi jokainen järkävä mies tehnyt samoin kuin hän, vaatinut jyvävelat maksuun ennenkuin uutta hellitti. Nälkävuonna hinnat olivat korkeat, ja talo saattoi mennä pienistäkin eristä. Ja kun maksuaika tuli, otti hän vain omansa, ja siihen hautui useimmiten koko talo.

Heikin omatunto ei sairastellut, hän tiesi pysyvänsä talollaan ja asuvansa siinä lain suojaamana. Nyt hän ei enää tehnytkään kauppoja eikä uhrannut lahjuksia kirjureille; sellainen ei enää kelvannut, mutta hyvä oli, että se oli aikanaan tullut tehdyksi ja Ukolta kaikki perustetuksi.

Mitä taas siihen Pyryjen asiaan tuli, niin siinä oli paha sallimus tullut väliin, sen markkinahuijarin laulut ja naistennauratukset, joilla se Kaisankin villitsi kuin minkä hittalikan ikään. Heikin sydämeen se oli painanut niin pitkän ja terävän okaan, ettei sitä mikään voisi pois kiskaista. Ukosta se oli tehnyt vanhuksen ennen aikojaan ja vienyt rauhan. Heikki oli viereiseen huoneeseen kuullut huokaukset ja Ukon itsekseen purkamattomat sadatukset. Rauha oli tullut

sitten vasta, kun hän oli saanut survaista Pyryä, niin että mies jäi aina muistamaan, kenen tyttärtä oli pidellyt. Se oli Heikinkin sydämelle tehnyt hyvää ja pannut hänen pienet karhunsilmänsä terävinä vilkumaan aina, kun hän Pyryn näki tai hänen kanssaan asioitsi. Eikä hän ketään muuta kyennytkään niin perinpohjin huiputtamaan ja veloittamaan kuin Pyryä, kunnes mies oli kotoaan työnnetty ja ajettu maailmalle kuolemaan.

Silloin hän sentään oli ollut ihmeissään, kun Pyry veti puumerkkinsä kiinnityskirjan alle. Se tapahtui niin helposti, että Heikki sitten katui, ettei heti vaatinut koko taloa omakseen. Hänen mielestään olisi ollut suuri helpotus, jos Pyryn suku olisi häipynyt pois paikkakunnalta jättämättä mitään jälkeä.

Hänellä oli kyllä hämärä tunne vihamielisyytensä synnillisyydestä ja salaisesti kaiveleva pelko, että se voisi viedä kadotukseen, mutta kun hän päivät päästään taivalsi pelloillaan väen mukana ja metsissä saalista vaanimassa, sai hän aina nuo ajatukset haihtumaan. Metsä oli niin hänet villinnyt, ettei enää yhtään päivää pysynyt sieltä poissa. Emäntänsä kuoleman jälkeen hänellä ei ollut ketään, jolle olisi voinut puhua mitään itsestään, mutta metsä, se kuuli sanomattakin, se ei kellekään kannellut eikä valheita levitellyt. Siellä oli oma taistelunsa, suuret puut estivät auringon paistamasta pienemmille, ja pikku kuuset nousivat katveessa uuvuttamaan paljoudellaan suurten kasvamista. Kilvan levittivät loiskasvit lajejaan kiertelemään runkoja, kutomaan kuin verkkoja joka puolelle. Kanervat ja marjan varret taistelivat

alueista. Suo ja norot lähettivät metsiin rahkasammalta tekemään tuhoa. Maan itikkamaailmassakin kävi taistelu. Nummihärkä, koppakuoriainen, kaivoi hiekkaan ja mutaun kuopan, vartioi sitä, ja kun toinen itikka sattui putoamaan siihen reiteil1ään, hyökkäsi se kimppuun ja imi sen tyhjäksi. Samaahan elämä oli ihmisten kesken.

Heikille oli mieluisinta ajatella, että ihmiset vihasivat häntä toimeliaisuuden vuoksi, koska hän sai maansa kasvamaan ja väkensä tekemään työtä, koska hänen pöydässään istui joka päivä kymmeneen nouseva joukko ja poistui aterialta tyytyväisenä, sillä hän antoi puhdas viljaisen leivän, olipa sitten kato tai hyvä vuosi.

Viime aikoina, vaimonsa kuoleman jälkeen, hän tunsu suurta turvattomuutta; varsinkin väsymyksen tultua nousi metsäkin väliin uhkaavaksi ja karkoittavaksi. Sääliä, auttajaa, neuvojaa hänellä ei ollut missään, ei maaperässä, ei taivaalla – eiväthän tähdetkään häneen kuuluneet.

Jumala – niin, Jumala... Häntä Heikki karttoi ajattelemasta, koska oman itsen silloin täytyisi olla kuin mato maassa, täytyisi uudesti järjestellä koko olo ja elämä. Olihan hänellä ollut kylliksi ahertamista siinä, mitä hän jo oli saavuttanut. Mitä parempaa hän enää jaksaisi? Hän oli mie1estään jo ansainnut levon, rauhaisen huoneen ja ravintonsa. Niin, se tunto, se niin sie1u, joka kuului... Heikkiä puistatti ajatella sitä; hän ikäänkuin käpristyi kokoon suojellakseen itsessään jotakin hyvin todellista, mistä riippui,

jaksaisiko hän vielä elää ja puuhata ollenkaan. Jos se vanha jokin hänestä vedettäisiin pois ja jotakin muuta pantaisiin tilalle, silloin hän jäisi siihen paikkaan, ei enää kestäisi.

Heikki luopui metsänkäynnistä, kun oli niin paljon touhuamista uudessa rakennuksessa, ja sittenkin se oli heitettävä kesken – maksoi liian paljon.

Vankka-Heikin »rouva» tuli kotiin. Heikki niin tahtoi, ei antanut pojalleen rahoja. Se olo siellä vieraassa paikassa, kartanon voudin ohjattavana, oli isän miehestä tullut maksamaan paljon. Sopimuksen mukaan piti voudin siirtyä Mustajärvelle niin pian kuin vanha isäntä jättäisi talon pojalleen. Heikki ei niinkään jättänyt. Miniä ei häntä miellyttänyt, tuli liian kalliiksi: ei tehnyt työtä, piti olla vielä piika passaamassa häntä ja poikaa, ei käynyt väentuvassa, ei tuntenut omia ihmisiä...

Kaikesta tästä oli tullut hyvin karvas maku vanhan isännän suuhun. Hän olisi tarvinnut rahaa, mutta aitassa ei ollut kovinkaan paljoa viljaa myytäväksi, ei ollut emäntää hoitamassa karjantuotteita, maitoa voiksi, juustoiksi, lihoja suolatuiksi, savustetuiksi, ei kunnon ruuanlaitta jaa, ei puhtaanapitäjää, ei minkään kokoojaa – aina vain oltiin ottamassa, käyttämässä, viemässä.

Tässä tuskassaan hän usein sydämistyi vaimo väelle, tiukkasi ja kiristi ohjia. Mitä se auttoi? Mehua ja porua eikä paremmuutta. Heikki tunsu olevansa tyyten yksin, voimaton ja ensi kertaa elämässään neuvoton.

Hänen vanha vihansa Pyryihin elpyi tässä mielentilassa; se oli hänessä leimahtanut ja sitten jäänyt kytemään senjälkeen kun Kalle oli yrittänyt iskeä metsässä. Nyt hänen mielestään oli tullut aika kiristää seppää, antaa taas tuntea, kuka oli vastassa. Hän tiesi Pyryllä nyt olevan kireätä, kun rakennus oli tyhjentänyt varat ja velkaakin otettu.

Sitten hän tuli ajatelleeksi, että kiinnitysrahat oikeastaan oli aiottu Marjalle, Kaisan tyttärelle. Sen Heikki kuitenkin päätti lykätä tuonnemmaksi. Nyt oli otettava rahat ja samalla kosto.

Se päätös virkisti Heikkiä, ja pitkin askelin luiseva mies, ruumis kumarassa iän ja huolten rasittamana, harppoi aamulla aikaisin Pyryn pajaan.

Pyry oli näinä viime vuosina aina pelännyt, milloin Heikki tulisi tekemään hyökkäyksensä ja vaatimaan koko summan. Siksi hän jähmettyikin nähdessään miehen kääntyvän pajamäen portista sisään.

»Mie nyt tulin kattoon sit ruuhujain, jota sie Pyry olet verelly uunis etee. Kovasti se on saannu kytee – kauan, ja oikeet visakoivua sie kai siin olep polttannu, kuuset ja männyt olis ollu nöyhempää. Tarkotan, että joku toinen jo olis maksannu velkaas...»

»Kuinkas paljo sit nyp pitäis maksaa?» kysyi Pyry ääntään korottamatta, vaikka oli otaksuttavaa, ettei ukko oikein kuullut.

»Mitäs siik kyselet, eihää se niin suur summa o kerrallaakaa maksaa», tokaisi Heikki venyttäen sanojaan.

Aapeli oli pajassa niinkuin tavallisesti ja joitakin Tuorakan isäntiä. Pyryn kiinnitysasian tiesivät kylässä kaikki, jopa lapsetkin.

»Ohhaa se ollu sellain välipuhe, että saan tehrä töitä ja maksaa, ku jaksan. Eikös niit o tehty?» kiljaisi Kalle.

»Ethää sie o maksannu minulle, olet ton taloh mokoman toho ihmisten silmiä häikäisemää töhränny! Rehellisen vanhan pytinkin turmelit. Siin on sin maksamiises», vähätteli Heikki istuessaan korkealla kynnyksellä hajareisin, painellen tupakkaa piippuunsa ja näyttäen tyytyvän jäämään siihen pitkäksi aikaa.

»Mitäs se teittiin kuuluu, mitä mie rakennan? Omillain se on noussut», huusi seppä pistäessään rautaa ahjoon.

»Velallas sie sen rakensit, kun olis pitännny minulle maksaa!»

Talo oli sepän ylpeys; jos sitä ken yritti vähätellä, sai kyllä kirpeän vastauksen, mutta nyt Kalle oli varuillaan: ei koskaan eikä mistään tuo mies saisi häntä kiivastumaan.

Yksi kerta siellä metsässä riitti. Hänen huulensa kiristyivät viivaksi, ja

hampaat puristuivat yhteen, silmät laukoilivat; vain leuan tärinä ja käsien kiivaat käänteet ilmaisivat mielen kuohuvan.

Heikin karhunsilmät mittailivat pajaa ja sen moninaisia varusteita. »Johaa sie tästkie lautakojustas ja monist rustamentistas rahaa irki saat, kun panen tänne avisjuonin tulemaa...» puhui Heikki.

Suuri hiljaisuus pajassa.

»Mie tahtosin nyk kerran välit poikki, ei o terveelliist saara sinua silmilleen, niinku siel mettäs sain, kun sie kirveen kans päällein puuskahrit. Luulekkos sie sellaista minulle tekeväs iهران ilmattee?» Heikki kiihtyi omista sanoistaan ja syöksi ne terävinä harventuneiden hampaittensa lomista sihisten kuuluville, iskien samalla kiiluvat silmänsä Kalleen.

Miehet vilkaisivat säikähtyneinä seppään ja sitten toisiinsa.

Kalle heitti raudan pihteineen tuleen, piteli vasaraa kädessään heilutellen sitä ja naurahteli väkinäisesti.

»Jokos työ nyv vanhuuttanne höperrytte; vai mitäs toi tollain jaaritus tietää?» sanoi hän hilliten mieltään ja sydäntään, joka oli paukahtanut iskemään rinnassa kipeästi.

Miesten katseet lävistivät Heikin, ja kyllä hän sen näki, mutta nyt oli saatava

sanotuksi.

»Minua ja isävaiaatain ei tääl kyläs o suvaittu, mut tää sepänrakkari ja murhan yrittäjä – kas sellain teitille kelpaa!» hännäsi Heikki ja nousi seisaalleen, ojennellen pitkiä käsi varsiaan kuin koko maailmaa uhmatakseen.

»Suu poikki!» huusi Kalle, ja nyt hän jo tunsii päätänsä huimaavan; sydän löi pakahtuakseen. Hän tarttui kiivaasti työhönsä ja takoi voimainsa takaa saadakseen purkaa sisuaan johonkin.

Miehet katselivat ihmetellen sepän malttia. Olivathan he toista tottuneet häneltä saamaan ja kuulemaan. Pienistäkin vihjauksista ja kompastuksista hän usein puuskahti, ja vähältä piti, ettei korville antanut. Ja nyt tuo kyläläisten vihaama, paholaisen pantti, sai tuossa ärhennellä ja painavasti syytellä. Sehän jo maistui rikolliselta ja julkealta.

»Ei min suutain niin vaa poikki panna, en mie valehtele. Kyl sen sisärein tytär näk ja kuul, ja kyl se sen toristaa. Kyl se on koreet sukua tää Pyryn perhe, murhamiehiä ja...» sähisi Heikki.

»Jolletten työ nys siivoo suutanne, vanha höntti, niin löyrätten ittenne tuolt kynnyksen takaa!» kovisti Pyy uhkaavana Heikin edessä.

»Höntti sie itte olet sihe ruottinkielisee äitees. Sehää se vasta höntti olkii, ku tul tänne sin isäs kans, sen markkinahuijarin ja naisten petkuttajan!» puuskui

Heikki yhä.

Siinä tuokiossa Kalle kaappasi miehen syliinsä ja nosti yli kynnyksen, työntäen kontilleen maahan. Heikki oli yllätetty, loukannut polvensa ja pääsi vaikeasti pystyyn, vaappui noustuaan ja tunsi huimausta. Hämärästi hän tajusi tulleen häväistyksi ja heitetyksi ulos vanhana ja raihnaisena.

Vihassaan hän ei tullut ajatelleeksi, ettei sepän käsissä kylän yksikään mies olisi kyennyt puoliaan pitämään, kun hän äärimmilleen ärsytettynä tarttui kiinni.

Hän haparoi maasta lakkinsa, nosti molemmat nyrkkinsä ja luuli ääneen huutavansa, mutta saikin vain tuskin kuuluvasti sanotuksi: »Kyl sin viel käy, niinku isäs, maantielle sie kuolet!» Sitten hän kääntyi menemään portille ja harppoi Tuiskun sivuitse Mustajärven tielle. Metsän suojaan päästyään hän jäi ojan reunalle istumaan. Silmissä ei tahtonut selvitä. Hänelle oli tullut hämärä eteen. Jokin oli hänessä ratkennut, sen hän jaksoi käsittää ja pääsi jälleen kävelemään, mutta tie tuntui ihan loputtomalta. Hämärästi hän muisti käyneensä jo aamulla Pyryn pajassa, mutta nythän oli ilta...

Heikki painui kokonaan vuoteen omaksi; hän oli saanut halvauksen.

»Isä on vanha, laulu on lopussa», sanoi Vankka-Heikki.

* * *

Pyrylle tuli kova eteen. Mistäpä nyt otti. vaaditun summan? Talollisillakaan ei ollut rahaa. Ansaitako kärryillä ja muulla työllä? Se veisi aikaa ja rahaa kiinni aineisiin ja työpaikkoihin. Viime aikoina oli uhrattu kallista aikaa huonekaluja näperrellessä kolmeen uuteen huoneeseen ja kokeiltu vielä uusilla malleilla. Se oli vienyt pois ansiotöistä, eikä kaapin seinäautojen takana ollut yhtään seteliä säästössä.

»Antun on sinulle nym maksettava osuutes», sanoi Kalle Ullalle.

Jaana meni heti Pyryn lampuodilta hakemaan hevosen, ja Ulla lähti kirkolle tapaamaan Anttua. Nyt oli jo kulunut hyvinkin kahdeksan vuotta häistä, eikä hänen osuuttaan ollut vielä maksettu. Mitä äiti oli antanut, oli sen ulkopuolella. Ulla oli toivorikas.

Olavilan entisestä pienestä rakennuksesta kirkonkylässä oli paisunut pitkä ja komea talo, jossa oli suuri lasikuisti asuntoon ja leveät, kaksipuoliset ovet kulmassa kauppaan. Ulla tunsu itsensä pieneksi ja noloksi astuessaan suuriin suojiin, jotka kaikki olivat herraskaisesti kalustetut. Hän oli ylpeillyt omastaan, mutta nyt hän ymmärsi, että se olikin vain pikkuväen kaarella. Nyt hän myös myönsi, että Anttu oli tehnyt viisaasti tullessaan tänne. Hänelle tällainen sopi.

Käly, Emma, oli Helsingissä, ja siellähän Anttukin asusti, mutta oli yhtä

paljon täällä »ylösostamassa».

»Arvaan kyllä tulosi syym, sanoi Anttu, joka ei enää käyttänyt puheessaan kotiseudun murretta; »tarvitsette rahaa –»

»Heikki uhkaa huutokaupalla», huohotti Ulla sydän pamppailevana.

»Oho, ja te olette nyt kovassa kiipelissä. Niin olen minäkin, ei koskaan kylliksi rahaa, vaihtoa vain, harvoin näenkään seteleitä. Tavaraa karttuu, sitä on kaikki paikat täynnä ja yhä uutta tulee ja siirtyy uusiin käsiin ja tuhansiin suihin. Puutakin meillä myydään...»

»Työtähää sit meilläkii tehrää, muttei siit äkkiä satoja kartu; ja ny tarttis kohrasteen, muuten tulee avisjuoni ja menee viel se uus asumus», hätäili Ulla.

»Teidän olisi pitänyt ajatella sitä ennen rakentamista», huomautti Anttu.

»Kalle kyl meinas, ettei sais viel levitellä, mut äite tahto. Ja kyl Se sentää on koree. Min mielein on siit niin hyvä», sirkutti Ulla, ja hymykuopat nousivat pyöreille poskille.

Veli naurahteli ja katsoi kuin uhitellen sisareen.

»Äiti ei suostu myymään Eerolaa – no, ei sitten rahaakaan. Enhän minä voi muuttua rahaksi. Omaa pääomaa ei minulla ole ollut eikä nytkään ole rahoina

pankissa.» »Ekkös sie voikkaa antaa rahaa?» kysyi Ulla pelästyneenä, katsellen veljeen suurin silmin, joista kuvastui avuton hätä.

»En, mitä tyhjästä antaa?» vastasi Anttu katsomatta sisareen.

»Kun en mie yhtään ymmärrä, ettet sie voi. Olethaa sie niin mahtava ja osaat myyrä ja ostaa...»

»Jos saisin myydä Eerolan, niin kylläkin osaisin sinua auttaa. Usko nyt, mitä sanon!»

Siihen se jäi. Ulla ajoikin Eerolaan äidin puheille. Hän hoputti hevosta maltittomasti ja peloissaan ikäänkuin vaara kiirisi mukana rattaiden pyörissä. Äiti tuli jo kylänraitilla vastaan – oli kuullut Ullan ajaneen kylän läpi kirkolle ja ihmetellyt, miksi hän ei poikennut kotiin.

Emäntä kiipesi kärryille tottuneesti – olihan sitä voimistelua talon hoidossa jos jonkinlaista. Ulla sai asiansa selitetyksi kotiportille tultaessa.

»Vai ei Antul rahaa o? Kyl mie sen konstit tierän. Miepäs menen Olavilan puheille oikein kuormien kans, ja ohjaa minullautojakii valmiina monta tolttia, ja voiraa myö ne suurliinakkii panna rahan pantiks. Helsinkis ne kyl kelpaa, saa kymmenen ruplaa kappaleelt.»

»Aijai, maksaakos ne niin paljo?» ihmetteli Ulla.

»Eikä se sil o saatu, kuussataa ruplaa. Kyl mie saan Olavilaan ajaa vähä monet kuormat ja ottaa talost mitä ikinä irki saan. On minul nym maho lehmäkii, sen lihat Olavila suolaa ja palvaa ja vie herrasväelle kaupunkiin – on lampait, on villoja ja nahkoja tuol aitas, viljaakii riittää. Olen sit keränny, ku Kalle aina pelkää nälkävuoren tuloa!»

»Entäs Anttu, voikos äite noin vaa myyrä...?»

»Tulkooshaa määräämää, vai et sie sais mitää saara? Ja mikähää minua estäis tääl myymäst omaa käsalaatain ja töittein tuloksia? Onkos Anttu kynnellä koskennu yhtää sarkaa moneen vuoteen? Kyl mie sille laulan...!»

»Koskas sit rahaa sitte sais?»

»Älä nyt hätäile, mie rupeen jo tänään toimeen, panen miehet mettään puita tuomaan ja sitten sahuutan laukkuja ja lautoja. Mitäs, joutaa ne puut pois mettästä, kyl sit tavaraa meil riittää vallan jumalattomast!»

»On niit puita siel Pyrynkii mettäs», huomautti Ulla.

»No, et sie sielt mitää irki saa, ei Kalle osaa taloo hoitaa. Se on sitte perin lapeetis koko maa. Valle sen sitte laittaa kunto, kun kasvaa mieheks», lohdutti muori.

Sitten Keiturilla ihmeteltiin sitä kiireen vilkkaa, jonka Eerolan emäntä pani

toimeen. Sanottiin, että tuuliviirin kukkokin siellä aitan otsassa oli ruvennut hyrisemään uudella tavalla. Ja kun kuormia nähtiin kiirivän joka päivä Olavilaan, rupesivat jo talolliset mittailemaan varastojaan ja kyselemään hintoja. Puiden myyminen se sentään enimmäin ihmetytti. Kuka nyt sellaista ostaa? Eihän sitä ennen...

Olavilan liike herätti oikein myyntikuumeen. Raha, oli muuten kovalla. Ei ollut enää kotipolttoakaan, kun uusi asetus kielsi sen, ja kaupunkeihin oli julman pitkät matkat. Olavilaan oli hyvä viedä, sinne kelpasi. Seurauksetkin jo alkoivat tulla näkyviin kylissä – joka taloon hankittiin Pyryn tekemät aurat ja muut peltokoneet, joita karttui riihien leveäin kato sten alle.

Taloja maalattiin punaisiksi; portit pysyivät saranoillaan, niin että lapsikin saattoi ne avata ajomiehelle. Uusia kaivojakin kaivettiin. Eerolan emäntä oli sen puuhan talossaan aloittanut ja valaissut naapurejaan hyvän veden ja paljon veden siunauksesta, ja lähellä sitä piti olla. Olihan monen tyttölapsen terveys turmeltunut liian raskaiden saavien nostelemisesta ja korennolla kantamisesta.

Parin viikon kuluttua Eerolan emäntä oli saanut kokoon kolmesataa ruplaa ja ehdotti, että loput olisi otettava lainaksi.

Seppä oli myös kerännyt vanhoja saataviaan ja myynyt, mitä irti sai ja kaupaksi meni. Tulos oli ollut kaksisataa ruplaa, ja siihen olivat hautautuneet

uudet huonekalutkin.

Puuttui sitten vain sata, ja sen hän sai Huovilan isännältä lainaksi. Riemu oli suuri Pyryllä, kun anoppi kiikutti sinne kolmesataa ruplaa.

Kalle vihelteli pidellessään nuorinta poikaansa Mikkoa, joka oli toisella ikävuodellaan, ja Vallen ja Tepon suureksi riemuksi isä hyppi heidän kanssaan harakkaa uustuvan lattialla.

»Nytkös taas kaaretaa tupa», yllytteli Jaanakin, ja vähältä piti, ettei eukkokin yhtynyt leikkiin, kun Ulla meni kontilleen nuorimpansa kanssa möyrimään.

Eerolan emäntä istui leveänä aution uustuvan keinutuolissa ja nauroi Kallen hullunkurisille tempuille ja poikien suurelle riemulle.

XVIII

Sepän vanhojen saatavien kerääminen oli herättänyt kyläläisissä pahaa verta. Toisilla oli hyvinkin vanhaa velkaa, joten he mielestään saattoivat sen jo painaa unhoon, mutta kun Kalle lateli heille muistiinpanonsa, olivat he olevinaan epätietoisia, vaikka maksoivatkin. Toiset eivät maksaneet ollenkaan, ja kun työnsulku tehtiin, tuli suuret vihat.

Ja olihan sitä kaunaa muutenkin kertynyt seppää kohtaan kylästä päin.

Kuoppalassa oli ollut huutolaistyttö, Liisa, pahasti kohdeltu, lyöty ja runneltu liialla työllä. Tuiskun Anna ja Ulla olivat kerran menneet marjaan ja kuulleet niitynlaidan ladosta lapsen itkua ja huutoa: »Muori kulta, älkäi lyökö, älkäi lyökö...!»

Emännät juoksivat ladolle ja näkivät Kuoppalan muorin, nokkosnippu kädessään, suomivan lasta. He riistivät tytön raivoisan eukon käsistä ja veivät mukaansa muorin sadatellessa.

Liisa oli takertunut Ullaan pidellen hänen hameestaan molemmin käsin ja huutanut kuin hengenhädässä: »Emäntä kulta, ottakai piiaksenne, mie tottelen, mie tien kaikki, mie olen nöyrä, älkäi antako muorille, se min tappaa...!»

»Kun mie voisin, kun voisinkii...» epäröi Ulla, mutta kun lapsi oikein vapisi ja oli niin kurjan näköinen, ei Ulla voinut työntää häntä pois – se oli ihan mahdotonta.

Liisa tuotiin metsästä sepälle, ja Jaana lupasi ottaa hänet hoitoonsa. Vanha Tuisku meni heti kirkolle järjestämään Liisan asian vaivais-hoidon esimiehen kautta, ja tyttö siirrettiin Pyrylle, eikä kunnan tarvinnut mitään maksaa.

Kuoppalaiset kantoivat tästä vihaa, ja kyläläisistä moni oli heidän puolellaan:

»Kun ol menty toisen kasvattia pois kaappaamaa!«

Kesti kuukausia, ennenkuin Liisa voimistui ja kesyttyi.

Hän oli kuin rääkätty villikissa, piileskeli missä milloinkin sattui eikä tahtonut uskaltaa tulla ruualle käskettäissä käytti rumia sanoja ja irvisteli Vallelle ja Tepolle. Vähitellen Jaana sai hänet houkutelluksi leikkimään toisten lasten kanssa ja – lukemaan. Vallehan jo luki täyttä päätä, ja Teppokin tuli siinä taidossa hyvin toimeen. Pian kaikki kolme piirustelivat kirjaimia, ja Liisa näytti olevan hyväoppinen.

Kuoppalaiset saivat yltyä, kun kylällä puhuttiin, että seppä oli heittänyt Heikin ulos pajastaan ja mitä Heikki oli puhunut sepästä. Siitä alkoi suuri kohu ja arvaileminen puolesta ja vastaan, ja pohdittiin, oliko seppä aikonut iskeä Heikkiä kirveellä vai oliko se vain Heikin keksimää. Mutta kun sitten kuultiin Heikin saaneen halvauksen, niin jo alettiin selitellä sitä seuraukseksi tuosta heittämisestä. Kuoppalaiset olivat yltyneet levittämään otaksumia, joissa ei seppää säästetty. Talosta taloon he kiertelivät, ja nyt oltun tietävinään, että seppä oli jo ennenkin runnellut Heikkiä ja sitten heittämisellään ulos pajasta pahasti loukannut.

Pyryn puolella pysyivät Tuiskut ja Huovilan isäntä, Aapeli emäntineen ja ne isännät, jotka olivat olleet pajassa Heikin siellä käydessä.

Tuomalan Anna oli oikein ottanut vaivakseen käydä kylällä tekemässä tyhjäksi Kuoppalan Seron ja muorin puheita.

Sero oli kateellinen Annalle, sillä Huovilan isäntä oli käynyt pari kertaa Annan kanssa Tuiskulla juuri tämän Pyryn asian vuoksi.

Anna teki parastaan selittämällä, ettei Pyryjen aatelia niin vain alenneta kuoppalaisten ja heidän »mustan Seronsa» puheiden vuoksi.

Sero oli sitten niin lamautunut sen »musta»-sanon vuoksi, että lakkasi juoruilemasta.

Mutta Aapeli, Takalan isäntä ja Kujalan Juonas olivat kovilla he kun olivat olleet silloin pajassa, kun Heikki siellä reuhasi. Huovilan isäntä vei heidät kamariinsa ja kaatoi kullekin pikarillisen viinaa ja antoi sokerinpalan päälle, ja sitten alkoi kuulustelu.

Kävihän siinä selville, että Heikki oli syyttänyt seppää murhaajakseen, vaikka seiso siinä itse syyllisenä. Se oli heitä kovasti harmittanut, kun ei kukaan ollut asiasta kuullutkaan... Mutta sitten Heikki oli sanonut, että se Kaisan tytär oli nähnyt Ja voisi todistaakin. Silloin he olivat pelästyneet ja ihmetelleet.

»Mitä seppä sanoi?» kysyi Tapani.

»Seppä oli niin äimissään, ettei osannu puhua, tako vaa ja tako, kuuteli ja kuuteli, muk ku Heikki rupes vanhaa Pyryä ja sepän. äitee kemmäämää, niin silloin putos pihrit sepält latttalle, ja yhrel keikahuksel Heikki ol ovest ulkona kynnyksen takana kontullaa», todisti Aapeli.

»Eikö siinä sitten lyöty eikä runneltu?» kysyi Tapani.

»Ei sii.lyöty eikä tuupittukkaa, pikemmin se seppä Heikin nosti ku minkä suuren vaskan kynnyksen yli», selitti Takalan isäntä, joka oli pieni, vanha mies, mutta nuoruudessaan ollut suuri tappelija.

»Niin, kyl se sen vaa nosti», todisti Kujalan Juonas.

»Pysyttekö todistuksessanne, jos oikeuteen vietäisiin?» kysyi Tapani.

Kaikki vakuuttivat menevänsä siitä valalle.

»Siihen jää sitten vielä yksi heikko kohta, se Kaisan tyttären todistus, jos tästä nyt juttu nostetaan», sanoi Tapani.

»Onkos ne sitten niinkun aikonnu?» kysyi Aapeli.

»Ei, ei ole kuulunut, seppä on vain, niinkuin te sanotte ähmissään, kun kylässä niin paljon hölistään yhtä ja toista.»

Tapanilla oli jälleen syytä mennä tapaamaan Annaa. Mutta viime aikoina Anna oli alkanut pelätä että Tapanin käyntien heillä selitettäisiin tarkoittavan häntä. Ja koska heillä usein olikin rauhallisia hetkiä Tuiskun tuvassa väen ollessa töissä ja Annan yksin askarrellessa sisällä, ahtaana seuralaisenaan Arvo-poika, olivat heidän välinsä vähitellen käyneet perin tuttavallisiksi. Katse löysi katseen silloin tällöin, ja käsi viipyi mielellään kädessä.

»Et sie Tapani enää saa tulla muuta kun oikeelle asialle», oli Anna sanonut. Silloin oli Pyryn asia tullut Tapanille avuksi. Annakin oli siitä innostunut ja puhunut Juholle. Juho taas valaisi Kallea ja kehoitti pysymään tyynenä, ellei mitään kummempaa tapahtuisi.

»Ei miehen pirä juoruist välittää. Kun joukko jotain jorisee, niin antaa jorista. Ei joukkoo vastaa koskaa oikeutta saa!»

Tapani kävi jälleen Tuiskulla, mutta piti myös poiketa Pyryllä.

»Kai sie sen hoksaat», sanoi Anna Tapanille eikä voinut pidättää kättään sipaisemasta lakkia toisen päästä.

Se taas aiheutti Tapanissa sellaisen tunteiden ryöpyn, ettei jaksanut pidettyä riipaisemasta Annaa käsivarresta. Se tapahtui niin äkkiä, ettei Anna osannut pitää varaansa, ja molemmat joutuivat rinta rinta vasten huumaantuneina siihen hetkeksi.

Se oli vain pari sekuntia, mutta nyt heillä oli varmuus keskeisestä salaisuudestaan.

Sinä syksynä kokoonnuttiin sitten ahkerasti Pyryn uustuvassa. Siellä Anna tunsi olevansa turvassa Ullan hääriessä hänen ja Tapanin ympärillä. Ullahan oli niin täydellisesti omissaan ja mieleltään jakamaton. Jokin asia oli joko oikea tai väärä, mitään välimuotoa ei ollut. Hän ei sellaista missään havainnut, vaikka se olisikin vastaan tullut. Anna ja Tapani olivat ystäviä, hänen ymmärtääkseen.

Hän kävi pää pystyssä ja mieli valoisana, vaikka Kalle kärsi hirmuisesti kaksinaisuudesta, koska hän hautoi ja suurentelikin omaa kohtaansa tehden itselleen raippoja ihmisten epäilyistä ja arvosteluista, jotka päättömiksi huhuiksi kasvaneina haittasivat hänen ammattiaankin.

Pajassa oli tullut hiljaisuus; enimmäkseen vain pitkämatkaisia kävi korjauttamassa koneita ja teettämässä töitä.

Velkarahat hänellä nyt oli odottamassa hakijaa, ja kun ei mitään kuulunut, kävi hän jo kärsimättömäksi.

* * *

Meni kuitenkin pitkiä aikoja vanhan Heikin sairastellessa. Hänen vasen

kätensä ja jalkansa olivat halpaantuneet. Hän saattoi vain laahustella tuvassa ja pitää komentaa naisväelle. Ja eikös taloon tullutkin toinen meno! Kylässä nyt ylisteltiin Heikin »emännyyttä» ja kohotettiin koko Mustajärvi ihan uuteen kaareen. Niinkuin heitä ennen oli kaadettu, niin heitä nyt nostettiin.

Vankka-Heikki oli ollut maailmalla ja poissa kylän elämästä monet vuodet ja ikäänkuin harpannut pitkän askeleen Tuorakan yli, saavuttamattomiin »rouvansa» kanssa. Rouva oli kokonaan näkymätön ja siis tarumainen; hänestä ei tiedetty hyvää eikä pahaa - piikansakin hän oli tuonut tullessaan ja pitänyt erossa muista.

Nuoren isännän tiedettiin nyt hoitelevan maita ja laittelevan peltojaan uuteen viljelykseen maailmalla saamansa opin mukaan. Kerrottiin hänen myös toimittaneen appeaan, kartanoita hoitelevaa voutia, Mustajärvelle, mutta siinä oli vanha Heikki nostanut pystyn.

Enempää ei kylässä saatu irti mustajärveläisistä; sen sijaan oli Huovilan isännän ja Tuiskun emännän »ystävyyys» selvinnyt heille uudella tavalla.

»Se on ollukkii sit rakkauuren tautia», sanottiin ja pidettiin silmällä Tapanin ja Annan menemisiä ja tulemisiä. Eivätkä he sen jälkeen tavanneetkaan toisiaan muualla kuin Pyryn uustuvassa. Tapani tuli pimeän tultua tuoden lehden mukanaan, koska Kallekin nyt oli siihen osallinen, ja Anna pistäytyi hiukan myöhemmällä.

Tapani oli hyvin perillä maan yhteisistä asioista, ja keskustelua riitti, koska Kalle nyt oli päässyt uuden hengen makuun ja tahtoi tietää yhä enemmän ihmisten elämästä.

Illemmällä lähtivät Anna ja Tapani yhdessä pois. Siinä olikin heidän ainoa kahdenkeskinen tapaamisensa.

Kalle oli kuitenkin jo käsittänyt vaaran. Olihan siinä katseita, oli salaperäistä jännitystä heidän neljän seurustelussa; äänissä, liikkeissä ja kosketuksissa oli jotakin hyvin läheistä.

Kuinka hän tämän vaaran torjuisi, sitä hän ei vielä tiennyt, mutta torjuttava se oli, sillä se koski Juhoa.

Samalla kuin Kalle oli tullut omalta kohdaltaan valppaaksi, ettei sallisi pahan sisunsa liiemmäksi nousta, hän myös kävi herkemmäksi läheistensä suhteen, ja Juho oli hänelle veljeäkin rakkaampi. Tänä syksynä varsinkin hän oli alkanut hengittää ikäänkuin uutta puhtaampaa ilmaa ystävänsä kautta.

Juho osasi valaista hänelle asioita juuri sillä tavalla, että hän jaksoi ne omaksua. Ja mitä enemmän naapuri raotti hänelle maailman suljettua ovea, pitkinä iltapuhteina nyt, kun ei ollut töitä heitä estämässä, sitä enemmän häntä hävetti ja harmitti oma vimmansa, jonka suuri puuskaus olisi vähällä voinut tuhota hänen ja kaikkien läheistensä elämän.

Tältä uudelta näkökulmalta katsottuina hänestä menneet vuodetkin tuntuivat etäisiltä. Hän tiesi nyt Juhon kautta saaneensa voiton itsestään, sellaisen todellisen ja kestäväen voiton, ettei sen veroisena voinut pitää mitään niistä arkipäiväisyyden tempuista ja tapojen noudattamisista, joihin hän oli itsensä totuttanut.

Se suuri tosiasia, ettei hän ollut vain seppä Pyry, vaan myös Suomen mies, kuuluen kansaan, suureen yhteyteen – sellainen elävä tieto oli hänelle suuren arvoinen, oikea voimanlähde. Se velvoitti jo ponnistelemaan sellaiseenkin, mikä ei enää kuulunut arkielämään.

Usein hän työtä tehdessään pysähtyi miettimään, imien piippuaan. Silloin Ulla saattoi sanoa:

»Mitäs sie nyt taas jurutat? Rahat on kaapis, millä velan Jaksat, aitas on syötävää ja eläimilläkii tarpeiks roinaa. Ollaan nyk kerran rauhas, älä sie aina sure!»

»Voisin aatoksias, niinkö nyk kaikki olis siin, mitä myö itte tarvitaa. Se muu, se nääs, mikä kuuluu kaikille ihmisille, hyvälle ja pahoille, niinkun päivänpaiste, se on paljo tärkeempää. Josen mie saa olla sellassena, joka sit hoitaa, niin ei min elämän mitää ol»

»Toi on nyt taas sin pyrymäisyyttäs, sit sie tuprutat etees, jousei vaa o työtä

niin että sihe ihran näännyt. Onhaa täs minulkii tekemiist!» huokasi Ulla. Hän odotti neljättä lastaan.

Kallen mielessä oli koko ajan ollut Annan ja Tapanin asia. Siihen oli niin kovin vaikea kajota, mutta lopulta hän sai sanotuksi: »Siit Annan ja Tapanin asiast jo hölistään kyläl. Juho voi saara tietoos koska vaa, josei jo o saanukkii. Mitäs myö nyt tehrää?»

»Puhu sie Tapanille, mie varotan Annaa, eihää siin osaa mitää muutakaa tehrä... Se on niin kovasti surulliist.»

Raskaimmin nuoret kuitenkin itse tunsivat oman onnettomuutensa ja taistelivat sitä vastaan. Heidän oli vain niin kovin vaikea olla toisiaan näkemättä ja tapaamatta.

Pyryille ei yleensä kuljetettu juoruja. Kuka nyt olisi, uskaltanut sepälle mitään vihjaista! Hänestä oli tehty ihmeellisesti peloittava mies. Ullasta taas jokainen tiesi, että hän olisi pitänyt kovan nuhdesaarnan juorun tuojalle ja mennyt suoraan päätä Annalle ja Tapanille sanomaan, ja siinä sitä olisi saanut puheistaan vastata.

Tapani oli mennyt oikein huonon näköiseksi ja laihaaksi, ja silmissä paloi kuumeinen hehku. Vauhkona ja ihmisarkana hän saapui pimeän tullen Pyrylle, istui ja jutteli, venytti keskustelua, tähyillen väliin akkunoista, ja odotti Annaa,

joka ei aina uskaltanut tulla, vaikka hänen sydämensä ikävöitsi ja jalat olivat väkisin viedä pohjattomassa kaipuussa niinkuin Tapaninkin.

Kalle ymmärsi kyllä. Hän oli viime aikoina käynyt hyvinkin herkäksi ja toisia sääliväksi, mutta Juhon rauha oli hänelle kaikkein kallein. Hän sanoi Tapanille:

»Kuulehaa, hae sie nyt ittelles emäntä! Oma muija on aina palsamia, olkoo syrämmessä mikä haava hyvääs. Toisen muija on suur onnettomuus. Juho on niin hyvä mies, ettei saa – ei saa mennä...»

Hän ei voinut puhua enempää, hänen äänensä särkyi, ja hän sääli syvästi Tapania tietäessään, mitä tuskia oma heikkous ja »luonnon lankeemus» ihmiselle tuotti. Juho vain ei saisi kärsiä...

»Taitaa niin olla», vastasi Tapani. »Enhän minä enää jaksa, tulen ihan hulluksi. En saa unta, ei maita ruoka, en jaksa olla työssä, ei ole rohkeutta mennä muualle... Annaa minä niin säälin, tulee surku, mutta Juhon onnettomuutta en tahdo...!» voihkaisi miesparka ihan murtuneena.

He astuivat toistensa eteen ja tarttuivat käsiin kuin turvaa etsien. Ja he saivatkin tukea toisistaan. Pyryllä oli sellainen taika, sellainen voima vaikuttaa toisiin läheisiin, ja Tapani oli häntä nuorempi ja altis vaikutuksille.

Kylässä juoruttiin yhä, ja vihamielisyyttä huokui Pyryä vastaan. Töittenkin puolesta oli käynyt yhä hiljaisemmaksi. Oli tullut kummallisia ilmoja, sadetta,

aina vain sadetta viikko viikon perään; vesi oli noussut niittyjen ylle kuin keväällä tulvan aikana. Sitten oli äkkiä tullut kova pakkanen ja paljas maa mennyt routaan; senjälkeen oli taas ollut suojaa ja sadetta yötä ja päivää. Joulun jälkeen oli isäsen ilma, ja jyrynä kävi peltolakeiden yllä. Nyt ihmiset jo ennustelivat nälkävuotta, ja viljaa alettiin säästellä.

Pyryllä ei osattu pelätä, kun nyt lopultakin oltiin valmiit lunastamaan kiinnitys. Sitäpaitsi oli Ullan perintöä vielä puolet saatavana, ja lamputikin oli maksanut puolet talon veroista.

Kallea vaivasi kylän salamyhkäinen vihamielisyys. Hyvin etäiseltä tuntui nyt se aika, jolloin hänen pajansa oli ollut oman nurkkakunnan keskus, se sydän, joka synnytti uutta elämän hyörinää. Unohdettu oli kaikki hänen ansionsa. Seppä oli nyt vain uppiniskainen palvelija, joka vaati palkkansa ja oli muka noussut kaikkien hartioille.

Taikausko oli vielä suuressa varressa, ja senkin valossa seppää katseltiin. Oli nähty Takalan navetan takana susi. Tieto levisi ympäri kylän, ja sitäkin pidettiin nälkävuoden enteenä. Kukin risti itsensä, ja jumalatonkin lähetti huokauksen korkeuteen.

Miksi tämä onnettomuuden uhka nyt häälyi ihmisten yllä? Ja miksi susi oli tullut Takalaan?

Niin, Takala puolusti Pyryä. Nyt se nähtiin, ettei se ollut oikein: susi kyllä tiesi, minne meni.

»Mistäs nyt tälläin seppä sais talon hinnan tyrkätäkseen toisen käteen noin vaa kättä kääntämäl? Täytyy siin olla sit samaa voimaa ku ol Mustajärven Ukol.»

Sitten oli vielä selitettävä se suuri uhka, joka kevättä vasten kävi yhä ilmeisemmäksi. Pakkasten piti jo hellittää, mutta huhtikuun lopulla kylmät yhä yltyivät. Täytyihän olla jokin voima sitä ohjaamassa, ja miksikäs se ei voisi olla liitossa jonkun ihmisen kanssa?

Kallella oli kotonakin vaikeutensa, ja hän tarvitsi kaiken itsehillintänsä. Ulla odotti lasta.

Tällä kertaa hän oli hyvin oikullinen ja omapäinen. Väliin hän sulkeutui uustuvan taakse kamariin lukeakseen ja laulaakseen – virsiä. Kalle oli aina pitänyt hänen laulustaan, mutta eihän sitä jaksanut tuntimääriä kuunnella toisen veisaamista, kun lapset kierivät ympärillä ja pyysivät jos jotakin.

»Lakkaa nyt jo ja tu antamaa pojille voitaleipää», huusi hän oven takaa. Hän sai puhua kuuroille korville. Ulla viritti vain uuden virren.

Sitten syntyi tyttö. Se oli Pyryille suuri ilo.

Aapeli emäntineen oli jälleen pyydetty viemään pappilaan kastettavaksi, ja Eerolan emäntä oli tullut omalla hevosellaan mukaan mennäkseen.

»Ei saa ottaa tuimolleen lapsen joutumiist hämärään paikkaan tuomiopäivään asti», sanoi hän, niinkuin aina oli sanonut lapsia ristille viettäessä.

Juho ja Anna olivat näinä aikoina usein tulleet, ja taaskin seurusteltiin neljän kesken. Tapani oli jäänyt pois, ja Anna näkyi tekevän parhaansa näyttääkseen tyytyväiseltä, vaikka silmät punersivat; hänellä ei ollut enää sädettä silmissä, eikä tähtönen heijastellut otsalla. Hänen soma päänsä nuokkui useimmin painuneena, ja katse etsi salavihkaa Juhoa.

Juho oli käynyt entistäänkin jäykemmäksi ja katse tuijottavaksi. Väliin hän oikein hätkähti itsekseen ja yritti sitten katsella hiukan vapaammin ympärilleen.

Kalle puolestaan oli käynyt useammin Juhon pakeilla kuin koskaan ennen, ja yhdessä he keskustelivat yleisistä asioista.

»Pannaan nyt suomalainen nimi tälle tytölle», sanoi Kalle.

»Niin, sithää mie olen sanonnu, ja ohhaa nyt Arvo kuiteskii hyvä nimi. Mie olen vähän aatelIu, että Päivi sopii tytölle. Päivä olis min korvahain niinku pojalle parempi», ehdotti Juho Tuisku.

Ulla ihastui heti nimeen, ja Kalle olisi hyväksynyt vaikka rumankin nimen, kun Juho sen oli ehdottanut.

Miehet jäivät sitten uustupaan, ja Anna oli Ullan kanssa hänen kamarissaan kahden.

»Ota nyt tää vakahiin syliis, se tekee sinulle nii hyvää», sanoi Ulla, ja Anna painoi kääröä povelleen seisten akkunan edessä ja katseli maantielle päin.

Ullasta tuntui kuin hän ajattelisi sitä toista, joka ei saanut tulla, ja hänen sydäntään kouristi, niin kärsivän näköiset olivat Annan kasvot. Silmistä putoili kyyneliä lapsen kapalolle.

»Älä itke», sanoi Ulla hiljaa, »sie olet niin vahva ja hyvä, kyl sie tän voitat, ja tulethaa sie onnelliseksi. Sin pitää vaa tahtoman!»

Toinen nyökkäsi yrittäen hymyillä tuodessaan tytön jälleen äidille.

Pojat Valle, Arvo, Teppo ja heidän kintereillään aina Mikko olivat kovassa lukemisen touhussa. Heiltä ei riittänyt enää mitään huomiota äidille. Valle jo seurailikin isän töitä, näytti valkeata pienellä öljylampun tuikulla taikka päreellä pimeän aikana ja samoin Teppo. Sorvikoneen »ramppia» he mahtuivat polkemaan kaikki neljä yhtäkaa; se oli pitkä lauta.

Kallella oli nyt ollut aikaa nikkaroida uusia huonekaluja tyhjennettyihin

huoneisiin, ja höylänlastujen paljous kuohui tuvassa.

Jaana oli hankkinut porsaan ja tuonut sen lämpimään tupaan, »kun pit kesken kopata pois emän alta», selitti hän. Se oli ihmeellisesti valkoinen, puhdas ja hyppivä. Pojat ihastuivat siihen heti. Siinä oli sitten jymyä, kun neljä poikaa tanssi porsaan kanssa höylänlastujen ryöpyssä.

»Tupa kaatuu!» huusi Jaana.

Liisa oli saanut tehtäväkseen istua Päivin luona. Se oli tytölle kuitenkin hyvin vaikeata, kun olisi pitänyt olla mukana porsasta ruokkimassa. Jaana otti nelijalkaisen vauvan kiinni ja piteli molemmin käsin pistettyään sen kärsän maitokuppiin. Sitä pestiin ja pyyhittiin kuin lasta ikään, kunnes se kasvoi kyllin suureksi omaan karsinaansa vietäväksi. Pojille se oli pitkät ajat kuin viides toveri, ja vielä karsinassakin sitä käytiin tanssittamassa.

* * *

Näin meni viikkoja odotellessa Mustajärven Heikiltä maksu vaatimusta. Ukko oli tarvinnut tämän ajan tointuakseen ja voidakseen jälleen palauttaa mieleensä kaikki, mitä oli tapahtunut. Kylältä oli Heikillekin kuulumiset kannettu, ja nyt hän olikin jo kunnossa niistä hyötyäkseen.

Tuli sitten sanoma vesikansan puolelta, että Kaisa oli kuollut, ja Vankka-

Heikki lähti hautajaisiin. Vielä oli vahva jää, kun pakkaset yhä kovenivat, ja Vesijärven poikki kävi vakinainen talvitie ja sitten Päijänteeseen syrjää pitkin perille asti. Sieltä oli ollut kotoisin Ukko-vainajan emäntä, vanhan Heikin ja Kaisan äiti, ja sen tien musta-järveläiset hyvin tunsivat sekä talvella että kesällä.

Vankka-Heikin oli määrä tuoda Marja tullessaan todistamaan siinä »murhayrityksessä», oli Heikki sanonut. »Ja sitten saat vierä sen velkakirjan ja panna vasaran alle sen miesparan höskät. Sen mie vaa soisin, et siip Pyryn joukosta päästäs ny, kun kyläkii niit vihaa ja ihmiset on min puolellain.»

Näytti siltä kuin ukon ränstyneisyys olisi kaikki mennyt halvaantuneeseen käteen ja jalkaan. Oikea puoli oli sitä terveempi ja sisu entistä lujempi pitämään puoliaan.

Toukokuu oli jo käsissä eikä mitään kevään merkkiä ilmoissa. Aina vain kovaa pakkasta. Tuvisa olivat keskustelut vähitellen vaienneet ja toisten ihmisten asiat jääneet pohtimatta, kun voi oli kadonnut pöydästä, kehäjuustoa ei enää nähty eikä rukiista leipää uskallettu syödä, vaan täytyi sekoittaa vehkaa ja pettua ja tehdä paikoin tamppuleipää. Emännät vartioivat aittojaan, sillä niiden viisas hoito oli nyt perheen eloon jäämisen ehto.

Siellä täällä jäi portti kallelleen, aitoja ei nostettu. Lumisille teille tuli suuria kuoppia eikä niitä tasoitettu. Akkunoita tukittiin rääsyillä ja vanhoilla vällyillä,

jos lasit menivät rikki.

Vitivalkoisten kumpujen keskessä jäivät asumukset yksin kököttämään korkeiden kinosten saartamina, eikä niistä muuta näkynyt kuin haalean harmaa sauhu, joka nousi ohuena piipuista kertomaan, että siellä elettiin ja aherrettiin.

Kuoppalan Nilkku-koira, joka oli vuosimääriä räyhännyt hevosmiehille ja haukkuen seurannut tienristeykseen, makasi nyt hiljaa portilla. Sen leveä selkä ja riippuva vatsa olivat hautuneet luihin ja nahkaan; pitkin talvea se oli saanut hakea ruokansa kylältä. Tietenkin Nilkku oli »honkkaamisessaan» taitavin kylän koirista, koska se oli kulkuteillään sattunut jäämään kylän itarimpaan taloon, mutta mitään ravinnoksi kelpaavaa ei sekään löytänyt.

Huovilan krouviin ei kukaan enää poikennut palan paineeksi ostamaan olutta. Kukin painalsi kotiin vaivaloista tietä pitkin.

Tuorakan ylle levisi, niinkuin kaikkialla muualla, kylmän paksu kansi katteeksi, tuhon kansi, jonka painon alla ihmiset ahdistuksessa odottivat, kuinka tyyten nyt luonnon antava käsi sulkisikaan pivonsa.

Vielä oli ihmisillä kuitenkin voimaa olla karsaita toisilleen.

Vankka-Heikki palasi hautajaisista, tätiään saattamasta, yksin. Marja ei ollut mukana. Se oli pettymys kyläläisille ja Heikille.

Kallelle sanottiin, kun hän maksoi velan: »Se riita-asia jää roikkumaan, muk kyl se sin päälles viellankee!»

Kesäkuuhun mennessä ahdistus yhä tiivistyi. Ei ollut enää koko maassa yhtään maanviljelijää, joka ei olisi pelännyt leivän loppuvan kesken ennen seuraavaa satoa. Juhannuksena ajettiin reellä kirkkoon anomaan Jumalan armoa maan hädässä.

Kukaan ei tuntenut tätä yhteistä tuskaa kipeämmin kuin Pyn seppä, jota ei tällä kertaa ahdistanut oma hätä, mutta sitä enemmän tietä, ettei hän mitään voinut tehdä ihmisiä auttaakseen.

Ulla oli Eerolassa mennäkseen äitinsä kanssa kirkolle.

»Nys saaraan hakee pois ne ruat, ku mie sinne Olavilaan syksyl kyyritin siit Pyn velast», sanoi Eerolan emäntä paikatessaan säkkiä, ja katsoi tyttärensä silmälasien ylitse. Kovin oli muori käynyt harmaaksi ja kumaraiseksi tänä kevättalvena. Huoli omasta väestä ja sen ruuasta oli nyt hyvin suuri taakka, vaikka Eerolan emäntä kuului niihin, joilla oli huonoinakin vuosina vara takanaan.

Syksyllä hän oli iskenyt suonta vähän liiemmäksi ja tyhjentänyt aittojaan tyttären komeiden huoneiden pantiksi. Ei ollut muuta neuvoa kuin ottaa Olavilalta velaksi tavaraa nyt, niin pian kuih suinkin, että vielä saisi. Pitihän

odottaa vuosi ja neljännes, ennenkuin mitään uutta satoa kertyisi.

Samaa Ullankin piti ajatella. Joulun alla oli saatu kovin vähän lääniitä, ja lampuoti maksoi vain osan maanvuokrastaan. Töitäkin oli niukalti.

Anttu ei katsonut hyvin silmin äitiään ja sisartaan, arvaten millä asioilla he tulivat. Ehkei olisikaan antanut heidän saada, mitä tahtoivat, sillä äidin omapäisyys yhä pitää taloa hallussaan kiukutti häntä, mutta muori menikin Olavilan puheille. Asiat selvisivät kohtalaisesti, ja Eerolan emäntä piti pienen ylistyspuheen Olavilalle.

»Ehhää mie sit taloo mukanain multaa saa, kyl se tänne jää, mut ei sit nyr rännää myyrä. Sen sellain kauppamies, ku työ oletten, ymmärtää hyvin. Ja on siin viel toinenkii syy: ku ihmiin on elämääs työtä tehny ja tuskat ja ilot nähny yhrel paikal, niin kyl olis raskast vetää siit juurees irki ja mennä niinku mieroona ja antaa vieraan kätee kaikki tyyn. Ei sit viel tierä vaikka tää min vastahankain tuottais suuren siunauksen. Minul on sellain vainu. Työ oletten hyvä mies, Olavila, jasentähren työ menestytte. Ja mie taas niin iloitten, ku Anttu on päässy tälläsee taloon. Ei se sel1ain Eerola tääl mitää tuntuis, on se nys sitte myyty tai myymätöin!»

»Kyllä se on oikein ajateltu, pitäkää vain taloa hallussanne.»

Emäntä oli niin onnellinen tästä Olavilan myönnytyksestä, että oikein vedet

silmiin tuli, ja kun Anttu auttoi tavaroita rekeen, puistatti jo itku ja nauru muoria: »No, voi tot nyt, kun putos pois harteiltain tynnyrien paino. Kelpaa sit nyt taas tuvan lattial aamust iltaa tanssiain ja panna toisekkii kintuillaa vikeltämää, kun on säkis purtavaa ja löytää sit vehkaa lisäks suon lairalt.»

Olavilalla olikin ihan alkuvaistoinen kyky voittaa emäntien suosio ja isäntien luottamus. Hän osasi vaihtaa kaikenlaisen tavaran rahaksi, pisti pienen rusinatötterön äitien käteen lapsille viedä ja evästi heidät vielä ystävällisillä sanoilla ja iloisella silmäyksellä kuunneltuaan avomielisiä puheita.

Hän varusti pyytämättä Ullalle ison kappaleen rintasokeria ja pulloon siirappia »varmakeeksi», rusinoitakin oli pieni puinen laatikko ja sokeritoppa. Kun Ulla näki varustukset, tuli hänen mielensä niin ihmeellisen keveäksi. »Voi, voi, kun työ oletten hyvä», sanoi hän Olavilalle; »pannaan nää nyk kaikki kirjaan», lisäsi hän.

»Ei näitä kirjaan panna, ne ovat tuliaisia sinun pojillesi», naurahti Olavila.

»Ai, ai, eikös sitte Päiville?» hätäili Ulla.

»Voi, kun minä unohdin sen tyttären», myönsi Olavila ja veti koreata karttuunia hyllyltä koko murun tavarain joukkoon.

Siitäkös ilo tuli! Ulla herähti nauramaan ja sai iloonsa yhtymään kaikki puodissa olijat. Ullan siniset silmät olivatkin niin kirkkaat, ja pieni pyöreä

olemus säteili tyytyväisyyttä, niin että ihmisten kasvot valaistuivat sellaista harvinaisuutta nähdessään näinä hädän ja nälänuhan aikoina.

Ja Pyryllä nousi riemu, kun äiti tuli kotiin. Kallekin teiskaili uustuvassa kartuusia poltellen ja lasten kanssa telmien.

XIX

Toisin oli laita kylässä. Lapsia seisoskeli Huovilan portilla, tienristeyksessä ja pitkin kylän raittia. Ne olivat kylän omia lapsia, joiden kodeissa nälkä oli jo kalvettanut pienoisten kasvot, pettu ja vehka paisuttaneet vatsat pullottaviksi. Siinä ne kyykistelivät mikä missäkin portaassa, kivellä taikka ojan reunalla, tuhruiset sormet suussa ja pitkä räkäkynttilä nenässä, silmät syvällä kuopissaan, suurina ja kysyvinä tuijottaen ohikulkeviin, tuttuihin ja tuntemattomiin. Ei ääntä, ei itkua, ei mitään lapsen elämän merkkiä. Eiväthän nämä lapset osanneet kerjätä. Äiti oli ainoa, jolle he sanoivat: »Anna leipää!» Toisilleen he sopersivat: »Min on kylmä, min on nälkä!» Kun ei kukaan puhutellut eikä heistä välittänyt, eivät he enää jaksaneet itsestään melua pitää, olivat jo itsensä uuvuksiin itkeneet ja – tyytyneet katselemaan maailmaa liiaksi viisain ja kärsivin silmin.

Nyt oli jo kesä, mutta maa vielä roudassa; pienoisen käteen ei löytynyt

mitään, ei suolaheinän vartta ei lehteä, jota pureskella, ei kastikkaan pillikettä, ei peippisen tai apilan kukkaa, jonka mesi olisi kieltä makeuttanut, ei marjan raakiletta. Siinä he kukin jalkainsa varassa kykkien vetivät puolinaiset pukimensa suojakseen kuin varpuset ja tiaiset pakkastalvella. Ja kohmettuneina ja kuumeisina he sitten hapuilivat koteihinsa kuoleman enkelin armoille.

Se nähtiin kyllä kylässä, ja jotakin myös tehtiin. Aapelin emäntä oli aina ollut lapsirakas. Hän keitti talon pakarissa jotakin rokkaa, istutti lapset lattialle ja antoi kullekin kivikuppiin osan. Lusikka heillä piti olla itsellään. Hän nouti heitä pitkin kylää, talutti kädestä, kantoi sylissään, komensi suurimmat auttamaan pieniä. Nämä raukat olivat typertyne itä ja saamattomia, likaisia ja sairaita. Emännän hellä sydän oli pakahtua säälistä. Itsekin muonalla, ilman talollisten varastoja, hän ei suuriakaan voinut, vaikka osti minkä sai. Ihmiset eivät halunneet myydä hengentidikettään.

Hän taivutteli Tapania. Olihan suuren Huovilan isännällä varastoja aitoissaan. Nyt täytyi uskaltaa, ehkä ensi vuonna jo tulisi hyväkin sato. Huovilassa oli karjaa, oli ollut heiniä niille, oli siis maitoa. Annetaan lasten saada, oman kylän lasten – eihän vielä ainakaan ollut vieraita. Peltoja ei saanut lyödä laimin, nälkävuonna ei ensinkään. Lapset olivat myös peltoa, kaikkein kalleinta peltoa. Näin puhui Aapelin emäntä miehelle, jonka sydän yhä oli kaipuusta raskas.

Olisi luullut, että nälkä raateli häntäkin ja kuume poltteli voimia – niin hän oli luutunut, vaikka oli mies parhaillaan. Tapani ymmärsi kyllä ja näki, ja hän tahtoi päästä irti omasta tuskastaan.

Hän haki suuret avaimet oman kamarinsa naulasta, meni aittaan, toi sieltä kantamukset puhtasviljaista leipää. Aapelin emäntä toi lapset Huovilan suureen tupaan. Isäntä taittoi leivät polveaan vasten ja antoi kullekin palan.

Se tapahtui sitten joka päivä, ja se oli »herranehtoolista», joka pelasti monen lapsen hengen, pidätti heissä elämää monet viikot, kunnes saatiin uutta apua.

Tämä jokapäiväinen toimitus veti miehen uuteen taikapiiriin. Se oli niin todellista ja tähdellistä, joka lapsi erikseen havaittava ja lukuun otettava, ei saanut koskaan unohtaa, ei mitään jättää tekemättä seuraavana päivänä siitä, mitä edellisenä oli tehnyt. Nuo kymmenet silmäparit vartioivat häntä, tarkkasivat joka liikettä, mittasivat palojen suuruutta, jännittyneinä odottivat vuoroaan ja sitten hartaina tarttuivat leipäänsä ja söivät sen ääneti, liikkumattomina, ja lopuksi nuolivat hyppysensä, ettei jauhun hiventäkään menisi hukkaan.

Mikä suuri sitkeys, mikä pyhä tahto olikaan näillä lapsilla pitää kiinni elämästä ja mikä järjestys hädän runnellessa ja sitä vastaan taistellessa! Siinä ei kiistelty, ei syytelty toisiaan, koska kaikki olivat ahdistuksessa. Se oli kuin

luonnonpakon pyhittämistä. »Jumalan sallimus voiman antaa, jos pakonkin panee», sanoivat aikuiset.

Hirmuisen raskas talvi ja kesä mursivat voimat monelta vanhukselta niinkuin lapsiltakin. Tuiskulta kuoli ensin vanha isäntä, hänen emäntänsä seurasi kesällä. Anna sai uusia, raskaita velvollisuuksia, kun ei ollut enää lempeä anoppi jakamassa lukemattomia pikku tehtäviä ja askareita, ei toimekas ja uuras appi aina käden ulottuvilla täyttämässä miniän pienintäkin toivomusta arkielämän käännteissä. Nuoren naisen kengän kepeä nousu kävi vähitellen hitaammaksi, pää painui entistä nöyremmin puhuttelijan puoleen. Surumielisyyden sai korvata silmien säihkyä jätettyään pienet kuoppaset poskiin, joiden pyöreyttä ei Tuiskun emännällä nälkäkään laihduttanut.

Kuultuaan Tapanin jakavan leipää kylän lapsille hän oli heti alkanut lähettää piimää ja maitoa palan paineeksi, Tuiskulla kun oli paljon karjaa ja voita valmistettiin kaupaksikin.

Sillä tavalla hän tunsikin olevansa lähempänä Tapania, jota ei enää tavannut.

Kyläläiset vaistosivat, että näiden kahden ihmisen kaihoisa kieltäytyminen oli levitetty heidän lastensa ylle kuin suojelusenkelien siivet. Ja niinkuin edellisen nälkäkauden aikana oli syntynyt taikauskaisia tarinoita sielun panttaamisesta pahallehengelle, samoin nytkin hurskaat tarinoivat varjelevista enkeleistä, antaen heille Annan ja Tapanin kauniit piirteet. Olihan ihmisillä suuri tarve

säilyttää hitunen kauneutta mielessään ja lähimmäisten armeliaisuutta vastapainoksi sille mustalle toivottomuudelle, joka vieritti voittokulkuaan kylästä kylään koko maassa, painaen kärsivää kansaa multaan.

Syksyllä 1867 tehtiin syyskylvöt, mutta vielä täytyi odottaa vuosi, ennenkuin saataisiin satoa, ja aitat olivat jo useimmilla tyhjä.

Jo syystalvesta lähtien nähtiin outoja anojia, miehiä ja naisia, myttyineen ja lapsineen käyvän kylissä. He kertoivat toivonsa elpyvän nähdessään etelän laajoja vainioita, jotka muistuttivat heidän omiaan. Myöhemmin talvella, joulun mentyä, painui heitä rautatierakennuksilta päin joukoittain, laahaten mukanaan kaikkea inhimillistä kurjuutta. Tuhansia oli heistä jo jäänyt maan omiksi, kaatuneina mikä minnekin. Nämä sitkeimmät yhä laahustivat kantamuksineen likaisina, rääsyisinä kylästä toiseen, säilyttäen pohjalaisen ylpeytensä loppuun saakka; katseessa myötäsytynyt uhma heidän päänsä keikkui ohuen kaulan varassa kuin kurjen jäätyneellä suolla. Minne he tulivatkin, he eivät ruikuttaneet, vaikka nälkä oli kuluttanut voimat loppuun – työtä he pyysivät ja sitä toisinaan saadessaan tarttuivat kuokkaan ja lapioon, kaatuivat maahan, jos niikseen oli – ja ravittuina jatkoivat taivaltaan tietämättä matkan lopullista määrää. Heitä ei ollut yksi taikka kaksi: heitä oli sadoittain, ja kansa puhui vielä kymmeniä vuosia jälkeenpäinkin »rääsykerjäläisten maasta», josta heitä oli tulvinut etelää kohti.

Kylässä, Tuomalan entisessä tuvassa, heille keitettiin kunnan puolesta velliä

ja hoideltiin sairaita. Joka sunnuntai vietiin vainajat hautaan.

Aamuisin saattoi Pyrynkin portailla odotella koko perhe, lapset sairaina, tuskasta vikisevinä, vatsat turvonneina pienimmillä, äidin tyhjää rintaa hapuilevilla, luut kuin lankaan pujotetut. Kaikkien silmät imeytyivät terveisiin ja voimansa säilyttäneisiin kuin syyttäen, rukoillen, toisinaan käsin kiinni takertuen kuin kuoleman ahnaat sanansaattajat.

Ulla näki heitä teillä, talojen portailla, tuvissa, saunoissa, käydessään joka päivä Tuomalan tuvassa, niinkuin muutkin kylän naiset velvollisuuttaan täyttämässä. Hän ei voinut paatua. Heidän katseittensa avunhuuto tyrmistytti ja tyhjensi hänen voimiaan. Vähä vähältä hän lakkasi tahtomasta mitään, kuulemasta tavallista puhetta, näkemästä, oliko päivä kirkas vai samea. Hän tiesi, ettei se ollut nälkää olihan heillä kotona ruokaa.

Kalle puolestaan kielsi itseltään enemmän kuin oli viisasta, vaatien luovuttamaan kohtuullisen osan ruokavaroista nälkäisille, niinkuin muutkin tekivät. Senaatinkin oli kuultu hankkineen varoja ja keisarin auttaneen suomalaisia. Se rohkaisi mieliä.

Rautatien rakentaminen eteni yhä Riihimäeltä käsin, missä kurjuus kuuluu olleen kaikkien suurin, koska sinne oli työn toivossa kerääntynyt joukkoja, eikä niitä voitu ravita tai heidän sairaitaan hoitaa. Sieltä tuorakkalaiset saivat kurjimmat avunhakijat.

Kylän naiset alkoivat jo uupua nälkäisten ja sairaiden hoitamisessa, ja useita polttotaudin tapauksia oli sattunut.

Jaana oli koko talven hoidellut Pyryn lypsävää lehmää, jo kesällä koonnut varastoon nokkosia, puunlehtiä, kaisloja, suolaheiniä ja kaikenlaista roinaa, ja lamputikin oli tuonut veroksi heiniä, joten lapsilla oli maitoa.

Aina Jaana oli liikkeessä pitkin päivää ja vartioi tarkkana aittaa, jossa ruokavarat säilytettiin. Öilläkin hän heräsi vaalimaan lapsia.

»Jaanan lokkoteen menen», selitti pikku Mikko iltaisin, ja sitten piti nukuttaa ja nostaa unessa omaan, poikien yhteiseen sänkyyn. »Jaana liirittää», sanoi hän nostaen kätensä ylös, ja silloin piti päästä »takapussiin», selkään.

Kun Ulla väsyi, meni Jaana kylään hoitamaan nälkäisiä.

Hän oli elänyt jo edellisellä nälkäkaudella ja tiesi hyvin, mitä kaikkea saattoi käyttää viljan lisänä ja kuinka kutakin lajia oli valmistettava. Hän kesti muutaman viikon ja pain ui vuoteeseen.

Hän oli yhä sama vähään tyytyväinen Jaana, kiitteli omaa kohtaloaan: »On niin hyvä olla, kun ihmiin kuolee omas sänkyssä eikä tuol maantien vierel tuuperru ojaan. Ja pääsehhää mie oman pitäjän kirkkomaahan, ja kylhää työ annatten kellojakii soittaa, kun min arkkuin kirkon ahteen mäest vierään», puhui hän.

Kalle kertaili ajatuksissaan niitä monia elämänsä käännteitä, joissa Jaana oli ollut osallisena. Tyhjyyden ja orpouden tunne kouraisi häntä, kun hän pelkäsi uskollisen ystävän lähtevän ikuiselle retkelleen tänä hirmuisena aikana, hädän ahdistuksessa kaikkialla.

»Nym min on puhuttava sinulle, Kalle, min aikain loppuu, enkä tiedä kuinka kauan ymmärryskää pysyy», sanoi Jaana hiukan hätäisesti, kun Kalle aikoi nousta tuoliltaan vuoteen vierestä.

»Mitäs sinul nyt on syrämelläs?» hymähti Kalle.

»Se on sellaista, että on oikein raskas henkittääkseen, kun sitä aattelen», vastasi Jaana.

Kallen mieleen hiipi ahdistus edellisen nälkäkauden ajoilta, ja isän suuret kärsimykset, jotka hänelle nyt olivat selvinneet oikeassa valossa, hiipivät mieleen.

»Jos on vaikea puhuakses, niin anna olla», sanoi Kalle.

»Olen isälles luvannu puhua, ennenku kuolen.»

»Eihää ny kuolema sentää tule...» Kalle oli niin oudosti levoton.

»Ohhaa se Herran käres, mut taloin min sentää pitää toimittamain ja olla

valmiin.»

»Sie olit isää kuolettamas ja hautaamas.»

»Sinul on isäs pikain luonto, varos sit. Isäs hauto vihaa ja kostoo mielessää sit Ukko-vainaat vastaa – niinku se Ukkokii, se suur pakana, isäas vastaa – mitäs siit tul? Eihää siit muuta voinnu tulla ku se, mitä ne kumpikii tahto. Enste Ukko löi puukkoos Pyryn hartioihi, niin ettei mies koskaa siit eheintynny, ja sitten...» Jaana katsoi Kalleen kummasti suurin silmin ja lisäsi hiljaa:
»Sitten Ukko ampu ensin pyssyllää Pyryä muttei osannu, ja sitten Pyry ampu, ja – Ukko kaatu sammalelle...!»

Jaanan silmäluomet painuivat umpeen.

Sanat ikäänkuin viipyivät heidän välillään, ja Kalle kysyi: »Sielläkö mettäs, jahris?»

Jaana nyökkäsi.

»Käskikös isä sanoo minulle – ?»

»Käski...!»

»Sanokos muuta?»

»Ei, mut mie näin, ettei isäs mitää katunnu, ja se ol niin kovaa!»

»Eihää se ollu murha, se ol ittepuolustust ja kaksintaistelua. Molemmat vihas, ja molemmat ol syyssä, ja kumpakii ampu», kimmmahti Kalle puhuessaan.

»Ei se tie tekoo olemattomaks. Meitin pitää niin elämän, ettei sellast tartte tapahtua, ja luontomme hillittemän!»

»Hillittemän, hillittemän», voihi Kalle ja risti käsiään yhteen. »Kun vihanpuuska tulee, ku tuulispää vasten kasvojain ja käsi ojentuu ja ihmiin on ku ruoko virran painamana tuol joen rannas! Hillittemän... niin ettei saa elää aattelemati sit yhtenääs, ja tukehuttaman ittessä elämän ja olon. Kun ihmiset soimaa ja parjaa ja tekee väärin ja tulee sanomaa valeit vasten kasvoja...» Kalle oli noussut ja pysähtyi vuoteen viereen.

»Säilytä ittes, säilytä ittes, sinul on rakkait», jupisi Jaana.

Kalle oli järkytetty. Hänen saamansa tieto painoi nyt jo.

Hän ymmärsi, että siitä tulisi taakka – ikuinen taakka, eikä sitä saanut kellekään jakaa, ei kuollessaankaan...

»Jaana, Jaana...!» huudahti hän tarttuen väsyneen sairaan käteen, ja Jaana avasi silmänsä. »Älä jätä minua nyt, älä vielä, tuntuu ku hukkusin! Mie tartun

sinuun kii, älä jätäl Sano, tahtoko isä, että sanon lapsillein?» kuiskasi hän.

»Älä, älä sano kellekkää, sellain on niin raskast kantaa. Tää tieto on minua nii painannu... Aattelin jättää sinullekkii sanomati, mut se vainaa tul unissain ja käski. O sie ny Herran rauhas ja hallitte ittes!»

Jaanalla oli kaulassaan puinen pieni risti, ja sitä hän hypisteli vielä viimeisillä hetkillään.

Jaanan kuoltua tunsu Pyyntarhan koko väki suurta tyhjyyttä. Kalle tiesi nyt vasta lopullisesti orpoutuneensa ja jääneensä yksin kantamaan taakkoja. Jaana oli ollut kuin osa äitiä ja vielä enemmän isää, ymmärtänyt ja katsonut häntä erikoisemmilla silmillä kuin muut, pelkällä olemisellaan tukenut. Kalle tiesi hänen olleen sinä kotitonttuna, joka aina viimeisimmäksi kurkisti aittaani, lukitsi ovet. Perhe saattoi nukkua levollisena, kunnes tuli taas räiski takassa ja ketterät askeleet sipsuttivat tuvan lattialla.

Lapsetkin olivat vaatineet osansa hänen rakkaudestaan, ja Jaanan muisto oli painunut syvälle heidän tietoisuuteensa. Valle ja Teppo itkivät lohduttomasti nähdessään Jaanan valkoisissa vaatteissa mustassa kirstussa.

XX

Sunnuntaina he sitten menivät koko perhe saattamaan Jaanaa hautaan. Kirstu oli työreessä peitettynä valkoisella lakanalla, ja Ulla oli laittanut liinakankaasta pitkät kapeat liinat, joilla se laskettaisiin maan poveen. Ahteen mäessä kellot paukahtivat soimaan, sillä soittaja piti varansa tapulissa. Pojat olivat kovin jännittyneitä ajomatkasta ja kaikesta tien varrella näkemästään. Tänä sunnuntaina ei sattunut olemaan niin paljon kulkijoita haudattavana kuin tavallisesti, vain muutamia, joiden omaiset olivat lähteneet jo edellisenä päivänä astumaan kirkolle, käydäkseen samalla taloissa pyytämässä. Kirkonkylässä heillä oli parempi suojatalokin, ja siellä voitiin antaa ruokaa useammille kuin Tuorakassa.

Jaanan haudan ääreen kerääntyivät ne kulkurit, jotka tunsivat hänet ja Ullan. Moni kiitollisuuden kyynel valui paljon kärsineiden silmistä, kun rovasti puhui vainajan uskollisuudesta jonkin sanan. Kalle oli siitä syvästi liikutettu ja kutsui heitä majataloon, jossa oli varattu hiukan kestitystä vainajan muistoksi.

Kärsivien valjuille kasvoille nousi tyydytyksen hohde, ja silmät oikein kirkastuivat. Surujuhlasta tuli heille elämän sunnuntaihetki, jonka juhlamieli ruokki sielua ja ruumista.

Pyryjen palatessa iltapäivällä kertoi Liisa, joka oli jäänyt kotivahdiksi, että siellä oli käynyt vieras ja sanonut olevansa – Marja.

»Marja – vai Marja – sehää on...»

»Sin sisärpuoles», täydensi Ulla; katsoen suurin silmin Kalleen. »Onkos siit kauankii?»

»Sano menevääs Tuiskulle varttumaa, ku emäntä ol käskenny», tiesi Liisa.

Ateria oli valmis, ja perhe asettui pöytään. Liisa lähetettiin samalla ilmoittamaan vieraalle, että häntä odotettiin.

Tuiskun puolisesta portista Marja tuli Liisan edellä ja sulki huolellisesti portin. Hänellä oli päässään musta silkki ja yllä tumma takkiherraskaiseen malliin. Marja oli Kallea hiukan vanhempi, mutta näytti paljoa nuoremmalta huomattavassa raikkaudessaan ja hoikkuudessaan. Tupaan astuessaan hän lausui selvällä äänellä:

»Terveisiä sieltä vesikansan puolelta!» Ja sitten hän tervehti kaikkia kädestä.

Veli ja sisar mittelivät toisiaan katsein Marjan hellittäessä silkkinsä kulmia ja riisussa yltään takkia, jonka hän sitten ripusti tuvan naulaan.

»Valle, ota sie tärin takki ja vie uustupaan», käski Ulla. »Tääl tuppaa olemaa niin pölyist.»

Lastenkin silmät riippuivat kiinni Marjassa, sillä hän oli harvinaisen ihmeellinen ilmestys näinä surkeina aikoina, jolloin ei juuri nähnyt niin reipasta ja elävää ihmistä.

Kalle katsoi yhä sisarpuoleensa kuin ihmeeseen, ja hänen ajatuksiinsa nousi isän muoto sellaisena kuin hän sen muisti kasvinvuosiltaan. Jotakin läheistä ja lämmintä valahti hänen mieleensä, ikäänkuin tuo nuori nainen kuuluisi tänne hänen kotiinsa eikä mihinkään muuante.

»Sielläkös sie nym Mustajärvel olek käynny?» kysyi hän ja samassa muisti metsässä sattuneen kohtauksen. Se ihan pimitti hänen silmänsä ja pani sydämen lyömään rajusti. Hänen teki sitten mieli kysyä sisarelta, mitä hän siitä tiesi, mutta ei voinut, sanat eivät syntyneet, hän vain kärsi ja kääntyi pois – häpesi...

»Kävin siellä», sanoi Marja ja istuutui höyläpenkin syrjälle.

Ulla oli viitannut Vallelle, että hän nostaisi vieraalle uustuvasta tuolin pöydän ääreen. Poika kumarsi tädille, ja Ulla sanoi: »Ekkös tulis syömää?»

»Voinhan minä vähän haukatakkin», vastasi Marja ja nyökkäsi Vallelle hymyillen. Hän oli kovin ihastunut lapsiin.

Marja oli voittanut puolelleen kaikkien sydämet. Hoikkana uumilta ja levein hartioin hän oli ve1ipuolen näköinen olemukseltaan, mutta vielä enemmän

piirteiltään: leveähkö otsa, hiukan käyrä nenä ja suippeneva leuka olivat Pyryjen, mutta siniharmaissa silmissä välähti katse, joka ilmaisi, että täällä oltiin selvillä asioista ja tiedettiin, niitä milloinkin oli edullisinta tehdä. Siinä hän tuli Ukkoon, korvenperkaajaan.

»Olekkos käymäselts vai...?» kysyi Kalle.

»En, jäädäkseni minä tulin.»

»Sinnekkö...?»

»En minä sinne jää. Ajattelen vähä laittaa ruokakomentoa tuonne rautatielle, kun kerkiän», selitti Marja niin perin rauhallisesti kuin olisi sanonut rupeavansa keittämään puuroa.

»Se kysyy rahaa», sanoi Kalle.

»Sain myydyksi taloni heti äidin kuoleman jälkeen. Naapuri osti ja maksoi jo rahat.»

»Vai sil taval!» huudahti Ulla.

Kallella oli jo kielellään kysymys, mitä Mustajärvellä sanottiin siitä oikeuteen viemisestä, mutta sanat eivät nytkään syntyneet.

»Missäs sie nyn niinku asut?» kysyi hän vain.

»En minä niin varmasti asu missään», sanoi Marja venyttäen sanojaan ja katsoi Ullaan.

»Onkos Mustajärvi mieluhises paikka?» tiedusti Kalle ja naurahti ivallisesti.

»Ei minun kannata heistä välittää. Pelkkää surua ja harmia ne ovat toimittaneet äidille. Koko onnettomuus oli vaarivainajan syy - muutenhan äitini olisi silloin mennyt naimisiin sinun isäsi kanssa, Kalle», puhui Marja harvaksen, ryyppäsi pienestä lasten puukiposta piimää lopettaessaan aterian, risti kätensä ja taivutti leukansa rintaa vasten luoden silmänsä alas.

Kallen kasvoja valaisi mielihyvän tyyneys, ja nyt hän kysyi:

»Puhukos vanha isäntä mitää sin toristamiisestas?»

»Kyllä se sitä toimitti ja näytti olevan ihan puhalluksissaan. Minä vain en ole mitään sellaista nähnyt!»

Kallen rinta nousi, ja huokaus olisi tahtonut kuuluvasti purkautua esille, mutta hän tukehduutti sen, sillä hän oli jo niin taltuttanut itsensä, että osasi pitää varansa; nyt se kävikin luontevammin kuin alussa.

»Uhkasihaa ne vierä min lakiin», sanoi hän vain ja katsoi hymyillen

sisarpuoleen.

»Eikös Marjan sopis asua meitin kans, kun on toi toinen uustuvan peräkammar ihan ku sit vasten?» kysyi Ulla katsoen Kalleen.

»Niin, eikös sopis?» tiedusteli Kallekin.

»Sopiihan se, ja tästä minä voin mennä rautatielle järjestämään sitä ruokakauppaa. Olin jo tullessani katsomassa paikkaa. Kuule, Kalle, sinähän sopisit sinne rautatielle sepäksi. Lähdekin mukaan...!»

Kallen jäi suu auki, ja piippu pysähtyi puolimatkaan suuta kohti.

»Se olis jotain » huudahti hän tuijottaen Marjaan, »ja sehhää mie tien!
»Sitten hän ponnahti pystyyn ihan uutena miehenä, astui lattialla ja pysähteli.
»Se ol sitte hyvä asia – kas, kun sie hoksasit...!»

Koko sunnuntai elettiin Marjan lumoissa ja pohdittiin rautatielle menoa myöhään iltaan asti. Aitasta tuotiin hienoimmat makuuvaatteet Marjalle, ja vuoteesta tuli oikein mukava ja komea.

»Ei ihmisillä ole häissäänkään tämäntapaisia hynttyitä», kehui Marja.

»Ne mie olen saannu äireltäin», sanoi Ulla, ja pää keikahti ylpeänä.

Maanantaiaamuna sitten laitettiin kuntoon eväät molemmille ainakin paria kolmea päivää varten, sillä Kalle sanoi, ettei hän voisi sinne lähteä viemään kalliita työkalujaan, ellei ensin olisi varma säilytyspaikka tiedossa. Ja luultavasti hänen piti se itse tehdä.

* * *

Yöt olivat pimeät ja kylmät, lunta ei ollut, sateli räntää ja vettä. Susia liikkui kylässäkin öillä, saatikka Pyryllä ja Tuiskulla, jotka olivat ihan metsän laidassa, muhkea harju takanaan. Tuiskulta oli koira hukkunut, ja sen otaksuttiin joutuneen susien saaliiksi. Pyryllä ei koiraakaan ollutkaan siitä saakka, kun Raiku nuorempi kuoli Kallen ollessa opissa.

Aikaisin iltapäivällä Ulla toimitti ilta-askareet mennäkseen lasten kanssa levolle. Jaanan kuolema oli koskenut häneen kovasti, eikä hän ollut terve, ei pitkiin aikoihin entisessä kunnossa. Hän oli ollut heikko jo Päivin syntymästä saakka huonojen ruokienkin vaikutuksesta, mutta enimmäkseen kuitenkin oltuaan kylässä hirmuista kurjuutta näkemässä ja lieventämässä. Tänä iltana hän luuli ihan kaatuvansa siihen paikkaan.

Hän nukahti heti samoin kuin lapsetkin uustuvassa. Liisa makasi nyt tuvassa Jaanan entisessä sängyssä. Keskiyön vaiheissa Ulla heräsi ja tunsu tuskallista päänsärkyä. Hän ei saanut tilojaan vuoteessa, aina tuntui kovalta ja kuumalta, ja häntä ellotti ja vilutti. Pahinta oli kuitenkin pelko – tuntui kuin ulkona joku

kurkistaisi sisään akkunoista; askeliakin hän oli kuulevinaan seinämällä ja outoa narinaa kuin näveri vaikeasti kääntyisi kovassa puussa, vingahtelisi ja sitten taas narisisi kuin rotan hampaat nakertaessaan. Hän nousi istualleen ja kuunteli. Voisihan ottaa tulen – sytyttää kynttilän. Hän yritti nousta – ei jaksanut, kaatui takaisin vuoteeseen.

Ihan selvästi jossakin ulvoi, pitkään ja imevästi; se tuli ihan lähelle. Noin oli Tuiskun koira ulvonut ennen vanhan isännän kuolemaa. Tiesiköhän se jotakin? Samassa kahmaisi häntä jäätävä kauhu, kuin kuuma henkäys olisi valahtanut kasvoille, ylle ja täyttänyt huoneen tukahduttavalla sumulla. Hän kuunteli omaa huohottavaa hengitystään ja tuijotti pimeyteen. Ei nähnyt mitään muuta kuin tyhjää pimeyttä, ja siihen hän tunsi vaipuvansa.

Hän ponnisti kaikki voimansa mennäkseen herättämään Liisan. Ei jaksanut, vaipui jälleen tyhjyyteen, lymysi, pidätti henkeään, pelkäsi, odotti jonkin käden tarttuvan...

Sitten pelko hellitti. Hän heitti peitteen yltään, nousi nopeasti ja meni koettelemaan lasten vuoteita. Kaikki nukkuivat, Päivikin kehdoissaan.

Tuuli oli ulkona yltynyt, pyrytti, ja akkunoista hohkui kylmää; uunikin oli jo jäähtynyt. Hän meni tupaan ja herätti Liisan.

»Kuulekkos mitää?» kysyi hän Liisalta.

Tyttö nousi istualleen unisena ja haukotteli.

»Katto ikkunast, nääkkös mitää?»

Liisa likisti kasvonsa ruutuun ja sanoi: »Siel sataa lunta, – nym mie nään isoja koiria...»

»Ei ne o koiria, susia ne on. Montako?»

»Ne liikkuu...»

»Kuulekkos narinaa...?»

»Kuulen, emäntä tulee kattoon, aitan ovi on auki...!»

Ulla oli rohkaistunut. Liisan läsnäolo, puhe ja näkeminen oli todellista, eikä enää ollut hiljaisuutta. Pimeässä ei vielääkään erottanut selvästi mitään aitan hiirenharmaata seinää vasten; vain oven vaaleaksi maalattu sisälauta välkähteli.

»Varkaita...!» sanoi Ulla.

»Eikös o pyssyä?» kysyi Liisa, vaikka värisi pelosta.

»Ei meil o sellaista koskaa ollukkaa. Voi, voi, mitäs nyt tehrää? Ne vie ihkasten kaikki...!»

Sitten joku paiskasi nipun palavia päreitä aitan ovesta pihaan, ja silloin näkyi liekkien valossa joukko susia aitan ympärillä, mutta päreet paloivat pian loppuun, ja kaikki jäi jälleen pimeäksi.

Enempää ei Ulla jaksanut, hän pyörtyi tai jäi tajuttomaksi, ei voinut liikkua omin voimin.

Liisa veti häntä kainaloista, sai raahatuksi vuoteen reunalle ja siitä kaadetuksi makuulle ja peitti huolellisesti. Hän ymmärsi, että emännällä oli jokin tauti, kun oli niin kovasti kuumakin.

Tyttö-parka unohti oman pelkonsa, unohti sudet ja varkaatkin hoidellessaan sairasta, ettei hän pääsisi ylös sängystä ja ulos tuvasta, sillä Ulla tointui väliin sen verran, että osasi pyrkiä pelastamaan tavaroita, mutta Liisa istui sängyn laidalla ja piteli häntä peiton alla tuntiessaan hehkuvan kuumeen huokuvan sairaasta ja nähden silmien palosta, että tämä oli samaa sairautta kuin kylässä oli ollut.

Aamun täydellisesti valjetessa hän meni ruokkimaan eläimiä, lukitsi poistuessaan uustuvan oven takaapäin, ettei kukaan päässyt ulos, ja kiirehti takaisin lapsille velliä keittämään ja emäntää vaalimaan. Hän ihmetteli itsekseen, ettei häntä peloittanut; hänestä oli niin mieluista puuhata, varoittaa lapsia menemästä äidin sänkyyn ja leikkimästä kovaäänisesti, että äiti saisi nukkua. Kovin tärkeitä hänen oli nyt toimittaa kaikki asiat juuri niinkuin

emäntä itse olisi tehnyt, jos olisi jaksanut. Hän tiesi jo ja ymmärsi, olipa oikein ylpeäkin saadessaan paljon puuhaa.

Hän pistäysi Tuiskulla ilmoittamassa varkaiden vieneen aliaitan tyhjäksi ja emännän sairastuneen polttotautiin.

Anna tuli heti katsomaan ja näki, ettei sairaalle voinut muuta tehdä kuin panna kylmä kääre otsalle ja erottaa lapsista. Hänestä tuntui vain perin kaamealta, kun Ulla tuijotti häneen tuntematta. Tähän asti ei kukaan hänelle näin läheinen ollut sairastunut, vaikka hän oli nähnyt monien kurjuuden uhrien kaatuvan omaan pihaan ja vietävän pois liistereessä, vanha peite katteenaan, ilman virrenveisuuta ja kuolemalle kuuluvaa juhlallisuutta.

Anna itki saineesti kuin olisi jo menettänyt sisarellisen ystävänsä. Sillä hetkellä hänen oma minänsä ja pyyteensä jäivät kauas taakse; nyt oli vain tyhjyyttä ja lohduttomuutta – yksinäisyyttä...

Hän toi aluksi ruokavaroja, kunnes sepän palattua neuvoteltaisiin.

Kalle ja Marja tulivat kotiin vasta kolmantena päivänä saatuaan asiansa järjestetyksi.

Rautatien työmailla oli kipeästi kaivattu kunnollista pajaa ja oikeata seppää, jolla olisi kylliksi kelpo työkaluja ja joka osaisi järjestää korjaustyöt suurenkin mittakaavan mukaan. Nyt johtomiehet olivat siellä tehneet sopimuksen seppä

Pyryn kanssa, joka ei ollut sielläkään päin tuntematon, ja pajaa alettiin heti pystyttää työväen avulla ja rautatien aineista. Eikä siitä saanut tulla mikään turha koju, vaan sen piti olla reilu työpaja, jonka voi varustaa vahvoilla lukoilla, sillä kaikenlaista irrallista väkeä vilisi joka puolella. Kallelta luiskahti pari päivää monenlaisissa alkuvalmistuksissa ja ohjaamisissa, mutta sitten hän jo saattoikin jättää heidät edelleen rakentamaan ja lähteä hakemaan työkalujaan.

Marja oli katsellut itselleen sopivaa tupaa, mutta aluksi se oli hukkavaivaa. Hän näki heti, ettei siellä mistään saisi kylliksi ruokavaroja eikä kunnollista liettä tai uunia, vaan olisi pitänyt hääriä taivasalla. Sellaiseen hän ei tahtonut ruveta. Niinpä hän jäi vain järjestämään Kallen oloa siellä niin mukavaksi kuin mahdollista ja katsoi hänelle valmiiksi asunnonkin. Se oli laajahko tupa, jossa oli jo ennestään pari työnjohtajaa, ja nyt piti sinne sijoittaa sepät.

Kalle palasi kotiin, mutta Marja meni suoraa päätä hakemaan Mustajärveltä pienet tavaransa tullakseen sitten veljensä luo asumaan.

Kalle astui tupaan ja ihmetteli, ettei ketään ollut vastassa. Hän harppasi uustupaan ja näki lapset kaikki kyyristyneinä yhteen kasaan lattialle, jokin kirja keskellään.

»Missäs äite o...?» kysyi hän, ja lapset tulivat ympärille. »Äite on kipeenä», vastasi Valle, joka ei enää takertunut isän takinliepeisiin kuten Teppo ja

Mikko, mutta seiso i ylen masentuneena sivummalla, taistellen itkua vastaan.
»Ja varkaat vei aitast kaikki...!» lisäsi poika hetken kuluttua.

»Mitäs ne vei...?» kysyi isä.

»Kaikki tyyn ruat...!» selitti Valle, ja nyt tuli itku väkisin.

Siinä isä seiso i ja huusi: »Varkaat – meiltä...!» Hän oli kuullut ja ymmärtänyt, ei vain jaksanut uskoa. Kaksi hirveää vihollista talossa, tauti ja nälkä! Hän seiso i hajareisin, lapset ympärillään, jalat lujasti maassa; silmiä kirveli, kirveli niin, ettei hetkeen nähnyt. Sitten hän meni kamariin.

Ulla nukkui, valitti hiljaa, mutta nukkui. Kalle peräytyi, sulki oven ja meni aitaan. Siellä oli tyhjää, lattia puhkaistu, ensin näverillä saatu alku paksuihin lautoihin ja sitten sahattu palkit poikki.

Se oli katkeraa, raskasta, peloittavaa ja – nöyryyttävää Jäädä toisten armoille! Mitä nyt voisikaan saada...! Ei mikään ollut sentään niin raskasta kuin Ullan sairaus.

Hän meni jälleen Ullan luo, istuutui vuoteen reunalle ja katseli sairaan silmiin. Häntä niin puistatti se, ettei Ulla tuntenut häntä, tuijotti vain eteensä ja hengitti raskaasti. Kallesta se oli epätoivoisen vaikeata kestää – hän nousi ja astui tupaan. Lapset tulivat jälleen ympärille, ja Mikko pääsi syliin. Nyt

vasta he tunsivat olevansa turvassa varkailta ja susilta.

»Varkaat vei pullan, ja susi söi sen...!»kerto Mikko hyvin tietävän näköisenä. Isän täytyi hymyillä.

Liisa hoiteli Päiviä, joka kykeni jo istumaan peluksien varassa. Olihan heillä maitoa, joten lapset säilyivät terveenä. Teppo-parka pysyi vain kovin kalpeana.

Kalle kävi Tuiskulla kertomassa järjestelyistään rautatiellä ja hankkimassa hevosia ja saattajan kapseilleen, joita karttuisi ainakin kolme kuormaa, kun piti viedä alasimiakin. Ja ruoka varojen saanti – se häntä kouraisi pahasti sydäimestä. Entä jos nyt naapuri ei ymmärtäisikään?

Juho tuli jo ovella vastaan.

»Mie olin justii tulos sin puheilles. Sisares jo tapasin ja sanottu täs, et on käynny varkait ja Ulla sairastunnu – lupas kiirehtiä takasin.»

»Ohhaa nyt apu tarpein», voihausi Kalle. »Kyl kova kohtalo koittelee, mitä ihmiin jaksais kestää», saneli hän maahan katsellen kuin olisi lukenut sen lattiaan kirjoitettuna. »Ollaa iهران ilman ruokavaroja – kaurajauhosäkin jättivät nurkkaan, muuta ei yhtiken mitää.»

»Kas noit hurttia!»

»Mie olen kyl pannu ehroks rautatiellä, että antaavat mattojauhoja yhren maton, ja siin on niin paljo, että päästää keväppuoleen, ja yhtä painavan säkin puhtait Venään nisujauhoja, mut tarttee sit muutakii...»

»Eihää sitte henkenhätää», tuumi Juho. »Vai oikein puhtait Venään nisujauhoja? Se on suurta herkkua, sellaista ei tääl meikäläisil o ollukkaa. Kyl sie niil voit ittelles vaihtaa vaikka mitä.»

»Ulla-parka on kovin sairas», sanoi Anna sydämellisesti katsellessaan Kallea.

»Niin, sehää täss' onkii niin raskast», huokasi Kalle murtuneella äänellä.

»Sie olet laihtunnu, Kalle. Pitää nyt ottaa oikee hyvät eväät matkaas. Onhaa sinul, Anna, valmiina juustot ja voit ja lampaankäpit, voitakii on kosolt ja suur hapan kaakku. Nyt et sie saa ittees räakätä, sin terveyyrestäs elää perhees, ja työs on tärke...!» puhui Juho.

Se puhe teki hyvää Kallen raskaalle mielelle. Kosteus nousi silmiin, ja ääni oli samea, kun hän sanoi:

»Josei teittiä olis, hyvät naapurit, niin mikäs min peris?»

Anna haki heti eväät, nosti ne mahtavan kaakun päälle pöydälle kuin jouluna ja toi vielä suuren, kotivehnistä tehdyn rieskan. Se oli niin suurta herkkua, ettei uskallettu julkisesti näyttää. Anna olikin kietonut sen

vaatteeseen ja pisti Kallen takin alle kainaloon, hymyillen hänelle samalla niin herttaisesti, että miehen sydämessä jälleen ailahti hyvä mieli ja toivo.

Juho lupasi myös tulla kyyditsemään kahdella hevosella, kun Pyryn oma lampuoti tulisi yhdellä.

»Aapeli tulee min kanssain töihin, ei siel rautatiel o sen veroist miestä», sanoi Kalle ja lähti eväineen kotiin.

Anna oli jo sillä välillä lähettänyt sinne kaikenlaista ruoaksi valmistettavaa, jotta Kalle rauhoittuisi ja uskaltaisi lähteä.

Kalle jakoi eväistään puolet koti väelle jättäen rieskan kokonaan Ullaa ja Päiviä varten, joka kädestään mutusti jo leipääkin. Loput mahtuivat hyvin vanhaan metsäsiannahasta tehtyyn reppuun, jota Kallen isäkin oli matkoillaan käyttänyt.

Hän meni jälleen Ullan luo, joka oli jo tullut tajuihinsa Liisan hoidellessa Annan neuvojen mukaan. Hän ei vain jaksanut puhua mitään; kyyneleet valuivat pitkin poskia. Käsi ei noussut, vaan jäi virumaan vuoteen laidalta alas. Kalle nosti sen peiton alle, silitti hiukset pois silmiltä ja kohenteli pieluksia. Vaikeata oli jättää – tuntui perin mahdottomalta... Hän tuijotti yhä eteensä Ullan raskaasti hengittäessä ja vaihtoi käärettä kastettuaan sangossa, johon Liisa oli tuonut vettä kaivosta.

Tuvasta kuului lasten ääniä. Hän meni sinne, kun Ulla näytti nukkuvan.

Marja olikin jo tullut Mustajärveltä ja tuonut tullessaan ison pytyn. Päivi huusi täyttä kurkkua, ja Marja otti taskustaan sokerinpaloja, pisti puhtaan rievun nurkkaan, kostutti vedessä ja tuikkasi tytön suuhun.

Päivin suu meni hyvään irviin, ja hän vaikenä täydellisesti, ollen tyytyväinen. Kalle katseli temppeä ja sanoi: »Vanha porsaan konsti!» ja sitten hänen sydämensä kokonaan lämpeni Marjalle. Osasipa tuo vanhapiika viihdyttää lapsenkin! Matkalla Kalle oli jo nähnyt, kuinka järkevä ja käytännöllinen hän oli kuin mies ikään, joka ei turhiin takertunut, katsoi aina joka paikan kuntoon, ennenkuin päätti ja teki, puhui asiat säntilleen, ei suurennellut eikä vähätellyt. Voimiakin hänellä oli, sillä hän ei ollut nälän näännyttämä – mistä liekin ruokansa saanut tässä nälänhädässä.

»Mitäs tos pytyt o?» kysyi Kalle yrittäen nostaa korvista.

»Siinä on uusia voimia sinulle. Nosta se tähän pankolle. Olen jo kuumentanut pannun ja nyt paistan verilättyjä. Mustajärvellä oli teurastettu, ja minä otin verta ja sekoitin jo siellä jauhot siihen...»

Marja varusti makuupatjan Kallelle Liisan kanssa; muut vuodevaatteet haettiin aitasta ja kiedottiin suureen vällyyn.

»Kylhää noilla nym makaa vaikka permannol», myönsi Kalle katsellen

vuodevarustuksiaan. Kylästä otettiin sitten Aapelinkin eväät ja vuode vaatteet kuorman päälle, ja niin miehet lähtivät töihin rautatielle.

Viimeiseksi Kalle oli kätellyt Marjaa ja sanonut: »Sie olet tuonnu minulle rauhan, olet niin hyvä Ullalle ja lapsille, kyl mie sen ymmärrän.»

Koditon Marja tunsi olonsa mieluiseksi ja katseli kauan aikaa tielle, ihmetellen itsekseen, että hän niin pian oli päässyt velipuoltaan lähelle, niin lähelle, ettei hänellä, paitsi äitiään, ollut ketään muita niin alttiisti omaisekseen ottanutta.

Isän mentyä lapset painuivat hiljaisina uustupaan leikkimään. Mikko teki temppujaan kömpelösti pompahdellen huvittaakseen siskoa, ettei hän itkisi. Valle heilutteli kehtoa, ja Teppo yhä vain piirusteli kirjaimiaan akkunanlaudalle, yrittäpä ruutuunkin, mutta kun ei jälkeä tullut, tyytyi hän muurin kylkeen. Pimeään tullen he sulloutuivat kaikki ihan sylikkäin supatellen ja aapistaan lukien, jonka he jo osasivat kannesta kanteen. He menivät illalla kaikki samaan sänkyyn, ja Valle veti Mikon ylös vuoteelle, riisui häneltä vaatteet, ja Mikko jutteli »lokkotessa» ja tahtoi »kekkelle». Teppo halveksi syvästi hänen lapsellisuuttaan.

Liisa ei vielä voinut herätä öisin, jos Päivi valitti, ja niin piti Marjan ottaa tuutu vuoteensa viereen.

Aamuisin Liisa sentään teki tulen ja toi puita vajasta ja vettä sangol1a kaivosta, mutta Marja huomasi heti, että hänen oli parasta pitää itse huoli lehmästä. Ja eikös se mokoma nutipää herunutkin, kun Marja sille laitteli hauteita, ripotteli päälle kaurajauhoja ja pisti väliin suuhun leivänpalan lypsylle mennessään! Se ynisi ja nuolaisi Marjan kyynärpäätä hänen kyykistyessään lypsinkiulun kera ja vedellessään maitoa nänneistä.

Hänestä oli kovin hauskaa askarrella täällä uusilla esineillä, joita ei hänen kotonaan vielä ollutkaan käytetty. Hän ihaili varsinkin velipuolensa monia ja ihmeellisiä työaseita. Pienen talon tyttärenä, veden varrella, hänen elämänsä oli kulunut raskaassa maat yössä ja kalastamisessa. Opetusta hän oli saanut ihan lapsena sen verran, että oppi kirjoittamisen alkeet. Oma into oli sitten vienyt yhä perusteellisempaan harjoitteluun, niin että hänellä nyt oli kaunis käsiala ja hänen sopi ajatella ruokakaupan perustamista rautatien varrelle. Olihan siellä nyt syöjiä. Ja tilejään hän kyllä osaisi hoitaa ja puolensa pitää, kun aina oli saanut niin tehdä. Ilot olivat olleet kovin vähäiset ja surut suuret. Isäpuoli oli käsittänyt lapsen syntyperän hyvin pian ja antanut kasvavan Marjan siitä kärsiä. Perheen välit olivat olleet huonot, ja mies oli käynyt markkinoita, ja sitten kerran Anianpellossa saanut surmansa. Hän oli ollut pienen talon nuorin poika ja tuonut tullessaan vain jonkin verran irtaimistoa. Talo oli ostettu Kaisalle, joten Marja sen peri.

Synkkä lapsuusaika oli muovailut hänet araksi ja ihmisiä kaihtavaksi, vaikka'

hän oli luonteeltaan pirteä ja kaipasi jotakin uutta, tavoittaen tuntematonta ja etäistä. Hän oli aina ikävöinyt päästä pois niemensä kärjestä, ulos maailmaan, josta hän ei juuri mitään tiennyt.

Kuten isällä, niin Marjallakin oli viehätysvoimaa, ehkä haaveilevan mielen säteilyä, mutta olipa Marjassa muutakin. Jos katsoi hänen syviin ja suuriin silmiinsä, niin ymmärsi, että tässä oli sellainen, joka osasi käskää ja järjestää, joka ei koskaan tyytyisi siihen, mitä annettiin, vaan tahtoi itse luoda oman kohtalonsa. Hänessä oli Ukko-vainajan verta, yksisilmäisen korvenraivaajan sisua.

Sitä mukaa kuin Ulla tointui, hän kiintyi kälyynsä ja tunsu turvallisuutta.

Kun Tuiskulla vanhan emännän ja isännän aina huolehtiva touhu oli tauonnut, olivat myös nuoren emännän työt paljon lisääntyneet; nyt oli lukemattomia asioita ja tehtäviä päivittäin hänen varassaan, koska Juho ei ollut kovinkaan visu, arkipäiväisissä töissä ja niiden ohjaamisessa, vaikka suurin piirtein hoiti talonsa viljelyksiä ja ymmärsi karjanhoitoa paremminkin kuin moni muu. Hänellä täytyi olla välikäsi, ja se oli tietenkin talon emäntä.

Huovilaan lähetettiin yhä vielä piimää lapsille jaettavaksi, ja kun kotona oli kiireitä, pyysi Anna Marjaa saattamaan sen päivittäin perille.

Tapani ei edeltäpäin tiennyt mitään asiasta, ja kun Marja kelkkoinensa

poikkesi pihaan, sattui isäntä olemaan lähettyvillä. Vieraan naisen reipas ja hyvinvoipa ulkomuoto, punoittavat posket ja kirkkaat silmät vaalean pääliinan ympäröiminä, oli harvinainen näky. Tapanista hänessä oli jotakin hyvin tuttua ja läheistä, niinkuin olisi jossakin tavannut ennen. Nuori hän ei ollut, senhän nyt näki, mutta raikas - niin, eihän Tapani voinut ymmärtää, mikä naisessa viehätti ja kiihdytti uteliaisuutta. Hän meni portille vastaan auttaakseen piimäpytyn kantamisessa sisään.

Marja antoi kättä ja sanoi: »Minä olen Marja, sieltä vesikansan puolelta, Päijänteen rannalta.»

»Ahaa, vai sieltä», myötäili Tapani. Nyt hän oli selvillä kaikesta. »Viedään nyt sitten tämä sisään», jatkoi hän, ja he kantoivat pyttyä korvista tupaan, jossa lapsia oli odottamassa ja ateriansa aloittamassa.

He olivat jo puhtaampia, koska Aapelin emäntä oli heitä hoivaillut, antanut vaatteita ja jalkineita, käynyt kodeissa heitä neuvomassa, että oli pestävä kädet ja kasvot, ja ohjannut mökkien eukkoja pitämään huolta lasten puhtaudesta. Se oli auttanut ihmeellisesti muuttamaan lasten asua, ja nyt he jo kujeilivat ikäistensä tapaan. Marjan ilmestyminen oli suuri tapaus, ja ateria venyi; siinä syötiin hitaasti leivänpala ja ryypättiin miettiväisinä piimää kivi-kupeista.

Ennen lapset olivat syötyään työntyneet röykkiönä ovesta ulos, mutta nyt

Marja meni ovelle, otti kutakin pikku villiä kädestä ja sanoi: »Hyvästi, kiitoksia!» Se oli taaskin uutta ja outoa, ja lapset ihmettelivät.

Tapani istui yhä pöydän päässä, ja hänkin ihmetteli. Olipa tuo Marja turvallinen kuin mikäkin arvon opettajatar, päätteli hän. »Kylläpä on Kalle Pyryn näköinen, ja mikä ihme hänessä voi noin imeä silmät itseensä? Jokohan minä nyt..?» Tapani-parka olisi varmaan katsellut vähäpätöisempääkin naista, sillä hän tahtoi päästä Tuiskun Annaa ajattelemasta. Hän tahtoi tulla terveeksi.

»Nythän minäkin taas lähden», sanoi Marja, kun lapset olivat menneet.

»Minäkin tulen sinne päin, käyn jokiladoissa vilkaisemassa, minkä verran siellä on heiniä.»

Marja laittoi piimäpytyn kelkkaansa ja lähti astumaan työntäen kelkkaansa kylän läpi. Lyhyellä matkalla Tapani sitten ennätti udella kaikki Marjan tärkeimmät vaiheet. Oliko Marja nyt yksin, oliko nälkää heidän puolellaan, jäisikö tänne... Kyllä, orpo oli, ja kotona pahempi nälkä kuin täällä, ja tänne hän nyt oli asettunut Pyrylle asumaan – toistaiseksi...

»Kaihan te tulette huomennakin?» kysyi Tapani.

Marja tuli sitten joka päivä, ja heidän tuttavuutensa muuttui vähitellen toverillisuudeksi.

»Koska sinä lähdet sinne omaan taloosi?» kysyi Tapani.

»Olen sen jo myynyt», vastasi Marja.

»Mitä sinä nyt aiot tehdä?»

»Olen aikonut ruveta ruokakauppiaksi tuonne rautatien väelle», kertoi Marja.

Tapani vihelsi, katsoi sivulta Marjaan, ja siinä silmäyksessä oli hiukan ivaa ja hyvää halua ihailuun. »Oletpa sinä varma mennessäsi – Kankkulan kaivoon!»

»Kyllä minä tiedän – olen jo käynyt siellä katsomassa. Nyt juuri siellä on hyvin sekavaa, mutta kun hiukan selviää...»

Tapani ymmärsi, ettei Marjasta ollut nälkäisen talon kurjuuden jakajaksi; hän pystyi kyllä elättämään itsensä toisella tavalla.

»Jos minä olisin Huovilan talon Tapani-isäntä, niin hyvin pian laittaisin kauppapuodin tuohon kulmakamariin, kun on tuollainen mainio tienristeys ja kulkupaikka», huomautti Marja.

»Kuullako tuota naisihmisen suusta!» huudahti Tapani.

»Älähän nyt, minä olen sinua vanhempi ja varmasti myös taitavampi –

ainakin tässä kaupan asiassa.»

Tapani kääntyi häneen päin; he katsoivat toisiinsa silmästä silmään ja purskahtivat nauruun.

»Pitäisiköhän minun ruveta sitä ajattelemaan?» kysäisi Tapani lopuksi.

»Ei se niin vaikeata ole. Kyllä se sitten selviää pakostakin, kun on alkuun päässyt», tiesi Marja. »Se alku – niin, kun uskaltaisi...»

»Ota minut puukhollariksi», tokaisi Marja äkkiä.

Tapani kääntyi taas ja katsoi Marjaan. Sitten hän otti lakin päästään, kynsi korvallistaan ja sanoi: »Mahtaisikohan tuohon tarvita paljon rahaa?»

»Voisinhan minä mennä kaupunkiin ja panna paperille. Olen minä ennenkin sitä hommaa pitänyt», kertoi Marja.

»Ahaa, ilmankos sinä olet niin varma!» ihmetteli Tapani.

»No, sellaista vain pientä markkinakauppaa», oli Marja vähäksyvinään, mutta hän näki, että Tapani alkoi jo taipua.

Sitten meni muutama viikko, eikä siitä asiasta tullut puhetta, kunnes Tapani kerran sanoi: »Nyt minä olisin valmis viemään voita kaupunkiin. Tule mukaan,

niin valmistellaan yhdessä sitä kauppaa.»

Marja punastui ja oli hämillään. »Enhän minä voi sinun kanssasi kahden lähteä...» Hän oli oikein äkeissään toisen yllättämisestä.

»Kyllähän minä ymmärrän...» myönsi Tapani, ja hänkin punastui.

Eikä heidän välillään ollut mitään kiemailua.vaikka kumpikin oli tutkistellut itseään, käynyt yhä aremmaksi ja ollut varuillaan, ettei vain toinen luulisi...

Varsinkin Marja painoi visusti silmäluomet kiinni ja katsoi vain salaa Tapaniin, jonka silmissä hän luuli näkevänsä jotakin erikoista, vaikkei uskaltanut luottaa – saattoi olla vain omaa toivomusta, koska hän... Mitäpä siitä, koska. oli vanhempikin!

Mutta tuo todistelu ei auttanut. Seuraavana päivänä, kun he taas seisoivat vastatusten Huovilan kuistilla lasten mentyä ja puhuivat kaupasta, astui Tapani ihan lähelle eteen, ja silloin Marja tunsu lievää huumausta, sellaista lumoa, joka ei ollut pelkkää omaa tunnetta, vaan kuin toisen tahdon käskyä, ja pakosta hänen silmäluomensu nousivat, ja katse haki miehen katsetta. Sitten hän ei enää oikein käsittänyt. Hän horjahti ja tarttui Tapanin käsivarteen ja Tapani hänen käteensä.

XXI

Marjan äkillinen ilmestyminen heille kotiin Pyrylle oli vapauttanut Kallen siitä ahdistavasta pelosta, että Mustajärven puolelta lopultakin voitaisiin häntä syyttää vaikka oikeuden edessä. Se mahdollisuus oli ollut hänen mielessään tuskaa tuottavana okaana. Nyt se oli lopullisesti nyhdetty pois, ja hän tiesi päässeensä irti sukuvihan painajaisesta.

Toisellakin tavalla Marja oli tuottanut hänelle iloa. Olihan sisarpuoli niin suora ja järkevempi kuin kukaan hänen tuntemistaan naisista. Mitä enemmän Kalle häntä ajatteli, sitä selvemmin hän tuli tietoiseksi ja myös sitä ylpeämmäksi sukuominaisuuksistaan juuri sellaisina kuin ne ilmenivät Marjassa. Hän ihmetteli, oliko hän itse muiden mielestä samantapainen ja olisiko hän voinut mennä niin mutkattomasti auttamaan Marjaa, jos tämä olisi joutunut hätään, niinkuin hän itse oli joutunut. Sydämessään hän vieläkin kauhistui ajatellessaan, mihin hän olisikaan päätenyt ilman sisarpuolen apua.

Siinä maantiellä astuessa nousi sitten mieleen Jaanan kuolinhetkellä ilmaisema asia. Senjälkeen olivat tapaukset ja onnettomuuden iskut tulleet niin kaatamalla hänen ylleen, ettei häneltä riittänyt aikaa katsoa taakseen eikä edes kutsua kuulemiansa sanoja esiin ja punnita niiden merkitystä. Jaanan sanoma oli vain jäänyt hänen olemukseensa jäytävänä ja syyttävänä, ikäänkuin perittynä tautina, joka eristi hänet, teki toisenlaiseksi kuin muut ihmiset. Nytkin hevosen rinnalla kävellessään ja kuormaa hoivatessaan

huonolla tiellä, hän huomasi sijoittavansa itsensä toiselle pohjalle kuin nuo muut, jäävänsä sivultakatsojaksi ja kaiken uudestaan arvioijaksi, niinkuin hän ei enää koskaan voisi kuulua heidän joukkoonsa samana kuin oli ollut ennen.

Sitten Ullan sairaus veti hänet taas oman tuskan tuntoon, joka tuli niin kipeänä ja ahdistavana, että se oli kuin sairautta, ja hän tiesi, ettei voisi siitä parantua, ennenkuin Ullakin paranisi.

Työmaalla oli suuri sekasorto, mutta Aapelin kanssa hän heti ensimmäisinä päivinä sai pajan kuntoon, pani vahvat lukot oviin, niin että voi säilyttää kalliit työkalunsa. Apulaisia hän saattoi ottaa niin paljon kuin halusi, mutta huomasi pian, ettei voinut niistä monista, joita oli tulossa, käyttää muita kuin paria, jotka kelpasivat töihin.

Suuri apeus kasvoi hänessä päivä päivältä, vaikka hän koetti työntää luotaan raskaita ajatuksia, peläten niiden tuhoisaa vaikutusta. Toisinaan hänestä tuntui kuin pitäisi heittää kaikki ponnistelu ja järjestely näin toivottomissa oloissa. Ihmiset olivat kaikki nälän ja samalla epätoivon masentamia, tahdottomia ja ryhdittömiä. Suuret joukot olivat kerääntyneet tänne työn ja pelastuksen toivossa, mutta ruokaa ei ollut, valtio ei kyennyt hankkimaan kylliksi viljaa, sairashoito oli melkein olematonta, ihmisiä kuoli laumoittain, ja taudit levisivät ahdingossa.

Ja vaikka ihmiset ruokaa saatuaan vahvistuivatkin, oli heihin jäänyt kaamea

pelko ja alemmuuden tunne – eivät uskaltaneet antaa voimiansa täydessä työssä, vaan olivat kuin typertyneitä ja käsistä kiskottavia.

He pyrkivät kukin erikseen kuin peläten toisiaan. Yhteisyys oli vaara, johon ei heitä saanut taipumaan, eikä järjestys ottanut pysyäkseen työpajassa. Se rasitti Kallea, joka oli omassa pajassaan saanut apulaisensa täsmällisiksi kuin koneet.

Nyt häneltä kysyttiin malttia ja yhä uudestaan malttia, jota hän vasta oli ruvennut harjoittelemaan ja jonka taustana oli ollut koko hänen elämänsä, jopa sukunsakin kehitysjakso. Täällä hänen täytyi hillitä mielensä. Ulko-maailma tuli muuten päälle, hukutti joukkoonsa ja survoi allensa, ellei ollut mielenmalttia torjuakseen heidät valppaalla ja nopealla ajatusvoimalla ja toiminnalla. Kallelle selvisi nyt vasta, kuinka tärkeän voiton hän oli saanut itsestään kohdellessaan Heikkiä, niinkuin oli kohdellut hänen räyhätessään pajassa.

Seppä Pyry vaati heti mattojauhoja yhden säkin, joka oli niin suuri, että siitä riitti kevääseen asti hänen perheelleen ja eläimille, ja sen lisäksi yhtä painavan säkin oikeita Venäjän nisujauhoja. Ne hän heti lähetti kotiin.

Näin hän nyt aluksi olikin sitonut itsensä töihin. Ei ollut mitään mahdollisuutta heittää sikseen.

Hän oli tottunut hyvään vuoteeseen, kunnolliseen aterioimiseen ja puhtauteen. Nyt täytyi maata isossa tuvassa, lattialla, muiden joukossa. Kaiken rähjäisyys, vaivaisuus ja tautisuus uuvutti häntä. Hän ei enää nähnyt, oliko sää kirkas vaiko pilvinen, ei aina kuullut, mitä hänelle sanottiin, ja teki työtä kuin vireeseen vedetty kone.

Kotona hän oli käynyt parina lauantaina ja palannut aina rauhoittuneena ja hiukan levähtäneenä, koska Ulla oli paranemaan päin ja lapset jälleen kirkasilmäisiä ja pulleita nisujauhojen ja maidon voimasta, pitivät jo isoa ääntäkin. Kallelle se kaikki tuotti huojennusta.

Vähitellen nuo käynnitkin täytyi jättää – ei jaksanut marssia pitkää matkaa edestakaisin. Jotakin tuntui puuttuvan, ja ajatus kääntyi sille tolalle yhä useammin, ettei millään ollut väliä. Olihan koko meno ympärillä niin surkeaa ja sekavaa, niin auttamatonta – miksi ponnistaisi? Hän kaipasi tasapainoa, himoitsi tyydytystä, vaikka hetkiseksi, vain siunaukseksi...

Tuorakassa asui hänen »satulamaakarinsa», hyväluontoinen ja hiljainen mies. Hän ryyppäsi itsensä humalaan joka sunnuntai, ja hänen sanottiin myös polttavan salaa viinaa. Usein hän oli tarjonnut Kallelle, mutta tämä oli vain moittinut ja kehoittanut luopumaan sellaisesta.

Palatessaan kerran työstä Kalle poikkesi satulamaakarille lepäämään, ollen ihan uuvuksissa. Hän tiesi kyllä, kuinka kävisi, mutta nyt hän halusi saada

jotakin virvoketta, päästä oikein jaloilleen ja vaikka vain minuutiksi irtautua hirmuisesta painosta, joka ei häntä enää hellittänyt.

Sinä päivänä Ulla oli toinnuttuaan ensi kertaa hoidellut askareita.

Sydänyöllä herättiin siihen, että ulko-ovelle lyötiin kovasti.

»Kuka siellä?» kysyi Marja.

»Ovi auki, taikka säpäleet lentää!» kuului vastaus.

Ulla oli erottanut Kallen luonnottoman äänen ja säikähtyi, heikko kun vielä oli, ja Marja sai auttaa hänet uustuvan puolelle.

Marja avasi, ja seppä seiso i ovessa hiukan horjuen, silmät punaisina. Hänen pukunsa oli kunnossa ja lakki työnnetty taaksepäin niin, että korkea otsa näkyi. Kädellään nojaten ovenpieleen hän näytti kokonaan uupuneelta. Marjan kävi häntä kovin surku – mieshän oli kuin loppuun ajettu.

Ennen niin iskevä ja sytyttävä katse kullanuskeissa silmissä oli nyt sammunut, ja silmät olivat painuneet syvälle kuoppiin. Soikeissa kasvoissa poskipäät nousivat terävinä ilman pyöreyttä, iho oli tumma ja samea. Kädet vain pitivät otteensa, minne tarttuivatkin. Ne olivat aina samat, isot ja ryhmyiset saamistaan monista kolauksista. Ja jalat, ne seisoivat vapisematta, vaikka ruumis olikin lysähtänyt, selkä köyristynyt ja hartiat vavahtelivat.

Hän ei puhunut mitään, astui hoippuen vanhaan kamariinsa. Ovi jäi häneltä auki, ja pitkin pituuttaan hän kaatui vuoteelle, jääden siihen liikahtamatta. Marja katseli häntä hetkisen tuvasta käsin ajatellen, että tämä oli hänen veljensä, ja syvä sääli täytti hänen sydämensä. Olihan veli ollut paljon hänen ajatuksissaan, uusi ihminen, ainoa, jonka hän nyt tiesi ja tunsu läheisimmäkseen. Nämä viime viikot Pyryllä olivat avanneet hänelle uuden maailman ja elämän, kodin lämpöisen piirin, jossa jokaista jäsentä rakastettiin ja hoivattiin, jopa eläimiäkin ja esineitä. Ei ollut yhtään soppea Pyrylässä, johon lasten leikit eivät olisi ulottuneet, elävöittäen mielikuvituksen pannen aikuiset hymyilemään.

Mieli täynnä haikeutta ja kyyneleet silmissä Marja meni kälyään herättämään, että hän tulisi riisumaan Kallea ja sijoittamaan hänet mukavasti vuoteeseen.

»Herra siunaa, kuinka Kalle on mennyt huonoksi!» sanoi Ulla hiljaa, ettei herättäisi nukkuvaa, ja molemmat naiset riisuivat häneltä ensin saappaat ja sitten takin. Senjälkeen Marja palasi tupaan vetäen oven kiinni jättääkseen Ullan yksin miehensä kanssa.

Tämä oli kaikki perin outoa ja järkyttävää Ullalle, sillä koko heidän avioliittoaikanaan hänen ei ollut tarvinnut hoidella miestänsä sairaana taikka näin heikkona. Lapset olivat olleet hänelle kaikki kaikessa, saaneet osakseen ajatukset, voimat ja huolenpidon. Ja hän itse, Ulla, oli niin usein ollut Kallen ja

Jaanan hoidokkina. Peitellessään ja hoivatessaan nyt miestä kuin uupunutta lasta hän tuli ajatelleeksi vanhaa palvelijaa, jonka erikoinen hellyys heitä kaikkia kohtaan palasi niin elävänä mieleen.

Kalle nukkui kuin lapsi pää vaimon käsi varrelle valahtaneena. Heikko viinantuoksu tuntui hänen hengityksessään, mutta se ei Ullaa häirinnyt, sillä nyt oli perin vähäpätöistä, oliko hän maistanut vai ei – näkihän sen jo lapsikin, että miehen voimat olivat loppuun kulutetut. Ullasta tuntui kaikki muu nyt toisarvoiselta, sairauden heikentämät voimat palautuivat, ja sydän täyttyi syvällä kiitollisuudella hänen tietäessään, että Kalle oli kaikkensa antanut ja pitänyt salassa uupumuksensa ajatellen vain häntä ja lapsia. Ulla painoi poskeaan väsyneen poskeen ja tunsi nukkujan levosta siirtyvän itseensä hyvää tekevää rauhaa.

Kallen väsymys ei suinkaan ollut tilapäistä. Se oli tullut hitaasti, hiipinyt salaa kaikkien niiden ulkonaisten ja sisäisten ristiriitojen kintereillä, jotka aina raskaan ja kiireellisen työn ohella vaivasivat hänen mieltään. Ehkä sekään ei olisi jaksanut häntä murtaa näin, mutta lisäksi tuli maan suuri hätä. Hän ei koskaan voinut katsella kärsimystä omaksumatta sitä omassa mielessään; se repi ja raateli häntä ikäänkuin kaikki olisi ollut hänen syytään, hänen häpeätään ja rikostaan, kun ihmiset noin sortuivat.

Kun hän sitten joutui rauta tielle, kurjuuden keskelle, pääsemättä sitä näkemästä ja unessaankaan ajattelemasta, valui se häneen kuin hämähäkin

myrkky, eikä hän kyennyt itseään irrottamaan sen verkosta.

Ulla ei ollut tätä ymmärtänyt, eikä hän yleensä tutkinut elämänsä tapahtumia ja syitä. Hänellä oli synnynnäinen tasapaino, valoisa latu, jolta hän ei poikennut. Jokin asia oli oikea tai väärä; mitä sillä välillä oli, sen hän rohkeasti siirsi sille puolelle, jota piti oikeana, eikä siitä luopunut. Niin kauan kuin Kalle oli täysissä voimissaan ja elämä kuohui heidän ympärillään, Ulla oli pitänyt sitä luonnollisena osanaan ja omasta puolestaan antautunut sen ohjattavaksi.

Nyt vasta istuessaan Kallen vuoteen ääressä saamatta häneltä sanaa, vain jonkin kummeksivan katseen, ja niin kipeästi kaivatessaan hän uskoi oikein ymmärtävänsä, mitä hänen miehensä oli merkinnyt, ja osaavansa ajatuksiltaan seurata hänen pyrkimyksiään tajuten, etteivät ne olleet vain esineitä, joita hän valmisti, vaan paljota enemmän se tarkoitus, joka niillä oli luoda parempia elämän ehtoja, poistaa puutetta ja nälkää, torjua hätääkin – ettei tällaista usein tulisi.

Toinnuttuaan ensimmäisen päivän jännittyneestä odotuksesta, mihin suuntaan Kallen tauti kääntyisi, hän vuoroin rukoi apua taivaalliselta Isältä, vuoroin tarkkasi miestänsä, hoiti ja syötti kuin lasta, hieroi käsiä ja jalkoja pitääkseen lämpimänä. Yöksikään ei uskallettu jättää yksin. Marja ja Ulla valvoivat vuorotellen. Juho Tuiskukin tahtoi tulla öiksi, kun Kallen ihmeellinen elottomuus ei hellittänyt. Kesti muutaman viikon, ennenkuin hän toipui sen

verran, että jaksoi istua pielusten nojassa ja puhua ymmärrettävästi.

Kylästä käytiin katsomassa sairasta, mutta Ulla ei päästänyt keitään vieraita Kallen luo ja sai siitä koppavan nimen. Syynä hänen ankaruuteensa oli se, että kävijöillä oli mukanaan viinapullo, josta aiottiin tarjota sairaalle.

Salapoltto ja juopottelu olivat käyneet hyvin yleisiksi, ja Ullan viha oli noussut sitä vastaan. Muutenkin hän nyt oli toinen Ulla kuin Jaanan aikana ja ennen sairauttaan, vasta ikäänkuin päässyt kiinni kaikkiin velvollisuuksiinsa. Yhtämittäinen askartelu, lasten ja sairaan hoitelemine ja eläinten vaaliminen tuotti loppumatonta ponnistelua; vain jotkut yön tunnrit hänellä oli lepoa, sittenkun Kalle oli hiukan parantunut. Hänen sisunsa nousi aina, kun hän näki jonkun juopuneen renttuilevan läheisyydessä, ja ihmeellisen tehoavaIla puhdilla hän antoi sanatulvansa ryöpytä sen ihmisen ylle, joka oli siinä tilassa uskaltanut tulla likelle. Hän oli hyvin visu ottamaan pullon pois ja heittämään sen sirpaleiksi ensimmäiseen kiveen. Hänen suuri viinanvihansa tuli tunnetuksi, eikä sittemmin kukaan uskaltanut pajamäessä näyttää pulloansa.

Kun Kalle pääsi selvyteen sairaudestaan, alkoi hän myös nopeasti voimistua. Mistä kaikki oli johtunut, sitä hän ei kysely, sanottiin vain: »tuntemattomia ovat Herran tiet», mutta Kalle itse tiesi, kuinka raskaasti häneen' olivat koskeneet odottamattomat tapahtumat ja iskut, hädän uhka ja Ullan sairaus ja sitten rautatiellä kaikkien ihmisten toivoton hätä, jonka keskeen heitettyinä, raskaan työn rasittamana, hän lopullisesti nujertui.

Suloinen raukeus ruumiissa ja lasten äänet olivat Kallelle voiman palauttajia. Hän huuteli kamarista: »Valle, Teppo, Mikko, tuokaa pikku sisko isälle, isä toussuttaa!» Sitten remahti valloilleen ilo ja elämä – olihan sitä saatu mm kauan pidättää.

»No, nytkös taas tupa kaaretaan!» sanoi Ulla. Tämä melu oli hänelle virkistystä. Jalat nousivat taas kepeästi, laulun hyminää kuului lieden luota, ja rukki nostettiin akkunan eteen. Kevät oli jo kesäistä, kaikki talvikehruut olivat jääneet tekemättä, ja kangasta olisi pitänyt aloittaa.

XXII

Syksyllä, kohtalaisen vuodentulon keralla, koitti koko maalle parempi ja toivorikas aika. Kesäviljat onnistuivat, ja ruissato oli tyydyttävä. Etelässä päästiin hyvään elämisen alkuun senkin kautta, että rautatie välitti liikettä pääkaupunkiin ja yhä uusia asemia joudutettiin valmiiksi Pietariin päin. Talolliset, joiden oli pitänyt tehdä vuorokausia kestäviä matkoja viedäkseen kaupunkiin tuotteitaan, saapuivat nyt muutamassa tunnissa perille ja takaisin ja voivat siis usein pistäytyä muuttamassa rahaksi, mitä omasta taloudesta liikenä. Tietenkin he tullessaan toivat uusia tavaroita ja elämä kehittyi monipuolisemmaksi.

Tuorakassa oli ensimmäisenä suurena elon merkinä Huovilaan avattu kauppa. Kovinpa kylässä hämmästyttiin, kun talon kulmakamarin nurkkaan hakattiin oviaukko ja aittoihin kuljetettiin kauppatavaraa jos jonkinlaista. Muutaman päivän kuluttua kaikki oli kunnossa, vieläpä kylttikin oven yllä: »Tapani Huovilan kauppa».

Ihmeellisintä sentään oli, että myymäpöydän takana seisoivat Mustajärven Kaisan tytär, Marja, niin ilmetysti vanhan Pyn näköinen, että jokainen hiukankin vanhempi ihminen sen heti havaitsi. Mutta Marjassa oli muutakin – sen kyläläiset saivat pian nähdä. Hän ei jaaritellut, punnitsi ja mittasi tarkasti, laski nopeasti ja oikein, piti ankaraa järjestystä, mutta oli aina tasainen ja kärsivällinen, levitteli ja tarjoili tavaraa, antoi ystävällisiä neuvoja ja kuunteli puheita. Hänellä oli myös kyllin leveä ja pitkä selkä, kuten ainakin mustajärveläisillä, kantamaan aikamoisia taakkoja aitoista puodin takaiseen kylmään kamariin, joka oli otettu varastohuoneeksi. Isäntä oli tahtonut pitää siitä huolen, että tavarat tuotiin kauppaan, mutta Marja oli heti ilmoittanut, ettei hän sietänyt ketään »sorkkimassa» alueellaan. Pianhan sen isäntäkin huomasi, ettei tässä tarvittu apua, koska Marja mainiosti tuli yksin toimeen, ja hänellä itsellään oli kiireitä käydessään milloin missäkin maittensa kulmissa töitä valvomassa ja mukana tekemässä.

Ihmiset ihmettelivät näiden kahden ihmisen toverillista suhdetta.

»Oikee se Marja on ku miehen puolikas sen isännän kans, eihää se o mitää

vaimoväen meininkiä!» sanottiin kylässä.

Marja ja Tapani olivat jo matkustelleet Helsinkiä myöten ostelemassa tavaraa kauppaansa varten ja sen ohella päässeet selvyyteen myöskin muusta yhteenkuuluvaisuudesta. Tapani siinä sentään oli ollut kokeneempi, vaikka olikin nuorempi. Marja sensijaan hyvin hitaasti ja arasti taipui miehen tahtoon. Hän syytti ikäeroa, kun Tapani tiukkasi, miksi hän nyt oli niin ollakseen.

»Tahdothan sinä kumminkim, väitti Tapani, »senhän minä näen silmistäsi ja tunnen jo kaukaa. Ja nyt on kirjoitettava sinun pitäjääsi ja lähetettävä sinne minun naimalupani. Sen olen jo hakenut. Mitä sinä siihen sanot?»

»Jos sinä tahdot ja olet varma...» Marjalla oli sittenkin vielä epäilyksen hiven katseessa ja äänessä. Hän oli kuullut kuiskailtavan Annan ja Tapanin pitäneen toisistaan; vaikkei hän millään tavalla ilmaissut sitä Tapanille, oli se pysynyt okaana hänen mielessään, tuottanut tuskaa ja ylläpitänyt epäilyä.

Heidän elämänsä liittyi nyt kuitenkin jokapäiväisessä kosketuksessa niin lujasti yhteen, ettei voinut ruveta pikkumaisesti tinkimään tunteissakaan. Ja vaikka Marjan mieli oli lapsuusvuosina saanut isäpuolen ja äidin huonoista väleistä katkeruutta ja kovuutta, oli hän nyt niin kokonaan Tapanin lumoissa, kuten Tapanikin hänen, ettei jaksettu enää rimpuilla vastaan.

Häät pidettiin vain Huovilassa, kun Kalle Pyry oli vasta hiljakkoin täysin

toipunut sairaudestaan eikä heillä riittänyt varojakaan uhrattavaksi pitoihin, taudin kulutettua entiset ansiot.

Aapeli oli saanut hoitaa töitä Kallen sairastaessa ja selviytynyt niistä, pitäen kunnossa pajan ja työkalut, niin että Kalle parantuessaan saattoi jatkaa ja laajentaa voimiansa mukaan. Vanhojen asioiden hautominen, mikä oli hänessä käynyt sairaloiseksi, oli painunut unhoon tai ainakin vaimentunut. Ja vaikka Jaana1ta saatu salaisuus jäi eläväksi hänen tietoisuudessaan ja hän sentähden yhä eristi itsensä muista ihmisistä ja katseli kaikkea sivulta päin, kuin ei olisi oikeutettu osallistumaan elämästä niinkuin muut, niin se ei sentään masentanut työ voimia eikä rasittanut tuntoa.

Mutta sillä oli suuri vaikutus hänen elämäänsä. Häneltä meni moniaita vuosia rautatien töissä. Siellä hän pani merkille, että uusi ja yhä nopeampi tahti oli tullut elämään joka puolella. Näлкä ja kurjuus oli jo melkein voitettu, yhä parempia palkkoja saatu, ihmeellisiä, uusia työkaluja oli radalla käytännössä, ja joka päivä hän tapasi ihmisiä, jotka kertoivat ulkomaiden suurista tehtaista ja sellaisista koneista, jotka olivat kuin sadun hirviöitä. Se herätti hänessä levottomia ajatuksia. Nähdessään ensi kerran veturin ja siihen kuuluvan höyrykoneen hän oli kuin kuumeessa niitä tarkastaessaan ja kuin kiellettyyn pyhyyteen tunkeutumassa. Sen jälkeen hän tunsu itsensä tyhjäksi ja mitättömäksi. Hänen omat työaseensa olivat leikkikapineita ja nurkkaan heitettäviä. Öillä hänen ajatuksensa jauhoivat, mitä hän oli kuullut puhuttavan

voimapyöristä, ja jos sellainen olisi ollut määrättyssä paikassa, niin hän olisi mennyt sitä tarkastamaan saadaksensa selvyuden ja rauhan. Mutta puheet olivat epämääräisiä. Sensijaan omat työkalut kävivät vielä täydestä, ja niitä tarvittiin kipeästi.

Kylissä oli taas tullut pontta kyntäjien sääriin. Uusia ihmeellisiä huhuja oli liikkeellä metsien myymisestä, mutta ei vielä varmaan tiedetty, mitä sillä tarkoitettiin. Eihän metsää voinut siirtää...! Se oli niin perin uusi asia.

Toinenkin asia oli vireillä, varsinkin naisten mielissä: alettiin vihata viinaa. Tuisku oli jostakin tuonut uuden kirjan, »Turmiolan Tommin elämäkerran», jossa kuvattiin juomarin perheen kovaa kohtaloa. Se kiersi joka talossa ja luettiin ihan riekaleiksi. Myöskin sepän tuvan pöydällä se oli ollut aikansa, ja lapset osasivat sen ulkoa.

Kun rautatien työt siirtyivät yhä kauemmas Pietariin päin, jätti Pyryn seppä sinne edustajansa ja tuli kotiin.

Iso tupa oli nyt hänen ylpeytensä ahdettuna täyteen höyläpenkkejä ja seinillä jos jonkinlaisia kiristysruuveja, höyliä, puraita, poria, nävereitä, veitsiä, sahoja, kirveitä... Kämmenen levyistä tyhjää paikkaa ei ollut, ja kumminkin vallitsi ankara järjestys. Kaikilla esineillä oli määrätty paikkansa, vieläpä »hunsvotillakin» ja isän tupakkilaudalla ja äidin kahvimyllyllä, keittoastioilla, kirnulla ja rukilla, joiden piti olla ison lieden läheisyydessä, akkunan puolella.

Kalle tunsu taas viihtyväänsä saadessaan käyttää monipuolista taitoaan nappularattaiden, nelipyöräisten rillojen ja hylkeennahkarekien valmistamisessa. Kun ne sitten käytettiin maalarilla ja satulasepällä, olivat ne komeita nähdä, ja koko pitäjä oli niistä ylpeä.

Unohdettu oli kaikki vanha kauna, ja seppä oli vielä kerran laajan piirinsä keskus. Häntä oikein huomattiin, kun hän emäntineen ja lapsineen lähti rilloilla kirkolle. Siellä kerääntyi lääniä katselemaan ajoneuvoja, koettelemaan ja arvostelemaan. Tiedettiin, etteivät näitä töitä muut tehneet, eivät näitä hintoja muut saaneet, eivätkä muiden työt niin kestäneet, olleet niin komeita kuin Pyryn sepän. Mutta itse hän ei koskaan ollut saavutukseensa tyytyväinen – aina tuntui siltä kuin ei olisi onnistunut, vaan jokin jäänyt kesken. Hän pysyi yhä kuin ulkopuolella, sivultakatsojana.

Kuitenkin oli yksi, joka ei ollut sepästä tietäkseen; se oli Vankka-Heikki. Kallella oli myös salaista kammoa häntä vastaan, jonkinlaista lapsuuden-aikaista taikauskoa. Hän tunsu Vankka-Heikistä huokuvan kovuutta ikäänkuin takamaiden huuraa, joka ei hellittänyt uusissakaan oloissa.

Miesten joukossa Vankka-Heikki sanoi: »Kyllä nyt rillojen kaupat luistaa. Kuuluuhan täällä käyneen metsänostajia, oikein mustaliepukoita, niinkuin mitäkin naakkoja, joita kirkontorni houkuttaa!» Hän suoristui ja heitti silmäyksen Ullaan ja hänen poikaansa ja pikku Päiviin, jonka viisivuotiset, kullanuskeat silmät katselivat maailmaa pienen pääliinan reunan alta.

Samassa astui heitä kohti Ruhan kartanon »armo», ja kirkko mäellä kaikkien katseet seurasivat mustiin puettua herrasnaista. Kartano oli aina kuulunut aatelissuvuille, ja rouvaa oli sanottu armoksi välittämättä nimestä. Nyt Ruha oli vaihtanut omistajaa, ja uusi armo tuli katsomaan rilloja. Siinä sitten kyseltiin ja selitettiin, armo astui matalalle jalustalle, sijoittui mukavalle istuinpaikalle, ja hänen rinnalleen nousi hänen kasvava poikansa. He puhuivat keskenään outoa kieltä. Tulos oli, että seppä sai tilauksen ja käsirahaksi tukun seteleitä.

Vankka-Heikki siirtyi pois hoitelemaan omaa hevostaan, mutta mennessään hän sanoi: »Eivät ne nyt enää armot eikä muukkaa kauaa maansepän rilloja ostele. Pian niiren pitää olla komeempia. Mettät, mettät ne rahaa antaa!»

Seppä kuuli sanat, ja ne jäivät puristamaan hänen sydäntään kuin luinen koura.

Sillä aikaa, kun kartanon rouva keskusteli Kallen kanssa, Ulla oli joutunut astumaan kiertokoulun opettajaa vastaan. Tämän miehen nimi oli Pitkänen, mutta hän oli lyhyt, tuima ja oikein äkäpäinen, minkä vuoksi häntä sanottiinkin Äkäpätäksi. Hänet oli seminaarista erotettu kesken oppiajan juuri äkkipikaisuutensa vuoksi, ja nyt hän piti kylissä kiertokoulua. Lapsille hän sai purkaa äkänsä, koska vitsa, viivotin ja karttakeppi olivat sen ajan tärkeitä opetusvälineitä. Ja niiden käyttämisessä Äkäpätkä oli erittäin harras; hän sovitti niitä lasten kämmeniin, päähän ja hartioihin tai mihin kulloinkin osui

läimäyttämään hentoa kuten tanakampaakin ihmisalkua.

Tuorakassa äidit olivat pitäneet raittikokousta, itkeneet ja kasvojansa tuhrineet pääliinan tai esiliinan nurkkaan ja sitten suoraa päätä menneet sepänemännältä kysymään neuvoa, niinkuin viime aikoina oli tullut tavaksi lasten hoidossa ja muussa pulmassa.

»Matoohaa päähää lyörää, kun sit tappaa meinaa, eikä sentää lasta!» oli Ulla sanonut kuunneltuaan puhetta silmät suurina ja huulet viivana ja sitten vielä tokaissut: »Sille täytyy tehrä tenä...!»

Sepän lapset eivät käyneet kiertokoulua. Kallenkin mielestä oli ollut turhaa mennä sellaisen poukuttajan käsiin.

Nyt Ulla oli sattumalta hautuumaan ahtaassa portissa työntynyt Äkäpätkää vastaan ja samassa iskenyt häneen siniharmaat silmänsä, nykäissyt molemmin käsin pääliinansa nurkista ja sanonut: »Opettaja, se on sentää niin, Jumalan ja ihmisten eres, ettei lasta saa päähää lyörä kepil ja käsiä verille hakata! Sen mie sanon vaikka rovastille ittellee, jousei parannust tu!» Ja sitten hän astui eteenpäin näkemättä, kuinka mies punastui, sillä ihmisiä oli ihan lähellä. Nuo sanat levisivät ympäri kirkkomäen, ja Äkäpätkällä lienee käynyt kylmiä väreitä pitkin selkäpiitä, sillä asia oli joka puolella kipeä.

Mutta Äkäpätkä ei ollut niitä miehiä, jotka antavat tulla nenälleen. Hän meni

suoraa päätä valittamaan rovastille, etteivät Pyryn sepän lapset käyneet kiertokoulua, niinkuin hyvä tapa vaati. Rovasti lupasi ottaa asian esille lukusilla, mutta siihen oli vielä pitkä aika.

Ulla kävi lapsineen myöskin Olavilalla ja sai siellä kuulla, että äiti oli kutsuttanut Anttua kaupungista, ja veli olikin nyt mennyt Eerolaan. Ulla oli jo kotoa lähtiessä myöskin aikonut poiketa vanhassa kodissaan, ja niin koko perhe kerääntyi yhteen.

Eerolan vanha emäntä oli jäänyt kamariinsa kestätyään kunnialla suuren nälkävuoden vitsaukset, mutta kovin ne olivatkin häntä kuluttaneet.

»Kun ny oletten kaikki täs», sanoi hän Antun ja Ullan ja kaikkien neljän lapsen ympäröidessä häntä, »niin nythää voin sanoo, mitä mielessäin on. Voittenthaa sitten tehrä tuntonne jälkeen. Myykää mettät pois, nythää niit ostetaa, pitäkäi maat ja antakai sitten talo tälle Tepolle. Silloin Eerola olis vanha Eerola ja mie makaisin rauhallisest haurassain. Mut älkäi sentää luulko, että mie teittiä siel ikuisuures pahal aattelisin vaikka toisinkii tekisitten. Lakihaa se oikeuuren vartia on enkä mie...»

Näin puhui Ullan äiti, eikä hän kauan senjälkeen elänytkään, pääsi lepoon oman puolisonsa kummun alle. Anttu ja Ulla yhdessä möivät ensin metsät puhtaiksi ja sitten maat ja jakoivat perinnön lain mukaan. Se tapahtui kuitenkin vasta vuosien päästä.

XXIII

Syystalvella pidettiin Tuorakassa lukuset, ja vanha, rakastettu, valkohapsinen rovasti kutsutti Ullan eteensä.

»Olen kuullut», sanoi hän, »ettei emäntä ole sallinut lastensa päästä osallisiksi kiertokoulun opetuksesta».

»Kylhää se niin on sattunnu, mut on se niinkii, ettei meirän lapset tartte. Äk...» Hän sai kiinni kielensä kärjestä eikä jatkanut, huokasi ensin syvään ja lisäsi maltillisesti: »Pojat käy kansakoulua. Meirän lapset on tääl kaikkityyn. Päivikii otettiin mukaa, vaikka se on vasta viiren vanha, ku se osaa aapisen ja Herran siunauksen ja käskyt...»

Ja niin Pyryn Päivi ensi kertaa joutui julkisuuteen, oma kulunut aapisensa pikku kätösten välissä, hiukset sidottuina lujille palmikoille korvien juureen. Hänen suuret silmänsä sädehtivät äidin työntäessä rovastin eteen.

»Johan nyt jotakin, vai osaa tämä pienokainen jo lukea!» sanoi vanha rovasti sivellen valkoista partaansa. »Tulkaa, kaikki pikkulapset, minun eteeni piiriin - minä kuulustelen!» Siinä seisoj pienen piiri kylän nuorimpia lukutaitoisia,

ja Päivi pujahti joukkoon äitinsä edestä.

»Kuka on se seppä Pyryn pikkunen?» kysyi rovasti heti.

»Päivi on tää täs», valaisi Ulla ja työnsi tytön ihan rovastin eteen.

Päivi sai panna aapisensa rovastin polvelle ja avata sen niinkuin itse tahtoi. Ja kun hän useimmin luki juuri tätä kohtaa, tuli se nytkin esille:

Esivaate etehesi, lapseni, laita,
liasta se mekkosi varjella taitaa.
Siistinä lapsi on kaunis ja sievä,
kylässä ja koulussa ja kotonakin vielä.

Se kävi oikein laulavalla äänellä, ja värssyn lopussa Päivi henkäisi valmis tuen jatkamaan samaan nuottiin, mutta rovasti painoikin kirjan kiinni ja otti Päivin polvelle, ja siinä tyttönen sai istua koko ajan, kun rovasti kuulusteli toisia lapsia, jotka olivat jo toisella kymmenellä.

Sepän Valle, Teppo ja Mikko olivat toisten kansakoululasten mukana lukkarin kuulusteltavina toisessa huoneessa.

Joku oli lukenut toisen uskonkappaleen ja sitten kysyttiin Tepolta: »Mitä se on?» Ja Teppo lasketteli sujuvaan tapaansa: »Minä uskon, että Jeesus Kristus ... minun kadotetun ja tuomitun ihmisen lunasti ja kaikesta synnistä ja

kuolemasta ja – vallan alta vapahti ja...»

»Teppo jätti perkeleen pois!» kuului joukosta Mikon valpas huomautus.

Teppo oli niellyt sen sanan, koska häntä aina hirvitti sen lausuminen.

»Niin, oikein, veljesi jätti pois perkeleen», myönsi kanttori ja hymähti. »Lue sinä nyt sitten loppuun siitä perkeleestä asti!»

Mikko oli Tepon lukiessa liikuttanut huuliaan ja pysynyt mukana jännittäen voimiaan, sillä se, mikä Tepolle oli helppoa, oli Mikolle hyvin vaikeata, mutta uskonkappaleet selityksineen hän oli kotona nelistänyt lukemattomia kertoja, niin että »mitä se on» luisti häneltä mainiosti. Hän nosti sitten leveähköä nenäänsä ylpeästi ja katseli ympärilleen voitonriemuisena.

Sepän pojat saivat lukusilla kaikki täydet ristit ja Päivi pienen kirjan rovastilta.

Äidit kuiskuttelivat keskenään ja kertoivat Ullalle, ettei Äkäpätkä uskaltanut enää pahasti lyödä lapsia.

Tuiskun Arvon ja Pyryn poikien luku into oli kasvanut vallan kohtuuttomaksi. Isien oli vaikea saada heitä irti kirjoistaan, ja siitä alettiin kylässäkin puhua.

Suomalainen alkeisopisto oli silloin jo toimessa, ja Tuisku oli ajatellut panna

poikansa sinne.

»Mistäs myö suomalaisia virkamiehiä saatais, itte ne pitää kouluuttaa ittellees», sanoi hän. Eikä siinä sitten muuta – hän otti pojan mukaansa pääkaupunkiin – Arvo itse oli Suomettaresta saanut tietoonsa vaatimukset kouluun. Ensi työksi mentiin ostamaan kirjoja kauppatorin kulmasta.

»Sano nyt, mitä tarttet, kyl nää herrat antaa, ja kyl mie ostan», sanoi isä Arvolle seisten hajasäärin keskellä kirjakauppaa, kärryistä jäänyttä heinäporoa takissa ja silmät kuin liiasta päiväsestä haalistuneina. Tuollainen leveäharteinen laihahko mies oli harvinainen ostaja kirjakaupassa siihen aikaan.

Tulipa siihen iso kasa kirjoja ja karttoja. Myyjät täydensivät omasta puolestaan sen, mitä Arvo ei osannut ottaa lukuun.

Akkunan ääressä, pöydän takana, istui mahtava herra, lasit silmissä ja suu hyvässä hymyssä. Ja kun ostot oh tehty, nousi kookas herra seisomaan, otti kuvakirjan pöydältä, antoi sen Arvolle ja sanoi:

»Sinä on viisas pieni mies, sinä ymmärtää!» .

Arvon silmät levisivät, ja sydän pamppaili kuin tuomion edessä kun mahtavan miehen käsi painui hänen sileälle tukalleen. Monien vuosien päästä

hän sai tietää seisoneensa Runebergin ja Topeliuksen kustantajan käden alla.

Arvo luki itsekseen, ja isä vei hänet muutaman kerran pappilaan, jossa rovastin nuori apulainen antoi hänelle ohjausta ja viimeisen voitellun ennen tutkintoa. Syksyllä ei lähdetty taaskaan junassa. Tuisku otti komean liinahäntänsä ja nappularattaat, ja heidän tulonsa koulutalon eteen oli varsin komeata, mutta tarina ei tiennyt kertoa Tuorakassa, huomasiko sitä kukaan opettajista – pääasia oli vain, että Arvo läpäisi tutkinnon.

Pyryn pojista oli katkeraa, etteivät he päässeet »suureen kouluun». Nyrkki taskussa ja luja into mielessä, sillä Pyryjen sisu ei ollut heissä heikompi kuin isässäkään, he lukivat samoja kirjoja kuin Arvo, ja kun hän tuli lomalle, käytettiin taas kaikki hetket lujassa opiskelussa Arvon kamarissa, Tuiskun uustuvan perällä.

Valle oli jo vuosia tehnyt töitä pajassa ja tuvassa, ollen nyt isän paras apulainen. Hänellä ei olisi isän mielestä ollut aikaa tuhlata lukemiseen.

Teppo oli myös päässyt kansakoulusta ja pantiin Marja-tädin apulaiseksi Huovilan kauppaan. Näin olivat Pyryn vanhemmat pojat jo valinneet uransa, pitäen kuitenkin omasta puolestaan varmana, etteivät he siihen pysähtyisi. Lisäksi Arvo yllytti heidän intoansa, vaikkei juuri järeän työn suuntaan, vaan aatteelliseen. Hän olikin siinä asiassa kaikkien mielestä vallan ihmeellinen. Koulussa huomattiin hänet hyväksi puhujaksi ja kirjoittajaksi, ja kerran kesällä

hän oli lukenut luokan yli.

Pyryn pojat olivat aina hänen kiitollisena kuulijakuntanaan, ihaile via ja oppivaisia. Kun hän antoi jonkin tiedon, piti punnita, että se oli oikea, sillä se pysyi poikien päässä kuin naulattu ja vedettiin esiin ahkerasti. Se oli ahmimista ja harjoittamista.

Pääkaupungista tuli Tuiskulle kehoituksia järjestää luentoja kyläänsä, ja niin ilmestyi toisinaan joku ylioppilas puhumaan kansalle, mutta silloin huomattiin, etteivät vieraat sen kummemmin puhuneet kuin Tuiskun Arvo. Sitten hänkin isänsä pyynnöstä piti puheita ja puhui niin, että kyläläiset sen ymmärsivät ja innostuivat.

Siinä hän seiso pöydän takana, talvisena iltana, kaksi kynttilää edessään, kapea poikamainen vartalo jäykkänä kuin huutomerkki. Hän sanoi: »Me, joilla on suomalainen sydän ja jotka tunnemme kodiksemme nämä omat viljelysmaamme, omat tupamme ja tanhuamme, missä suomenkieli kaikuu, me emme ole sekaantuneet idän eikä lännen kansallisuuksiin, eikä kielemme ole taipunut ruotsin tai venäjänkieleen. Me seisomme omalla pohjalla, joko sitten astumme hitaasti tai nopeasti, siitä ei ole kenelläkään mitään sanomista, kunhan pysymme sovussa keskenämme ja naapuriemme kanssa. Turvanamme ovat mahtavat metsämme, lujemmat kuin mitkään Kiinan muurit. Metsät ovat meidän aittamme. Kun kato tai muu tarve tulee, saadaan niistä apu ja pääoma, jos vain ymmärrämme niitä hoitaa. Sen ymmärryksen

antaa meille vain hengen viljelys. Nähkääs, hengen siementä on nyt kylvettävä, maata täällä muokattava ja mieliä lämmitettävä, että kukin ymmärtäisi, kuinka tärkeätä on kansamme herätä käsittämään olevansa yksi kansa, pysyvänsä suomalaisena, puhuvansa suomenkieltä, lukevansa sitä, kirjoittavansa sitä, lähettää lapset kouluun oppimaan, kasvattaa sivistynyt polvi!»

Tähän tapaan Arvo Tuisku lietsoi kylässään rakkautta »hengen viljaan, joka on jo maitojyvällä», niinkuin hän sanoi.

Tuiskun tuvassa, avatun oven takana, seisoj Pyryn Päivi piilossa, posket hehkuvina lämmöstä ja silmät riemusta säteilevinä, kun hän sai olla aikuisten kanssa. Arvo oli hänen käsityksensä mukaan enemmän kuin kaikki muut. Päivi ei millään olisi uskaltanut häntä puhutella, vaikkei yleensä ollut arka. Kun ihmisiä oli tullut seisomaan hänen eteensä, nousi tyttö tuolille ja kurkisteli päitten yli.

Puheensa lopetettuaan Arvo veti ovea, ja Päivi putkahti tuoliltaan lattialle, yhä roikkuen ovenrivassa.

»Sinäkö siellä nyt, pikku ahven?» sanoi Arvo.

Päivi muistutti tosiaan ahventa, pienet letit korvien takana punalangalla sidottuina, suu auki, edestä maitohampaita poissa ja toisia kasvamassa.

Tummat silmät suurina hän tuijotti nuorukaiseen. Olihan Arvo jo herra, asui salin perällä kamarissa, jossa ilmakin tuoksui toisenlaiselta kuin muissa huoneissa, »herralta», oli Päivi päätelty ja sanonutkin äidilleen. Päivi kadehti veljiään, kun he menivät Arvon kamariin kuin omaansa.

Pikku »ahven» oli pistänyt sormet suuhunsa ja näytti hyvin hullunkuriselta paksussa, puolivillaisessa nutussaan, vyö ihan kainaloissa, liian suurten ruojukenkään kärjet pystyssä ja tulipunaiset sukat sykkyrässä.

»Sinä tummasilmäinen suomalaisen sinisilmäisyyden poikkeus, tiedätkö, mitä olen tuonut sinulle tuliaisiksi? Sinä luet ihan hullua viisautta kaiken maailman katkismuksista, mutta nyt saat oikein hauskan ja ihmeellisen...!»

Sitten Arvo haki huoneestaan »Tuhannen ja yhden yön satuja». Kun Päivi sai kirjan käteensä, silloin hänestä tuntui, että lattia huojui, mutta Arvo seiso pystyssä.

Arvo ja Pyryn pojat olivat nyt nuorukaisiässä, ja heidän luontonsa vaati vielä leikkiä. Koulussa oli näytelty konventeissa, kotona Tuorakassa piti tapahtua samoin, ja niin puuhattiin iltahuveja Tuiskun tupaan ja uustupaan.

»Kukka kultain kuusistossa» oli ensin kyläläisten suuri elämys, ja sitten seurasi »Ainoa hetki» ja »Kalatyttö». Aina oltiin valtavassa jännityksessä odotellen ohuen verhon siirtymistä, sillä huhut olivat kulkeneet miehestä

mieheen ihmeellisistä vaiheista, joita nyt piti näytettämän.

Uustuvassa sammutettiin valot, peräseinällä poistettiin verho, ja suuren kattolampun valo osui näyttämölle, jolla esiintyjinä olivat omat veljet ja sisaret, naapurin Arvo ja Tuomalan Anna, Riihelän Tapani ja Kujalan Miina ja sepän pojat. Kaikki oli perin tuttua ja kuitenkin outoa. Siinä he häärivät ja puhuivat omia ajatuksiaan. Kaikki olivat ihmeellisessä mielentilassa ja sanoivat voivansa sitä katsella vaikka aina ja ihan syömättä.

Iltamista saaduilla rahoilla ostettiin kirjoja, joita koko kylä sai lainata. Sekin oli kuin satua, ja talojen pöydille ilmestyi kertomuksia koko maailmasta. Joku oli sanonut, että nuo kirjat olivat sellainen akkuna, josta näki, mitä kaukana maailmalla tapahtui. Tässä uudessa puuhassa oli sellaista huumaa ja riemua, joka veti mukaansa, piti mielet vireillä ja lämmitti sydäntä. »Oikeinhan noita lapsia täytyy rakastaa, kun ne noin kauniisti ja hauskasti puhuvat ja leikkivät!» myönnettiin kylässä.

Yhä yleisemmäksi ja painavammaksi kävi tietämisen halu, kun kaupungista tulivat ne tietäjät, jotka selittivät uusia luonnon ihmeitä ja suuria keksintöjä. Silloin ihmiset eivät enää leikkineet - se oli täyttä totta, toisille maailman loppua ennustavaa yliluonnollista viisautta, ja toisissa se muuttui intohimoksi tutkia ja saada tietää yhä lisää. Mullistavaa se ainakin oli, ja vanha taikausko pakeni korpien perukoille.

Aluksi oltiin niin kiinni tässä asiassa, ettei huomattu, keitä iltamissa kävi. Siinä sitä vain seistiin kyljetysten, oltiin pelkkänä korvana ja silmänä, ja kaikki kävi siivosti, mutta vähitellen karttui vallatonta nuorukaisjoukkoa, joka ei ottanut astuakseen sisälle. He jäivät porstuaan telmimään, ja vähältä piti, ettei siitä tullut tappelua. Viina kuitenkin puuttui, sillä salapoltto oli lopultakin ehtynyt.

Vanha kauna mustajärveläisiä vastaan oli tässä menossa haihtunut. Vankka-Heikillä oli poika Laase. Hänen ulkomuodossaan oli tuskin mitään vanhoista Heikeistä. Hän oli pitkä ja hento, harmaat silmät ja kapeat kasvot; hän astui harvaksen, mutta katse oli pakoileva, ei kiintynyt mihinkään määrättyyn, eikä hänessä ollut isän vankkuutta, vaan ryhdyntä nuokkumista. Hän kävi koulua Hämeenlinnassa, jossa rouvalla oli sisar.

Yleisesti kerrottiin, että Mustajärven metsissä merkattiin puita, ja ymmärrettiin hyvinkin, että jos Heikki kerran alkoi myydä, niin siitä paisuisi suunnaton urakka, ennenkuin ne puut olisivat Isossajoessa.

Laasekin tuli iltamiin ja istui aina eri tuolilla ikäänkuin huomauttamassa kuuluvansa eri säätyyn kuin muut. Pynyn Päivi oli kerran katsonut poikaa suoraan silmiin lasten tavalla ja sanonut: »Tuu piiritanssiin!»

»En minä viitsi moukkien ja lasten kanssa», oli nuorukainen vastannut.

Se taas hiukan nostatti vanhaa vihankaunaa mustajärveläisiä kohtaan.

* * *

Sepän mielestä oli viime aikoina tapahtunut suuri muutos hänen työalallaan. Vankka-Heikki oli tuottanut uusia koneita tilalleen. Tietenkin ne olivat tehtaan tekemiä, ulkomailta tuotuja... Se koski niin pahasti Kallen sydämeen.

Hänen täytyi yhä uudestaan ajatella ja sulatella, mitä nyt tekisi. Olivathan maanviljelyskoneet olleet hänen paras alansa ja myös rakkain – siinä hän oli nähnyt työn tuloksen vainioilla ympärillään, siinä saanut kehittää ja parannella, yhä tarkata ja taistella...

Sitä se oli tiennyt, se metsäin myyminen. Hänen tarvitsi mennä levolle, kun sydämeen koski niin pahasti... Apeus tarttui Ullaan ja lapsiinkin, ja pajamäessä miehetkin hiljenivät. Hän oli mies parhaillaan, rautainen mies, mutta alemmuuden tunne kierrätti ajatuksia aina saman ympärillä, hellittämättä unessakaan. Esteet nousivat jättimäisiksi hänen mielessään, mutta samalla miehen suuri tarmo manasi esiin uhman, joka herätti väkivaltaisia vaistoja.

Saadakseen huojennusta hän haki satulasepän seuraa ja joi itsensä humalaan. Tässä tilassa vaistot olivat hänessä valloillaan – hänen teki mieli iskeä, murskata saavuttamattomat vastukset, jättiläiset, näkymättömät,

pakenevat ja haihtuvat kuin sumu. Ne työntyivät päälle, ne tukehduttivat, painoivat, ja kun hän iski, kun murskasi, kahmaisi. syliksi olikin vain tyhjää! Se oli epätoivoista, se painoi hänet polvilleen, pusersi nöyryyttäviä kyyneliä silmistä! Pyryjen veri oli päässyt hänessä voitolle.

Vanha salaisuuskin oli kuin irvistelevä ja pilkkaava uhka; se ärsytti ja kidutti. Hän ei enää jaksanut eristää itseään ja jäädä sivultakatsojaksi.

Ja lisäksi tuli se, ettei hän voinut kenellekään uskoa asiaansa kukaan ei olisi sitä käsittänyt, sitä vähemmän omaksunut – kukaan ei olisi armahtanut, vain säikkynyt ja pahentunut...

Hän tuli lopulta puhumattomaksi ja karttoi ihmisiä. Töitä oli siirrettävä tuonnemmaksi. Monilla pysähtyivät peltotyöt, kun ei saatu koneita korjatuiksi eikä käyttökaluja kuntoon, ei naulaa, ei hakaa, ei saranaa, sahraa tai auraa...

Valle, joka viime vuosina oli ollut isän oikea kasi kaikessa työssä ja muutenkin tukena, auttamassa voittamaan elämäntuskaa, hänkin oli tuntenut painostusta isän synkkyydestä ja paheksunut hänen aikapäisyyttään ja nyt viimeaikaista juopotteluaan. Molemmat pojat Valle ja Teppo tukivat siinä toisiaan ja lopulta kovenivat isälleen vaatien, että hän heittäisi sellaisen menon.

»Muuten meitin on kiiruusti mentävä pois kotoolt!«

Sehän oli selvää – sen isä ymmärsi. Heidän oli kaikissa tapauksissa päästävä maailmalle luomaan itselleen omaa uraa. Se ei vain saanut tapahtua uhmamielin.

»Työ luuletten, etten mie voi lopettaa mokomaa juomiist, sanoi hän katsellen vuoroin kumpaankin pitkään ja hoikkaan nuorukaiseen.

»Miksetten sitte lopeta?»

»Ei se mitään o ollukkaa, ettenkä työ min syitäin ymmärrä.»

Hän punnitsi mielessään ihan toisia asioita, sillä viinaa hän ei himoinnut; se oli ollut vain keino irtautua tuskallisista asioista.

Valle lähti pääkaupunkiin muka katsellakseen maailmaa.

Hänellä oli kuitenkin tärkeitä suunnitelmia, joista viisaasti pysyi vaiti.

Seppä käveli metsissä hautoakseen omaa kohtaansa perinpohjin. Vallen mentyä tuntui kovin tyhjältä, ja hän myönsi olleensa tyyten sen pojan lumoissa. Töissä hän tiesi olleensa kiistamielinen näyttääkseen: »Näin mie tien, pystykkös sie?» Ja kun hän kerta kerralta huomasi, kuinka helppo Vallen oli tehdä sama työ ja paremmin, nytkäytti se häntä omituisesti. Hän oli ylpeä ja nöyrytnyt, onnellinen ja suruissaan, jättäytyi tahallaan jälkeen ja antoi pojan pitää päänsä. Miksi hyväksi? Kaikkihan oli vain väliaikaista, ei voinut

myöhemmin jatkaa. Ei kannattanut sitoa tänne Vallen tapaista poikaa – ei ketään omista lapsista. He menestyisivät – se ajatus säväytti häntä riemulla, ja hetken aikaa tuntui kuin hän itsekin nousisi, vapautuisi ja ulottuisi kauas omien rajojensa yli, mutta samassa hän jo lyyhistyi nykyisyyteen, ja jalat painoivat raskaina hänen astuessaan tuttua kotitietä. Hän ei mihinkään ulottuisi - putoisi kuin kivi pohjaan.

Kotona hän kysyi, keitä oli käynyt tavoittamassa pajaan, ja kuuli, että ihmiset olivat valittaneet, kun ei koskaan saatu asiaa toimeen.

»Kärsiköo nyt toisekkii, kyl miekii saan kärsiä...!» murahti hän.

»Höntti sie olet kärsimiisines, oikee patahöntti olekkii!» puuskahti Ulla.

Valle palasi kaupungista toivorikkaana ja pää täynnä. suuria suunnitelmia tulevaisuuden varalta. Nyt hän lopultakin pääsisi isoon kouluun, saisi oppia ammatin, joka kannattaisi, saisi kerrankin ponnistaa oikein kaikin voimin. Eno oli luvannut ottaa luokseen asumaan ja sanonut, että nyt voisi myydä Eerolan metsiä ja antaa hänen käydä teollisuuskoulua.

Seuraavaksi kesäksi hän jo sai varttesmannin paikan.

»No, no», murahti isä, »ei sunkaan sinus nyt enää pavukkaa pysy, ku noin korkeelle nostetaa!» Hän naurahteli ja painoi piippuunsa jouluksi ostettua

kartuusia. Sen miellyttävä tuoksu täytti pian huoneen, ja kun Teppokin tuli kotiin työstään Huovilan kaupasta, oli oikein juhلاميeli talossa.

Äiti vain katseli huolestuneena Teppoa. Tämä oli kasvanut liian rajusti ja oli kohtuuttoman kalpeakin, varsinkin leveähartiaisen ja lujarakenteisen Vallen rinnalla, joka käskevällä ryhdillään ja iskevällä katseellaan uhmasi koko maailmaa.

»Kylhää sinust varttesmannia paisuu», sanoi isä, ja äitiä hytkäytti sisäinen riemu pojan vastatessa:

»Kyl mie miehet tanssitan, ku paikkoihin pääsen!»

Teppo pysähteli kädet housuntaskuissa kävellessään huoneesta toiseen. Hänelläkin näytti olevan jotakin mielessä.

»Kyl se taitaa minkii oloin tääl jo riittää. Ei Huovilas ainakaa enempää opi», selitti hän sitten.

Arvo oli Vallen kanssa tullut kotiin, ja Teppo valmistui lähtemään hänen mukanaan Lahteen, jo aikaisemmin kirjoitettuaan sinne Johanssonille, suurimmalle kauppiaille, ja saatuaan kutsun käydä puheilla. Komeimmassa asussaan hän meni TuiskulIe.

»Kyl sie, Teppo, voiton viet Arvostakii tos herraskaisuures. Sie se vasta

oikee herra olekkii!» sanoi Anna.

»Ja pudottelee Teppo sitä ruotsiakin aika hyvin», lisäsi Arvo.

Johansson havaittiin aika tiukaksi mieheksi. Hän iski silmänsä Teppoon ja tiedusteli, mitä kaikkea poika osasi.

Arvo selitteli sen mukaan kuin Teppo oli häntä valaissut ja lisäsi omasta puolestaan, että Teppo oli harjaantunut matematiikassa.

Se sana tehosi Johanssoniin.

»Vai siinäkin! No, kuinka on sitten ruotsinkielen laita?»

»Teppo on hoitanut Huovilan kaupan kirjat ruotsiksi», ilmoitti taas Arvo.

»Niinhän ne siellä pääpaikoissa, täytyyhän sitä kun täytyy», huokaili ukko, joka oli tuiki suomalainen mies eikä osannut kieliä.

Uudestavuodesta Tepon oli määrä muuttaa Johanssonille kauppa-apulaiseksi.

XXIV

Pyryillä ei ollut hämärintä aavistusta siitä, että Heikki oli kiristäessään Pyryn puumerkin kiinnekirjaan sanonut sen tekevänsä Marjan vuoksi, että hänelle tulisi osa Pyryn talosta, koska hän oli Pyryn tytär. Tosin Pyry oli puhunut siitä Jaanalle kuolinvuoteellaan, mutta Jaana oli sen kai unohtanut tai vaillinaisesti käsittänyt eikä sitten tullut siitä mitään ilmoittaneeksi Kallelle. Niinpä sitä ei kukaan muu tiennyt kuin Heikki yksin.

Mustajärvellä elettiin hyvin hiljaisesti. Heikki piti tiukasti kiinni rahoista, vaikka oli saatu tuloja runsaista karjantuotteista. Vankka-Heikin täytyi tyytyä elämään Mustajärvellä ja samoin hänen rouvansa, joka kyllä antoi miehensä tuntoa, että hänestä oli hyvin vastenmielistä asua täällä »karhujen pesässä». Vouti, rouvan isä, oli pari kertaa käynyt tytärtään muka katsomassa, mutta itse asiassa tiedustamassa, milloin voisi kokonaan siirtyä Mustajärvelle. Hän oli viime vuosina muutellut paikasta toiseen, pysyen kulloinkin toimessaan vain muutaman kuukauden tai vuoden.

Heikki oli sanonut pojalleen: »Se sin appes on peijooni, älä mes sen kelkkaan!»

Poika tunsu isänsä jyrkkyyden eikä huolinut ottaa täydestä hänen arvostelujaan.

Ukka-parka oli paljon rasittanut kipeää jalkaansa ja halpaantunutta kättään, ja toinen halvauskohtaus oli tullut ja heittänyt hänet kokonaan vuoteen omaksi. Siitä hän kävi kovin ärtyiseksi eikä suvainnut lähellään ketään muuta kuin poikansa, joka ymmärsi isäänsä, koska oli nähnyt maailmaa ja itse kärsinyt kipuja päähaavassaan. Isän puhekyky oli viime päivinä käynyt sekavaksi, mutta sitten eräänä iltana. pojan selaillessa vanhoja papereita hänen kaapissaan hän oli äkkiä noussut istumaan ja sanonut:

»Sin appes on suur peijooni. Kyl se on, mie nään, minulle on näytetty. Se tekee tyhjää mettist. Se vie kaikki ulkomaille!» Heikki työnsi sanat sihahtelevina harvojen hampaittensa välitse ja silmät selkoselällään katseli kattoon, ikäänkuin olisi nähnyt jotakin päänsä takana.

»Voi voi, isä, kun työ nyt houritte!» sanoi Vankka-Heikki ja meni lähemmäksi, mutta sanat olivat häntä oudosti säväyttäneet, ja aavemainen kaameus ympäröi häntä huoneessa, sillä isän olemus oli niin kummallinen.

»Maksa pois se Pyryn enttiin velka Marjalle», puhui isä jälleen. »Se on Marjan osuus Pyryn taloon. Maksa pois se, mitäs sit pitämää, kun kaikki menee!» Sanat olivat ihan selvät, mutta Vankka-Heikki ei ymmärtänyt. Jotakin outoa ja uhkaavaa jäi hänen mieleensä. Hän aikoi kysyä isältään, mitä hän tarkoitti. Isä istui yhä pielusten varassa, silmät olivat auki, ja niiden kauas katselemaan tuijotukseen hän näytti keräävän kaikki voimansa. Ikäänkuin olisi tarkannut kamppailua elämästä ja kuolemasta ja ponnistanut voimansa

rientääkseen apuun hän nosti molemmat kätensä ja huusi käheällä äänellä:
»Se vie – se vie ihran kaikki – ota kii – ota kii...!«

Poika katseli hämmästyen, kuinka isä liikutti molempia halpaantuneita jalkojaan, nosti vuoteen laidalle, ja kädet nousivat hapuilemaan ilmaa niinkuin siivet, jotka keräsivät voimia kohotakseen. Ponnistus, hätä, tuska puistatti luista ruumista; jokainen herpaantunut lihas oli jännittynyt rientämään sitä kohti, mitä hänelle nyt näyttäytyi tulevaisuuden tapahtumista.

Poika ei heti käsittänyt – hän vain katseli isään niinkuin ainakin luonnolliseen ilmiöön, mutta kun ajatus ennätti todeta, ettei halpaantunut voinut käyttää lamautuneita jäseniään, kouraisi häntä jähmettävä kauhu. Mutta olihan isä vielä elossa, kuin entisellään. Silmäteriin, niiden pinnalle, oli levinnyt verho, paksu sameus, ja poika uskoi isänsä tulleen sokeaksi.

Isä tuijotti yhä kauas, jonnekin näkymättömiin, ja puhui kähisevällä äänellään itsekseen: »Kyl se vie kaikki ne vanhat mettät, isäin isän perinnöt ja min - kaikki se vie. Oikuus ja vääryys – kaikki tul tasaan – kaikki...!«.

Hyvä oli, että poika seiso i lähellä tarkkaamassa isää, sillä äänen sammussa vanhus raukeni kuin jäätynyt kasvi, joka sulaessaan luhistuu pelkäksi vanaksi.

Pojan jännitys laukesi; hän nosti elottomat jalat vuoteeseen, oikaisi ne suoriksi, taivutti kädet rinnalle päällekkäin ja painoi kallistuneen pään suoraksi

pielukselle. Sitten hän katsoi silmiin, jotka olivat auki, mutta verho oli yhä terien yllä. Hän kuunteli sydäntä; se oli pysähtynyt. Tässä kaikessa ei enää ollut mitään kaameutta. Se oli niin todellista ja läheistä kuin silloin, kun hän sai vastasyntyneen poikansa käsivarsilleen. Hän tuli ajatelleeksi, kuinka samanlaisia ovat elämän alku ja loppuminen. Isä oli nyt niin rauhallinen, jokainen jäsen levossa, hyvin syvässä levossa, ansaitussa levossa kymmenien vuosien raadannasta, näiden suurten rakennusten nostamisesta, suurten vihojen kantamisesta...

Hän ymmärsi, seiso i hetkisen kuin ijäisyyteen tuijottava ja painoi sitten hitaasti ja hellästi isänsä silmäluomet umpeen.

Siinä hänen seisoessaan ja tuntiessaan outoa yksinäisyyttä ja sääliessään omaa itseään turvattomana ja jollakin tavalla uhattuna nousivat kyyneleet miehen silmiin, mutta hän pyyhki ne pois ja tuli samalla verranneeksi itseään vaariinsa ja omaan isäänsä. Silloin hän hymyili myöntäen, ettei hän vetänyt vertoja kummallekaan. Hän oli saanut vikaa maailmalla, ei vain pään haavaa, vaan myös pehmeämmän mielen, kaiketi perintönä avoluontoiselta ja ilo-silmäiseltä äidiltään, joka niin usein oli kesken askareiden pillah tanut itkuun yksinäisessä korpielämässä.

Vanhan Heikin kuoltua alkoi Mustajärvellä toinen elämä. Vouti ilmestyi sinne heti hautajaisten jälkeen, ja kylässä kerrottiin hänellä olleen metsäkaupan papereita valmiina taskussaan – puuttui vain Vankka-Heikin allekirjoitus.

Joulun pyhinä oli jo ilmoitettu kirkossa Mustajärven metsänhakkuusta, ja teillä alkoi näkyä miehiä matkalla Mustajärvelle. Niitä tuli läheltä ja kaukaa, hevosmiehiä, jalkamiehiä, mukanaan jos jonkinlaista varustetta. Eihän tämä työ ollut tavallista lajia, vaan aarnio metsän kaatoa, jättiläispuiden juuriltaan katkomista. Se kaikki oli »puulaakien» asia, ja niiden toimesta tulivat myös työkalut, mies- ja hevosvoimat, johto ja kustannus.

Näin tiedettiin kylässä ja outoja tulijoita katseltiin puoleksi uteliaina, puoleksi kammen, ikäänkuin he olisivat sotavoimaa, jonka tehtävä oli kaataa ikivanhaa elämää, hävittää monet pyhinä pidetyt puut, viedä ne maailmalle, katkaista kesken, ennenkuin niiden aika oli tullut maaksi maatua luonnonlain mukaan. Toiset taas ajattelivat hyötyään. Nyt nousisi maatuotteiden arvo moninkertaiseksi, ei tarvinnut kauas kuljettaa leipiään, voitaan, lihoja ja juustoja. Kaikki kelpaisi kotona ja muuttuisi rahaksi.

Joka taloon asettui miehiä asustamaan, ja Huovilan kaupassa seinät olivat haljeta melusta ja tungoksesta. Sellaista menoa ja rahantuloa ei tiedetty koskaan olleen, kenties ei koskaan tämän jälkeenkään tulisi enempää kuin sellaista metsääkään, jota nyt kaadettiin.

* * *

Tuiskuun ja Pyrylle ei otettu keitään vieraita, ja näissä taloissa vietettiin joulu rauhan merkeissä. Olihan nyt ehkä Pyryn isojen poikien viimeinen joulu

kotona.

Kattoon kyhättiin himmeli, ettei mitään puuttuisi vanhasta tavasta, tuvan lattialle tuotiin oljet, ja äiti kantoi pöydälle ison kaakun, rieskan ja nisupullan, kaikki päällekkäin. Uunijuusto otettiin kuumana pöydälle ja sen seuraksi paistettu lampaanjalka ja sianjalka. Sitten saunasta tultua herkut ilmestyivät uunista pöydälle. Laatikoita oli useita lajeja ja riisipuuroa, sokeria päälle ripotettuna. Ja kun kynttilät oli sytytetty ja kaikki lapset saunan jälkeen sijoitettu paikoilleen, luki äiti ruokaluvut; pieni ja suuri risti kätensä ja sanoi »aamen».

Aterian jälkeen lapset saivat »var'makeeta», jossa oli vettä ja siirappia. Päivi, joka aina kyseli, tahtoi tietää, annettiinko Vapahtajalle var'makeeta jouluna.

»En mie usko», sanoi isä, »mut jos sie annat isälle suukon, niin saat tän kauniin silkkiliinan!» Hän heilutteli kädessään reppurilta ostamaansa heleänsinistä kaulaliinaa.

Silloin tuli suuri hiljaisuus. Eihän Pyryllä enempää kuin muuallakaan puhuttu suukoista; ei niitä otettu eikä annettu muiden kuin äitien ja sylivauvojen kesken.

Päivi tuijotti liinaan, joka hänen mielestään oli ylen ihana, mutta koko hänen

olemuksensa kangistui, eikä käsi ojentunut lahjaa kohti.

»No, et sie tartte antaa suukkoo, ota liina», sanoi isä ja kietaisi sen lapsen kaulaan. Silloin Päivi kapsahti isän syliin ja kietoi lujasti käsivartensa hänen kaulaansa.

Lapset olivat jo aloittamassa ajatusleikkejä, mutta vahva ateria oli virittänyt kaikki elonhenget virkuimmilleen, ja nyt piti saada oikein kirmata. Isä sitoi oljista pehmeän pampun ja istui veistintukille silmät sidottuina liinalla, ja sitten nypäistiin »paistia», mistä paraiten ulotuttiin. Jos isku osui viimeiseen nyppäisijään, tuli hänestä »paisti». Siinä oltiin kaikki vikkelässä huiskeessa. Lopuksi nostettiin Toivo, kolmen vuoden ikäinen, veistintukille ja annettiin hänelle pamppu käteen, mutta ei sidottu silmiä. Silloin äitikin tuli ja sipaisi pulleita poskia, ja Toivo huitaisi, mutta ei saanutkaan pamppua tottelemaan, ja niin tuli itku. Äiti sitten otti sen »paistin» syliinsä ja kantoi isän ja äidin kamariin nukkumaan.

Takkavalkea oli jo jätetty hiipumaan, ja sen hehku villa hiilillä keitettiin iltatee. Liesi jäi mustumaan, hiilet risahtelivat, lämpö herpasi, ja kaikkien silmät laukoilivat. Äiti lauloi vielä isojen poikien kanssa joulu virren.

Akkunoille pantiin kynttilät, sillä aamuyöstä kirkkoväki ajoi ohitse, ja silloin ne oli sytytettävä.

Päivi oli jo vuoteessaan, kun hän kuuli Vallen ja Tepon ottavan sukset seinustalta ja lähtevän hiihtämään. Tyttösen havainnot jatkuivat unessa. Oviseinä oli aukeavinaan kokonaan ja taivaalla olevinaan suuret kynttilät, pitkissä riveissä. Teppo ja Valle suksivat niiden viittomaa tietä ilmassa. He etenivät kuin siivillä, mutta siivet muuttuivatkin junaksi.

Päiviin oli juna tehnyt valtavan vaikutuksen, ja sama tuntu toistui unessakin. Hän oli mennyt Mikon kanssa myymään marjoja, ja kun juna porhalsi asemalle, oli maa tyttösen jalkojen alla tärissyt ja hän itse ollut vaipuvinaan jonnekin – ei kuullut, vaikka huudettiin: »Tyttö, tuo marjat tänne!» Mikko sai mielestään ison rahan marjoistaan, mutta Päivi sai paluumatkalla syödä omansa.

Aamulla Päivi kertoi unensa äidille, joka sitten laski kätensä hänen päälle ja mutisi: »Maailma nielee...!» Kaiken päivää Ulla askarrellessaan pyyhki kyynelitään. Mansikki sai lypsäessä nuolla häiritsemättä hänen uutta röijyään, ja vaikka maitoa tuli enää vain tipahtelemalla, jatkoi hän yhä lypsämistä.

Varsinkin Teppoon takertuivat hänen ajatuksensa. Se poika oli aina antanut kotiin palkkansa, opettanut nuoremmille kirjoittamiset, laskemiset ja lukemiset, ja Ulla ymmärsi hyvin, mitä oli kaikkensa yrittää ja antaa. Hän kiitti Kaikkivaltiasta, että lapset olivat sellaisia, aina toisiaan neuvomassa ja auttamassa.

Heillä oli ollut sairautta ja murhetta, mutta toinen työ oli aina ajanut toista takaa tulisella kiireellä. Murhe oli työnnettävä siksi hetkeksi, jolloin päänsä pielukselle kallisti, mutta silloin tulikin uni ottamaan hellään hoivaansa.

Joulun jälkeen, Tepon ja Vallen mentyä, elämä painui hiljaiseksi Pyryllä. Arvo ei enää tullut käymään, aterioilla ei ollut sitä merkitystä kuin ennen, jolloin pöytä aina oli ollut melkein herraskaisesti katettu, koska Teppo oli siinä asiassa ollut vaateliias. Ei ollut enää sitä elämän raikasta tuulahdusta, jonka nuorukaiset olivat tuoneet mukanaan. Lieden luona äiti pyyhiskeli silmiään, ja isäkin loi haikeita katseita tyhjiin tuoleihin pöydän ääressä. Ja kuitenkin he olivat ylen kiitollisia, kun pojat olivat päässeet jo aikaisin omille jaloilleen.

Työtä riitti kyllä pajassa ja tuvassa, ja Aapelia käytettiin yhä vakinaisena apuna. Mutta vaikka niin olikin laita, tiesi seppä, että ajat muuttuisivat, ja hän ajatteli: »Kyl mie laukkaan ihmisten jalois henki kulkussain, ja tie nousee pystyyn min eressäin!» Hän oli kuullut, että Avijoen pieneen koskeen suunniteltiin myllyä ja pärehöylää ynnä – pajaa, koska nyt metsätöissä tulisi paljonkin taottavaa ja kyläkin mielellään rupeisi sitä käyttämään.

Ensin Ulla ei aavistanut miehessään mitään muutosta, mutta nuo uudet suunnitelmat riistivät Kallelta viimeisen toivon saada pitää oman työnsä loppuun asti. Se mursi hänessä myös elämänhalun ja lamautti yritteliäisyyden. Yhä enemmän hän jätti itsensä syrjästäkatsojaksi kirvelevin mielin, koska tunsu vielä olevansa täysissä voimissa.

Tänä odotuksen ja jännityksen aikana hän oli jälleen ihmisarka. Kaikki koski kipeästi ja muuttui helposti ruumiilliseksi tuskaksi.

Päivi oli niinä aikoina ikäänkuin isän kohtalotoverina.

Hän supatteli yksin itsekseen, kysellen ja vastailen, jopa kiistellen luodessaan mielikuvituksissaan eri tilanteita. Jos joku yllätti hänet siinä touhussa, silloin tyttö-parka hämmentyi ja juoksi pakoon. Isä ymmärsi ja houkutteli lapsen kuorestaan, seisotti eteensä, piteli kyynärpäistä ja sanoi: »No, kuinka sen Homperin kerjuun kävi?»

Tyttö oli jotakin kuullut Homperista ja sitten jatkanut omillaan. Isälle Päivi myös puhui kummitädin kamarista. Hän oli Apelin emännän lemmikki, pienenä viety hänen hoivaansa ja sitten illalla tuotu kotiin äidin »lokkoseen». Nyt suurempana hän sai hakea Apelia töihin, kuljettaa herkullisia eväitä ja maistella kummin luona »systerkaakkuja» ja muuta hyvää.

Päivin mielestä kummin kamari oli ihana huone; seinällä naksutti kello, joka kukkui. Sen käki putkahti ulos pienestä ovesta, avasi nokkansa ja huusi »kukkuu» niin monta kertaa kuin kello näytti. Se oli kovin jännittävää, ja hän aukoi suutaan samoin kuin käki. Seinillä välkkyivät vaaleanharmaat paperit kuin äidin silkkiliinat. Vuodevaatteet nousivat korkealle juhllallista takalaitaa vasten, ja keskellä oli pieluksia pitsiliinan alla.

Hänelle annettiin pieni tuoli takka valkean ääressä, ja kummi toi vanhan aapisen. Se oli kulunut kirja; vanhanaikaiset kirjaimet marssivat pöhöttynein vatsoin, selkä kenossa suorissa riveissä. Nauhassa roikkui kirjatikku, päreestä veistetty. Siitä aapisesta hän oli oppinut kirjaimet.

XXV

Isot pojat olivat jo olleet poissa kotoa kaksi vuotta, kun he eräänä päivänä tulivat käymään kotona mennäkseen kiireisesti takaisin. He toivat äidille tuliaisiksi kultareunaiset kahvikupit ja olivat niin hienoja ja suuria, että Päiviä oikein kainostutti. Heidän lähdettyään isä ja äiti olivat iloisia ja puhuivat suurista asioista ja kaupasta.

Nyt oltiin jo syyskesässä, ja rapuryssät olivat saapuneet Huovilaan. Mikko oli kerännyt sammakoita koppaan kannen alle. Hän otti yhden niistä hyppysiinsä ja roikotti sitä selästä uhaten laskea sen Päivin niskaan. Päivi näki inhoittavan elävän koivet heilumassa lähellään ja kapasi pakoon huutaen kuin hengenhädässä ja juosten portille.

Juuri sillä hetkellä tuli vastaan Vankka-Heikki, ja Päivi työntyi häntä vasten ja takertui käteen turvaa etsien, sillä sammakko oli hänestä yhtä hirveä saada niskaansa kuin käärme. Mikko nolostui, ja sammakko pääsi pakoon Vankka-

Heikin komentaessa: »Pois lollakko, anna sisaresi olla rauhassa!» Hän ei hellittänyt Päivin kättä, vaan piteli sitä suuressa kourassaan hellästi ja suojelevasti.

Tyttö oli ylen onnellinen päästyään turvaan sammakoila. Hän astui suojelijansa kanssa pajamäen portilta kiviaidan laitaa pitkin Pyryntarhaan. Kesti kuuron aikaa, ennenkuin he ennättivät tupaan.

Siellä oli vieraan tulo huomattu jo portilta asti. Ulla oli ennättänyt poistaa kaikki arkielämän merkit ja valmistaa juhlallisen ja jäykän vastaanoton. Salin ovet levitettiin auki kuin ainakin suuressa arvossa pidetylle vieraille, ja Ulla kävi levittämässä komeimman liinansa sohvapöydälle ja pisti kahvipannun tulelle. Se oli kaikki tehty kädenkäänteessä, ja kun Vankka-Heikki astui sisälle, yhä pitäen Päiviä kädestä, olivat seppä ja hänen emäntänsä juhlallisina vastassa. Heikki vietiin saliin, istutettiin kiikkutuoliin, eikä hän sitä vastustellut. Siitä Pyryn väki ymmärsi, ettei asia koskenut tavallisia töitä; vieraan mielessä täytyi olla jotakin muuta, ehkä vallan harvinaistakin asiaa. Kun oli puhuttu ilmoista ja kylvöistä, sai Heikki lopulta kysytyksi:

»Entä se teidän Teppo-poikanne, onko se kovasti sidottu siellä Johanssonilla?»

»Eihää sit ittees kukaa orjaks pestaa», vastasi seppä varovasti. Ullan silmät olivat levinneet, ja Kallekin katsoi ihmeissään Heikkiin.

»Minä vain olen vähin ajatellut avata kaupan täällä omalla puolellani, kun sitä tukinajoa ja kaatoa ja kuljetusta nyt riittää vuosikaupalla. Olisi hyvä saada rahat jäämään paikan päälle, ja onhan ne kolikot kierineet parina talvena, ja riittäähän sitä metsää minulla...» Heikki puhui harvaksen venyttäen sanojaan kuin nauttisi saadessaan puhua näin juuri Pyryn väelle.

»Oliskos se sitten niin meinattu, että Teppo tulis sit kauppaa hoitamaa...?» kysyi seppä hymähdellen, sillä nyt hän tiesi pian saavansa yliotteen.

»No sitähän minä tulin kuulemaa», vastasi Heikki.

Ulla oli jo laittanut kultareunaiset kuppinsa valkoisella liinalla peitetyille tarjottimelle ja hakenut parhaat korppunsa ja piparkakkunsa säilöistä. Näytti oikein juhlalliselta vieraan leveänä istuessa pöydän edessä kiikkumassa ja seppä sohvassa jalka nostettuna toiselle polvelle, imeskellen piipussaan kartuusia, jota vieraskin otti omaan nysäänsä.

»Eihää myö tääl, äite ja mie, siit asiast mitää tietetä. Se poika on kaikis niin itte miehiää...» Sepän sydämelle teki hyvää sanoa juuri näin ja ihan todenmukaisesti, että hänellä oli sellainen poika, joka tiesi oman parhaansa.

»Vai itse, eihän se Teppo ole vielä täysikäinen», yritti Heikki.

»Eihää se o, vasta täyttää tulaavvuonna kaksikymment, mut kovahaa se sill' on meininki...» Seppä nautti saadessaan pysyä näin torjuvalla kannalla.

»Pitäisköhän minun nyt sitten puhutella sitä poikaa itseään?» kysyi Heikki epäröiden, ikäänkuin tuo olisi liikaa vaadittu.

»Kaihaa se sitte niin olis, jos...»

Heikki liikahti äkkiä tuolillaan ja katkaisi toisen puheen: »Eikö se poika nyt sitten sentään tule tänne?» Hän kohentihe korkeammalle kiikkutuolissa.

»Teppo ol tääl justii Vallen kans ja sano menevääs Pietarii tavaroit ostaan. Eihää se nyt taira...!» saneli seppä katsoen Ullaan ikäänkuin jakaakseen pienen voitonriemun hänen kanssaan.

»Eikö Johanssonni itse käy ostamassa tavaroitaan?» kysyi Heikki tiukasti.

»Kylhää se ittellees ostaa, mut eihää se toiselle...» Seppää jo oikein hytkäytti Heikin maititon ilme.

»Mille pahuksen toiselle?» Heikin ääni oikein rämisi.

»Häi, no, Tepolle...!» Seppä otti piipun suustaan ja laski molemmat jalkansa lattialle, ojentuen suoraksi sohvalla istuessaan.

»En minä nyt tule hullua harmaammaksi tästä jutusta...että kuka ostaa kulle?» ärähti Heikki pysäyttäen kiikkutuolin keinumasta.

»Eihää sil taira väliäkää olla. Teppo vaa menee Pietarii ja ostaa ittellees koko puorin täys tavaraa. Se, niin, puoti on jo orottamas ja taitaa jo olla täytettykkii ja myytykkii tavaroit ja muit...» Olihan se jotakin, kun sai sanoa tällä tapaa ja tälle miehelle; se teki hyvää sepän sydämelle. Piippukin oli sammunut ja jäänyt imaisematta hänen tarkatessaan Heikin nolostumista ja ihmetystä.

»Mutta eihän se poika ole laillisessa iässäkään!» huusi Heikki ja löi nyrkillään kiikkutuolin käsinojaan.

»Eihää se o, mut kun kauppa onkii Vallen nimis!» Tämä nyt oli sepän mielestä naula oikeaan paikkaan, ja hän otaksui sen menneen syvälle Heikin ahnaaseen sisuun.

Heikki jäi hetkiseksi tuijottamaan seppään tyhmän näköisenä, mutta räjähti sitten nauramaan ja sanoi: »Kyllä sinä seppä nyt minua petkutat...!»

Hän katsoi sivulleen, kun Ulla astui lähemmäksi ja sanoi: »Kyl se niin on ku Kalle sanoo. Eihää myö täs, vanhat ihmiset...!» Ulla kaatoi kahvia kuppeihin ja katsoi sitten hymyillen Heikkiin, niinkuin hänen tapansa oli ollut tyttönä hiukan huuliaan mutistaen. Heikkiä oikein hytkäytti tämä hymy, ja hän tuli jälleen hyvälle tuulelle.

»Vai niin, vai jo vaa...on ne juupelin poikia nää teidän...!»

Hän huomasi olleensa maititon ja tahtoi korjata erehdyksensä. Viime aikoina hän oli omaksunut tuekseen harvasanaisuuden ja arvokkuuden ollessaan paljon tekemisissä ihmisten kanssa, mutta toisinaan nämä liittolaiset unohtuivat, niinkuin nytkin, kun sattui eteen ihan yllätyksellisiä asioita.

»Näkyvät tot aikoin tultavan, vaikka maat ja mannut onkii vähäset. Työ suuret rikkaat tietten enemmän hallaa, kun laitatten niit vapriikkianne...»

Heikki ymmärsi kyllä, miksi seppä oli apea, mutta ei ollut siitä tietääkseen, käänsi vain tuoliaan Ullaan päin ja sanoi: »Mitä sinä, Ulla, sanot, kun minä sitä ronttiväkeä kerään tänne niin kosolta joka talvi? Eihän sille muutakaan voi, kun puut ei itse itseään katko eikä veteen vie.»

»Eihää se meittiin kuulu, mitä kukii omallaa tekee», vastasi Ulla ja katsoi Heikkiä tuttavallisesti silmiin, tahtoen osoittaa, ettei hän ainakaan kantanut kaunaa uusista eikä vanhoista asioista.

Heikki kertoi ajattavansa puut Mustajärven selälle ja Avijoen uomaan; sieltä ne sitten oli kuljetettava tulvaveden aikana Isoonjokeen. Se ne kyllä veisi mereen asti.

»Sellaisen sitä pitää väylän olla, niin kannattaa puita myydä!» Hän hihkaisi ja antoi kiikkutuolille vauhtia.

Seppä ei sanonut siihen mitään, maisteli vain kahviaan ja imi piippuaan.

»Puulaaki ne kaikki korjaa, minä otan rahat ja rupean maita mullistamaan... onhan suota ja jokivartta. Myllyn, meijerin ja pärehöylän ja – pajan minä laitan!» kehui Heikki ja nosti kättään korkealle.

Seppä kävi ihan kalpeaksi tuijottaen lattiaan ja pysyi vaiti.

»Vai meijerinkin», sanoi Ulla vähäksyen. Se oli hyvin hämärä käsite Ullalle ja sepälle. He olivat kerran käyneet sennimisen rakennuksen sivutse ja tunteneet pahaa hajua. »Meijerihää se sopii olla, ku muille voinsa myy...ei siit ostajat tierä, vaikka kirnut kuinka haisee!»

»Surkeet se on, kun pitää syörä muiren valmistamaa voita», vahvisti seppä.

Heikki nauroi kiikkutuolissa nojallaan, jalat korkealla ilmassa ja sanoi: »Meijeri on suurellinen laitos, maksaa kymmeniä tuhansia ja nielee maitoa tuhansia kannuja. Ei sitä niin vaan joka nurkkaan nosteta, mutta minä sen kyllä nostan, ja kylä tuo sinne maitonsa, ja rahaa sillä saa – voilla!»

Nuo sanat kajahtelivat ihan peloittavina pyryläisten korvissa, kun he ajattelivat kymmeniä tuhansia ja koko kylän maitoja. Sellainen suurellisuus tuntui jo nöyryyttävältä. Ja sitten se – paja!

Ylpeys tuli Ullan avuksi, ja hän sanoi: »Ei noit sin meijeriäs meikäläisek kaipaa,syökööt tukkimiehet sellasset voit!»

»Et sinä, Ulla, ole meijeri voita nähnytkään. Sitä syövät kuninkaat ja keisarit ja ulkomaalaiset. Ja sinne se voi minunkin meijeristäni viedään.» Heikki katsoi akkunaan kuin jo näkisi kuormiensa taivalta van rautatietä kohti.

»Vai vallan ulkomaille ja kuninkaille», mutisi seppä. Hän tunsi itsensä kovin pieneksi ja vähäpätöiseksi. Vaikeata oli pidättyä kysymästä siitä – pajasta.

Vankka-Heikin tukevassa ruumiissa asui aika annos miehistä hellyyttä, jonka Ulla oli aikoinaan osannut niin ihmeellisesti houkutella esille. Sama tunne ajoi vieläkin Heikkiä suurellisiin yrityksiin, ja ajatuksissaan hän aina omisti kunnianhimoiset suunnitelmansa nuoruutensa lemmitylle. Miksi niin oli laita, siitä hän ei lähtenyt itselleen tiliä tekemään, vaikka usein ajattelikin, että jos Ulla olisi hänelle tullut, niin kyllä heidän molempien elämä olisi toista ollut kuin nyt.

Pajan suunnitelman hän oli keksinyt vain uhitellakseen Kallea. Ullan äkillinen mieltymys seppään oli ollut Heikille suuri kolaus ja herättänyt hänet näkemään elämänsä ihan uudessa valossa, ajanut maailmalle katselemaan ja oppimaan elämää ja saamaan silmänsä auki tajutakseen, mihin hän voisi ulottua sellaisten maiden ja metsäin omistajana kuin hänellä oli. Kaikesta huolimatta hän sentään oli pysynyt moukkana. Entinen metsäkulmalaisten itsepäisyys ja paha sisu istuivat lujasti Heikissä, eikä hän malttanut olla kiusoittelematta seppää:

»Sen pajan minä myös meinaan rustata ja panna käymään oikein konevoimalla, niin että koneilla koneita tehdään ja höyryhevosta tarvitaan!» kerskui Heikki, jolla ei ollut etäisintä aavistusta konepajasta.

»Parast on, että tietten siel enste seppiä oikein konevoimalla, ei niikkää pukki pujahuta kalliolle!» tokaisi seppä ja vilkaisi pahasti Heikkiin.

»No, kyllä niitä sellaisia aina saa.» Heikki huitaisi ympärilleen kuin karkoittaisi kärpäsiä.

»Sellassia kyl saa, mutt'ei seppiä...!» väitti Kalle ja nousi seisomaan suoristaen selkäänsä. »Se on vaikee ammatti ja vaatii lukemattomien työaseiden käyttöä. Kylhää niit Ristuksel on monensorttisia seppiä, muttei niist o puhe!» Kallen sisu kiehui, vaikka hän punnitsi sanansa.

»Sen minä vain sanon, että vapriikki on aina vapriikki, ja tuollainen käsityöläisen paja on – nälkälaukku!» Heikki hörähti nauramaan omille sanoilleen ja katsoi Ullaan, joka seiso punoittavana pöydän päässä.

»Ei myö viel o tultu sinult leiväksiä hakeen», sanoi Ulla nykäisten päällinansa nurkista, »eikä sin tartte täs kukkona kiekua! Kyl ne mettät meitillekkii puita kasvaa Pyryl, niinku Eerolaskii, ja sellattiisen pajarustmentin, ku sie kykenet pystyttämää, sen nyt...»

Kallen nyrkki iski pöytään.

»Suu poikki, Ulla! Ekkös sie nää, että se Mustajärven vanha piru istuu hajareisin Heikin niskas ja sätkyttelee sääriään ja tellää sanat uhriparkaas suuhu?» huusi Kalle.

Ulla hätkähti ja riensi vikkellästi tupaan.

Heikki ponnahti myös pystyyn ja tarjosi kättä Kallelle.

Toinen ei ollut näkevinään.

»No, ei miehet turhista nokkaansa ota, hyvästi nyt ja vasta paremmin!» sanoi Heikki tyynesti ja meni.

XXVI

Huovilan kauppa, jossa Teppo oli ollut apulaisena kolme vuotta, oli kylän keskus; sieltä sai mitä ihmeellisimpiä tavaroita, siellä voi kuulla kaiken maailman tietoja, sinne tuli sanomat ja kirjeet, ja sieltä sai tavaraa rahalla ja – velaksi.

Siellä emännöi, möi ja osti Huovilan emäntä Marja. Se oli sitten vallan merkillistä, kuinka hän yhä oli kukkea, posket punoittivat, silmät säkenöivät ja varsi pysyi perin notkeana ainaisessa häärimisessä, kun piti hyllyille kurkottaa,

punnita, laskea, nostella, kääriä paperiin ja samalla jutella ihmisten kanssa, jotka hän kaikki tunsi.

Kaupanpito ei ollut helppo asia. Moni oli kyllä aloittanut, kun rahoja liikkui paljon, mutta erehtynyt elämään liian komeasti ja menettänyt kaikkensa; toisilta koko homma supistui suolan ja silakan, tikkujen ja tupakan myyntiin.

Marjalla tiedettiin olevan tuntoa sormenpäissä; hän osasi aina laskea niin, että voitto pysyi kukkurana ja vaihto jatkui karttuvana, tavarat paisuivat hyllyillä ja ihmiset ihastuivat myy jään. Kylällä sanottiin, että Mustajärven tonttu oli muuttanut Huovilaan.

Marja ja Teppo olivat tulleet hyvin toimeen keskenään.

Näkihän jokainen, että Marja oli kuin äiti Tepolle, oli ottanut »makasiinimiehem, ettei poikaa rasitettaisi liikaa. Emäntäpiikansa Marja pani leipomaan kakkuja ja laittamaan herkkuja, joita Tepon piti syödä.

»Että vähänkin lihoisit», sanoi Marja.

Teppo oli »nirsu ruuilleen ja kemppi vaatteissaan», astui kynnykselle aina sirostellen, olipa hänellä kiiltokengät tai kömpelöt pajasaappaat jalassa.

Marjassa oli itsessään paljon samaa joustavaa tahdikkuutta pikkuseikkoihin asti. Heillä oli kummallakin ihmeellisen kaunis käsiala ja niin samanlainen,

ettei tilikirjoissa voinut heti toisistaan erottaa.

Kaikki kolme poikaa, Valle, Arvo ja Teppo, tunsivat olevansa kotonaan Huovilassa, remusivat uustuvan puolella, jossa ei käynyt yleisöä, ja painivat kasvavien nuorukaisten tapaan. Tapani oli heille kuin vanhempi veli, ja Marja sanoi heitä kaikkia pojikseen, komenteli, hoiti ja hemmotteli kuin ainakin äiti.

Tapani oli hänelle kaikessa alamainen, ei niinkään suuresti ikäeron vuoksi, vaikka se olikin useita vuosia, vaan siksi, että Marjan kiehtova olemus kääri hänet kuin pumpuliin ja osasi aina vakuuttaa ja toimia niin, ettei toinen voinut keksiä mitään vastaan sanottavaa.

Lempeä huolehtiminen läheisimmistään oli Marjalle oikea intohimo, joko se sitten oli hänessä synnynnäistä tai luonto pyrki korjaamaan ja antamaan takaisin sen, minkä oli lapsuudesta täyteen ikään asti täytynyt olla lamassa.

Tapanista näki hyvinkin, että hän oli tyytyväinen, ja aviopuolisoiden välillä tuntui olevan varsin lyhyt lanka, joka heitä aina veti vierekkäin ja toistensa lähelle.

Niinkuin Pyryn seppä, samoin Marjakin aina oli keksimässä yhä uutta hommaa. Marjalla oli sentään valoisampi mieli; hän ymmärsi leikkiäkin ja jäi aina voiton puolelle, ei vain rahallisesti, vaan hän sai myös ihmisten mielenkiinnon vireille ja saavutti heidän suosionsa. Hänen ympärilleen kiertyi

kaikki elämä pienessä ja suuressa. Hän ei kylläkään ollut siitä tietävinään, mutta viisaiden silmien välkkeestä saattoi päätellä hänen iloitsevan, kun joku taipui noudattamaan hänen neuvojaan.

»Myykää pois vanhat, liian suuret puunne», sanoi hän ukoille, ja sitten seurasi pieni esitelmä metsänhoidosta. Samoin kävi voin tuojille. Ellei tavara ollut kunnollista, tiesi Marja aina, missä vika oli, ja neuvoi menettelemään vasta paremmin. Hän oli perillä paljosta ja kyseli muilta.

Tämä eloisuus olikin ollut Tepolle erinomainen koulu.

Tapani kävi usein kaupungissa ostoksilla, ja silloin hän aina tapasi myös Vallen Anttu Eerolan luona, jonka liikkeessä kotipitäjäläiset ahkerasti kävivät vaihtokauppaansa tekemässä. Antun liike oli paisunut »kuin senkin Isojoki», sanottiin Tuorakassa. Eno oli usean kerran yrittänyt saada Teppoa apulaisekseen.

»En minä rupea kenenkään kivirekeä vetämään», vastasi Teppo – hän ei pitänyt vaihtokaupasta.

Tapanikin oli nyt myynyt suuret puunsa. Eräänä sunnuntaina hän pyysi Marjaa kanssaan kävelyille.

»Sinä olet aina seinien sisällä», sanoi hän.

»Uusi apulainen ei osaa kohdella ihmisiä», puolusteli Marja.

»Ja sinä välität koko maailmasta enemmän kuin minusta», valitti mies.

»Niin nääs, kauppa riippuu siitä, mutta sinä olet ilmankin minun omani»,
nauroi Marja.

»Entä jos rupeankin rimpuilemaan, ellet taivu emännäksi oikein olan
takaa?»

Siitä oli useinkin ollut napinaa, kun Marjalta ei riittänyt aikaa Tapanille
muulloin kuin yösydännä.

»Älä nyt hätäile, minulla on sinulle kerrottavaa.»

He menivät Avijoelle katsomaan, kuinka puut pääsivät sieltä Isoonjokeen.
Heidän oli kierrettävä harjun laitaa pitkin, sillä tulva oli noussut korkealle.

Miesjoukko marssi heidän edellään hanurin pauhatessa ja poikien
hoilatessa. Pihoista ja tuvista kuului samaa elämää. Rautatien rakentamisesta
saakka ei ollut nähty näin paljon miehiä yhdessä paikassa. Silloin oli nälkä
hiljentänyt menon ja tauti runnellut voimat, mutta nyt nähtiin täällä maan
rotevinta ja rehvakainta väkeä uljaina työtamineineen harppomassa
tanhuvilla.

He olivat jo tulleet lähelle jokiuomaa ja näkivät puiden kelluvan yksitellen vedessä.

»Noin jyhkeiden honkien kuljettajat ne näinä parina vuonna ovat syöneet suurimmat kaakut ja rasvaisimmat liikkiöt, eikä noille huono mies mitään mahtaisikaan. Tuollaista, sakkia ei köyhä kylä voisi elättää. Siinä tarvitaan Tuorakan pellot ja sen navettojen vahva, kellertävä voi pitämään heitä kunnossa», sanoi Tapani.

»Ja Huovilan kauppa kaikkea myymään», lisäsi Marja. »Rahaa ne ovat tuoneet meille jos muillekin. Ei ole yhtään mökkiä, jossa ei nyt keitettäisi kahvia kaupaksi ja leivottaisi vehnäsiä. Ja täällä metsässä kuuluu olevan vireillä viinanpoltto, ja näkeehän myös konjakin tapaista joka miehen pullossa», tiesi Marja.

»Sinun luettelossasi oli ulkomaan hedelmiä – meneekö niitä kaupaksi?»

»No, vaikka toisit samppanjaa, niin kyllä ostetaan. Tuo sinä huuliharppuja ja pelituosia – niitä ne kysyy ja korttipakkoja. Minun pitäisi kerran itse päästä ostamaan.»

»Mikäs estää, mennään yhdessä ja juhlitaan! Mitä sinun piti sanoa minulle...?» kysyi Tapani.

»Ei, mutta mitä melua miehet pitävät? Tappelevathan ne tuolla rannalla keskellä päivää. Eikö nyt riitä, että nurkkatanssit ovat vaarallisia ja puukot heiluu – aidanseipäät ei enää ollenkaan kelpaa aseiksi», puhui Marja vetäen Tapania kauemmas.

»Ei tuo sen vaarallisempaa ole kuin ottelu noiden jättiläispuiden kanssa. Kävin täällä talvella, kun kaatoivat metsää. Ei tahtoneet aseet pystyä eikä keinot tepsii eikä mitkään voimat riittää siirtämisessä – hitaasti se kävi, ja kuin muurahaisia oli miehiä yhden puun kimpussa. Hevoset höyrysi ja pärskyi, niitä piti olla rivi reen edessä, ja millaisia hevosia? Selkä niillä oli kuin mäki. Hengen kaupalla siinä miehet seuhtoivat. Jos tuollainen jättiläinen, jonka läpileikkaus on kuin iso, pyöreä pöytä, jos sellainen vain hipaiseekin pyörähtäessään, ei siinä mies enempää ole kuin kärpänen kivien välissä.»

Näin he juttelivat katsellessaan alas Avijoen uomaan, jonne tukit oli jo uitettu Mustajärvestä kuljetettaviksi edelleen Isoonjokeen ja sitä pitkin mereen. Yksitellen piti jättiläisiä vieritellä – olihan niissä pieneen jokeen sylin täydeltä. Mutta tulvaveden noustua oli nyt mahtava luonto luontoa kantamassa. Tukit lähtivät liikkeelle hitaasti, aseilla työnnettyinä, miesten niiden päällä harppoessa kuin vikurihevosia ohjaillessa. Se oli ottelua, reipasta, uljasta ja urheata, jossa oltiin uutta uraa uurtamassa.

Kevään hurmiossa vedet paisuivat, Mustajärvi työnsi vettä, jäätä ja puita Avijokeen, johon yhtyivät sadat ojat ja purot metsistä tulleina, monet

pikkujoet noromailta. Vettä nousi maasta, vettä tuli taivaasta, paisuen laajaksi, yhtenäiseksi järveksi. Siinä telmivät pienet ja suuret jättiläispuut toistensa keralla, työntyivät otteluun kumahdellen ja paukkuen, kuin tuskasta parahdellen vielä elävinä, elonnesteeet raikkaina suonissaan, ja täyttivät tuoksullaan keväisen, kuulakkaan, kosteutta huokuvan ilman.

»Kuule, mitä sinun piti minulle sanoa?» kysyi Tapani jälleen.

»Mennään tuolta Tuiskun kautta kotiin. Anna, nääs, kävi hiljan kaupassa ja pyysi, että me tulisimme heillä käymään tänään. Mitä sinä...?» Marja katsoi sivulta Tapaniin, ja Tapani käänsi kasvonsa Marjaan. He katsoivat toisiaan silmästä silmään.

»Ihanko tyyten...?» hymyili Marja.

»En vielä tiedä, pidä varasi. Anna on suuri velho!» naurahti Tapani.

»Jos rupeaisinkin olemaan pelkkä emäntä...»

He olivat jo kohta Tuiskun kohdalla.

Juho tuli portilla vastaan. Hyvin olivat juovat hänen kasvoissaan jo syventyneet, ja viisaissa silmissä katse oli seestynyt.

Kun Tapani näki Annan lieden ääressä, ailahti hänen mielensä lämpöiseksi.

Hänen oli kevyt olla, kuin hän olisi astunut vanhaan kotiinsa, ja likistäessään Annan kättä kädessään hän tunsi saman myötätunnon ja ystävyyden virtaavan siitäkin.

XXVII

Mikko oli aina ollut toisenlainen kuin kaikki muut Pyryn lapset, jotka jo aikaisin hoitivat itsensä ja toisiaankin. Kun Valle oli kysellen päässyt perille kirjaimista ja sitten itsekseen tavaillut, piti hän kireätä komentoa opettaessaan toisille samaa, ja Teppo oli taas kovin karkäs ottamaan kaikesta onkeensa.

Päiviä hemmoteltiin kylässä ja kotona ja ihmeteltiin hänen aikaista lukutaitoaan. Mikko oli ainoa hidasoppinen. Hän ajeli mieluummin pienillä lastenkärryillä kylän poikien kanssa pitkin raittia, oli kova-ääninen ja piti tappelussakin hyvin puolensa. Mutta vasara ei pysynyt hänen kädessään, ei hyvällä eikä kovalla. Hän osasi livahtaa käsien välistä omille teilleen ja tulla kotiin, kun nälkä ajoi.

Ihmeellinen varjelus oli ollut Pyryllä se, etteivät lapset loukanneet itseään teräaseilla, vaikka niitä oli joka puolella saatavina ja pide1tävinä.

Mieluimmin Mikko kävi kalassa ja ravustamassa Isollajoella. Eräänä elokuun päivänä poika taas oli haihtunut, ei kuulunut kotiin illaksikaan. Käytiin levottomiksi. Äiti juoksi joelle, huuteli ja huhuili ja tuli lopulta uupuneena kotiin. Sitten isä meni metsän puolelle ja palasi sieltä pellon poikki, astuen ojaa myöten, ja havaitsi kivillä verta, meni eteenpäin ja taas oli verta. Vilja oli korkeaa kahden puolen ojaa, ja sarka kaartui. Hän harppoi puolijuosten ja näki Mikon kepintapaiseen nojaavana nilkuttavan hitaasti, ja verta tippui toisesta housunlahkeesta.

»Mikäs sin on?» kysyi isä tuimana.

»Mato puri reiteen», sanoi Mikko vavisten ja kelmeänä, pisamaiset kasvot itkun irvissä.

Isä riisui housut pois – suuri haava ammotti pojan reiden sisäpuolella, lähellä haaruja.

Isä ei puhunut mitään, otti pojan käsivarsilleen, ja verta valui hänen vaatteilleen, tippuen maahankin. Matka ei ollut pitkä kotiin, mutta tuntui loputtomalta. Pojan voimat olivat myös lopussa. Vuoteelle laskettuna hän oli perin kelmeä.

Isä ja äiti sitoivat haavan, miten taisivat, ja lähtivät heti viemään junalle ja kaupपालaan lääkärille. He ennättivät myöhimpään junaan, mutta lääkäriin

pääsisi vasta aamulla. Asemalta mentiin suoraan Tepon luo, joka heti juoksi hakemaan lääkäriä.

»Onpa tämä oikea sudensuu», sanoi lääkäri. Ei voitu neuloakaan, kun ei tietty, oliko puukko, johon Mikko oli puusta pudotessaan suistunut, ollut puhdas, ja saattoihan siteissäkin olla likaa, samoin vaatteissa.

»Ei sinusta ainakaan sotamiestä tule», sanoi tohtori katsellen valjua poikaa, joka laukoili silmiään.

Kun ensimmäinen jännitys oli ohitse ja hengenvaara ehkä vältetty, purkautui Ullan jännitys. Hän vapisi ja itki kuin lapsi ja nukahti istualleen pöydän ääreen, sillä Tepolla ei vielä ollut muuta kuin yksi vuode, ja siinä sairas poika makasi.

Kotona Mikko sai haavakuumeen. Hän puhui suuresta koirasta, jolla oli tuliset silmät ja ahjosta otettu kieli. »Missäs se o?» kysyi Päivi. »Ehhää mie nää!»

»Se on pöyrän alla. Se nousee henkenä min päälle.»

Päivi juoksi pajaan kertomaan isälle. Lääkärin määräysten mukaan oli liinaisesta paidasta nypitty lankoja ja keitetty höyryssä, – pantu jouhisihtiin padan päälle – ja niitä nyt tukittiin haavaan, kun oli ensin lääke vedellä puh-

distettu. Sitä tehtiin sitten pitkin aikaa, ja haava alkoi parantua. Hoitelu ja pelko piti Pyryn väkeä kovassa jännityksessä. Kaikki ulkopuolinen jäi sivu asiaksi.

Mikko alkoi jo toipua ja »tiittasi» pienemmät, Toivoveikon ja Päivin, loitommaksi. Hän oli sairautensa aikana käynyt koppavaksi.

»Mikähää komesrooti sinust tulee, ku tos noin romsteeraat», sanoi äiti.

Ennen syyskylmiä Mikko jo meni kainalosauvojen varassa metsänlaitaan ja viipyi siellä monet tunnit. Kerran sitten havaittiin, että muutamien koivujen latvat siellä heiluivat valtavasti.

»Mikäs noit isoja koivuja tol tapaa helistelee?» ihmetteli äiti.

Mikko oli tehnyt pienen, nelilautaisen keinun kahden koivun väliin. Hänen oli pitänyt käyttää puraa, sahaa, näveriä, kirvestä ja taaskin puukkoa ja kiivetä puuhun aseineen, vaikkei vielä voinut kävellä ilman sauvoja.

»On sinus sisua», tiukkasi isä. »Sitäkös sielt taas kärmettä hait? Pysykii maassa äläkä puuhu pyri, taikka käytän kii sänkyys, että eres paranet enste.»

Nuoremmilla oli paljon iloa kiikusta. Toivo ja Päivi siellä leikkivät myötänsä. Mikko ei siitä välittänyt; kun kerran oli saanut tehdyksi, niin se riitti hänelle. Kun kainalosauvat pian jo jäivät pois, meni hän ravustamaan ja pyydysti

rapuja – sadoittain, sillä Huovilaan oli taas tullut ostelijoita.

* * *

Metsäkauppoja tehtiin jo kaikkialla, ja rahaa liikkui runsaasti. Siitä taas johtui, että liike-elämä kukoisti ja Tepon uusi kauppa pääsi hyvään vauhtiin. Hänen piti ottaa Mikko apulaisekseen.

Kotona käydessään hän kertoi: »Niin – Mikko? Ei se enää puusta putoa, nostelee sitä leveää nenäänsä ja kohtelee ihmisiä päätä myöten.» – Teppokaan ei enää puhunut kotipuolen murretta. »Ja saahan se aina kaupan syntymään, ei tyhjilleen päästä pois ihmisiä. Järjestystä se kyllä pitää, eikä sitä poikaa juksata. On vain täytynyt pitää tärkeämmät kirjat poissa, ettei mene töhrimään. Kirjanpito on taas eri konsti, sen Mikko oppii vasta koulussa. Ruotsia minä olen sille yrittänyt opettaa – ei, ei taida koskaan oppia...»

Näin kertoi Teppo saaden isän ja äidin hyville mielin.

He olivat niin usein saaneet tuskastua Mikkoon ihan mahdottomana kotitöihin ja aina yllättäneet hänet omissa kujeissaan.

Teppo käveli huoneesta huoneeseen, piteli mieluisiaan esineitä ja yskähteli kuin kurkussa olisi jotakin kutisevaa. Vanhemmat tiesivät ennestään, että hänellä silloin aina oli jotakin mielessä, ja katsoivat toisiinsa odottavina. Äidin

tuo yskiminen oli monet kerrat tehnyt levottomaksi jo Tepon Huovilassa ollessa, ja hän oli sanonut:

»Me jo vaa tohtoorilt kysymää, mitä toi tollai yskä oikein on!»

Menemättä oli aina jäänyt, kun yskä ei pahentunut eikä parantunut, ja Teppo vakuutteli olevansa »reilassa».

Nyt äiti oikein kimakalla äänellä tiukkasi: » Ekkös vieläkää o käynny? Ohhaa siel tohtoor iهران naapuris.»

»Olen», sanoi Teppo kääntäen kasvonsa pois päin, jotta äiti ei huomaisi sitä hetkellistä tuskaa, jonka tämä kysymys oli hänessä herättänyt.

»No, mitäs tohtoor sano?» Äidin odottava jännitys teki Tepolle vielä vaikeammaksi pysyä maltillisena.

»Se kuuluu johtuvan sydämestä. Minulla taitaa olla läppävika», selitti Teppo tekeytyen niin levolliseksi kuin taisi ja katsoi äitiin avoimin silmin. »Tämäkin yskä on siitä», lisäsi hän ikäänkuin lieventääkseen asiaa.

»Aijai, vai syränvika? Mistäs se sitten on tullu?» huudahti äiti pelästyneenä.

»Lääkäri otaksui, että minussa on ollut lavantauti pienenä. Se kuuluu jättävän...»

»Nythää miekii muistan. Sie olik kipee yht'aikaa ku miekii – sellai löysää vattaa pitkän aikaa. Sit ei vaa ymmärretty – lasta...» Äiti oli hätäntynyt ja järkkynyt, huulet vapisivat, ja silmiin kihosi kyyneliä. Hän silitteli esiliinaansa ja katsoi lattiaan, taistellen liikutustaan vastaan.

Teppo pysähtyi hänen eteensä ja sanoi: »Älkäi, äite, hätäintykö, ei tää nyt äkkiä taira tän kummemmaks tulla. Mie tuln tänne iهران toisest asiast puhumaa.» Kun Teppo hämmentyi, livahti vanha murrekin kielelle.

»Mikäs asia se...?» tiedusti isä, joka myöskin oli säikähtänyt eikä oikein saanut ääntään kuulumaan selkeänä.

Tepolle kävi vaikeaksi nähdessään vanhempien tuskan, ja sitä haihduttaakseen hän äkkiä sanoi: »Päivi on pantava Helsinkiin kouluun.» Se oli nyt sanottu suoraan ja valmistamatta, vaikka Teppo oli ajatellut ilmaista sen sitten vasta, kun ensin olisi selittänyt menestymisensä kauppiaana.

Isä ja äiti katsoivat häneen ällistyneinä ja kaiken muun unohtaneina.

»Tyttökö...?» kysyi äiti.

»Kuinkas sellain käy laatu?» kysyi isä.

»Miksi ei, kun työllä vain on lukupää, oppii kieliä ja paljon muuta.»

Teppo oli istunut höyläpenkille ja heilutellut jalkojaan. Nyt hän ponnahti pitkällä loikkauksella keskilattialle kuin näyttääkseen, ettei hän ollut kovinkaan sairas.

Se huojensi äidin mieltä, ja isäkin hymähti sanoen: »Toihaa nyt olloikkaus, oikee tupa tärähti.»

»Lapsettaa...» sanoi äiti, ja hänenkin suunsa meni hymyyn...

»Olekkos aatellu, että kouluuttamiin maksaa paljo rahaa», huomautti isä.

»Rahaa kyllä tulee, ei siitä puutetta ole», vakuutti Teppo ja heilautti kättään kuin raha olisi hänelle tyhjää ilmaa. »Eerolan metsistä sitä kaivetaan ja täältä suuresta Pyryn tilasta...!»

»Älä siin nyv veuruele! Jos sie kaikkia meinaat kouluuttaa, niin menee siin omakkii tulos. Voisithaa sie ottaa muijan, ja mitäs se sitte sanois?»

»Minä en koskaan mene naimisiin», vastasi Teppo lyhyesti.

»Onkos se tautis niin vaarallii?» kysyi taas äiti levottomana. Hänen katseensa tutkivat tarkoin pojan miehistyvää olemusta. Teppo oli vieläkin kasvanut, saanut pikkuvanhaa varmuutta; hän ei kuohahdellut eikä liioin innostunut. Hänessä ei yleensä ollut sitä pursuavaa elämänhalua kuin Vallessa, joka tarttui ylivoimaiseenkin ja liioitteli voimiensa yltäkylläisyydessä.

Teppo sai kuitenkin paljon toimeen ja saavutti ihmisten luottamuksen.

Nyt hän oli tullut tapaamaan myöskin Arvoa, ja Päivi lähetettiin häntä kutsumaan.

Kun Teppo oli tehnyt selkoa aikomuksistaan, että Päivi pantaisiin oppikouluun, kysyi hän: »Mitä sinä arvelet?»

»Eihän nyt ole tyttöjä...» ihmetteli Arvo, mutta katkaisi sanansa katseltuaan toisia ja nähtyään varmuuden ja levollisuuden. Arvoa tuo uutinen jollakin tavalla loukkasi ikäänkuin oppiuran arvo olisi siitä hiukan alentunut, jos pieni maalaistyttö tulisi sitä taivaltamaan. Sellainen ajatus häilähti hänen mielessään, mutta samassa hän siitä jo moitti itseään.

»Sanohan nyt...!»

»Niinkö Päivistä ja koulusta...?» kysyi hän kuin saadakseen aikaa tunnontarkkaan vastaukseen. »Kun sinä olet varma tässä kouluttamisasiassa, niin totta kai se on hyvä – miksikäs ei?»

»Pitäisi saada toiselle luokalle. Päivi kyllä ponnistaa...» lisäsi Teppo.
»Ottaisitkohan sinä vaivaksesi kerrata hänen kanssaan entisiä tietoja kansakoulusta ja opettaaksesi vieraskieliset nimitykset, joita oppikouluissa käytetään kieliopissa ja hitto ties missä?»

»Onhaa tässä tyhjää aikaa syksyyn asti», sanoi Arvo.

He lähtivät sitten yhdessä kauppalaan. Arvo oli jo aikaisemmin käynyt Tepon luona ja nähnyt kaupan olevan hyvällä paikalla, torin varrella, ja tavaraa täynnä – ei missään kämmenen levyä tyhjää paikkaa seinillä – kuin Pyryn pajassa ja tuvassa. Hän ihmetteli itsekseen, että Teppo oli päässyt näin pitkälle, kehittänyt liikkeensä näin suureksi.

Epäkäytännöllisestä Arvosta, jolle kaikki toimitettiin valmiiksi kotona, oli lapsuudentoverin omintakeinen saavutus kerrassaan suurenmoinen. He viihtyivät erikoisen hyvin keskenään, koska heidän luonteensa olivat samansuuntaisia, harkitsevia ja perinpohjaisuuteen taipuvia. Myöskin opinnot, samojen kirjojen mukaan lapsellisessa innossa ahmitut, olivat olleet samaa pohjaa antamassa. Ja mitä Arvo oli kunnollisesti saanut koulussa ja paremmin sulattanut, sen korvasi Tepolla työn ohella saatu ihmistuntemus ja käytännöllinen taito järjestää asiansa.

Yöhön myöhään he juttelivat Tepon puotikamarissa, toinen sängyssä ja toinen sohvalla yöteloillaan.

Aamulla Arvo selaili uteliaana Tepon monia tilikirjoja. »Mitä, pidätkö sinä tilejäsi ruotsinkielellä? Tämähän on ihan päätähuimaavaa, hitto soikoon, pelkkää svenskaa!» huudahteli hän.

»Täytyy niin olla, kuten kaikissa kunnan liikkeissä», selitti Teppo asiallisesti ammattimiehenä. »Tavarat pitää tilata ruotsinkielellä, kuitit, tratat, laskut ja muut asiapaperit – kaikki ruotsia, eikä minussa ole miestä niitä suomentamaan. Usein ei suurliikkeissä ymmärretäkään suomenkielistä tavaraluetteloa...» Hän näytti seinälle ripustettuja rahtiseteleitä; nekin olivat ruotsinkielisiä.

»Minua niin pistättää, etteivät nuo paperit voi olla suomenkielisiä, vaikka ihmettelenkin suurta ammattitaitoasi», sanoi Arvo.

»Mitä tuosta ihmettelee! Sinun kanssasihan minä olenkin sitä ruotsia tavaillut jo melkein polvenkorkuisesta. Kauppakieli piti opetella Huovilassa. Täti ei tosin mitään ymmärtänyt kirjanpidosta, mutta minä ostelin oppikirjoja itselleni – ruotsalaisia, ja tavailin niistä kirjanpidon alkeet. Johanssonilla perehdyin sitten pakostakin oikein kunnolliseen kirjanpitoon. Eihän se mitään sen kummempaa... Paljon vaikeampaa on saada 'kroppaansa' tämä komerssi, puhuakseni oikein ammattikieltä.»

»Sinulla näkyy olevan helkkarinmoisen kaunis tyyli! Nämä kirjat ovat oikeaa silmänruokaa. Ja kun katsot koko silmäterälläsi itsekuhunkin ihan päin pläsiä, niin totta vieköön sinuun pitää uskoa!»

»Aamen», sanoi Teppo vakavana, harppoen ja yskähdellen lattialla kädet housuntaskuissa. »Minä olen nyt tällainen, niinkuin jotkut sanovat

'kauppiaspoika' – se panee minut mittaamaan ja punnitsemaan kaikki tarkasti ja laatimaan laskut pennin päälle. Sen ohella katselen itseäni kuin sivulta päin ja huomaan haluavani kouraista oikein runsaasti ja ottaa sylin täydeltä. Sitten taas kyselen, minkä vuoksi, enkä oikein löydä vastausta. Kaihan sekin aikoinaan minulle selviää!»

Tepon juttu oli pulpunnut kuin vesi putkesta, joka sattumalta avataan. Harvoin hän puhui, mutta kun niin tapahtui, kelpasi sitä kyllä kuunnella.

* * *

Syksyllä Päivi pantiin tyttökouluun. Teppo oli mennyt saattamaan, haki hänelle hyvän kortteerin perheessä, vei johtajattaren luo ennen tutkintoa ja puhui kuin mies ainakin sisarensa puolesta. Päivi pääsi toiselle luokalle, kun olikin jo täyttänyt kaksitoista, ja tuli sitten hyvin toimeen ihan uudessa ympäristössä ja vieraisissa ihmisissä, ensimmäiset viikot kyllikseen itkettyään ikäväänsä.

Kotiin jäi sitten vain yhdeksänvuotias Toivo ja viiden vanha Rauha-tyttö, josta näytti tulevan kaikkien lemmikki.

Seppä Pyry oli tosissaan odotellut Vankka-Heikin pajaa ja muita ihmeellisiä laitoksia, mutta niistä ei kuulunut mitään. Arkielämän hyörinä piti yllä mielenrauhaa, kun kerran työtä oli kyllin – toistaiseksi, kuten seppä ajatteli.

Töissään hän pysyi samana kuin ennen, aina ahkerana, tarkkana ja taitavana. Jokainen pajamies myönsi, että hänen taitavuutensa oli suorastaan ilmeinen. Sitä mukaa kuin ruumiilliset voimat heikkenivät ja hänen täytyi turvautua kekseliäisyyteensä ja älyynsä, oli tekotapa yksinkertaistunut ja käsien käyttö kuin taikatempuiksi kehittynyt, muutamiksi työnnöiksi ja käännähdyksiksi nivelten ja joidenkin lihasten varassa. Se oli taituruuden huippua.

Ja samoin kuin hänen käytännöllisen työnsä tekotapa, niin alkoi miehen elämänsätyöskintäkin seestyä ja yksinkertaistua. Hän rakasti vieläkin samoja vainioita kuin ennen ja käveli usein niitä katselemassa. Mullan syvyys ja viljan ja heinän rehevyys olivat hänelle kuin uskontoa. Hän tiesi tarkalleen, millä koneella oli noissa pelloissa ollut mikin vaikutus ja mitä parannuksia ja muutoksia hän oli vuosien kuluessa tehnyt huomioittensa nojalla peltokoneisiin. Hän tiesi olleensa ja yhä pysyvänsä salaisena viljelijänä, joka teki työtä älyllään ja harjoitetulla taidollaan kaikkien yhteiseksi eduksi.

Siinä hänellä oli tuki ja mielen tyydytys, ikäänkuin peltolakeudet olisivat vain häntä varten ja hän niitä varten. Ihmisten kädet kurkottuivat kyllä korjaamaan satoa kunkin omalla vainiolla, mutta seppä Pyryn ajatuksissa nuo vainiot olivat kaikkien yhteisiä. Hän ei enää ymmärtänyt, miksi oli loukkaantunut ja ollut vähällä tuhoutua tuskaansa, kun ei enää olisi yksin näiden lakeuksien seppä. Hän muisti suuttuneensa Vankka-Heikkiin sen vuoksi, että tämä muka suunnitteli suurpajaa. Nyt se häntä melkein suretti, kun ei sittenkään

näyttänyt päässeensä herraksi, hillitsemään sisuaan. Mikä nyt olisikaan ihanampaa kuin saada olla edes osallisena tuohon suurpajaan, panna siihen taitonsa, tarmonsä ja työnsä! Silloin näistä vainioista voisi tehdä puutarhoja, oikeita paratiiseja. Koska hän yksin, kahden kätensä voimalla, omatekoisilla aseilla, ilman konevoimaa, oli voinut saada aikaan melkein ihmeitä näillä pelloilla, kuinka paljon voitaisikaan tehdä koneilla ja paljolla rahalla...?

Tämän työn voimasta hän myös ymmärsi saaneensa vaimonsa ja lapsensa niin perin omikseen ja nyt heränneensä tajuamaan, ettei mikään tavara, ei työkään, ei mikään maallinen pyhity vain tekijäänsä varten, vaan pyhittyy vasta silloin, kun se tulee kaikkien ihmisten hyväksi. Se tieto, niin hän uskoi, oli ikuista elämää, joka kelpasi Jumalalle ja antoi rohkeutta toivoa sielunsa pelastuvan. Kun koko tahto ja ihmisen tunto oli hyvän tahtomista, sellaista kytemistä, ettei enää tehnyt mieli sitä sammuttaa, koska sen vallassa oli hyvä olla, silloin ihminen ei voinut hukkoa.

Hän oli surrut Teponkin kohtaloa ja jakanut siinä taakan Ullan kanssa. He olivat aina levottomina tarkkailleet pojan elämistä ja olemista, mutta nyt sekin murhe oli lakannut painamasta. Jos Jumalan tahto oli ottaa pois, niin mikä hän oli sitä paheksumaan? Hän sai vain kiittää elämän lahjasta, joka Tepossa vaikutti paljon hyvää. Ja kuka tiesi, vaikka poika eläisi kauankin...

Seppä Pyry oli näissä ajatuksissaan tullut omalle ovelleen ja astui keväisen ilta-auringon hohteessa tupaan. Hän näki kuinka permantopalkit olivat

kuluneet ja oksakohdat nousseet korkeiksi. Siinä olivat olleet raahaamassa suuret ja pienet esineet kymmeniä vuosia, suuret ja pienet jalat astuneet lukemattomia askelia.

Hän meni kamariinsa ja istuutui sen vuoteen reunalle, jossa oli syntynyt ja jossa hänen kuusi lastaankin olivat syntyneet. Huoneen harmaat seinät, akkuna ja esineet, kaikki oli samaa, omin käsin tehtyä, sitä kuorta, joka ruumiin suojaa. Tämä oli hänen esi-isiensäkin synnyinpaikka ja elämän porras. Mutta mitä sekään merkitsi? Näin hän kysyi mietteissään. »Kaikki voisi palaa ja haihtua sauhuna ilmaan, ja minä olisin sama kuin ennenkin. Minuun jäisivät nämä samat ajatukset ja tuntemukset, sama sielu. Kaikki, mitä ympärilläni rakennan, sortuu soraksi ja tuhaksi, ja ruumiinkin muuttuu maaksi, mutta Jumalan henki pysyy. Miksi en nyt olisi rauhallinen, kun tiedän, että sieluni pysyy siinä, mitä se on hyvää tehnyt ja hyvää tahtonut?»

Seppä Pyryn niska oli painunut kumaraksi, eikä hän enää voinut sitä suoristaa, mutta syvät juovat olivat otsalta silinneet, ja katse iski sivulta terävästi, vaikka silmien kullanuskea väri oli haalistunut epämääräisesti harmahtavaksi. Voimat pysyivät vielä työn tasalla, ja hilpeäksi keventynyt mieli purkautui leikki puheisiin.

Vankka-Heikki oli usein käynyt Pyryllä pajassa, sillä omista pajoista ei ollut tietoa. Nykyään hän oli rahahuolten ahdistama, ja töitä oli maatilalla täytynt heittää kesken. Hän toi tuon tuostakin pajaan uusia, tehtaasta ostamiaan

koneita, jotka eivät kestäneet hänen korpeen raivatuilla maillaan. Liian usein sattuivat eteen suurien juurien vanhat jätteet, kivet ja muut esteet takertumaan sakaroihin.

»Voi näit kommervenkkiä – mitäs nää tälläset terät – niin nää on ku pappilan mamsellin hienot hyppyset, sileet ja koreet. Karhun kämmäkät näiss' olla sietäisi», puhui seppä. Sitten hän takoi kapineen entistä lujemmaksi.

Hänen hyvätuulisuutensa kanto kyliin, ja vanhat pajamiehet ikävöivät jälleen saadaksesen lämmitellä vanhan mestarinsa ahjon ääressä niinkuin ennen. Kilkutus kuului pajasta varhaisesta aamusta, ja elämä oli pajamäessä yhtämittaista hyörinää. Arvo Tuisku pistäysi istumaan korkealla kynnyksellä niinkuin hänen isänsä oli tehnyt, ja silloin nuoret miehet vilkastuivat, maailman uusi meno tuli pohdittavaksi, ja seppä kuuli kaksi sanaa, jotka usein uudistuivat – ne olivat »suomalaisuus» ja »sivistys».

* * *

Valle ei useinkaan kirjoittanut Päivin mentyä kouluun, mutta eräänä syyskuun päivänä hän äkkiä ilmestyi kotiin. Isän ja äidin silmät kävivät pyöreiksi, kun hän edeltäkäs in mitään ilmoittamatta astui ovesta sisään ja lausui:

»Päivää, isä ja äite!»

»Herra siunakkoo, kylläs nyp pääsit toho putkahtamaa, kun ei ikkunastakaa huomattu!» huudahti äiti.

He kättelivät ja silmin mittailivat toisiaan kuin perehtyäkseen ja arvioidakseen, mitä elämän välimatka oli kuhunkin uutta liittänyt ja minkä verran olisi vanhasta jäljellä.

»Olethaa kasvannu ja tullu täys mieheks!» vakuutti isä pidellen Vallea kädestä.

Äidin silmiin oli jo ehtinyt tapaamisen ilokyynel samassa kuin hän oli alkanut puuhata lieden puolella, isän valmistaman hellan ääressä.

»Teillähän on oikein hella!» ihmetteli Valle kävellen huoneesta toiseen ikäänkuin omistaakseen taas uudestaan kaikki, mitä oli ajatuksissaan kodista säilyttänyt. »Onpa täällä lääniä tarpeeksi!» huomautti hän.

Samassa Toivo ja Rauha Liisan kanssa tulivat sisään.

Valle ei ollut Rauhaa nähnytkään muuten kuin pikkuvauvana, tiesi vain, että hän oli soma, ruskeasilmäinen tyttö. Hänestä tuntui kuin koti olisi laajentunut ja samalla väistynyt hänestä kauemmas.

Rauha takertui äidin hameisiin kahden käden ja katseli Vallea vierastellen. Yhdeksän vuotias Toivo ojensi heti kätensä veljelle, vastaili kovalla äänellä

kuin koulussa ja kertoi:

»Mie menen täst Helsinkii kouluu ens vuonna.»

»No, siellä sitten jälleen tavataan», naurahti Valle. Poika oli kuin muistutus hänestä itsestään, ikäänkuin toisessa toistuisi kaikki, mitä hän itse oli elänyt. Muistot tulivat sitten kätköistään joka puolelta herttaisina ja rakkaina. Valle oli äitinsä lailla herkkätuntoinen, eikä silmien kosteus ollut lainkaan harvinainen. Hän oli jo sen verran koetellut elämää, saanut kestää pettymyksiä ja kokea kovuuttakin, nähdä hyviä jos huonojakin ihmisiä, että osasi panna arvon kodilleen ja omaisilleen. Tällä kertaa hän oli hiukan siipirikko omissa sydämenasioissaan ja tajusi sitä syvemmin kodin hengen itsessään, sen viihdytyksen, sen työelämän voiman, joka oli häneen juurtunut ja tulisi kestämään elämän halki. Rajaton halu yrittää, ponnistaa, tehdä oikein, tehdä kaikkensa, sen hän käsitti saaneensa täältä. Se oli kaikki salaperäisenä taikana täällä kotona. Puitteina oli tuttu harju, joka ylvästellen kohotti korkeimpien puiden latvat näkyviin. Mutta se oli myös turvallinen tausta, ja vastakkaisista akkunoista hän näki peltovainiot, Isonjoen laakson, kujan ja maantien. Siinä katse sai avartua, ja Vallan rinta nousi hengittämään syvään, kuin riemussa...

* * *

Oli jo kulunut neljä vuotta siitä, kun Päivi meni oppikouluun. Eerolasta oli

myyty metsää ja saatu rahaa. Sentähden pidettiin kohtuullisena antaa koulutusta toisillekin lapsille ja perustettiin koulukoti. Mikko kävi kauppakoulua, Päivi tyttökouluun ja Toivo lyseota. Valle oli jo valmistunut teollisuuskoulussa rakennusmestariksi ja saanut piirustajana mieluistaan työtä, kunnes kypsyisi urakoitsijaksi.

Liisa katsottiin nyt kykeneväksi hoitamaan koulukodin taloutta.

XXVIII

Kotielämä oli Pyryllä käynyt hyvinkin hiljaiseksi, ja äidille jäi aikaa vetäytyä omaan kamariinsa huokaamaan ja antamaan ajatuksensa Herran huomioon, mutta useimmin silloin tulikin uni. Hänen sielussaan ei kuitenkaan ollut suuria ristiriitoja taikka yksin kannettavia, salaisia taakkoja, mutta sitä enemmän puuhaa ja huolehtimista kodista, lapsista ja miehestä ja toisinaan myöskin naapurien parhaasta. Hän ei koskaan päästänyt ystäviään pois kahvitta ja aina antoi lohdun ja neuvon, osasipa sielunasioissakin opastaa eksynyttä.

Koulukodin järjestäminen oli vienyt häneltä paljon aikaa ja vaatinut kekseliästä harkintaa. Hän selvisi siitä oikein hyvin lähettämällä kaupunkiin sinne parhaiten sopivan kaluston. Ja Eerolasta tulleita saaveja ja sankoja, pyytyjä ja muita ruokatavaran kuljetusvälineitä oli karttunut kylliksi. Ne tulivat nyt

kaikki hyvään tarpeeseen. Teppo oikein ihmetteli äidin neuvokkuutta. Paljon hän pelasti rahaa toiminnallaan.

Tuttavat päivittelivät hänen suurisuuntaisia varustelujaan, joissa hän oli saanut äidiltään oppia.

»Ehhä mie julkeis itteäin illal siunata, josen tietäis lasten olevan ravittuja», sanoi hän, kun ihmeteltiin sitä tavaran paljoutta, joka lähetettiin kaupunkiin.

Ulla ja Tuiskun Anna olivat nyt innostuneet katsomaan maailmaa. Ja koska he olivat yhdessä kokeneet ja jakaneet kaikki surut ja ilot, ei toinen tahtonut jäädä kotiin, kun nyt kerran toinen lähti.

He ajoivat kirkkaana aamupäivänä kylän läpi. Kaikki tiesivät, minne emännät olivat lähdössä, ja tulivat iloisesti nyökkäämään ja toivottamaan hauskaa matkaa. Emäntien juhلاميeli heijastui kyläläisiin auringon paistaessa ja varpusten sirkuttaessa piha-aitojen säleillä. Ullasta ja Annasta tuntui, että he olivat valloittaneet kyläläistensä sydämet. Hämärästi he olivat aavistelevinaan, että siinä oli sitä uutta isänmaallisuuden ja yhteisymmärryksen henkeä, jota sivistyksen sanottiin tuovan tullessaan.

Suuri kaupunki me1uineen nieli heidät, eikä kumpikaan osannut yksin mennä sinne tai tänne. Arvo oli äitiään vastassa ja Pyryn joukko noutamassa omaansa. Kun Ulla sitten oli lasten kahdessa huoneessa ja keittiössä, hävisi

häneltä mokoma kaupunki hälyineen ja ihmeellisyyksineen. Niin, lapset olivat taas ympärillä. Hänen sydämessään oli suuri riemu, niin että arkihuoletkin unohtuivat. Hän soi itselleen aikaa katsella kutakin erikseen ja kaikkia yhtäikaa, kyseli ja arvaili, neuvoi ja ihmetteli.

Päivi yritti touhukkaasti sovittaa hattua äidin päähän.

»Johaa ny, vai mokomaa päähäin pansin!» Ulla sito mustan pääsilkkinsä sitä lujemmin kiinni leuan alta.

»Äite on komee muutenkii!» sanoi Toivo nojailleen hänen kylkeensä ja hyrräten kuin kissa.

Valle, joka oli tullut toisia tervehtimään ollakseen »äiren» kanssa, oli pitkä ja solakka herrasmies ja katseli nuorempia ylhäältä päin. Kireä sanonta ja tiukka katse olivat viime näkemästä, vuoden kuluttua, lauhtuneet ja seestyneet.

Mikko, kahdenkymmenen ikävuoden vaiheilla, pyöreänaamainen, nenä hiukan leveähkö ja lievästi pisamainen, ei näyttänyt kasvavan Vallen mittaiseksi. Hänkin oli koulussa hienostunut, pessyt kynsiensäkin aluset ja kammannut tukkansa kiharat pörhölleen, ja nyt hän kävi jotenkuten herrasta.

Äidin hyväksyvä katse seurasi mielellään poikia, mutta Päiviä hän ei niinkään paljoa tarkannut. Tyttö oli nyt lähes seitsemäntoista ikäinen, lopettanut rippikoulunsa ja menossa herranehtoolliselle, minkä vuoksi äitikin

oli sovittanut matkansa. Pääkaupunki oli tehnyt hänestä neidin, samanlaisen kuin kaikki muutkin tytöt yläluokilla. Puku oli sileä, mieluummin tumma, paksu letti riippumassa selässä. Hän oli pysynyt jokseenkin pyöreänä, ja kullanruskeissa silmissä oli Pyryjen sytyttävä katse ja koko olemuksessa joustavaa pirteyttä.

Vallen ja Toivon ikäero oli kuusitoista vuotta, mutta näin lähetysten tuli heidän yhdennäköisyytensä hyvin esille. Eeroloiden vaaleus ja Pyryjen luonne ja ryhti olivat ilmeisiä kummassakin.

»Mikähän tuosta pojasta tulee?» tuumi Valle katseltuaan Toivon kuukausi-todistusta, joka oli varsin hyvä. Arvokin oli sanonut, että Toivo oli Pyryjen terävin pää.

Äiti ei ensinkään pitänyt sellaisesta kehumisesta. Niinpä hän tiuskaisi: »Ajatte vaikka mitä lapsen päähän – antaa kasvaa rauhas! Kuhhaa vaan on pöksyt ehjät ja puhtaat, osaa niistä nenänsä ja pysyä totuutes, niin kyl maalima sitten tassii!»

Teppo tuli sunnuntaiaamuna koulukotiin vietettyään yön hotellissa. Äiti pani merkille, kuinka hänen silmänsä seurasivat siskoparvea, pälyilevä hymy herkillä kasvoilla. Hän oli hyvin tasainen ja melkein isällinen laskiessaan kustannuksia seuraavan vuoden varalle.

Heidän oli määrä mennä yhdessä valokuvattaviksi.

Puolikirkkaana lokakuun päivänä aurinko ei jaksanut oikein päättää, paistaisiko täydellä terällä vai leikkisikö piilosilla muutamien vaaleanharmaiden pilvien takana. Äiti toivotteli itseksensä, että pilvet pysyisivät kivimuurien takana ja jättäisivät keskitaivaan kirkkaaksi, koska heidän valokuvassaan kuului tarvittavan valoa.

Tultiin lasikaton alle, isoon saliin, jossa kuva piti otettaman.

»Äite keskelle», vaativat pojat ja nostivat hänelle nojatuolin. Sitten olikin helppo ryhmittää pojat taakse ja Päivi nojaamaan »äiren» toiseen polveen ja Toivo toiseen.

»Niin sitä tässä nyt ollaan kuin rypäleet tertussa», sanoi Teppo.

Kuulakas valo katosta häikäisi äidin silmiä, ja hänellä oli sellainen tunne kuin he häälyisivät jossakin korkealla ilman seiniä ja kattoa, pysyen vain lattian varassa toistensa tukemina ja senkin vuoksi, että he olivat yhtä perhettä.

Tuollainen häälymisen tuntu vaivasi äiti-parkaa aina, kun piti kiivetä kerroksiin. Kiviset kadut »ottivat henton pois jalois!» niin armottomasti, valitteli hän. Viime vuosina hän olikin lihonut, ja jalat pyrkivät turpoamaan, pannen jyrkän vastalause en tällaiseen ihmeelliseen komentoon.

»Ennen mie kävelen virstan maantietä puoljuosten ku kápällän näit korkeit portait puolvälii taivas!», selitti hän.

Kirkkoja hän enimmin rakasti ja »Herran sanan selkeet viljelemiist ja kirkonmenojen reilua järjestyst. Siel kotpitäjäs se vanha Alapoku, kirkherra, purottaa joka toisen sanaas omii jalkohiis, sinne saarnastuoliin, ja joka toinen siit kirkon risteyksest särähtää rikki neljään haaraan. Alttaril taas on se meno niin jahruist, et tekis miel mennä tyräämää, ja siin sit ihmiin luisuu maalimallisii mietteisii ja unohtuu ristityn velvollisuus olla kärsivälliin. Tääl tok kirkon suuruus jo tekee ihmisen mielen nöyräks, urup pauhaa ja kohottaa sielun Herran puoleen ja antaa henkein hapuilla Hänen armoaan.» Näin äiti puhui perheen syödessä juhlallista päivällistään, jossa äidin tuomat tutut herkut liittivät lapset melkein sanattomina yhteen nauttimaan ruoasta.

»Ehhää mie enää teitist niin kii saa ku ennen», puhui hän ja huokasi syvään. »Tää elämä tääl on kyl kommelluksia täys, sehhää nyt tietää, ja min syrämmein vapisee teirän puolestanne, lapset, mut mie luotan Herraan, eikä se luottamus petä.»

Päivi oli ripillepääsyaikansa otollisessa mielentilassa äidinkin mielestä, ja yhdessä he veisasivat kirkoissa. Tytär syleili äitiään keskellä kirkon käytävää, mistä äiti niin nolostui, että hiukan tönäsi häntä kädellään rintaan. Päivi oli ollut niin liikutettu, että kotitavatkin haihtuivat mielestä.

»Maailman turhuuden perään sie olet», oli äiti sanonut, kun Päivi olisi tahtonut valkoista pukua »confirmationiin».

Äidin voimat kestivät viikon ihmeellisissä kokemuksissa ja näkemyksissä, joissa hän »niinkuin leijaili mukana toisten tyyrättävänä», mutta sitten tuli ankara koti-ikävä. Tällä kertaa hän ei ainoastaan vuodattanut eronkyyneliä – hän itki oikein haikeasti jättäessään lapset. »Kun en mie voi kahreks haleta», valitti hän, »ja se vanha koto on viel min paras paikkain. Minul ei nyt o muuta turvaa täs tuskas sain ku totiin Jumala teittiä varjelemas.» Näin hän puhui hyvästellessään.

XXIX

Kotona kaikki oli hyvin. Isä oli käynyt vierailulla Rauhan kanssa hauskuttaakseen lasta. Ja kun Ulla sitten oli saanut kerrotuksi kaikki näkemänsä ja tietämänsä ja näytetyksi perheen kuvan, oli elämä mielihyvän hyrinää ja leppoisaa rauhaa.

Ulla keskusteli Tuiskun Annan kanssa: »Taitaa olla niin, etten mie sentää saa sellaista rauhaa, kun toi meidän ukko näkyy jo saanee. Ei se enää voihoa eikä ruikuta, ei se katto karsaast yhtäkää ihmiist. Itteksee se vaa töitä tyyräilee. Minul on ne lapset mielessäin. Öilläkii putkahran unestain, ja niin

syrämmest ottaa, ja sitten taas pelkään, että mitähää toi nyt taas tietää!»

Illoin ja aamuin hän sulki rukouksiinsa kaikki lapset ja kunkin erikseen, ja päiviensä työn hän omisti heidän hyväkseen, teki ja teetti vaatteita ja valmisteli aina uusia lähetyksiä koulukotiin.

Mustajärveltä kuului vouti lähteneen kokonaan pois jonnekin. Rouva oli pojan ylioppilaaksi päästyä asunut pääkaupungissa, niin että Heikki-parka oli jäänyt ihan yksin sinne suureen taloonsa, jossa oli kahdet asuinrakennukset, laajat tilat, suuri joukko vakinaista väkeä ja tilapäistä apua. Ullan tuli häntä sääli.

»Heikki-parka», sanoi hän Annalle, »kun hänen pitikin jäärä ihkasten ilman emäntää!»

»Rouvitteleejaa ne hänt», vastasi Anna, »ja kun elääkii niin komeest, ettei sellain enää o laitaa – kaks piikaakii pitää olla passaamas.»

»Vai vallan kaks kahrelle ihmiselle!»

Seuraavana päivänä Vankka-Heikki tuli itse pajaan tuoden muutamia töitä. Ne jätettiin Aapelin huoleksi, ja ukot tulivat tupaan.

Ulla näki Heikistä heti, että oli täytynyt tapahtua jotakin hyvin merkillistä. Mies oli lysähtänyt kasaan, ja takki roikkui laajana hartioilla, vankka niska oli

kumarassa ja äänikin heikkona. Salin ovet levitettiin, ja vieras "istutettiin kiikkutuoliin. Sitten ovet tupaan painettiin kiinni ikäänkuin tahdottaisiin erottaa väsynyt pahasta maailmasta. Hetken aikaa istuttiin ääneti, ja sitten Ulla kysyi:

»Onkos sinulle, Heikki, mitää vahinkoo tullu?»

»On, on sitä tullut!» Heikki nyökkäsi raukeasti ja hänen näytti olevan vaikea puhua.

»Ei sunkaan se o mitää häpeelliist?»

»Ei se ainakaan ole minun häpeäni, mutta on se pois minultakin, mitä se toinen vei», vastasi Heikki kierrellen. »Kuka vei...?»

»No, se vouti hyväkäs...»

»Mitä se vei?» kysyi Kalle aavistaen pahaa

»Se mies vei minulta kaksisataa tuhatta markkaa, kaikki, mitä metsistäni sain!» Heikki voihkaisi ja painui yhä väsyneempänä tuoliin.

»Se ol suur summa rahaa. Kakssataa tuhatta! Silhää sit olis rakentannu mahtavan vapriikin tonne lähemmäks rautatietä, sellassen konepajan, että siel olis syntynny oikein ihmeellisiä koneit. Niil sitten olis muuttannu nää pellot ja lakeet tääl oikein puutarhoiks, ja myö oltais tääl ku ulkomaille. Omenapuut

kasvais tuol saroil ja komee ruis tai heinä niiren alla, niinku kuvalehres nährää... Ja sitten oltais voitu syörä vaikka pelkkää vehnäist joka päivä. Kuinkas se vouti on voinnu?» Seppä oli ihan ihmeissään.

»Vouti – se perkele!» pääsi Heikiltä, »se on niin ovela, se väärensi, valehteli minulle ja puulaakimiehille, pankille ja kaikille, sohlasi ja seuhtoi. Minä olen ollut luottavainen ja pehmeä kuin lammas sen käsissä. Onhan hänen tyttärensä minun vaimoni. Ja sehän se minua harmittaa ja – hävettää, enkä voi sille enää yhtään mitään!»

»Eikös miestä kiinni saara?» tiedusti Kalle.

»Ei, kyllä se itsensä talteen laittoi, meni Amerikkaan!» Heikki-parka näytti niin surkealta kuin olisi ripittänyt omia rikkomuksiaan ja anonut synninpäästöä.

Ullan sydän oli täynnä sääliä. Rahoja hän ei niin paljoa ajatellut mutta sitä enemmän hänen mieltään kirveli Heikin murtunut muoto. »Jäihää sinulle suuret maat», sanoi hän lohduttaakseen.

»Nehän nyt sentään pysyi, niitä kun ei niin vain voi muuttaa rahaksi ja pistää taskuunsa ja viedä Amerikkaan. Mutta maat tarvitsee rahaa, nytkin on palkkoja maksamatta – täytyy lakkauttaa töitä.» Heikki nosti hartioitaan kuin tahtosi vierittää pois taakkoja.

»Eikös vois myyrä mettää?» kysyi Kalle.

»Myyrä – mistä sitä ikänsä myy? Se piru sai sen menemään aika tarkkaan!»
Heikki painui turtumukseen.

Ulla katsoi Kalleen kuin todetakseen, oliko hänessä vielä jotakin jäljellä vanhasta kaunasta, jota hän takavuosina oli niin peittelemättä kantanut mielessään ja antanut muidenkin havaita, mutta Kallen leppoisa olemus ei ilmaissut mitään. Hänellä näytti olevan hyvä halu lohduttaa toista.

Nyt seurasi hetken hiljaisuus, jonka kuluessa alakuloisuus painui ikäänkuin syvemmälle ja tuli lähemmäksi.

»Minulla olisi sinulta kysyttävää, Kalle. Oliko teillä isäni kanssa jotakin puhetta siitä kiinnitysvelasta, niistä kuudestasadasta ruplasta, kenelle niiden rahojen piti tuleman?» kysyi Heikki ja näytti heräävän turtumuksestaan.

»Isälles kai, en mie muuta tienny, eikä muusta ollu puhetta», vastasi Kalle oudoksuen tätä kysymystä.

»Tää on perin kummallinen asia, enkä minä sitä muutoin ottaisikaan puheeksi. Se on niin ihmeellistä. Isä varoitti minua voudista ja sanoi juuri ennen kuolemaansa: 'Älä me vourin kelkkaan, se on suur peijooni!' Enhän minä sitä ymmärtänyt miksikään ottaa, kun hän samalla puhui siitäkin, että kaikki menee, vouti tyhjentää kaikki metsät ja vie ulkomaille...!»

»Sanokos se niin – sehää ol ihmeelliist, ties sen etukäteen!» ihmetteli Ulla silmät suurina.

»Niin isä sanoi kuollessaan, ja nyt on käynyt juuri niin. Kyllä se tyhjensi ja vei kaikki ulkomaille!»

»Ol se ihmeelliin tieto», totesi Kallekin.

»Mutta siinä on vielä muutakin, minkä takia nyt tulit tänne. Koska tuo pääasia oli totta, niin on se toinenkin, josta isä-vainaja puhui. Hän näet sanoi, että sen kiinnitysvelan rahat oli maksettava Marjalle, koska Marja oli Pyyryn tytär. Ne rahat olivat hänen mielestään kuin Marjan osuus!»

»Tää on sitten viel ihmeellisempää!» Kalle ja Ulla olivat hämmästyneet.

»Puhukos isäs vie1 mitään muuta ihmeelliist?» kysyi Kalle arkaillen ja perin jännittyneenä kuin peläten jotakin kohtalokasta.

»Ei muuta kuin juuri sen, mitä sanoin, ja olihan se kummallista, sillä eihän Marjalla aviottomana lapsena ole mitään perittävää sinun talostasi, Kalle – senhän nyt ymmärtää jokainen.»

»Se kiinnitysvelka on ollukkii niin kovasti hämäärä asia», sanoi Kalle painuneella äänellä, mutta vapautuneena äskeisestä jännityksestä. »Mie en koskaa uskonnu sit oikeeks velaks. Isäin puumerkki ol alla, ja pithää se min

maksaa!»

»Minusta näyttää, että sinun isäsi tiesi noiden rahojen tulevan Marjalle ja sentähden suostui panemaan puumerkkinsä. Vai mitä sinä luulet?»

»En mie sihe aikaa tienny mitää sisärestäin, eikä tääl kukaa tienny. Heikki, sin isäs, kai sentää ties, koska Marja ol minua vanhemp ja silloin jo melkein täys ihmiin.»

»Isäni tahto oli kumminkin se, että Marjan piti saada ne rahat. Ja minä ne hänelle kyllä maksan!»

»Se on oikein minkii mielestäin», myönsi Kalle. »Jos tuntos käskee, niin anna sie ne rahat Marjalle. Olhaa siin isäin ja Ukko-vainaan riiras Kaisan takia paljon raskast ja pimeet, mut sen täytyy jäärä hauran syvyytee.» Kalle huokasi. »Mie en niit rahoja ottais, en vois ottaa!»

Huoneessa oli taas hiljaista – ei kuulunut muuta kuin kilkutusta pajasta ja astioiden kalinaa tuvasta. Kalle oli niin painunut ajatuksiinsa, että näytti unohtaneen, missä oli. Ulla tuli tuvasta kantaen tarjottimella kultareunaisia kuppeja ja kahvivehkeitä ja laski ne pöydälle. Sitten hän hääri miesten ympärillä ja katsoi rohkaisevasti Heikkiin, ja vähältä piti, ettei hän laskenut kättään vieraan hartioille; hänen täytyi oikein pitää varansa, ettei niin tapahtuisi. Ei muutoin, mutta Heikin hartiat olivat painuneet niin alas, ja pitkä,

vankka selkä oli nyt käyränä.

Heikki näytti välittömästi tuntevan Ullan myötätunnon; hän kohotti silmänsä emäntään, katsoi avoimesti ja sanoi:

»Voi sinua, rakas Ulla, kuinka sinun kotisi ja Kallen sentään on lämmin ja turvallinen! Täältä ei tee mieli mennä pois. Teidän on .täällä hyvä yhdessä myyräillä. Teidän lapsennekin ovat siellä maailmalla itse itseään kouluttamassa ja toinen toistaan hoitelemassa. Minä olen ihkasten yksin ja se minun vaimoni niin hieno, ettei siedä sen viereen aatellakaan - ei yösijaa tahdo antaa, kun sinne menen. Ja poika tulee liian kalliiksi, ei lue eikä tee mitään ei taida tulla miestä...»

»Soo-on», kivahti Ulla ja suoristui, iski kaksi siniharmaata silmäänsä Heikkiin, joka jo hiukan elpyneenä nosti päätänsä, »ja sie olet Vankka-Heikki ja annat sen sellaisen tapahtua!»

»Minkä minä sille voin? Ne ovat sen pojan ottaneet minulta ja tehneet sellaiseksi kuin se nyt on», huokasi Heikki ja katsoi Ullaan hiukan piristyneempänä.

»Kyl mie vaa sanon, on kaks piikaa, rouvitellaa ja passataa sin rahoillas, eikä yötilaa anna vieressä! Et sie o Vankka-Heikki, jänishousu sie olet!»

Miehet remahtivat nauramaan, niin masentuneita kuin olivatkin.

»Viel työ siin nauratten», tiuskaisi Ulla; hän oli oikein äkeissään. »Älä anna pennin pyörylää, niin näät, että tulee kotii ja nuolee kärestäs suolaa ku karitta...!»

Toiset nauroivat yhä Ullan viedessä pois kahvitarjotinta. He nousivat kaikki, ja Kalle lähti edeltä pajaan. Heikki otti Ullaa kädestä ja sanoi:

»Sinä olet aina yhtä reilu – teki niin hyvää sydämelleni, kun niin suoraan sanoit, mutta perin raskasta on olla yksin ja puoleton!»

»Voithaa sie aina tänne tulla, ja tie sie niinku sanoin»

Ulla ei sittenkään ollut niin varma elämän turvallisuudesta. Yhä useammin hänen ajatuksensa menivät Teppoon, jaksaisiko poika vai kaatuisiko. Jokin omituinen ja enteellinen apeus ja tyhjyyden tunne kahmaisi häntä väliin, ikäänkuin jonkun kova käsi tarttuisi ranteeseen, pidättäisi työstä ja vaatisi miettimään.

Silloin hän otti Rauhan syliinsä ja sai rohkeutta. Tyttönen ylläpiti äidissä väistyvää keski-ikää ja karkoitti vanhuuden tunnun.

Valveillaan hän kyllä piti varansa ja vältti raskaan mielen, mutta toisin oli laita unessa. Siellä tutut ja täysin selvät näkemykset, jotka aina toistuivat jokseenkin samanlaisina, olivat viime aikoina olleet uhkaavia, eikä hän voinut torjua niiden painostusta mielestään.

Lohtuna tässä kuitenkin oli se, että hän pääsi Tepon luo, milloin pahimmalta tuntui, itse kuulemaan koulukodistakin uutisia, sillä Tepolle sieltä kirjoitettiin ahkerasti.

Juuri näinä vuosina seppä kävi yhä heikommaksi entistään ja oli pari eri kertaa työssä pahasti satuttanut itseään, pudonnut kärryiltä ja loukannut kätensä, niin että oli vaikea tehdä töitä, ja toisen kerran katkaissut kylkiluun kompastuessaan pajan kynnykseen taakkoineen. Nämä onnettomuudet olivat lannistaneet hänet ja pitäneet häntä vuoteessakin pitkiä aikoja.

Ymmärsihän sen, ettei hän tästä enää tointuisi. Hän olikin kovin muuttunut, ikäänkuin haurastunut ja hienostunut; kasvojen ilme oli kirkastunut, silmät katselivat kauas, ihmisten ohitse, ja hän tuntui näkevän syvälle sydämeen.

»Aina sie Ulla suret elämää ja olek kiinni lasten kohtalos», puhui seppä Pyry maatessaan ja katsein seuratessaan elämänkumppaninsa kiireellisiä puuhia joka päivä. »Hellitä sie jo, vaimo-parka, irrota juures, aika on jo meidän ottaa vastaan suuri rauha. Kun sie voisitkii min kanssain sen tuntee, kuinka se on kirkast ja laajaa! Sill' ei o mitää rajaa, ei taivaskaa sit paina kannellaa. Mie olen sen rauhan siivil leijaillu täs vuotes, jossa olen syntynykkii. Nym mie kohta jätän ittestäin kaikki, mitä tänne kuuluu, jätän muistoin viel eläville ihmisille ja töittein tulokset kaikille ihmisille, mut ymmärräthää sie, että mie itte kuulun sille rauhalle, jolla ei o missään rajaa – ei missään rajaa...»

Nämä olivat hänen viimeiset selkeät ajatuksensa ja sanansa, ja ne painuivat Ullan mieleen sana sanalta ja tavu tavulta. Hän kutsui lapset eri suunnilta, ja he tulivat kaikki ja ympäröivät isän vuodetta hänen rauhallisesti uinaillessaan kuin horroksessa. Viimeisinä hetkinään hän oli katsein tarkannut kutakin erikseen kuin olisi tuntenut, vaikkei enää voinut puhua. Niin hän nukahti pois...

Vaikka he kaikki olivat ympärillä, ei kukaan tiennyt, milloin hän erkani elämästä.

Hänen mentyään tuli suuri tyhjiys perheelle. Vaikkei isä yleensä sekaantunut lasten yksityisiin asioihin, oli pelkkä hänen olemassa-olonsa heitä yhdistänyt. Kodin työelämä oli ollut se taika, se ihmeellinen voima, joka oli heidät kasvattanut. Siinä oli ollut sellainen luja järjestys, siinä oli täytynyt pysyä kiinni todellisuudessa – ei saanut hutiloida, ei horjahtaa valeeseen, ei hukata aikaansa tyhjiin. Mukana oli aina rakkaus, hellyys ja huolenpito, joka voitti lasten sydämet ja sai heidät mielihyvin tekemään, mitä tiesivät isän ja äidinkin tekevän.

Useimmat lapsista jo ymmärsivät tämän, ja heidän kaipaukseensa liittyi suuri kiitollisuus.

Kirkkaana kesäkuun päivänä, kun pääskyet tekivät pesiään räystäään alle, lensivät korkealle ja istahtivat aidanseipäiden neniin kilpaa viserrellen,

kannettiin seppä Pyry vietäväksi viimeiselle matkalleen. Kyläläiset veisasivat virsiä, kunnes saattajien pitkä jono oli järjestynyt, ja matka alkoi.

Ulla ajatteli itsekseen, kuinka isä olisikaan iloinnut nähdessään laajan lääninsä ihmiset saattamassa. Ja vielä enemmän hän olisi iloinnut nähdessään monet uudestirakennetut talot viljavien vainioittensa keskellä, noiden peltojen, joiden muheva multa oli hänen intohimonsa ja pyrkimyksensä määrä saada syväksi ja voimakkaaksi. Hän olisi iloinnut myöskin noista monista mökeistä, joita oli nostettu mäen kivisiin laitoihin, muokaten sinne myös perunamaita, ja kylväen koreita kukkasia seinämille. Hän olisi iloinnut nähdessään mökkien akkunoissa monta pientä pellavapäätä iloisin kasvoin tirkistämässä heleiden kukkien takaa ja sunnuntaipukuisia ihmisiä jäämässä seisomaan ja kunnioittaen katselemaan pitkää saattuetta.

Ihmeellinen kiitollisuuden ja turvallisuuden tunne nousi Ullan surulla täytettyyn sydämeen, kun hän muisti miehensä niin usein puhuneen siitä ajasta, jolloin ei enää suuri katokaan voisi ihmisiä nälällä tappaa. Siinä oli se suuri yhteisyyden siunaus, jonka hyväksi vainaja oli tehnyt työnsä.